

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

YEREL HALKIN TURİZM GELİŞİMİNE YÖNELİK
TUTUMLARINDA KÜLTÜREL DUYARLILIK VE DUYGUSAL
DAYANIŞMA İLİŞKİSİNİN ROLÜ: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

HÜLYA ERASLAN

BALIKESİR, 2023

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

YEREL HALKIN TURİZM GELİŞİMİNE YÖNELİK
TUTUMLARINDA KÜLTÜREL DUYARLILIK VE DUYGUSAL
DAYANIŞMA İLİŞKİSİNİN ROLÜ: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

HÜLYA ERASLAN

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. YUSUF AYMANKUY

BALIKESİR, 2023

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda 201812526006 numaralı Hülya ERASLAN'ın hazırladığı **“Yerel Halkın Turizm Gelişimine Yönelik Tutumlarında Kültürel Duyarlılık ve Duygusal Dayanışma İlişkisinin Rolü: Şanlıurfa Örneği”** konulu DOKTORA tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 08.08.2023 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) :	Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT	.....
Üye (Danışman):	Prof. Dr. Yusuf AYMANKUY	.....
Üye :	Prof. Dr. Ahmet KÖROĞLU	.....
Üye :	Prof. Dr. Mustafa TEPECİ	.....
Üye :	Doç. Dr. Ömer Zafer GÜVEN	.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

.../.../...
Enstitü Onayı

ETİK BEYAN FORMU

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

.../.../20...

İmza

Hülya ERASLAN

ÖNSÖZ

Turizme yönelik yerel halk tutumlarının incelendiği ve sosyoloji temelli kuramlarla analiz edilen bu çalışmada, yerel halkın turizme yönelik tutumlarının değerlendirilmesi için kültür sosyolojisinin bir alt dalı olan kültürel iletişim konuları üzerine Durkheim (1995[1915]) duygusal dayanışma teorisi temel alınmıştır. Bu teori, toplumun kültürel yapısı ve iletişim süreçlerinin turizm tutumları üzerindeki etkilerini anlamak için bir perspektif sunmaktadır. Yerel halkın kültürel duyarlılığı, duygusal dayanışma düzeyi ve turizm etkilerine yönelik tutumu arasındaki ilişkilerin Durkheim duygusal dayanışma teorisi çerçevesinde incelenmesi, turizm alanyazını açısından bir yenilik olarak değerlendirilebilir.

Bu araştırmada, medeniyetin doğduğu Mezopotamya şehri Şanlıurfa'da paylaşılan değerleri, kutsal olarak görülen inançları, ritüelleri, kültürel etkileşimi ve farklı kültürlere duyarlılıklarının duygusal dayanışma ile ilişkisi çerçevesinde yerel halkın turizm etkilerine yönelik tutumları incelenmiştir. Araştırma, beş bölümden oluşmakta olup birinci bölümde, araştırma problemi, amacı, önemi, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır. İkinci bölüm, üç alt başlıktan oluşturulmuştur ve kültürel iletişim başlığı kapsamında kültürel duyarlılık, duygusal dayanışma ve yerel halkın turizme yönelik bakış açısı incelenmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın modeli ve kapsamına ilişkin alan araştırması ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Dördüncü bölümde, alan araştırması ile elde edilen veriler istatistiki analiz yöntemleri ile test edilmiştir. Bu analizler, verilerin anlamlılığını ve ilişkilerini belirlemek için yapılmıştır. Bulgular ve yorumlar, istatistiksel analiz sonuçlarına dayanarak elde edilmiştir. Beşinci bölümde ise araştırmanın bulguları değerlendirilmiş ve öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde, araştırmanın hipotezlerine ve amacına verilen yanıtlar incelenmiştir. Bulguların anlamları ve sonuçları vurgulanmış, araştırmanın önemi ve katkısı açıklanmıştır.

Tez sürecimde emeği geçen başta danışmanım, kıymetli hocam Prof. Dr. Yusuf AYMANKUY olmak üzere, tez izleme jürisinde bulunan değerli hocalarım Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT ve Doç. Dr. Ömer Zafer GÜVEN'e rehberlikleri ve katkıları için şükranlarımı sunarım. Bu süreçte beni destekleyen ve ne zaman ihtiyaç duysam yanımda

olan kıymetli dostum Gizem ORMAN'a teşekkür ederim. Akademik hayata adım attığım ilk günden beri değerli hissettiren ve akademik gelişimime katkı sağlayan Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakóltesi mensubu hocalarıma; akademik personeli olduğum Harran Üniversitesi mensubu hocalarıma her zor koşulda destekledikleri için minnettarım. Hayatımda büyük paya sahip olan kıymetli annem İlknur KAHVECİ' ye ve kıymetli babam Feyzi KAHVECİ' ye edindiğim her türlü gayretimde yanımda oldukları için şükranlarımı sunarım. Son olarak, zorlu sürecimde kendilerinden çaldığım zamana karşı gösterdiği ilgi, sergilediğı anlayış ve her türlü desteğı için sevgili eşim Onur ERASLAN'a ve çok kıymetli oğlum Emre ERASLAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

BALIKESİR, 2023

HÜLYA ERASLAN

ÖZET

YEREL HALKIN TURİZM GELİŞİMİNE YÖNELİK TUTUMLARINDA KÜLTÜREL DUYARLILIK VE DUYGUSAL DAYANIŞMA İLİŞKİSİNİN ROLÜ: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

ERASLAN, Hülya

Doktora, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yusuf AYMANKUY

2023, 259 Sayfa

Turizm sektörü doğası gereği ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel boyutlarıyla çok sayıda etkiye sahiptir. Turizm destinasyonlarında yerel halk ve turist arasında gerçekleşen etkileşim, bölgedeki turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi açısından önemlidir. Bu etkileşimlerin doğası, yerel halkın turizme ve turistlere yönelik tutumlarını etkiler. Olumlu etkileşimler, yerel halkın turizme karşı olumlu bir tutum geliştirmesine ve turizm faaliyetlerinin olumlu yönde gelişmesine katkıda bulunmasına neden olabilir. Örneğin, turistlerle yapılan olumlu etkileşimler, yerel halkın turizme daha fazla destek vermesine ve turistlere daha sıcak bir karşılama sunmasına yol açabilir. Buna karşılık, olumsuz etkileşimler yerel halkın turizme karşı olumsuz bir tutum geliştirmesine ve hatta turizm faaliyetlerini sınırlamaya veya durdurma eğilimine yol açabilir. Örneğin, turistlerle yaşanan iletişim sorunları, kültürel çatışmalar veya yerel kaynakların aşırı tüketimi gibi faktörler, yerel halkın turizm faaliyetlerine karşı daha eleştirel bir tutum sergilemesine neden olabilir. Bu etkileşimler, çeşitli kuramlar ve modeller çerçevesinde incelenmiştir. Son zamanlarda, duygusal dayanışma kuramı, kültürel duyarlılık gelişim modeli ve yerel halkın bakış açısına yönelik kuramlar gibi yaklaşımlar, turizm ve yerel halk arasındaki etkileşimleri anlamak ve yönetmek için kullanılan kuramsal çerçeveler olarak öne çıkmıştır. Duygusal dayanışma, yerel halkın turistlere karşı sıcak bir karşılama ve yardımcı olma eğilimini yansıtırken, kültürel duyarlılık yerel kültürün korunması ve turistlerle paylaşılması amacını taşır.

Bu araştırmada, yerel halkın turizm etkilerine yönelik tutumlarında kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma ilişkisinin rolünün incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, şanlıurfa’da yaşayan yerel halka yönelik bir anket uygulaması gerçekleştirilmiş ve 519 kişiden veri toplanmıştır. Araştırma değişkenleri, teorik bilgilere dayalı geliştirilmiş bir modele bağlı olarak incelenmiştir. Modele ilişkin araştırma hipotezlerinin test edilmesi amacıyla yapısal eşitlik modellemesi kullanılmıştır. Ayrıca, yapısal eşitlik modellemesi ile kültürel duyarlılık ve turizm gelişimine yönelik tutum arasındaki ilişkiye üçüncü değişken olarak duygusal dayanışmanın aracılık etme rolü incelenmiştir. Temel varsayımlar doğrultusunda, yerel halkın kültürel duyarlılığının, turizmin etkilerine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etki; yerel halkın kültürel duyarlılığı ve destinasyonu ziyaret eden yerli ve yabancı ziyaretçilere yönelik duygusal dayanışma düzeyleri arasında anlamlı ve olumlu bir ilişki; yerel halkın ziyaretçilere karşı olan duygusal dayanışma düzeyinin, turizmin etkilerine yönelik tutumları üzerinde anlamlı ve olumlu bir etki sağladığı tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda; yabancı ziyaretçilere göre yerli ziyaretçilere yönelik kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, yerel halkın turizme karşı yerli ziyaretçi açısından daha pozitif bir tutum sergilediğini ve yerli ziyaretçilerle duygusal bir bağ kurma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, katılımcıların şanlıurfa’nın sosyo kültürel yapısına ilişkin özellikler ile araştırma değişkenleri arasında istatistiksel açıdan farklılıklar elde edilmiştir. Yerel halkın turizm etkilerine yönelik tutumlarında birbirini destekleyen araştırma değişkenlerinin etkisiyle yerel halkın turizm etkileriyle daha iyi başa çıkabilmesini sağlayarak, turizme sürdürülebilir bir şekilde katkıda bulunmasına yardımcı olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Duyarlılık, Duygusal Dayanışma, Turizme Etkilerine Yönelik Tutum, Yerel Halk, şanlıurfa

ABSTRACT

THE ROLE OF THE RELATIONSHIP OF CULTURAL SENSITIVITY AND EMOTIONAL SOLIDARITY IN LOCAL PEOPLE'S ATTITUDES TO TOURISM DEVELOPMENT: THE CASE OF ŞANLIURFA

ERASLAN, Hülya

Phd Thesis, Department of Tourism Management

Advisor: Prof. Dr. Yusuf AYMANKUY

2023, 259 Pages

Due to its nature, the tourism sector has many effects with its economic, environmental and socio-cultural dimensions. The interaction between local people and tourists in tourism destinations is important for the development of tourism activities in the region. The nature of these interactions affects the attitudes of local people towards tourism and tourists. Positive interactions can cause local people to develop a positive attitude towards tourism and contribute to the positive development of tourism activities. For example, positive interactions with tourists can lead to greater support from locals to tourism and a warmer welcome to tourists. In turn, negative interactions can lead to local people developing a negative attitude towards tourism and even a tendency to limit or stop tourism activities. For example, factors such as communication problems with tourists, cultural conflicts or excessive consumption of local resources may cause local people to have a more critical attitude towards tourism activities. These interactions have been studied within the framework of various theories and models. Recently, approaches such as emotional solidarity theory, cultural sensitivity development model, and theories of local people's perspective have come to the fore as theoretical frameworks for understanding and managing interactions between tourism and local people. Emotional solidarity reflects the tendency of local people to warmly welcome and help tourists, while cultural sensitivity aims to preserve local culture and share it with tourists.

In this research, it is aimed to examine the role of cultural sensitivity and emotional solidarity in the attitudes of local people towards tourism development. For this purpose, a survey was conducted for the local people living in Şanlıurfa and data were collected from 519 people. Research variables were examined based on a model developed based on theoretical knowledge. Structural equation modeling was used to test the research hypotheses regarding the model. In addition, the mediating role of emotional solidarity as the third variable in the relationship between structural equation modeling and cultural sensitivity and attitude towards tourism development was examined. In line with the basic assumptions, a significant effect of local people's cultural sensitivity on their attitudes towards the effects of tourism; a significant and positive relationship between the cultural sensitivity of the local people and the levels of emotional solidarity towards local and foreign visitors visiting the destination; It has been determined that the level of emotional solidarity of the local people towards the visitors has a significant and positive effect on their attitudes towards the effects of tourism. As a result of the research; It is seen that the level of cultural sensitivity and emotional solidarity for domestic visitors is higher than for foreign visitors. This shows that local people have a more positive attitude towards tourism in terms of local visitors and tend to form an emotional bond with local visitors. However, statistically significant differences were obtained between the specific characteristics of the participants regarding the socio-cultural structure of Şanlıurfa and the research variables. With the effect of research variables that support each other in the attitudes of local people towards tourism effects, it is seen that local people can better cope with tourism effects and help them contribute to tourism in a sustainable way.

Keywords: Cultural Sensitivity, Emotional Solidarity, Attitude Towards Tourism Impacts, Local People, Şanlıurfa

Çok sevdiğim oğluma ve eşime...

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	x
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xviii
1. GİRİŞ... ..	1
1.1. Araştırmanın Problemi (Konusu)	5
1.2. Araştırmanın Amacı	8
1.3. Araştırmanın Önemi	8
1.4. Araştırmanın Varsayımları	9
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	10
1.6. Tanımlar	10
2. İLGİLİ ALANYAZIN	12
2.1. Kavramsal Çerçeve.....	12
2.1.1. Kültür Kavramı	12
2.1.1.1. Kültürün Özellikleri	16
2.1.1.2. Kültürü Oluşturan Faktörler.....	19
2.1.2. Kültürel İletişim Kavramı.....	23
2.1.2.1. Kültürel İletişimin Temel Kavramları.....	42
2.1.2.1.1. Çok Kültürlülük.....	42
2.1.2.1.2. Kültürlerarasılık.....	43
2.1.2.1.3. Kültürel Farklılıklar Üzerine	43
2.1.2.2. Kültürel Yeterlilik	44
2.1.2.2.1. Duyuşsal ve Kültürlerarası Duyarlılık.....	47
2.1.2.2.2. Bilişsel ve Kültürlerarası Farkındalık.....	47
2.1.2.2.3. Davranışsal Süreç ve Kültürlerarası Beceriklilik	48
2.1.3. Kültürel Duyarlılık.....	49

2.1.3.1. Kültürel Duyarlılık Kavramı	49
2.1.3.2. Kültürel Duyarlılık ile İlgili Modeller	51
2.1.3.2.1. Chen ve Starosta'nın Kültürlerarası Duyarlılık Modeli	52
2.1.3.2.2. Bennett'ın Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli	52
2.1.3.2.3. Kültürlerarası Gelişim Envanteri.....	54
2.1.3.2.4. Kültürlerarası Duyarlılık Envanteri.....	55
2.1.4. Dayanışma Kavramı	55
2.1.4.1.Emile Durkheim Toplum Teorisi	57
2.1.4.2. Emile Durkheim Din Sosyolojisi	60
2.1.4.3. Durkheim'cı Yaklaşımlar.....	61
2.1.4.3.1. Maurice Halbwachs	62
2.1.4.3.2.Talcott Parsons	64
2.1.4.3.3 Victor Turner	66
2.1.4.3.4. Randall Collins	67
2.1.5. Duygusal Dayanışma	68
2.1.5.1. Duygusal Dayanışma Ölçeği (ESS)	70
2.1.5.2. Gronvold Duygusal Dayanışma Ölçeği	77
2.1.6. Yerel Halkın Turizme Yönelik Tutumları	78
2.1.6.1. Yerel Halkın Turizmin Gelişimine Yönelik Tutumları ile İlgili Yaklaşımlar	78
2.1.6.1.1. Tolerans (Irridex) Modeli	79
2.1.6.1.2. Turizm Yaşam Döngü Modeli.....	80
2.1.6.1.3. Planlı Davranış Teorisi	82
2.1.6.1.4. Sosyal Mübadele Teorisi	83
2.1.6.1.5. Temas Hipotezi (Gruplararası Temas Kuramı)	88
2.1.6.2. Şanhurfa İlinin Sosyo- Kültürel Yapısı	89
2.2. İlgili Araştırmalar	105
3. YÖNTEM.....	118
3.1. Araştırmanın Modeli	119
3.2. Evren ve Örneklem.....	125
3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri	126
3.3.1. Turizm Etkileri Tutumu Ölçeği (TIAS).....	127
3.3.2. Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği	128

3.3.3. Duygusal Dayanışma Ölçeği	129
3.4. Verilerin Toplanma Süreci	129
3.5. Verilerin Analizi	130
4. BULGULAR VE YORUMLAR	138
4.1. Araştırmaya Katılan Kişilere İlişkin Sosyo- Demografik Özellikler	138
4.2. Güvenilirlik Analizine İlişkin Bulgular	141
4.3. Açımlayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular	147
4.3.1. Turizmin Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi	148
4.3.2. Kültürel Duyarlılık Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi	151
4.3.3. Duygusal Dayanışma Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi	154
4.4. Doğrulayıcı Faktör Analizi	156
4.4.1. Turizm Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeği (TIAS)'ne İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi	159
4.4.2. Kültürel Duyarlılık Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi	167
4.4.3. Duygusal Dayanışma Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi	173
4.5. Korelasyon Analizi	179
4.6. Araştırma Modelinin YEM Analizi ve Hipotezlerinin Test Edilmesi	183
4.6.1. Ölçüm ve Yapısal Modelinin Değerlendirilmesi	184
4.6.2. Araştırma Hipotezlerinin Değerlendirilmesi	189
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	194
5.1. Sonuçlar	194
5.2. Öneriler	210
5.2.1. Turizm Araştırmacılarına Yönelik Öneriler	211
5.2.2. Turizm İşletmelerine Yönelik Öneriler	212
5.2.3. Merkezi ve Yerel Yönetimlere Yönelik Öneriler	213
5.2.4. Yerel Halka Yönelik Öneriler	215
KAYNAKÇA	217
EKLER	240

ÇİZELGELER LİSTESİ

	Sayfa
<u>Cizelge 1.</u> Kùltùrlerarası İletişimin Tarihsel Gelişim Süreci.....	27
<u>Cizelge 2.</u> Pilot Uygulamaya İlişkin Bulgular	135
<u>Cizelge 3.</u> Araştırmaya Katılan Kişilere İlişkin Özellikler	138
<u>Cizelge 4.</u> Katılımcıların Şanlıurfa İle İlgili Sosyo-Ekonomik Özellikleri	139
<u>Cizelge 5.</u> Şanlıurfa Turizmi Açısından Yerel Halka Yönelik Sorular	140
<u>Cizelge 6.</u> Turizmin Etkilerine Yönelik Tutum (TIAS) Ölçeğine İlişkin Ölçeğine İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları	142
<u>Cizelge 7.</u> Kùltürel Duyarlılık Ölçeğine İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları	144
<u>Cizelge 8.</u> Duygusal Dayanışma Ölçeğine İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları.....	146
<u>Cizelge 9.</u> Turizmin Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi	149
<u>Cizelge 10.</u> Kùltürel Duyarlılık Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi	152
<u>Cizelge 11.</u> Duygusal Dayanışma Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi	154
<u>Cizelge 12.</u> Uyum İndeksi Değer Aralığı	159
<u>Cizelge 13.</u> Turizmin Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeği Birinci Derece DFA Modeli Uyum İyiliği Testleri	160
<u>Cizelge 14.</u> Turizm Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin Birinci Derece DFA Modeli, Standart Hataları ve Aritmetik Ortalamalar	161
<u>Cizelge 15.</u> Turizm Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeği ve Yakınsama Geçerliliği Değerleri	162
<u>Cizelge 16.</u> Turizmin Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeği İkinci Derece DFA Modeli Uyum İyiliği Testleri	167
<u>Cizelge 17.</u> Kùltürel Duyarlılık Ölçeği Birinci Derece DFA Modeli Uyum İyiliği Testleri	168

<u>Cizelge 18.</u> Kültürel Duyarlılık Ölçeğine İlişkin Birinci Derece DFA Modeli, Standart Hataları ve Aritmetik Ortalamalar	168
<u>Cizelge 19.</u> Kültürel Duyarlılık Ölçeği ve Yakınsama Geçerliliği Değerleri	171
<u>Cizelge 20.</u> Kültürel Duyarlılık Ölçeği Faktör Korelasyonları ve Ayırışma Geçerliliği Değerleri	171
<u>Cizelge 21.</u> Kültürel Duyarlılık Ölçeği İkinci Derece DFA Modeli Uyum İyiliği Testleri	172
<u>Cizelge 22.</u> Duygusal Dayanışma Ölçeği Birinci Derece DFA Modeli Uyum İyiliği Testleri	174
<u>Cizelge 23.</u> Duygusal Dayanışma Ölçeğine İlişkin Birinci Derece DFA Modeli, Standart Hataları ve Aritmetik Ortalamalar	175
<u>Cizelge 24.</u> Duygusal Dayanışma Ölçeği ve Yakınsama Geçerliliği Değerleri	175
<u>Cizelge 25.</u> Duygusal Dayanışma Ölçeği İkinci Derece DFA Modeli Uyum İyiliği	178
<u>Cizelge 26.</u> Korelasyon Analizi	180
<u>Cizelge 27.</u> Araştırma Modeline İlişkin Uyum İyiliği Testleri.....	186
<u>Cizelge 28.</u> Kuramsal Modelin Nihai Halinde Değişkenler Arasındaki Anlamlı Yolların Regresyon Ağırlıkları	188
<u>Cizelge 29.</u> Doğrudan İlişki Hipotezleri Test Sonuçları	190
<u>Cizelge 30.</u> Araştırma Modeline İlişkin Değişkenler Arasındaki Dolaylı (Aracılık) İlişki	191
<u>Cizelge 31.</u> Kültürel Duyarlılığın Turizm Etkilerine Yönelik Tutum Üzerindeki Etkisinde Duygusal Dayanışmanın Aracılık Rolünün İncelenmesi	192
<u>Cizelge 32.</u> Araştırma Kapsamında Test Edilmiş Hipotezlere Ait Sonuçlar	193
<u>Cizelge 33.</u> Ailenin Temel Geçim Kaynağı ve Değişkenler Arası T-Testi Sonuçları ...	244
<u>Cizelge 34.</u> Turizmin Gelişmesinden Ekonomik Olarak Faydalanma ve Değişkenler Arası Varyans Analizi	245
<u>Cizelge 35.</u> Şanlıurfa'yı Ziyaret Eden Yerli Ziyaretçilerle İletişim Düzeyi ve Değişkenler Arası Varyans Analizi	246
<u>Cizelge 36.</u> Şanlıurfa'yı Ziyaret Eden Yabancı Ziyaretçilerle İletişim Düzeyi ve Değişkenler Arası Varyans Analizi	247

<u>Cizelge 37.</u> Farklı Kùltürden Gelen Yerli Ziyaretçilerle Bir Arada Olmaktan Hoşlanma Düzeyi ve Değişkenler Arası Varyans Analizi.....	249
<u>Cizelge 38.</u> Farklı Kùltürden Gelen Yabancı Ziyaretçilerle Bir Arada Olmaktan Hoşlanma Düzeyi ve Değişkenler Arası Varyans Analizi.....	250
<u>Cizelge 39.</u> Farklı Kùltürden Gelen Yerli Ziyaretçilerle Benzer İnanç ve Davranışlar Sergileme ve Değişkenler Arası Varyans Analizi	251
<u>Cizelge 40.</u> Farklı Kùltürden Gelen Yabancı Ziyaretçilerle Benzer İnanç ve Davranışlar Sergileme ve Değişkenler Arası Varyans Analizi	253

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
<u>Sekil 1.</u> Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli	53
<u>Sekil 2.</u> Yerel Halk ve Turistler Arasındaki Duygusal Dayanışma Modeli (Durkheim,1995[1915]'e dayalı)	72
<u>Sekil 3.</u> Tolerans Modeli.....	80
<u>Sekil 4.</u> Turizm Yaşam Döngü Modeli	81
<u>Sekil 5.</u> Planlı Davranış Teorisi	83
<u>Sekil 6.</u> Sosyal Mübadele Modeli	87
<u>Sekil 7.</u> Şanlıurfa Haritası.....	90
<u>Sekil 8.</u> Göbeklitepe.....	91
<u>Sekil 9.</u> Balıklıgöl	93
<u>Sekil 10.</u> Harran İlk Medrese Yapısı.....	95
<u>Sekil 11.</u> Mevlid-i Halil Mağarası (Hz. İbrahim'in Doğduğu Makam).....	97
<u>Sekil 12.</u> Çiğ Köfte (Sıra Gecesi)	100
<u>Sekil 13.</u> Mirra Kültürü.....	101
<u>Sekil 14.</u> Orfeus Mozaiği	103
<u>Sekil 15.</u> Geleneksel Urfa Sıra Gecesi.....	104
<u>Sekil 16.</u> Kuramsal Model	124
<u>Sekil 17.</u> Turizm Etkilerine Yönelik Tutum (TIAS) Ölçeği Birinci Derece Faktör Analizi	164
<u>Sekil 18.</u> Turizm Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeği İkinci Derece Doğrulamalı Faktör Analizi	166
<u>Sekil 19.</u> Kültürel Duyarlılık Ölçeği Birinci Derece DFA Modeli	170
<u>Sekil 20.</u> Kültürel Duyarlılık Ölçeğine İlişkin İkinci Derece DFA Modeli.....	173
<u>Sekil 21.</u> Duygusal Dayanışma Ölçeğine Birinci Derece DFA Modeli	177
<u>Sekil 22.</u> Duygusal Dayanışma Ölçeğine İlişkin İkinci Derece DFA Modeli	179
<u>Sekil 23.</u> Araştırmanın Ölçüm Modeli.....	185

<u>Sekil 24.</u> Araştırmanın Yapısal Modeli	187
<u>Sekil 25.</u> Aracılık (Duygusal Dayanışma) Modeli.....	190

KISALTMALAR LİSTESİ

AFA: Açımlayıcı Faktör Analizi

ASV: Ortalama Paylaşılan Varyans

AVE: Ortalama Açıklanan Varyans (Average Variance Extracted)

CR: Bileşik Güvenilirlik (Composite Reliability)

DD: Duygusal Dayanışma

DFA: Doğrulayıcı Faktör Analizi

KD: Kültürel Duyarlılık

KMO: Kaiser-Meyer-Olkin

MSV: En Büyük Paylaşılan Varyans

TGYT: Turizm Gelişimine Yönelik Tutum

TIAS: Turizm Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeği (Tourism Impact Attitude Scale)

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

YEM: Yapısal Eşitlik Model

1. GİRİŞ

Günümüzde teknolojik gelişmeler ve küreselleşme, insanların farklı kültürlerle karşılaşmasını kolaylaştırmıştır. Artık insanlar, doğdukları toprakların dışına çıkarak farklı ülkelerde yaşama, çalışma veya seyahat etme imkanına sahiptir. Bu durum, kültürel etkileşimi artırırken, aynı zamanda bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Teknolojik gelişmeler, iletişim araçlarının gelişmesi ve ulaşımın kolaylaşması sayesinde insanlar daha hızlı ve kolay bir şekilde farklı kültürleri tanıma ve keşfetme fırsatına sahiptir. Bu, kültürel çeşitlilik ve zenginlik açısından bir zenginlik kaynağı olabilir. Farklı kültürlerin bir araya gelmesi, yeni fikirlerin, perspektiflerin ve deneyimlerin paylaşılmasına olanak tanır. Bu da toplumlar arasında anlayışı artırabilir ve kültürel zenginliği destekleyebilir. Ancak, farklı kültürlerin bir araya gelmesi aynı zamanda bazı zorlukları da beraberinde getirebilir.

Kültürel farklılıklar, anlama eksikliklerine, yanlış anlamalara veya kültürel çatışmalara yol açabilir. Önyargılar, stereotipler ve ötekileştirme gibi olumsuz tutumlar ortaya çıkabilir. Bu durum, toplumların kendi kültürlerini koruma ve savunma refleksiyle birlikte, diğer kültürleri dışlama veya reddetme eğilimine girebilmelerine neden olabilir. Bu nedenle, kültürel etkileşim ve karşılaşma sürecinde, anlayış, hoşgörü, açıklık ve empati gibi değerlerin önemi büyüktür. İnsanlar farklı kültürleri öğrenmek ve anlamak için açık bir zihniyete sahip olmalı, önyargıları ve ötekileştirici tutumları aşmalıdır. Kültürler arası iletişim, diyalog ve karşılıklı öğrenme, farklı kültürlerin bir arada yaşamasını ve birbirlerinden zenginleşmesini sağlayabilecektir. Teknolojik gelişmeler sayesinde insanlar farklı kültürlerle daha kolay bir şekilde karşılaşabilmektedir. Bu durum, kültürel zenginlik ve anlayışı artırma potansiyeline sahiptir. Ancak, kültürel farklılıkların çatışmalara yol açmaması için hoşgörü, açıklık ve empati gibi değerlerin önemi oldukça büyük olmaktadır (Öğüt, 2017, s. 35). Kültürlerarası iletişim sürecinde, yerel toplumların

farklı kültürlerden gelen bireylerin kültürleri hakkında bilgi sahibi olmaları önemlidir. Bu bilgi, etkili iletişim davranışlarını seçmelerine ve iletişimin doğruluğunu artırmalarına yardımcı olmaktadır. Farklı kültürlerden gelen bireyler, yerel toplumda yeni bir çevreye ve kültüre adapte olmaya çalışırken, iletişimde bazı zorluklarla karşılaşabilirler. Dil farklılıkları, jest ve mimiklerin farklı yorumlanması, değerler, normlar ve iletişim tarzları gibi unsurlar iletişim sürecini etkileyebilir. Bu nedenle, yerel toplumun farklı kültürler hakkında bilgi sahibi olması, karşılıklı anlayışı artırır ve etkili iletişimi desteklemektedir. Kültürlerarası iletişimde, yerel toplumlar farklı kültürel perspektifleri anlamak ve değerlendirmek için empati yeteneğine sahip olmalıdırlar. Farklı kültürel bağlamlarda büyüyen bireylerin yaşadıkları deneyimleri ve düşüncelerini anlamak, önyargıları azaltır ve yanlış anlamaların önüne geçer (Kartarı, 2016).

Kültürel farklılıklara saygı duymak ve açık bir zihniyetle yaklaşmak, iletişim sürecinde olumlu bir ortam oluşturmaktadır. Yerel toplumlar, farklı kültürlerden gelen bireylerle etkileşimde bulunurken, kültürel farklılıklar hakkında bilgi edinmeli ve kültürel duyarlılık göstermelidirler. Kültürler hakkında bilgi sahibi olmak, klişelerden kaçınmayı ve önyargıları aşmayı sağlar. Aynı zamanda, kültürel duyarlılık, iletişimde daha etkili bir şekilde karşılıklı anlayışı ve uyumu teşvik etmektedir. Yerel toplumların farklı kültürlerden gelen bireylerin kültürleri hakkında bilgi sahibi olmaları, kültürlerarası iletişim sürecinde doğru ve etkili iletişim davranışlarını seçmelerini sağlamaktadır. Bu durum, karşılıklı anlayışı artırmakta, önyargıları azaltmakta ve iletişimin etkinliğini arttırmaktadır (Rengi ve Polat, 2014, s. 136).

Kültürlerarası iletişim, toplumlar arasında anlayış, uyum ve barışın sağlanması için önemli bir araçtır. Bu iletişim, bireylerin kendi kültürlerini diğer toplumlara anlatmasını ve diğer kültürleri anlama çabası içine girmesini gerektirir. Hoşgörü ve karşılıklı saygı, kültürel farklılıklara odaklanarak geliştirilen bilgi ve becerilerin temelini oluşturur (Kartarı, 2019). Kültürlerarası iletişim yetkinliği, duygusal boyutta başlar ve kültürel duyarlılığın geliştirilmesiyle ilgilidir. Bu duygusal süreç, bireyin kültürel etkileşim öncesinde, sırasında ve sonrasında olumlu tepkileri planlamayı ve gösterebilmeyi öğrenmesini içerir. Olumlu duygusal tepkiler, kültürel farklılıklara saygı gösterme ve anlama yol açar. Kültürlerarası duyarlılığın geliştirilmesi süreci olarak adlandırılan bu süreç, kültürel farklılıkları anlama ve değerlendirme becerisini teşvik eder (Öğüt, 2017).

Kültürlerarası duyarlılık, kültürlerarası iletişimde uygun ve etkili davranışları teşvik eden bir yetenektir. Bu yetenek, kültürel farklılıkları anlama, takdir etme ve olumlu bir şekilde karşılama becerisini içerir. Kültürlerarası duyarlılık, farklı kültürler arasında etkili iletişimi teşvik eden bir faktördür. Kültürlerarası iletişimde duygusal boyut, kültürel duyarlılığın geliştirilmesiyle başlar. Bu süreçte bireyler, kültürel farklılıklara saygı gösterme ve anlama yeteneğini geliştirirler. Kültürlerarası duyarlılık, uygun ve etkili davranışları teşvik ederek kültürel farklılıkların anlaşılmasını ve takdir edilmesini sağlar. Bu da kültürel etkileşimde anlayış ve uyumu artırır (Chen ve Starosta, 2008, s. 221). Chen (1997, s. 5) tanımına göre, kültürlerarası duyarlılık kültürel farklılıkları anlama, takdir etme ve uygun davranışları teşvik etme yeteneğini ifade eder. Bu yetenek, kültürlerarası iletişimde uygun ve etkili davranışları teşvik ederken, kültürel farklılıkların uygun ve etkili bir şekilde anlaşılmasını ve takdir edilmesini sağlar. Kültürlerarası duyarlılık, pozitif bir tutumla kültürel farklılıkları anlama ve değerlendirme becerisini içermektedir.

Kültürel duyarlılık, bireyin kültürel farklılıkları tanıma, bilgi edinme ve saygı duyma konusundaki duygusal kapasitesini ifade etmektedir (Kartarı, 2016). Kültürel duyarlılık, bireyin kendi kültüründen farklı olan diğer kültürlerle karşı empati kurabilme yeteneğini içerir. Bu yetenek, insanların farklı kültürleri anlama çabası içine girmelerini ve karşılıklı anlayışı artırmalarını sağlar. Kültürel duyarlılık, kültürel çeşitliliği kabul etme ve saygı gösterme üzerine temellenmiş bir tutumun ifadesidir (Chen ve Starosta, 1996). Trang vd., (2003) tarafından ifade edildiği gibi, kültürel duyarlılık kültürel farkındalığın artması, kültürel anlayışın gelişmesi ve kültürel önyargıların azalması anlamına gelmektedir. Kültürel duyarlılığın gelişmesiyle birlikte, farklı kültürlerden insanlara karşı saygı duygusu ve olaylara farklı perspektiflerden bakabilme yeteneği kazanılır. Kavramsal olarak, kültürel duyarlılığın geliştirilmesi, farklı kültürlerin tanınması ve anlaşılması için davranışların geliştirilmesini içermektedir. Kültürel duyarlılığın oluşması için bireylerde bulunması gereken bazı özellikler ise özsaygı, açık fikirlilik, önyargısız davranışlar ve sosyal rahatlık gibi faktörlerdir (Chen, 1997, s. 87). Bu özelliklere sahip olan bireyler, kültürel farklılıkları kabul etme ve saygı gösterme konusunda yeterli duyarlılığı gösterebilirler (Chen ve Starosta, 2008, s. 221). Bu da bireylerin toplumların yaşam tarzlarının, değerlerinin ve inançlarının farkına varmasını ve bu değerlere olumlu duygular beslemesini sağlar. Bu şekilde, bireyler arasında dayanışma seviyesi artabilir.

Kültürel duyarlılık, toplumlar arasında anlayış ve hoşgörüyü teşvik ederken, kültürel çatışmaları azaltabilir ve kültürlerarası ilişkilerin olumlu bir şekilde gelişmesine katkıda bulunabilir.

Dayanışma kavramı sosyolojiden kaynaklanan bir yapıdır ve bir topluluğu oluşturan bireylerin duygu, düşünce ve ortak çıkarlarla birbirlerine karşılıklı olarak bağlanmalarını ifade etmektedir (Taburoğlu, 2018). Dayanışmanın ortaya çıkış biçimleri toplumdan topluma farklılık gösterebilir. İlkel toplumlarda dayanışma genellikle kan bağı ve akrabalık ilişkileri üzerine kurulmuştur. Ancak daha gelişmiş ve karmaşık toplumlarda dayanışmanın birçok farklı yönü bulunabilir (Ökten, 2009). Bu yönler arasında ortak değerlere sahip olma, sosyal normlara uyma, dayanışma kurumlarına katılma, yardımlaşma ve karşılıklı destek gibi unsurlar yer alabilir. Dayanışma, toplumların birlik ve beraberlik içinde hareket etmesini sağlar ve toplumun sosyal dokusunun güçlenmesine katkıda bulunur. Klasik sosyolojinin erken dönem eserlerinde ortaya çıkan duygusal dayanışma kavramı ise; din, aile ilişkileri ve son zamanlarda turizm bağlamında bireylerin duygusal bağlarına ilişkin araştırmalarda duyuşsal, işlevsel, mekanik, organik, arkadaş, grup, kuşaklar arası birçok biçim almıştır (Woosnam, 2011).

Durkheim, “Dini Hayatın İlkel Biçimleri” eserinde dinin toplumsal dayanışmayı sağladığı yönünde görüş belirtmektedir. Durkheim, dinin gelişimini toplumsal yaşam yoluyla elde edilen duygusal dayanışmaya bağlar. Durkheim'a göre, dinlerin kaynağı toplumdur. Her toplum, bazı olguları kutsal olarak tanımlayarak dinin ortaya çıkmasını sağlar. Durkheim'e göre totemizm en ilkel ve en basit din biçimidir ve kaynağı bitki veya hayvanlar değildir, onlar sadece bu kaynağı temsil etmektedirler. Durkheim'a göre, dinler toplumun birliğini ve dayanışmasını sağlayan önemli unsurlardır. Din, ortak inançlar ve ritüeller yoluyla toplum üyelerini bir araya getirir ve onlara ortak bir değer sistemi sunar. Dinin sağladığı inançlar ve ritüeller, toplumda sosyal düzenin ve bireyler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine katkıda bulunur. Bu nedenle Durkheim, dinin toplumsal bir olgu olduğunu ve toplumun din sayesinde bir arada tutulduğunu savunmaktadır (Sağlık, 2019, s. 469- 470). Bu çerçevede (Durkheim, 1915), dayanışmayı; benzer inançlara sahip, aynı davranışları sergileyen ve kolektif bir şekilde birbiriyle etkileşime giren insanlar arasındaki duygusal bir bağ olarak ifade etmektedir (Woosnam vd., 2009).

Turizm araştırmalarında kullanılan “paylaşılan inançlar” ve “paylaşılan davranışlar” terimleri, Durkheim'ın teorisinde kutsal inançlar ve ritüel davranışlar olarak adlandırılır. Bu nedenle, turizm bağlamında teorinin doğru bir yorumu; turistlerin ve yerel halkın etkileşimlerine ortak inanç ve davranışlar eşlik ettiğinde birbirleriyle duygusal dayanışma oluşturabilmeleridir (Woosnam, 2011). Böylelikle, yerel halk ve turistler arasında beklenen bu duygusal bağ duygusu, Durkheim (1995[1915])'ın duygusal dayanışma teorisi ile etkili bir şekilde açıklanabilir. Woosnam (2010), Durkheim'ın çerçevesinin turizm bağlamında uygulanabileceğini ileri sürmüştür. Turistler ve yerel halk, kolektif inançlara sahip olduklarında (örneğin, tarihsel anlamları anladıklarında) ve ortak davranışlarda bulunduklarında (örneğin, benzer anlayışla turistik faaliyetlerde bulunduklarında) birbirleriyle duygusal dayanışma geliştireceklerdir. Bu bağlamda, duygusal dayanışma teorisi, bireylerin birbirleriyle olan duygusal bağlarının (yani duygusal dayanışmanın), paylaşılan inançlar, paylaşılan davranışlar ve bireyler arasında etkileşim olduğunda geliştiğini açıklar (Woosnam, 2011).

Yerel toplumun yapısı, gelen ziyaretçilerin kişiliği, yerel halkın turistlere karşı tutumları, yaşam biçimlerindeki farklılıklar, iletişim kurma güçlüğü, kültürel aracılardan rolü ve turist- yerel halk arasındaki asimetric enformasyon gibi etmenler turist- yerel halk ilişkisini etkileyebilir (Avcıkurt, 2009: 86). Belirtildięi gibi, yerel halkın turizmin gelişimine yönelik tutumları birçok faktöre göre değişkenlik gösterebilmektedir. Olumlu koşullar ve yeterli turizm bilinci oluşturulduğunda yaşanacak etkilerinde olumlu olması beklenebilir. Yerel halkın farklı kültürlere bakışı, ikamet ettikleri bölgede farklı kültürleri görmek ya da tanımak istemeleri, farklı kültürlere yönelik hoşgörü seviyeleri turizmin gelişmesini desteklemeye yönelik tutumlarında etki sağlayabilir. Tabi ki etkileşime girdikleri turistlerle paylaştıkları davranışlar ve sahip oldukları inançlar bu durumun belirleyicisi olabilir. Bu durum araştırma hakkında merak uyandırmakta ve turizm literatüründe yerel halkın turistlerle olumlu etkileşimine yol ačan farklı kültürlere yönelik duyarlılık düzeyinin incelenmesini gerekli kılmaktadır.

1.1. Araştırmanın Problemi (Konusu)

Kültürel duyarlılık, bireylerin farklı kültürlere karşı merak, tanıma, bilme ve hoşlanma isteği gibi olumlu duygular beslemesiyle ilgili bir kavramdır. Bu kavram,

günümüzde kültürel etkileşimlerin daha yoğun yaşandığı, sosyo-kültürel farklılıklara verilen önemin arttığı çok kültürlü toplumlarda önem kazanmaktadır. Kültürel duyarlılık, bireylerin kendi kültürlerinin dışında farklı kültürleri anlamaya ve takdir etmeye yönelik bir tutum geliştirmesini ifade eder. Bu tutum, başarılı ve uyumlu bir toplumsal yaşamın sağlanmasında önemli bir rol oynar. Kültürel duyarlılık, bireyler arasındaki iletişimi geliştirir, kültürel çatışmaları azaltır, empati yeteneğini artırır ve kültürel farklılıklara saygıyı teşvik eder. Günümüzde küreselleşme ve teknolojik gelişmeler sayesinde insanlar farklı kültürlerle daha kolay bir şekilde etkileşimde bulunabilmekte ve bir arada yaşamaktadır. Bu nedenle kültürel duyarlılık, toplumların içinde bulunduğu çeşitliliği anlamak ve yönetmek için önemli bir yetkinlik haline gelmiştir. Bireylerin kültürel farklılıklara karşı duyarlı olması, daha iyi iletişim kurmalarını, anlayışlı davranmalarını ve hoşgörüyü desteklemelerini sağlar. Böylece toplumda çeşitlilikten kaynaklanan zenginliklerin değerlendirilmesi ve toplumsal uyumun sağlanması mümkün olmaktadır (Mora, 2011). Kısacası kültürel farklılıklara duyarlı olmak, kültürel etkileşimde uyumlu olabilmek açısından önemlidir. Uyum dayanışmayı beraberinde getirebilir.

Duygusal dayanışma, Gronvold (1988) tarafından ortaya konan duygusal dayanışma ölçeğinin geliştirilmesiyle popüler hale gelmiştir. Ölçekte, beş madde (örneğin, sevgi, adalet, saygı, güven ve anlayış) kavramı ölçmeye hizmet eder. Bununla birlikte, tek maddeli ölçülerle ilişkili sınırlamalar yoluyla, alternatif duygusal dayanışma ölçekleri geliştirilmiştir. Duygusal dayanışma kavramı ilk olarak Woosnam vd., (2009) tarafından turizm literatüründe yer almıştır. Durkheim çerçevesi dahilindeki yapıların her biri için ölçümler sağlanmıştır. Bu sayede, turizm literatüründe, yerel halk ve turist etkileşimi ile paylaşılan değer ve ortak inançlar sonucunda gelişen duygusal dayanışma kavramının ortaya çıktığı görülmektedir.

Çoğu yerel halk ve turistler arasında var olan ilişki, doğası gereği yüzeysel, bölücü ve taahhüt içermeyen bir ekonomik veya finansal mübadele biçimi olarak görülmektedir (Woosnam vd., 2009). Bu anlamda yerel halk ve turist arasındaki ilişki sonucunda, yerel halkın turizme yönelik bakış açısı da büyük önem arz etmektedir. Her bölge turizmden fayda sağlayarak kalkınma seviyesini yükseltmek ister. Yerel halk ve turist etkileşimine bağlı olarak turizmin gerek ekonomik gerek sosyo- kültürel etkileri söz konusu olabilir.

Araştırma kapsamında araştırmanın evreni olarak, Şanlıurfa'nın ili tercih edilmektedir. Bunun en etkili sebeplerinden biri, birçok medeniyete ev sahipliği yapan kadim bir şehir olarak “*peygamberler şehri ve kutsal şehir*” gibi tanımlamalarla anılması; farklı inanç ve kültürü yaşayan insan topluluklarına sahip olması, etkileşim, paylaşılan inanç ve davranışlar açısından önem taşımasıdır. Bir diğer etkili sebep ise, sahip olduğu yöresel yemekler ve halk kültürünün önemidir. Şehrin somut olmayan kültürel bir mirası olan “*Şanlıurfa Sıra Gecesi Gelenegi*”, yerel halkın turistlerle paylaşılan davranışlarını ve inançlarını oluşturmaktadır. Geleneksel kültürün korunduğu, kutsal şehir olarak bilinen Şanlıurfa İli, yerel halkın ortak inançlarının, paylaşılan davranışlarının ve turistlerle etkileşiminin, turistlerle duygusal dayanışma düzeylerine etki sağlayabileceği varsayımıyla; yerel halkın farklı kültürlere sahip olan turistlere yönelik kültürel duyarlılık düzeyine göre duygusal dayanışmanın artabileceği düşünülmektedir. Böylelikle araştırmada incelenecek etkileşime bağlı olarak ortaya çıkan duyarlılığın tespiti açısından Şanlıurfa ili sahip olduğu kültür ve özellikler yönünden tercih edilmektedir.

Bu araştırmada, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve kültürel zenginliğe sahip Şanlıurfa ilinde yaşayan yerel halkın farklı kültürlere yönelik duyarlılığı, yaşanan, inanılan inançlara ve paylaşılan duygulara yönelik duygusal dayanışma düzeyi ilişkisinin yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumlarında etki sağlayıp sağlamadığı araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Araştırmanın temel problemi doğrultusunda alt problemler belirlenmiştir:

- Yerel halkın kültürel duyarlılığı destinasyona gelen ziyaretçilere yönelik duygusal dayanışma düzeyini etkiler mi?
- Yerel halkın kültürel duyarlılığı, turizmin gelişimine yönelik tutumlarını etkiler mi?
- Yerel halkın ziyaretçilere karşı olan duygusal dayanışma düzeyi, turizmin gelişimine yönelik tutumlarını etkiler mi?
- Yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyinin, turizmin gelişimine yönelik tutumlarına etkisinde duygusal dayanışma değişkeni aracılık sağlar mı?

1.2. Araştırmanın Amacı

Kültür, bir toplumu diğerlerinden farklı kılan, geçmişten beri değişerek devam eden maddi ve manevi değerlerin tümüdür. Her toplumun sahip olduğu kültürün birbirinden farklı olması nedeniyle toplumlar arasında, etkileşim sürecinde birtakım zorluklar yaşanabilmektedir. Toplumlar ne kadar duyarlı olurlarsa olumlu etkileşimin kurulması ve toplumlar arasında dayanışmanın ortaya çıkması söz konusu olacaktır. Kültürel duyarlılık düzeyi ve duygusal dayanışma turizmde incelenmesi gereken konulardan biri olarak değerlendirilerek araştırmanın ve modelin temelini oluşturmaktadır. Bu araştırmanın amacı; kutsal şehir olarak bilinen ortak inanç ve birçok paylaşılan değerleri barındıran Şanlıurfa ilinde yaşayan yerel halkın kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma düzeyleri arasındaki ilişkinin tespit edilmesi ve bu değişkenlerin yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumları üzerine etkisinin incelenmesidir. Ayrıca yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyinin, turizm etkisine yönelik tutumlarında turistlere karşı gösterdikleri duygusal dayanışma düzeyinin aracılık rolüne sahip olup olmadığının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla, elde edilen bulgularla destinasyonda faaliyette bulunan tüm paydaşlara yönelik öneriler ortaya koymak amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Turizm literatüründe, kültürel duyarlılığa ilişkin araştırmaların mevcut olduğu ancak, yapının duygusal dayanışmayı ve nihayetinde turizmle ilgili tutumları ve turizmin gelişmesine desteği açıklama potansiyeli üzerindeki rolünü inceleyen araştırmaların eksik olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca az sayıda çalışma, yerel halk ve turistler arasındaki ilişkisel yönlerin yerel halkın genel olarak endüstriye bakış açısını açıklamaya nasıl hizmet edebileceğini değerlendirmiştir (Woosnam, Norman ve Ying, 2009). Duygusal dayanışma düzeyinin yerel halkın turizm etkilerine yönelik tutumları üzerindeki rolünün kültürel yönden incelenmesi, hem yerli hem de yabancı literatür açısından araştırmanın özgünlüğünü kanıtlamaktadır. Bunun sebeple kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma kavramlarının ilişkisel yönünün yerel halkın turizme yönelik tutumları üzerinde incelenmesi ve literatürde Emile Durkheim'ın dayanışma teorisine dayanması araştırmayı oldukça önemli kılmaktadır.

Bireyler ve gruplar arasında duygusal dayanışmanın oluşmasında, paylaşılan inançlar ve davranışlar ile etkileşimin önemli bir rolü vardır. İnsanlar benzer inançları, değerleri ve davranışları paylaştıkları gruplara aidiyet hissi geliştirirler ve bu da duygusal bağları güçlendirmektedir (Woosnam, 2010). Bu sebeple, araştırma kapsamında, destinasyon seçiminin de önemi büyüktür. Çünkü belirleyici olarak paylaşılan davranışlar ve kollektif bir inanç yapısına sahip bir destinasyonda etkileşim sonucunda duygusal bağların ortaya çıkması ile duygusal dayanışma oluşabilmektedir. Yerel halk ve turist etkileşiminde ortaya çıkan kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma düzeyinin incelendiği bu araştırmada, kutsal şehir Şanlıurfa, sahip olduğu kültürel değerlerle ortak inanç ve paylaşım sağlaması, bireyler arasındaki etkileşimin duygusal boyutunu ortaya çıkarmada büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple Şanlıurfa ilinin araştırmaya nitelik kazandıracağı düşünülmektedir. Ayrıca, destinasyon pazarlama organizasyonlarının, yerel yönetimin ve diğer turizm planlama birimlerinin, yerel halkın farklı kültürlere karşı duyarlılıkları konusunda hassasiyet göstermeleri, yerel halk ve turistler arasındaki duygusal dayanışmayı geliştirmek için harekete geçmeleri ve gerekli projelerin desteklenmesi açısından araştırmanın önemi büyüktür.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırma aşağıda belirtilen varsayımlara dayalı bir şekilde yürütülmüştür.

- Araştırmaya katılan, Şanlıurfa'da yaşayan yerel halkın, gerçek görüşlerini yansıtacak biçimde içten ve tarafsız olarak ölçekleri cevaplandırırları varsayılmıştır.
- Şanlıurfa'da yaşayan, turizmde dolaylı/doğrudan istihdam edilen 18 yaş üstü olan yerel halkın içerisinde ulaşılabilen örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmıştır.
- Zaman ve kaynakların sınırlı olması nedeniyle araştırma sorularına yönelik verilerin elde edilebilmesi için anket yönteminin daha güvenilir olacağı varsayılmıştır.
- Araştırma kapsamındaki değişkenlerin ilişkisini ve yerel halkın sosyo kültürel yapısını belirlemek için sorulan soruların araştırmanın temel problemini karşılayacağı varsayılmıştır.
- Araştırmada yer alan değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin olabileceği varsayılmıştır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada kullanılan verilerin 2021 yılı itibari ile toplanması ve araştırmadan elde edilen bulguların zaman dilim ile sınırlandırılmış olması araştırmanın sınırlılığını ifade etmektedir. Anadolu toprakları, birçok medeniyetlere ev sahipliği yapmış, farklı toplumların etkisiyle kültürel çeşitliliği olan topraklardır. Bu sebeple diğer medeniyetleri barındıran iller kapsam dışı bırakılarak, araştırma evrenini, kutsal şehir olarak bilinen Şanlıurfa İli oluşturmaktadır ve araştırmanın coğrafik olarak sınırlılığını göstermektedir. Ayrıca araştırmada, turizm etkilerine yönelik tutumlarında kültürel duyarlılık ve dayanışma düzeyini tespit edebilmek için turizmde dolaylı/doğrudan istihdam edilen 18 yaş üstü yerel halk ile sınırlandırılmıştır. Ek olarak, araştırmada kuramsal çerçeveyi oluşturan kaynaklar, sadece ulaşılabilen literatür kaynaklarından derlenmesi ile sınırlılığa sahiptir.

1.6. Tanımlar

Kültürel İletişim: Farklı kültürler arasında bilgi, fikir, duygu ve deneyimlerin aktarılması sürecidir. Bu iletişim süreci, bir kültürden diğerine bilgi alışverişini, anlayışı ve etkileşimi sağlar. Kültürel iletişim, insanların kültürel farklılıkları anlamalarına, takdir etmelerine ve bu farklılıklarla etkili bir şekilde iletişim kurmalarına yardımcı olur. Kültürel iletişim, dilin yanı sıra jestler, mimikler, beden dili, semboller, ritüeller ve diğer iletişim araçlarını da içerir. İletişimde kullanılan bu semboller ve ifadeler, her kültürde farklı anlamlar taşıyabilir.

Kültürel Duyarlılık: Farklı kültürel değerlere, inançlara, normlara ve geleneklere saygı gösterme yeteneğidir. Bir kişinin kültürel duyarlı olması, başkalarının kültürlerini anlama, takdir etme ve onlara saygı duyma becerisini içerir. Bu, başka kültürlerden gelen insanlarla etkileşimde bulunurken dikkate alınması gereken bir kavramdır. Kültürel Duyarlılık, insanların birbirleriyle daha iyi anlaşmalarına, iletişim kurmalarına ve empati kurmalarına yardımcı olabilir.

Duygusal Dayanışma: İnsanların duygusal bir bağ kurarak birbirlerine destek verme, empati gösterme ve birlikte duygusal deneyimleri paylaşma sürecidir. Duygusal dayanışma, insanların duygusal ihtiyaçlarını karşılamak, zorluklarla başa çıkmak ve güçlü bir destek ağı oluşturmak için önemlidir.

Tutum: Bir kişinin belirli bir konuya veya nesneye karşı benimsediği dūřünce, duygu ve davranışlardan oluşan kalıcı bir eğilimi ifade eder. Tutum, bireyin bir řeye yönelik değerlendirmelerini, inançlarını ve duygusal tepkilerini yansıtır. Tutumlar, kişilerin kararlarını, davranışlarını ve etkileşimlerini etkileyebilir.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kavramsal Çerçeve

Bu kısımda, araştırmanın kuramsal çerçevesine yönelik bilgiler sunulacaktır. Araştırmanın temel kavramlarını oluşturan konulara yönelik literatür taraması yapılmış ve daha önce yapılan ilgili araştırmalar incelenmiştir.

2.1.1. Kültür Kavramı

Kültür konusu sosyal bilimlerde geniş bir alanı kapsar ve özellikle antropoloji ve sosyoloji disiplinlerinde merkezi bir konudur. Bununla birlikte, diğer sosyal bilimlerde de kültür incelemelerine rastlanır ve kültür kavramı farklı disiplinlerde farklı şekillerde tanımlanabilir. Kültür terimi, sosyal bilimlerde çeşitli tanımlara sahip olmuştur ve her çalışmada kültürün neyi ifade ettiği açık bir şekilde belirtilmelidir. Farklı araştırmacılar, kültürü farklı şekillerde tanımlayabilir ve vurgulayabilirler. Örneğin, antropoloji kültürü genel olarak insanların paylaştığı inançlar, değerler, normlar, dil, sanat, gelenekler gibi sosyal ve sembolik yapılar olarak tanımlayabilirken, sosyoloji kültürü daha çok bir toplumun yaşam tarzı, yapısal özellikleri ve toplumsal ilişkiler sistemi olarak ele alabilir (Aksoy, 2015, s. 5). Kültür kavramı, zamanla ve disiplinler arası etkileşimlerle değişebilir ve farklı bakış açılarına göre yeniden tanımlanabilir. Önemli olan, her çalışmada kültürün ne anlama geldiğini netleştirmek ve kullanılan tanımları belirtmektir. Böylece, kültürün incelenmesi ve anlaşılması sürecinde daha tutarlı ve açık bir yaklaşım sergilenebilecektir (Kartarı, 2020, s. 31).

Kültür, sözlük anlamı “ekin, sipariş ve bakım” olarak Latince “colere” sözcüğünden türetilmiştir (Maletzke, 1996, s. 15). Türk Dil Kurumu'nun kültür tanımı, kültürü tarihsel ve toplumsal gelişme sürecinde yaratılan tüm maddi ve manevi değerlerin yanı sıra bu değerlerin yaratılmasında ve sonraki nesillere aktarılmasında kullanılan araçların bütünü olarak tanımlamaktadır. Tanımda kültürün, insanın doğal ve toplumsal

çevresine egemenlik düzeyini de yansıttığı belirtilmektedir. Bu tanım, kültürün hem somut nesneler ve ürünler hem de soyut kavramlar, inançlar, değerler, davranışlar, gelenekler gibi unsurları içeren bir kavram olduğunu vurgulamaktadır.

Hem somut hem de soyut öğeleri içeren ve geniş bir kullanım alanına sahip kültür, kullanımı kolay ancak tanımlanması oldukça güç bir kavram olarak pek çok bilim insanı tarafından ifade edilmektedir. Williams (1976, s. 767)'ye göre kültür, İngiliz dilinde en karmaşık üç kelimedenden biri olduğu ifade edilmektedir. Bunun sebebi olarak farklı entelektüel disiplinlerdeki ve düşünce sistemlerindeki önemli kavramlar için kullanılır hale gelmesi görülmektedir. Bu çeşitliliğin göstergesi, Kroeber ve Kluckhohn (1952), kültür kavramının yüz altmış dört farklı tanımını derlemiş olmasıdır. Güvenç (2010, s. 98)' e göre kültür kavramı dört anlamda kullanılmaktadır. Kültür kelimesi farklı disiplinlerde farklı anlamlar taşıyabilir ve kullanımı bağlamına bağlı olarak değişebilir. Bilim alanında kültür terimi genellikle insanların maddi ve manevi değerlerini, inançlarını, davranışlarını ve iletişim biçimlerini ifade eder. Bu anlamda kültür, sosyal bilimlerde sosyal yapıların ve insanların nasıl şekillendiğini anlamaya yönelik bir kavramdır. Kültür, insanların toplumsal gelişme sürecinde yarattıkları ve kuşaktan kuşağa aktardıkları değerlerin, normların, inançların ve pratiklerin bir bütünüdür. Günlük dilde ise kültür genellikle eğitim, öğrenme ve bilgi birikimiyle ilişkilendirilir. Kültür, insanların edindiği bilgiler, beceriler ve deneyimlerin toplamıdır. Bu anlamda kültür, bir bireyin veya toplumun bilgi ve anlayış düzeyini ifade eder. Estetik alanda kültür, güzel sanatlar, edebiyat, müzik, resim gibi yaratıcı ifade biçimlerini içerir. Kültür, sanatsal ve estetik deneyimlerin, sanat eserlerinin ve yaratıcı faaliyetlerin bir araya gelmesidir. Maddi (teknolojik) ve biyolojik alanda kültür, üretim süreçleri ve araçlarını ifade eder. Maddi kültür, insanların ürettiği nesnelerin, araçların ve teknolojik gelişmelerin birikimidir. Biyolojik kültür ise bazı canlıların öğrenme ve davranışlarını aktararak nesilden nesile geçirdiği fenomenleri ifade etmektedir. Kısacası, kültür kelimesi farklı disiplinlerde ve bağlamlarda farklı anlamlar taşıyabilir ve kullanıldığı alana göre değişiklik gösterebilir. Bu nedenle, kültürün anlamının netleştirilmesi için kullanıldığı alan ve bağlam dikkate alınmalıdır.

Kültür, insanların davranışları ve yaratılarıyla ortaya çıkan bir sistemdir. Öğrenilen ve paylaşılan değerler, inançlar, davranış özellikleri ve semboller kültürün temel

unsurlarıdır. İnsanlar bir toplum içerisinde yaşarken bu değerleri ve inançları öğrenirler ve toplumla paylaşırlar. Kültür, insanların nasıl düşündüğünü, inandığını, değer verdiğini, nasıl davrandığını ve dünyayı nasıl algıladığını şekillendirir. Kültür, toplumun ortak bir çerçevede anlam oluşturmalarını sağlar. İnsanlar, kültürün içerisinde büyürken dil, ritüeller, gelenekler, sanat eserleri, değerler ve normlar gibi semboller aracılığıyla kültürü öğrenir ve bu semboller aracılığıyla toplumsal iletişimi gerçekleştirir. Kültür, insanların birbirleriyle etkileşim kurmasında ve toplumun bir bütün olarak işleyişini sağlamada önemli bir role sahiptir. Bu nedenle, kültürün insan davranışlarını, inançlarını, düşüncelerini ve değerlerini içeren kapsamlı bir sistem olduğunu söyleyebiliriz. Kültür, toplumun kimliğini şekillendirir ve insanların birlikte yaşama ve anlaşma biçimlerini belirlemektedir (Koçel, 2003). İnsan çevresi ve insanlar arası ilişkilerle ilgili olabilecekleri gibi ve arzu edilen ve arzu edilmeyen şeyleri, insanın yaşamdaki yerini, insanın insanla ilişkisini, davranışı etkileyen genelleştirilmiş ve organize bir kavram olarak nitelendirilmektedir (Walter, 1976, s. 122).

Türk sosyolojisinin kurucusu Ziya Gökalp, kültürü “bir cemiyetin bütün fertlerini birbirine bağlayan ve dayanışma doğuran kurumların toplamı” olarak tanımlamıştır. Gökalp'e göre kültür, toplumun sosyal ve kültürel yapısının temelini oluşturan bir unsurdur. Gökalp, kültürün bir toplumun fertlerini bir arada tutan ve onlara bir kimlik sağlayan kurumlar, normlar, değerler ve inançlar sistemi olduğunu belirtmiştir. Kültür, bir toplumun yaşam tarzını, düşünce biçimini, sanatsal ifadelerini, ahlaki değerlerini, geleneklerini ve diğer sosyal yapılarını içerir. Bu unsurlar, fertler arasında ortak bir anlayış ve dayanışma oluşturarak toplumun birlik ve beraberliğini sağlar. Gökalp, kültürün önemini vurgulayarak, toplumun kültürel değerlerine sahip çıkması ve onları gelecek nesillere aktarması gerektiğini savunmuştur. Ona göre, kültürün korunması ve geliştirilmesi, bir toplumun kimliğini sürdürmesi ve ilerlemesi açısından hayati bir öneme sahiptir. Ziya Gökalp'in kültür tanımı, Türk sosyolojisinde ve kültürel çalışmalarda etkili olmuş ve kültürün toplumsal bağları güçlendiren ve dayanışmayı sağlayan bir yapı olduğu fikrini vurgulamıştır. Dolayısıyla kültür, kalıtsal bir olgu değil, öğrenilen, paylaşılan değerlerin, inançların, davranışların, sembollerin toplamıdır (Soydaş, 2010, s. 33).

Brislin (1981)'e göre, kültür, ortak inançlar, deneyimler ve değer yargılarıyla belirlenen, bu ortak deneyimlerle birbirine bağlanmış ve ortak tarihi geçmişi olan bir grup

olarak anlaşılmaktadır. Bu tanıma göre kültür, bir topluluğun ortak paylaşılan inançlar, değerler ve deneyimlerle birbirine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Kültür, bir grup insanın ortak bir kimlik ve bağlılık duygusu oluşturmaya katkıda bulunan bir faktördür. Her iki tanımda da kültür, insanların birlikte yaşadıkları toplumun ortak özelliklerini ve değerlerini ifade etmektedir. Ortak inançlar, değerler, normlar ve deneyimler, insanların bir araya gelerek bir kültür oluşturmaya sağlar. Kültür, toplumun kimliğini ve birliğini oluşturan bir yapıdır ve insanların davranışlarını, düşüncelerini ve yaşam tarzlarını belirleyen önemli bir etkidir.

Sosyal antropolojinin kurucusu, İngiliz Antropolog Edward Tylor'ın, *İlkel Kültür* (Primitive Culture, 1871) adlı eserinde yaptığı kültür tanımı (Tylor, 1871, s. 1); *“Toplumun bir üyesi olarak insanoğlunun kazandığı bilgi, sanat, ahlak, gelenekler ve benzeri diğer yetenek ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütündür.”* Bu tanımlamada, üç vurgu ön plana çıkmaktadır. İnsanın toplumsallığı, öğrenme edinimi ve kültürün bütüncül bir yapıya sahip olduğu ifade edilmektedir.

Marx'a göre kültür, doğadan farklı olarak insanın yarattığı her şeyi kapsayan bir kavramdır. Marx, kültürü maddi ve manevi olmak üzere iki ayrı bölümde ele almaktadır. Teknoloji, üretim araçları, ekonomik, finansal, sosyal alt yapı sanat gibi unsurlar maddi kültürü oluştururken; dil, din, değer yargıları, gelenek ve görenekler, ahlak, kolektif davranışlar ve topluma dayalı kurallar manevi kültürü oluşturmaktadır (Güvenç, 1970, s. 67; Erkal, 1991, s. 117).

Kültür ile ilgili araştırmalar yapan duayen Hofstede (2001, s. 9), kültürün farklı bakış açılarıyla tanımlana geldiğinden söz etmektedir. Antropologlar kültürü, dil, akrabalık, dünya görüşü, gelenek ve görenekler, sosyal gruplarla ilgili olarak bir grubu diğerlerinden ayırt etmek için kullanarak farklı benzetimlerde bulunmuşlar (Griffiths, 2011, s. 113) ve yaşam tarzı ile diğerlerinden ayrılan bir grubu ifade etmişlerdir. Buna göre, Türk, Alman veya Rus halklarının kendilerine ait kültürleri olduğundan söz edilmemekte, bu ulusların adları onların kendi kültürlerini ifade ediyor demektir (Brislin, 1981, s. 3). Hofstede (1993) kültürü, bir grubu veya insan topluluğunu diğerlerinden ayıran zihnin kolektif programlaması olarak tanımlar. Bu kolektif programlama, bireyin sosyal çevresiyle etkileşim halinde olduğu büyüme döneminde kazandığı deneyimlerle

şekillenir. Kültür, bireylerin benimsediği inançlar, değerler, normlar, davranış kalıpları ve sosyal ilişkilerin bir araya gelerek oluşturduğu bir zihinsel programlama sistemidir.

Toplumsal etkileşimi, yaşam tarzının maddi ve manevi yönünü ve ekolojik eşliği birlikte ifade ederek kültürü dinamik olarak ele alan bir başka tanımlama geliştirilmiştir (İzbul, 1983). Erdoğan ve Korkmaz (2010, s. 350) ise kültürü hikaye şeklinde aktarmıştır.

Bu anlamda kişilerin, doğa dışında yarattığı ve ona eklediği maddi ve manevi değerleri oluşturan bir kültürün içerisinde doğmakta olduğu ve kişilerce sahip olunan o kültürün, kişilerin nasıl davranacağını, nasıl düşüneceğini öğreterek, kişileri biçimlendirdiği anlaşılmaktadır (Aydın, 2007, s. 25-27).

Kültür çalışmalarında ideolojik yanlılığın izlerine beklenenden daha sık rastlanmaktadır. Habermas (1968), bireyin ideolojiden soyutlanamayacağına ve ideolojisiz kültür olmayacağına vurgu yapar. İdeolojik anlamda kültür, kolektif bir hayalle, efsaneyle ilgili mitik temalar içerir. Kültürün, kolektif bilinç etrafında, toplumsal yapı tarafından yaratıldığı, mevcut olduğu ve sürekli olarak kendini yenilediği anlaşılmaktadır. Her kültür belirli çabalar sonucunda oluşturulmuş bir üründür ve değişim değeri taşır. Bu sebeple kültür, alınıp satılabilen, tüketilebilen bir meta olarak dokunulmaz olmadığından araçsal bir yöne sahip olduğu ortaya çıkmaktadır (Kartarı, 2014, s. 30).

2.1.1.1. Kültürün Özellikleri

Kültür bir grup insanı diğerlerinden ayıran ortak inançlar, deneyimler ve değer yargıları ile belirlenen bir grup olarak ifade edilmekte ve bir toplumun veya bir grup insanın paylaştığı ortak deneyimler ve değerler etrafında birbirine bağlanmasını sağlayan bir yapıdır. Bu ortak deneyimler ve değer yargıları, toplumun üyelerinin yaşam tarzını diğer gruplardan ayıran özelliklerdir (Brislin, 1981, s. 3).

Her kültürün, değerleri ve normları bulunmaktadır. Bu süreçte, bir kültür kendi kimliğini ve sınırlarını çizer, diğer kültürlerden ayrılır ve kendine özgü bir varlık haline gelir. Bir kişinin kendisini bir kültürün mensubu olarak tanımlaması, genellikle o kültürün değerlerine, normlarına ve ideallerine referans almasıyla gerçekleşir (Mercan, 2016, s. 4). Birey, kendisini aidiyet duyduğu kültürün inançlarına, davranış kalıplarına ve yaşam tarzına uyum sağlayarak o kültürün bir parçası olduğunu ifade eder. Bu, diğer kültürlerden farklı olduğunu ve kendi kültürünün özelliklerine sahip olduğunu vurgular. Bu bağlamda,

kültürel kimlik, bireyin kendini bir kültüre ait hissetmesi ve o kültürün değerlerini benimsemesiyle ortaya çıkar. Birey, kendi kültüründen farklı gördüğü diğer kültürlerin referans alınmasıyla, kendisini bir kültürün mensubu olarak tanımlar ve bu kültüre aidiyet duyar. Bu süreç, bireyin kültürel kimliğini şekillendiren ve onu diğer kültürlerden ayıran bir faktördür. Örneğin; bir köyün içinde yaşayanlar gündelik yaşamlarında köylerinin adını hemen hiç anmazlar. Ancak sadece kasabaya gittiklerinde köylerinin adını anmış olurlar. Köyün adını andıran neden, diğer köylerdir. Bu sebeple, kültürü, referans alınacak başka bir kültür olmadan tek başına tanımlamak pek mümkün değildir (Greverus, 1987, s. 71-73). Ortak inanç ve etkileşime dayalı olarak nesilden nesile aktarılan, değer yargılarından, maddi ve manevi değerlerden oluşan ve kendi sınırlarını çizen kültür, bütünlük bir yapıya sahip olması nedeniyle bazı özelliklere sahiptir. Nitekim geçmişte ve günümüzde yaşanan kültürleri inceleyen antropologlar, kültürler tarafından paylaşılan temel özelliklerin var olduğuna ulaşmışlardır (Güvenç, 2020, s. 100- 103; Odabaşı ve Barış, 2002; Şişman, 2002; Ögüt, 2018, s. 32; Aksoy, 2015, s. 17; Walter, 1976; Güney, 2000, s. 34):

• **Kültür öğrenilir:** Kültür doğuştan elde edilmemektedir. Birey içinde doğduğu ve yetişmiş olduğu toplumun kültürünü öncelikle ailede ve sonrasında çevresinden öğrenerek kazanım sağlar.

• **Kültür oluşturulur:** Kültür, insanlar tarafından ortaya çıkmaktadır. Örnek olarak, ülkemizde geçmiş yıllarda pek bilinmeyen sevgililer günü, günümüzde batıdan kültürümüze aktarılan bir kutlama olarak bilinmektedir.

• **Kültür paylaşılır:** Kültür paylaşılr ve bir toplumun üyeleri arasında aktarılır. Kültür, bir grup insanın ortak idealleri, değerleri ve davranış standartlarıdır. Bireyler, doğdukları toplumda veya bir topluma katıldıklarında, o kültürü gözlemleyerek, dinleyerek, konuşarak, etkileşimde bulunarak ve taklit ederek öğrenirler. Bu süreçte, daha önce kültürü oluşturan kişilerden öğrenilen deneyimlerle kültürü paylaşırlar. Kültür, bir toplumun üyeleri arasında nesilden nesile aktarılır. Değerler, normlar, gelenekler ve diğer kültürel öğeler bir toplumun kültürel mirasıdır ve yeni kuşaklara aktarılır. Bu aktarım, aileler, okullar, dini kurumlar, toplumun iletişim kanalları ve diğer sosyal kurumlar aracılığıyla gerçekleşir. Bu şekilde, bir toplumda sahip olunan değerler ve kültürel kalıplar, kuşaktan kuşağa aktarılarak paylaşılan bir kültür oluşturulur. Kültürün

paylaşılması, toplumun ortak bir anlayışa, davranış biçimlerine ve değer sistemine sahip olmasını sağlar. Bireyler, bu paylaşılan kültürel değerler ve normlar üzerinden birbirleriyle etkileşime geçer, sosyal bağlar kurar ve toplumsal bir birlik oluştururlar.

• **Kültür süreklidir:** İnsanlar, öğrendiklerini nesilden nesile aktarmaktadır. Bu aktarımda, dil önemli bir taşıyıcıdır. Kültür kuşaklar arasında aktarılabilirdiği için süreklidir.

• **Kültür değişir:** Kültür dinamik bir yapıya sahiptir. Kültür çevre koşulları veya farklı kültürlerle ilişkiler sonucunda kültürün uyum sağlaması ile değişir. Kültür değişimini ve uyumunu hızlandıran etmenler söz konusudur. Bu etmenler, yaşanan teknolojik gelişmeler ve ortaya çıkan iletişim alanında yenilikler sıralanabilir. Gelişmeler sonucunda, mevcut kültürlere yeni öğeler eklendiğinde eski öğeler çıkarılmaktadır. Örnek olarak, tuşlu telefonların yerini akıllı telefonların alması ifade edilebilir.

• **Kültür bütünlendiricidir:** Kültür karmaşık bir bütündür ve içerisindeki öğeler arasında karşılıklı etkileşimler bulunur. Bu nedenle kültürü sadece tek başına ele almak yerine bütüncül bir perspektifle anlamak önemlidir. Kültürün farklı öğeleri arasında etkileşimler ve ilişkiler bulunur ve bir öğedeki değişiklik diğer öğeleri de etkileyebilir.

• **Kültür simgelere dayalıdır:** Dil, kültürün en önemli ve karmaşık öğelerinden biridir. İnsanlar arasındaki iletişimi sağlamak için kullanılan semboller, sesler ve işaretler dilin temel unsurlarıdır. Dil, düşünceleri ifade etmek, bilgi ve deneyimleri aktarmak, duyguları iletmek, sosyal etkileşimde bulunmak ve kültürel değerleri paylaşmak için kullanılır. Dil, kültürün bir yansımasıdır ve kültürün aktarılması, sürdürülmesi ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynar. Dil, kültürel değerleri, normları, inançları ve davranış kalıplarını içerir. Dil aracılığıyla insanlar, kültürlerini diğer insanlarla paylaşır ve birbirlerine aktarır. Ayrıca, dilin kültürel bir etkileşim aracı olarak işlev gördüğü unutulmamalıdır. Farklı diller, farklı kültürleri ve dünya görüşlerini yansıtabilir. Dil, insanların birbirlerini anlamalarını ve farklı kültürler arasında iletişim kurmalarını sağlar. Bu nedenle dil, kültür ve toplum arasındaki ilişkiyi güçlendirir ve kültürel bir kimlik oluşturur.

• **Kültür maddi ve manevi yöne sahiptir:** İnsanın çevresini değiştirme ve fayda sağlama çabası sonucunda ortaya çıkan ürünler maddi kültürü oluşturur. İnsanlar, doğal kaynakları kullanarak eşyalar üretir, yapılar inşa eder, araçlar geliştirir ve diğer maddi

ürünleri yaratır. Maddi kültür, insanların günlük yaşamında kullandıkları nesneler, araçlar, yapılar, teknolojiler ve diğer fiziksel öğelerden oluşur. Ancak, maddi kültürü sadece teknolojiyle karıştırmamak önemlidir. Teknoloji, maddi kültürün bir parçasıdır ve insanların çevresini değiştirme ve üretme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Maddi kültür ise bu teknolojik araçlar ve ürünlerin yanı sıra, sosyal normlar, değerler, semboller ve pratikler gibi daha geniş bir perspektifi içerir. Öte yandan, insanların doğal çevreye karşı duyarlı olmaları ve onu koruma çabaları da kültürel bir öğedir. Bu, maddi kültürün sadece kaynakların tüketimi ve değiştirilmesiyle ilgilenmediğini, aynı zamanda doğal çevrenin sürdürülebilirliği ve korunmasıyla da ilgilendiğini gösterir. Maddi kültür, insanların doğal çevreye müdahale etme, kullanma ve değiştirme yoluyla yarattıkları nesnelerin, yapıların, araçların ve diğer fiziksel öğelerin bütünüdür. Teknik bilgi ve bunun uygulanış yolları teknolojiyi ifade eder. Bu izlenen yolların sonucunda ulaşılan çıktı ise maddi kültürdür. Örneğin; telefonlar, ulaşım araçları, bilgisayarlar, binalar, arabalar vb.

İnsanoğlunun doğa ile mücadelesinde sahip olduğu maddi ve manevi kazanımlar olarak ifade edilebilen kültür, insanlar tarafından üretilir, öğrenilir, paylaşılır ve aktarılır. Aynı zamanda bunu sağlayan insanlar arasında etkileşimin ve sürekli bir ilişkinin olması gerekmektedir. Etkileşim sonucunda, bir toplumun veya grupların yaşam biçimlerini, değer yargılarını, normlarını ve davranış biçimlerinin bir araya gelmesiyle oluşan kültürün; toplumların ve kişilerin yaşam şekillerini, değer yargılarını ve eğilimlerini biçimlendiren en önemli unsur olduğu anlaşılmaktadır. Bazı toplumlar için benimsenen değerler farklı toplumlarda farklı değer algısı yaratabilir, bu durum da kültürün kendilerine özgü benimsenen bazı amaçların ortaya çıkmasına vesile olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin; şarkıcılık, çöpçülük, hizmetkarlık gibi bazı meslek gruplarına yönelik Türk toplumlarında ön yargı ve küçümseme davranışı ile karşılaşılabilir. Ancak bazı toplumlar için bu meslekler oldukça kutsal bir görev olarak tanımlanmaktadır (Avcıkurt, 2009, s. 108).

2.1.1.2. Kültürü Oluşturan Faktörler

İnsan, bir topluluk içinde doğan, yetişen ve onun tarafından biçimlendirilen bir varlıktır. Topluluklar, coğrafi koşullar, tarihi geçmiş, sosyal yapı, ekonomik durum ve diğer etkenler nedeniyle farklı yaşam biçimleri geliştirirler (Aksoy, 2015, s. 5). Ortaya

ıkan ve toplumların yaşam biçimi olarak ifade edilen kültür, her toplumun farklı yaşam biçimine sahip olmasından dolayı farklılaşır. Bu açıdan, toplumlarda önem derecesi birbirine göre farklılık gösteren kültürü oluşturan birtakım öğeler vardır (ğt, 2018, s. 35; Johnson vd., 2011, s. 137- 138).

•**Din ve İnançlar:** İnanç, bireylerin düşünceleri, değerleri ve dünya görüşlerini şekillendiren ve toplumsal yaşamın önemli bir bileşenidir. İnançlar, bir kişinin veya bir toplumun düşünce sistemine, değer yargılarına ve ideolojik temellerine dayanır. Toplumların inançları, kültürel birikimlerine, tarihi ve coğrafi koşullarına, sosyal yapısına ve diğer etkenlere bağlı olarak şekillenir (Erdoğan, 1997). Kültürün temel unsurlarından biri olan din, insanların inançlarını ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılayan bir kurumdur. Din, genellikle bir st güce, kutsal metinlere, ibadetlere, ritüellere ve ahlaki kurallara dayalı bir inanç sistemi olarak tanımlanır. Dinler, insanların hayatlarını düzenlemek, ahlaki yönergeler sunmak ve toplumsal bir bağlılık sağlamak amacıyla çeşitli normlar ve kurallar belirler (Aslantürk ve Amman, 2012, s. 268). Benimsenen kurallar ve davranışlar, insanların kolektif duygu ve inanç geliştirmesini sağlar (şişman, 2014, s. 3). Durkheim, dinlerin toplumsal bir olgu olduğunu ve insanların bir araya gelerek ortak ritüeller gerçekleştirerek toplumsal bağları gclendirdiğini vurgulamıştır. Ona göre dinler, insanların ortak değerleri ve inançları paylaşmasını sağlar ve toplumun dayanışma ve birlik duygusunu pekiştirir. Bu bağlamda, inançlar kültürün temel yapı taşlarından biridir ve toplumların kültürel inançlarının gcl olması, o toplumun kültürel kimliğini ve değer sistemini yansıtır. İnançlar, toplumun ortak değerlerini ve normlarını şekillendirerek bireyleri bir arada tutan ve toplumsal düzeni sağlayan önemli bir role sahiptir (Durkheim, 2011).

•**Dil:** Dil, insanların iletişim kurmak için kullandıkları sembollerin sistematik bir şekilde düzenlenmiş halidir. Dil, bir kültürün temel bir parçasıdır ve o kültürün değerlerini, normlarını, dünya görüşünü ve yaşam tarzını yansıtan bir araçtır. Dil sadece iletişimi değil, bir neslin sahip olduğu kültürü, sonraki nesillere aktarmada önemli rol oynar (Erdem, 2016, s. 159). Ayrıca dil aracılığıyla inançların, algıların, ilgi ve beklentilerin başkaları tarafından algılanıp anlamalarını sağlayacak sembollere dönüştürülmesi sağlanır (Bozkurt, 2015, s. 100).

• **Örf ve Adetler:** Manevi kültürü ifade ederek çoğu zaman birlikte kullanılan iki terimdir. Örf, bir toplumda benimsenmiş ortak alışkanlık ve usullerin tamamıdır. Örf; iyi karşılanan ve benimsenen, akla uygun olan şey olarak bilinmektedir. Adet ise, “itihad edilen, işlenegelen şey” demektir. Bu tanımla, örf daima iyi olanı temsil eder ancak adetler ise kötüyü de temsil edebilir (Yasin, 2012, s. 29). Adetler, toplumlarda yerleşmiş usul, kaide ve görenekleri ifade eder (TDK, 2022). Örneğin; bireylerin evlilik sürecinde gerçekleştirilen düğün törenleri örf olarak ifade edilir. Örfler ve adetler, toplumun değerlerine dayanır ve toplum üyelerinin bir arada yaşamasını sağlamak, uyum ve düzeni temin etmek amacıyla oluşmuştur. Bu kurallar, toplumun üyeleri arasında paylaşılan bir anlayışı yansıtır ve toplumun sosyal yapısını şekillendirir. Örflere uymayan davranışlar genellikle hoş karşılanmaz ve toplum tarafından tepkiyle karşılanabilir. Bu tepkiler, sosyal dışlanma, kınama, eleştiri veya hatta şiddet gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Özellikle örfler kanunlarla uyumlu olduğunda, kanun yoluyla da cezalar verilebilir. Adetler ise genellikle daha esnek ve geleneksel olarak nesilden nesile aktarılan kurallardır. Bunlar, toplumun bir parçası olarak kabul edilen davranış biçimleridir ve toplumun sosyal etkileşimlerinde önemli bir rol oynar. Adetlere uymak, toplumsal kabulü sağlamak ve toplum içinde uyumlu bir şekilde hareket etmek için önemlidir. Ancak, örfler ve adetler zamanla değişebilir ve evrim geçirebilir. Toplamların değerleri, yaşam tarzları ve kültürel yapısı değiştikçe, örf ve adetlerin de değişim göstermesi doğaldır. Yine de, toplumun çoğunluğu tarafından benimsenen örflere ve adetlere uyum önemlidir, çünkü bu, toplumsal uyum ve dayanışmanın temelini oluşturur. Kısaca, örfler ve adetler toplumun benimsediği davranış kurallarıdır ve toplumun değerlerini, geleneklerini ve sosyal yapısını yansıtır. Bu kurallara uymak, toplum içinde kabul görmeyi ve toplumsal uyumu sağlamayı amaçlar. Örflere uymamak genellikle sosyal tepkilere neden olabilir, adetler ise toplumun belirli bir zaman veya durumda takip ettiği davranış biçimleridir. Her ikisi de toplumun sosyal normlarının bir parçasıdır ve toplumsal düzenin sağlanmasına katkıda bulunurlar (Yanardağ, 2017, s. 41).

• **Semboller ve Tutumlar:** Semboller kültürlerin önemli bir parçasıdır ve iletişimde büyük bir rol oynarlar. Semboller, bir anlamı veya bir mesajı temsil eden işaretler, semboller veya nesnelerdir. Sözlü olmayan iletişimde kullanılan semboller arasında jestler, mimikler, beden dili, renkler, semboller, sembolik davranışlar vb. bulunur. Bu

semboller, insanlar arasında duygusal tepkileri uyandırabilir, anlam aktarabilir ve sosyal etkileşimi kolaylaştırabilir. Ayrıca, kültürler arasında farklı semboller ve sembolik anlamlar bulunabilir. Örneğin, bir renk bir kültürde olumlu bir anlam taşıırken, başka bir kültürde olumsuz bir anlam taşıyabilir. Bu nedenle, sembollerin kültürel bağlama göre yorumlanması önemlidir. Sembollerin önemi, insanlar arasındaki iletişimi anlamak ve etkileşimde bulunmak için ortak bir dil veya sembolik sistem kullanılmasını gerektirir. Semboller, düşünceleri, duyguları ve deneyimleri ifade etmek, kültürel değerleri ve inançları iletmek için kullanılır. Bu nedenle, semboller kültürel anlayışı ve toplumsal bağları güçlendirebilir. Ancak, sembollerin yanlış anlaşılması veya farklı şekillerde yorumlanması, kültürler arasında iletişim ve anlaşma sorunlarına yol açabilir. Bu nedenle, kültürler arasında sembolik anlamların farklılıklarının farkında olmak, kültürler arası etkileşimde önemlidir. Kültürel duyarlılık ve empati, sembollerin farklı yorumlanabileceği kültürel çeşitlilikte anlayış ve uyumu teşvik eder. Semboller kültürlerin önemli bir bileşenidir ve iletişimde büyük bir rol oynarlar. Sözlü olmayan iletişim ve somut nesneler aracılığıyla semboller kullanılırken, kültürel bağlam ve farklı sembolik anlamlar göz önünde bulundurulmalıdır. Semboller, anlamı ileten, duygusal tepkiler uyandıran ve kültürel anlayışı destekleyen araçlardır, ancak aynı zamanda farklılıklar ve yanlış anlamaların kaynağı olabilir (Johnson vd., 2011, s. 137- 138).

• **Değerler ve Normlar:** Sosyal ahlak ve değer kavramları birbirine yakından bağlıdır. Değerler, bireylerin hayatlarına yön veren, istekleri, niyetleri ve davranışları değerlendirirken kullandıkları ölçütlerdir. Değerler, kişisel ve toplumsal düzeyde farklılık gösterebilir ve bireylerin inançları, kültürel bağlamları ve deneyimleri tarafından şekillendirilir (Schwartz, 1992; Güngör, 2010, s. 28). Marshall'a göre (1999, s. 134) sosyoloji, toplumun kendisinin değerler aracılığıyla kurulduğunu ve değerlerle ilgili sorunlarla ilgilendiğini belirtir. Değerler, sosyal ilişkileri, sosyal kurumları ve toplumsal düzeni etkiler. Sosyal normlar, toplumsal roller, adalet anlayışı, insan hakları gibi birçok sosyal ahlaki konu, değerlerin bir sonucudur. Değerlerin çeşitliliği ve önemi, sosyal ahlakın temelini oluşturur. Bireylerin ve toplumların değerleri, davranışlarını, tercihlerini ve kararlarını etkiler. Değerler, kişiler arasında farklılık gösterebilir ve kültürel, dini, ahlaki ve kişisel inançlardan etkilenebilir. Sosyoloji, değerlerin toplumsal düzeyde nasıl şekillendiğini ve toplumun değerlerini nasıl sürdürdüğünü anlamak için çalışır. Bu

bağlamda, değerlerin toplumdaki rolü, toplumun işleyişini, sosyal ilişkileri ve kültürel dinamikleri etkiler. Sosyal değişimler, teknolojik ilerlemeler, göç, iletişim ve diğer faktörler, toplumdaki değerlerin evrimini etkileyebilir (Kartarı, 2014, s. 227).

Değerler, toplumun nasıl davranacağını, eylemde bulunacağını, üreteceğini ve tüketeceğini belirleyen temel kılavuzlardır. Kültürün var olması için değerlerin olması zorunludur. Değerlerin somut bir şekilde tezahür ettiği kurumlar, toplumsal ihtiyaçların temel değer ve normlara göre şekillenmesidir. Örneğin, aile kurumu, aile değerleri ve normlarına dayanarak şekillenir ve aile üyelerinin ilişkilerini ve rollerini belirler. Benzer şekilde, hukuk kurumu, adalet, eşitlik ve dürüstlük gibi değerlere dayanarak toplumda düzeni sağlar. (Aydın, 2011, s. 96). Değerler zaman içinde değişebilir ve farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Bazı değerlerin değişimi yavaş olabilir ve uzun zaman alabilir. Ancak, bazı değerler zor koşullarda bile korunur ve güçlerini yitirmez. Değerler, toplumun ortak inançları ve kabulleri olduğu için, toplumun değerlerini etkileyen faktörler arasında tarih, teknolojik ilerlemeler, kültürel etkileşimler ve sosyal değişimler yer alabilir. Bu değişimler, toplumun değerlerini etkileyebilir ve kültürel değişime yol açabilir (Kartarı, 2014, s. 228).

• **Yasalar ve Ahlak Kuralları:** Kültür bir soğana benzer. Binalar, giysiler, insanlar vb. olarak nitelendirilen dış kabuk en kolay algılanan katmandır. Bu kabuğun altında, insan davranışlarını değiştiren kültürün daha derin katmanları yer almaktadır. Bu katmanda, insanların dünyayı algılayışı ve kavrayışlarının çerçevesini oluşturan beklentiler, değerler, inançlar, normlar vb. yer almaktadır. Kültürün sahip olduğu bu öğeler yüzyıllar boyunca süren mücadele ve yaşamın sonucunda ortaya çıkmıştır (Hill, 2007, s. 149).

2.1.2. Kültürel İletişim Kavramı

Kültürel iletişim, kültür ve iletişim kavramlarından oluşan ve alt kültürlerle mensup insanlar arasındaki etkileşimi ve anlam aktarımını inceleyen bir disiplinlerarası bilim dalıdır. Kültürel farklılıkların farkındalığıyla birlikte, iletişim süreçlerinin etkileşim ve anlam aktarımı açısından nasıl etkilendiğini inceler. (Roth, 1996, s. 20). Kültürel iletişim, farklı kültürlerle mensup bireylerin karşılaştıklarında ortaya çıkan etkileşimden doğmaktadır (Patel vd., 2011).

Kültürel iletişim ve kültürlerarası iletişim araştırmaları kültür ve iletişim açısından farklı alanlara odaklanmaktadır. Bu tür araştırmalar genellikle bir toplumun, bir grup veya bir alt kültürün iletişim davranışlarını ve iletişim süreçlerini anlamak için gerçekleştirilir. Örneğin, bir toplumda nasıl selamlaşma ritüelleri gerçekleştirildiği, sözlü olmayan iletişim pratiklerinin nasıl işlediği gibi konular üzerinde durulabilir. Kültürlerarası iletişim araştırmaları ise, farklı kültürlere mensup bireyler arasındaki iletişimi ve etkileşimi inceler. Bu tür araştırmalar genellikle farklı kültürel geçmişlere, değerlere, normlara ve iletişim tarzlarına sahip insanların nasıl iletişim kurduklarını, karşılıklı anlayışı nasıl sağladıklarını ve kültürel farklılıkların iletişimi nasıl etkilediğini araştırır. Örneğin, kültürel çevirinin önemi, kültürler arası yanlış anlamaların nasıl giderilebileceği gibi konular bu tür araştırmalarda incelenebilir. Her iki alan da kültür ve iletişim ilişkisini farklı açılardan ele almaktadır. Kültürel iletişim araştırmaları daha yerel ve belirli bir kültürün iletişim pratiklerine odaklanırken, kültürlerarası iletişim araştırmaları farklı kültürlere sahip insanlar arasındaki iletişim süreçlerini karşılaştırır. Her iki alan da kültürel farkındalığı ve etkili iletişimi teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Öğüt, 2018, s. 69-70).

Kültür ve iletişim arasındaki ilişki birçok disiplin için önemlidir. Sonuç olarak, kültür ve iletişim çalışmalarının keşiştiği çeşitli yolları tanımlamak için birçok terim kullanılmıştır: kültürler arası iletişim, uluslararası iletişim, kültür içi iletişim, etnik gruplar arası iletişim ve ırklar arası iletişim (Lustig ve Koester, 2010, s. 53- 56):

- ***Uluslararası iletişim***; farklı uluslardan insanlar arasındaki etkileşimleri ifade eder. Ulusların medya kullanımlarını karşılaştıran ve analiz eden bilim adamları da bu terimi kullanırlar.

- ***Kültür içi (kültürel) iletişim***; sürekliliğin bir uç noktasını tanımlamak için kullanılan kültür içi terimi, değer yönelimleri, tercih edilen iletişim kodları, rol beklentileri ve algılanan sosyal ilişkiler kuralları gibi önemli nitelikler bakımından birbirinden kültürel olarak farklı en az iki bireyin varlığını ifade eder.

- ***Etnikler arası ve ırklar arası iletişim***; ırk ve etnik grup kültürleri ifade etmek için yaygın olarak kullanılan terimler olduğu gibi, etnik gruplar arası ve ırklar arası iletişim de kültürlerarası iletişimin ikamesi olarak yaygın olarak kullanılan iki etikettir. Genellikle bu terimler, hepsi aynı ulus devletin üyesi olan ırksal ve etnik grupların üyeleri arasındaki iletişim farklılıklarını açıklamak için kullanılır. Örneğin, Afrikalı Amerikalılar ve

Avrupalı Amerikalılar arasındaki iletişime genellikle ırklar arası iletişim denir. Avrupa kökenli insanlarla çalışan ve yaşayan Latin kökenli çok sayıda insan, etnik gruplar arası olarak nitelendirilen iletişim üretir.

•**Karşıt- kültürel iletişim;** birçok kültürde belirli bir fikir veya kavramın araştırılmasına atıfta bulunmak için kullanılır. Bu tür araştırmaların amacı, bir kültürü başka bir kültürle ilginin nitelikleri üzerinde karşılaştırmak için bir dizi kültür içi analiz yapmaktır. Örneğin, birçok kültürdeki evlilik ritüellerini incelemekle ilgilenen biri, karşı kültürel araştırmacı olarak kabul edilebilir. Kendini açma kalıplarını, çocuk yetiştirme uygulamalarını veya birçok farklı kültürde var olan eğitim yöntemlerini inceleyen bilim adamları, kültürel karşılaştırmalar yapılmaktadır. Kültürlerarası iletişim, farklı kültürlerden insanlar arasındaki etkileşimleri içerirken, karşıt- kültürel iletişim; aynı kültürden insanlar arasındaki etkileşimlerin başka bir kültürden olanlarla karşılaştırılmasını içerir.

Gerek kültürel gerekse kültürlerarası iletişim konusunda uzmanlar tarafından farklı yorum ve anlamlar sunan birçok tanım bulunmaktadır. Farklı kültürlerle yönelik kültürlerarası iletişimin, kültürel açıdan algıları ve sembolleri farklı olan insanlar arasındaki etkileşim olduğu iletişimi ifade etmektedir (Samovar ve Porter, 2004, s. 15). Kültürlerarası iletişim, farklı kültürel geçmişlere, değerlere, normlara ve iletişim tarzlarına sahip bireylerin karşılıklı iletişimiyle ilgilenir. Kültürlerarası iletişim araştırmaları, insanların farklı kültürlerden gelen diğer insanları nasıl algıladığını, anlamlandırdığını ve onlarla nasıl etkileşimde bulunduğunu inceler (Güven, 2015, s. 108). Farklı kültürlerden insanları benzer ve farklı kılan özellikler arasında kültürel inançları, değerleri ve sosyal normları veya gelenekleri vardır. İletişim ve sosyalleşme yoluyla insanlar belirli ortak kültürel özellikleri paylaşabilir ancak diğer yönlerden farklılık gösterebilirler. Benzerlikler ve farklılıklar genellikle tarih, gelenek, eğitim, din ve aile yapısı gibi şeylere gömülü inanç ve değerlere atfedilir. Tüm bu inanç ve değerler kitle iletişim araçları, dil, eğitim, hikâyeler, masallar, mitoloji ve atasözleri gibi bir dizi iletişim süreciyle öğrenilir ve farklı nesillere aktarılır (Kartarı, 2020).

Samovar ve Porter (2004: 46)'a göre, kültür algısı ve iletişimi etkiler. Bu nedenle kültür, insanların nasıl iletişim kurduklarında ve herhangi bir iletişim biçimini nasıl

algıladıklarında önemli bir faktördür. Bir kültürü anlamak için, onun inanç sistemlerini ve değerlerini ve bu kültürün çevresini nasıl anlamlandırdığını anlamak gerekir.

Küreselleşme süreciyle birlikte farklı kültürlerle mensup insanlar daha sık ve yoğun bir şekilde etkileşim haline gelmiştir. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, insanların zaman ve mekân sınırlamalarını aşarak birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlamıştır. Bu durum, farklı kültürler arasında iletişimin artmasına ve kültürlerarası etkileşimin yoğunlaşmasına neden olmuştur. (Ekinci, 2016, s. 1179; Kartarı, 2001, s. 22).

Kültürlerarası iletişim disiplini, kültürel farklılıkları anlama, karşılıklı anlayışı artırma, iletişim engellerini aşma ve etkili iletişim kurma becerilerini geliştirme amacını taşımaktadır (Sarı, 2004, s. 1). Ruth Benedict'in çalışmaları, kültürlerarası iletişim disiplininin temelini oluşturur. Benedict, Japon kültürünü anlama ve Amerikan fikirlerini Japonlar tarafından anlaşılabilir bir şekilde aktarma amacı gütmüştür. Bu çalışmalar, kültürlerarası iletişimin önemini vurgulamış ve disiplinin gelişimine katkı sağlamıştır. Benedict'in çalışmaları, kültürel farklılıkların iletişim ve etkileşim üzerindeki etkisini anlamaya yönelik bir yaklaşım sunmuştur. Bu yaklaşım, kültürler arası iletişimde kültürel önyargıların ve yanlış anlamaların üstesinden gelmeyi, karşılıklı anlayışı artırmayı ve etkili iletişimi teşvik etmeyi hedefler. Ruth Benedict'in çalışmaları, kültürlerarası iletişim disiplininin temellerini oluşturmasının yanı sıra, daha sonraki araştırmalar ve çalışmalarla birlikte disiplinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Kavramsal anlamda ilk olarak, E. Hall tarafından 1959 yılında "The Silent Language" isimli eserde kullanılmış ve kültürlerarası iletişim olarak değerlendirilmiştir (Hall, 1959, s. 119). Kültür ve iletişim birbirinden ayrılamaz ve birbirini etkileyen iki olgudur. Kültür, bir toplumun değerleri, normları, inançları, davranışları, sembolleri ve yaşam tarzları gibi birçok unsuru içerir. İletişim ise, insanlar arasında bilgi, fikir, duygu ve deneyim paylaşımını sağlayan bir süreçtir (Hall ve Hall, 1990, s. 3).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Amerikalı diplomatlar ve dışişleri personeli, farklı kültürel ortamlarda etkin olmanın zorluklarıyla karşılaşmışlardır. Bu deneyimler, Amerikan Yabancılar Hizmetleri Enstitüsü'nün kurulmasına yol açmıştır. Enstitü, yabancı ülkelerde görevlendirilen personelin kültürlerarası etkileşimlerde daha etkin olmalarını sağlamak amacıyla eğitim programları sunmuştur. Bu dönemde, E. T. Hall, kültürlerarası

iletişimin temelinde yer alan “yüksek ve düşük bağlamsallık” kavramını geliştirmiştir. Bu kavram, iletişimde kullanılan sözcüklerin ve ifadelerin kültürel bağlama bağlı olarak farklı anlamlar kazandığını vurgulamaktadır. Amerikan Yabancılar Hizmetleri Enstitüsü'nün kuruluşu ve Hall gibi bilim insanlarının katkıları, kültürlerarası iletişim alanında bilimsel çalışmaların ve farkındalığın artmasına yol açmıştır. Bu çalışmalar, farklı kültürler arasındaki etkileşimlerin karmaşıklığını anlamak, iletişim engellerini aşmak ve kültürel farklılıklara saygı duymak için önemli bir temel oluşturmuştur (Sadri ve Flammia, 2011, s. 71).

Çizelge 1. Kültürlerarası İletişimin Tarihsel Gelişim Süreci

1950'ler ve öncesi	1934 yılında Benedict'in en ünlü eserlerinden biri olan "Patterns of Culture" (Kültürlerin Desenleri) kitabı yayımlanmıştır. Bu kitap, kültürlerin birbirinden farklılıklarını ve benzersizliklerini ele almış ve kültürel çeşitliliği anlamaya yönelik bir çerçeve sunmuştur. 1947 yılında Dış Hizmetler Enstitüsü (Foreign Service Institute, FSI) kurulmuştur. FSI, Amerikalı diplomatlara ve dış hizmet görevlilerine eğitim ve eğitim materyalleri sağlayarak, onları uluslararası ilişkilerde ve yabancı kültürlerle etkileşimde başarılı olmaları için hazırlamayı amaçlayan bir kurumdur. 1950'lerin başında kültürlerarası iletişim çalışmaları, FSI'de Hall vd. tarafından kavramsal bir çerçeve ile başlamıştır. 1958 yılında The Ugly American" (Çirkin Amerikalı) adlı roman, William Lederer ve Eugene Burdick tarafından yazılmıştır. Bu roman, Güneydoğu Asya'da Amerika Birleşik Devletleri'nin başarısızlıklarını ele alarak kültürlerarası iletişime odaklanmıştır. 1959 yılında Edward T. Hall, "The Silent Language" (Sessiz Dil) adlı kitabını yayımlamıştır. Bu kitap, kültürlerarası iletişimdeki sorunların temel nedenlerini açıklamaya çalışır ve iletişimde önemli olan "sessiz dil" olarak adlandırılan sözsüz iletişim unsurlarına odaklanır. Kitapta, Edward T. Hall, farklı kültürlerin iletişim tarzları ve davranışlarının nasıl farklılıklar gösterdiğini inceler.
1960'lar	1960'larda politik olaylar ve Hippi akımı, kültürlerarası iletişim açısından oldukça önemlidir. Bu dönemde meydana gelen sosyal, siyasi ve kültürel değişimler, daha önce geliştirilen kültürlerarası iletişim fikirlerinin denendiği ve pratik bir araştırma ortamı sağladığı bir dönem olmuştur. 1961 yılında Kluckhohn ve Strodtbeck tarafından "Değerler Yönelimi Kuramı" ortaya çıkmıştır. Kluckhohn ve Strodtbeck, değerlerin kültürel çeşitlilik içinde nasıl farklılık gösterebileceğini ve bu farklılıkların insan davranışlarına nasıl yansıdığını anlamak için çeşitli kültürleri karşılaştırmalı olarak analiz etmişlerdir. 1966 yılında Kültürlerarası iletişim dersinin ABD'deki Pittsburgh Üniversitesi'nde okutulmaya başladığı bilinmektedir. Kültürel farklılıkları ve kültürel anlayışı önemseyen bir yaklaşımın benimsenmesine ve kültürlerarası iletişimin disiplinler arası bir alan olarak gelişmesine katkıda bulunmuştur. Yine 1966 yılında Smith tarafından "İletişim ve Kültür" isimli eser ortaya çıkmıştır. Kitap, kültürel çeşitlilik ve iletişim arasındaki ilişkiyi ele almaktadır.

Çizelge 1-devamı

1970'ler	1970'lerde kültürlerarası iletişim alanı büyük bir gelişme yaşamış ve bu dönemde bir dizi önemli gelişme gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler, kültürlerarası iletişimin bir paradigma olarak kabul edildiğini gösteren işaretlerdir. 1970'lerde kültürlerarası iletişim alanında düzenlenen özel konferanslar, bilim insanlarının bu alanda fikir alışverişi yapmasını sağlamış ve araştırmaların yaygınlaşmasını desteklemiştir. Ayrıca, 1970'lerde kültürlerarası iletişim alanında özel topluluklar ve dergilerin kurulması da büyük bir adımdır. 1970 yılında Uluslararası İletişim Birliği tarafından “Kültürlerarası İletişim” bölümü kurulmuştur. 1973 yılında Indiana Üniversitesi'nde ilk olarak kültürlerarası iletişim alanında doktora eğitimi verilmiştir. Bu olay, kültürlerarası iletişim alanının akademik düzeyde daha fazla tanınmasını ve disiplin olarak kabul edilmesini gösteren bir kilometre taşıdır. 1973 yılında Samovar ve Porter tarafından (Kültürlerarası İletişim: Bir Okuyucu) adlı eser yayımlanmıştır. Bu kitap, kültürlerarası iletişim alanında önemli bir başvuru kaynağı olarak kabul edilir ve alanın gelişimine katkıda bulunmuştur. 1974 yılında Kültürlerarası Eğitim, Uygulama ve Araştırma Derneği kurulmuştur. Dernek, kültürlerarası iletişim ve kültürlerarası çalışmalara odaklanan bir uluslararası dernektir. Dernek, kültürlerarası eğitim, araştırma ve uygulama alanlarında profesyonellerin bir araya gelerek deneyim paylaşımı yapmalarını ve bilgi paylaşımını teşvik etmektedir. 1975 yılında Condon ve Yousef tarafından “Kültürlerarası İletişime Giriş” adlı eser yayımlanmıştır. Bu kitap, kültürlerarası iletişim konusunda temel kavramları, teorileri ve uygulamaları tanıtan bir kaynak olarak hizmet etmektedir. 1977 yılında Hall tarafından “Kültürün Ötesinde” adlı eser yayımlanmıştır. Bu kitap, kültürel etkileşimlerin ötesine geçerek insan davranışının temelini anlamaya yönelik bir çalışmadır. 1977 yılında "Uluslararası Kültürlerarası İlişkiler Dergisi" yayımlanmaya başlamıştır. Bu dergi, kültürlerarası iletişim alanındaki araştırmaları ve akademik çalışmaları yayınlamayı amaçlayan bir platformdur. İlk sayısından itibaren, kültürlerarası iletişim konusunda yapılan çalışmaların paylaşımına ve yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmuştur.
1980'ler	1980 yılında Geert Hofstede'nin “Kültürün Sonuçları” kitabı yayımlanmış ve bu kitapta “Kültürel Boyutlar Kuramı”na odaklanmıştır. Bu kuram, kültürlerarası iletişimde önemli bir rol oynamış ve kültürel farklılıkları anlama ve analiz etme amacı gütmüştür. 1980'lerde kültürlerarası iletişim alanında eğitim programları ABD'deki üniversitelerde önemli ölçüde yaygınlaşmıştır. Bu dönemde, kültürlerarası iletişim konusunda lisans düzeyinde 200'den fazla ders sunulmaya başlanmış ve yüksek lisans programı ile doktora programında kültürlerarası iletişimi içeren dersler verilmiştir. 1980'lerde William B. Gudykunst, Y. Yun Kim ve diğer bazı bilim insanları kültürlerarası iletişim alanında önemli teoriler oluşturup geliştirmeye başlamışlardır. Bu dönemde, kültürlerarası iletişim disiplini hızla olgunlaşmış ve derinleşmiştir. William B. Gudykunst, 1983, 1984 ve 1988 yıllarında yayımladığı çalışmalarıyla kültürlerarası iletişimde önemli katkılarda bulunmuştur. Gudykunst, etnik kimlik, yabancılık hissi, kültürel çatışma ve uyum gibi konuları ele alan teoriler geliştirmiştir. Özellikle “etnik kimlik teorisi” kültürel farklılıkların anlaşılması ve kültürlerarası etkileşimin analizi için önemli bir çerçeve sağlamıştır.
1990'lar	1990'lar kültürlerarası iletişim alanında yeni tartışmaların ortaya çıktığı ve teorilerin oluşturulup sınındığı bir dönemdir. Bu dönemde küreselleşme, kültürel çeşitlilik ve çok kültürlülük gibi konular öne çıkmıştır. Küreselleşme süreci, dünya ekonomisindeki entegrasyonun hızlanmasıyla birlikte kültürlerarası iletişimi etkileyen önemli bir faktör haline gelmiştir. Kültürlerarası iletişimde, uluslararası işletmelerin artan rolü, küresel pazarlara erişim ve kültürel çeşitlilikle başa çıkma becerilerini gerektirmiştir. 1997'de “Uluslararası Kültürlerarası İlişkiler Akademisi” kurulmuştur.

Çizelge 1-devamı

2000'ler ve günümüz	2000'lerde kültürlerarası iletişim, postmodernizm ve kültürel çalışmaların etkisi altında yeni perspektiflerin geliştirildiği bir döneme girmiştir. Bu dönemde kültürel çeşitlilik, yapısöküm, parçalanma ve kültürlerarası diyalog gibi kavramlar ön plana çıkmıştır. Günümüzde kültürlerarası iletişim alanında yapılan çalışmalara birçok bilim insanı katılarak yeni araştırmalar ve eleştirilerle alandaki gelişimi desteklemektedir. Kültürlerarası iletişim çalışmaları, kültürler arasındaki etkileşimleri, iletişim süreçlerini ve bunların kültürel farklılıklarla nasıl etkilendiğini anlamaya yönelik bir perspektif sunar. Eleştirel çalışmalar, kültürlerarası iletişim alanında hala sınırlı bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Eleştirel yaklaşımlar, mevcut pratikleri, teorileri ve kuramları sorgulama ve eleştiriye tabi tutma amacını taşır. Eleştirel çalışmalar, önceden kabul edilen normları, güç dinamiklerini ve hegemonyayı sorgulayarak yeni bakış açıları sunmayı hedefler.

Kaynak: Dahl, 1995, s. 30; Kartarı; 2016, s. 65; Martin, Nakayama ve Carbaugh, 2012, s. 19-21, Sarı, 2004, s. 3; Zotzmann, 2015, s. 375- 376; Okmeydan, 2019, s. 97- 98' den derlenmiştir.

ABD'de 1960'ların kültürel hareketleri, kültürlerarası iletişim alanındaki çalışmaların sayısını artırmıştır. Özellikle “Hippi Devrimi” olarak bilinen hareket, kültürlerarası iletişim çalışmalarını etkilemiştir. Kluckhohn ve Strodtbeck (1961) çalışmasında, değer yönelimi tartışmalarıyla kültürlerarası iletişim literatürüne kavramsal bir katkı yapmıştır. 1970'lerden itibaren kültürlerarası iletişim disiplini hızla gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde, Samovar ve Porter (1973), John Condon ve Fathi Yousef (1975), E. T. Hall (1977) önemli eserler yayımlanmıştır. 1977 yılında yayımlanan “International Journal of Intercultural Relations” dergisi, araştırmacıların etkileşimlerini artırmakta önemli rol oynamıştır. Bu dergi, kültürlerarası ilişkiler konusunda yapılan araştırmaların yayınlanmasına ve paylaşılmasına katkıda bulunmuştur.

1970'lerde yapılan çalışmalar, kültürlerarası iletişimin karmaşıklığını ve çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Birçok araştırmacı, kültürlerarası iletişimin bir disiplin olup olmadığı problemini önemsememişlerdir. Nicassa ve Saral (1978) ise farklı bir yaklaşım sunarak kültürlerarası iletişim çalışmalarında “kişilik” unsuru olan kişilerarası iletişimin ihmal edildiğine dikkat çekmişlerdir. Bu çalışma, kültürlerarası iletişimde bireyler arası etkileşimin önemini vurgulamıştır.

Geert Hofstede, kültürlerarası iletişim ve yönetim alanında önemli bir katkı sağlamıştır. 1970'lerde küreselleşmenin etkisiyle çok uluslu işletmelerin faaliyetlerinin artması ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, farklı kültürlerde istihdam ve yaşama ilişkin iletişim sorunlarını artırmıştır. Hofstede, IBM'in merkezi bulunan 66 ülkedeki

alışanlarla ampirik araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmalar neticesinde Kültürel Boyutlar Kuramı'nı ortaya atmıştır (Hofstede, 1980).

Sosyal antropolojide, tüm toplumların çeşitli sorunlarına tepki verme tarzlarının ve sorunları çözme biçimlerinin birbirinden ayrıldığı dile getirilmektedir. Kltrlrrsında yaşanan bu ayrılıkları açıklamak için Edward T. Hall, Geert Hofstede ve Alfons Trompenaars gibi sosyal bilimciler tarafından kültürel boyutlar olarak alan yazına geçmiş çalışmalar geliştirilmiştir (Lavrits, 2016, s. 63). Bu alışmalar kültürel boyutları ortaya çıkarırken kültürel farklılıklara ve benzerliklere de odaklanmakta ve kltrlrrsı iletişim disiplininin temellerini oluşturmaktadır (Peterson ve Smith, 1997, s. 934). Kltrlrrsı iletişim çalışmalarında en çok yararlanılan kuramlar incelenmiştir. Bunlar sırasıyla; "Kültürel Boyutlar Kuramı, Kalıp/rnt Değişkenleri, Enformasyon Sistemleri Kuramı, Değer Yönelimleri Kuramı"dır. Kltrlrrsı iletişim kuramları bağlamında Hall'n yaptıkları araştırmalar emik yaklaşım ile Hofstede ve Kluckhohn ile Strodbeck'in araştırmaları ile ise etik yaklaşımla gerçekleştirilmiştir (Kartarı, 2001, s. 38).

•Geert Hofstede: Kültürel Boyutlar Kuramı

Geert Hofstede tarafından geliştirilen Kültürel Boyutlar Kuramı, 60.000 IBM alışan üzerinde gerçekleştirilmiştir. Başlangıçta dört boyut üzerine odaklanan çalışmaya sonrasında iki boyut eklenerek altı boyut oluşmuştur (Hofstede vd., 2002; Hofstede vd., 2010). Bu boyutlardan biri **belirsizlikten kaçınmadır**. Belirsizlikten kaçınma boyutu, belirli bir kültüre sahip insanların, belirsiz durumların üstesinden gelebilme durumlarını ifade eder (Hofstede vd., 2002, s. 38). Belirsiz durumdan kaçınma seviyesi yüksek olan kltrlrde insanlar, farklılıkları tehlike olarak algılayarak risk almaktan kaçınırlar ve kurallara sıkı sıkıya bağlı kalırlar (Mattia 2009, s. 61). Bu kltrlrde uzman görüşleri önemlidir ve toplumun tek doğrusu kabul edilir. Kuralların sınırlandırıcı olduğu düşünülür ve en kötü kural bile kuralsızlıktan daha iyidir anlayışı hâkimdir. İletişim sürecinde ise ileti aynı anda farklı kanallarla desteklenmeye çalışılır (Kartarı 2013, s. 68). Bilinmezlikle karşılaştıklarında risk almaktan çekinmezler. Kuralların sınırlandırıcı olduğu düşünülmez ve genel ortak sağduyuya önem verilir. Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramı, kltrlr arasındaki farklılıkları anlamamıza ve kültürel değerleri, davranışları ve iletişim tarzlarını

anlamlandırmamıza yardımcı olur. Bu kuram, kültürlerarası iletişim ve küresel yönetim alanında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Hofstede vd., 2002, s. 107).

Güç aralığı boyutu, toplumdaki eşitsizlik düzeyini ifade eder. Bu boyut, hiyerarşik yapıların varlığı veya yokluğuyla ilgilidir (Hofstede vd., 2002, s. 36). Tüm kültürlerde hak ve yetki farkları bulunmasına rağmen, bu farklılıklar kültürden kültüre değişebilir (Kartarı 2013, s. 61). Güç aralığı düşük olan kültürler için, sınıf farklılıkları en az seviyedeysen, güç aralığı yüksek olan kültürlerin belirgin farklılıkları görülür (Mattia 2009, s. 60). Güç aralığı yüksek olan kültürlerde güç değerlidir. Güç kavramı, ayrıcalıklarla ilişkilendirilir. Merkeziyetçilik popülerdir ve alt sınıflar merkezi otoriteyi kabul ederler. Bu nedenle, ideal bir yönetici otoriter olarak kabul edilir (Hofstede vd., 2002, s. 98). Güç aralığı yüksek olan kültüre sahip kişilerin toplumdaki yerleri oldukça önemlidir. Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramı, güç aralığı boyutu gibi diğer boyutlarla birlikte kültürel farklılıkları anlamamıza ve kültürlerarası iletişimi daha etkili bir şekilde yönetmemize yardımcı olur (Kartarı, 2013, s. 63).

Bireycilik-Ortaklaşa Davranışçılık boyutu, birey ve toplum ilişkisini ve kültürel özellikleri değerlendirir. Bu boyut, toplumların bireysel ve kolektivist eğilimlerini belirlemeye yardımcı olur. Kolektivist toplumlar, toplumun çıkarlarını bireylerin çıkarlarından üstün tutarlar. Bu toplumlarda, grup normlarına uygun davranmak ve gruba uyum sağlamak önemlidir. Kolektivist toplumlarda, işler ve davranışlar genellikle çevrenin onayına tabidir (Kartarı, 2013, s. 64). Geniş aile yapılarına sahip toplumlar veya bireylerin bağımsız yaşadığı toplumlar bu örnekler arasında yer alabilir. Bireyci toplumlar ise bireysel çıkarları genellikle toplumsal çıkarın önünde tutarlar. Bu toplumlar, bireylerin özgürlüğüne, bağımsızlığına ve kişisel başarılarına önem verirler. Bireyci toplumlarda, bireylerin tercihleri ve hedefleri toplumun normlarından bağımsız olarak değerlendirilir (Hofstede vd., 2002, s. 90-91). Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramı, bireycilik-ortaklaşa davranışçılık boyutuyla birlikte kültürler arasındaki bu farklılıkları açıklamakta ve anlamamızı sağlamaktadır. Bu, kültürlerarası iletişimde ve uluslararası iş yapmada farklı kültürel normlara uyum sağlama sürecinde önemli bir faktördür.

Erillik- Dişillik boyutu cinsiyete dayalı rollerin kültürel olarak nasıl algılandığını ve yansıtıldığını ifade eder. Hofstede'nin bu boyuta göre eril kültürlerde, cinsiyet rolleri

daha ayrımcı bir şekilde belirlenir. Erkeklerin kendine güvenen, agresif ve maddi başarıya odaklanan özellikler sergilemesi beklenirken, kadınlar daha alçakgönüllü, duygusal ve yaşam kalitesine önem veren rollerde bulunması beklenir. Dişil kültürlerde ise cinsiyet rolleri daha esnek ve birbiriyle kesişebilir. Hem erkekler hem de kadınlar daha duygusal, alçakgönüllü ve yaşam kalitesine önem veren özellikleri sergileyebilirler. Bu boyut, kültürler arasındaki cinsiyet rolleri ve cinsiyet eşitliği algısındaki farklılıkları açıklamaya yardımcı olur. Hofstede'nin çalışmaları, toplumların cinsiyet rolleriyle ilgili farklı değer ve normlara sahip olduğunu ortaya koyar. Bu bilgi, cinsiyet rollerinin kültürel bağlamda nasıl değişebileceğini ve kültürlerarası iletişimdeki cinsiyet algısının nasıl etkilenebileceğini anlamamıza yardımcı olur (Hofstede vd., 2010, s. 137, 140). **Kısa dönem- uzun dönem zaman yönelimi** boyutu, kurama daha sonra eklenen bir boyuttur. Bu boyut, kültürler arasındaki zaman algısının farklılıklarına odaklanır (Kartarı, 2013, s. 70). Uzun dönem zaman yönelimine sahip kültürler, zaman ve durum açısından esneklik gösterebilirler. Gelenek ve değerlerini değiştirebilme yeteneğine sahiptirler. Bu kültürlerde insanlar genellikle çalışkanlık, tasarruf, yatırım gibi uzun vadeli başarı odaklı davranışları benimserler. Sabırlıdırlar ve itibarlarını korumak için uzun süreli çabalara katlanabilirler. Kısa dönem zaman yönelimine sahip kültürler ise daha hızlı sonuçlar almayı tercih ederler. İtibarlarını kaybetmekten kaçınırlar ve kişisel istikrarı önemserler. Hızlı ve kesin sonuçlara ulaşmaya yönelik davranışlar sergilerler. Yatırım yapma eğilimleri daha düşüktür ve geleneksel değerler ve sosyal talepler önemli bir rol oynar. Bu boyut, kültürlerin zaman algılarının ve geleceğe yönelik düşünce tarzlarının farklılıklarını açıklamaya yardımcı olur. Bu farklılıklar, iş yapma şekillerini, planlama süreçlerini ve kişisel ilişkileri etkileyebilir (Hofstede vd., 2002, s. 109-111). Sonradan eklenen diğer bir boyut **Heveslilik- kısıtlama** boyutu, toplumların mutluluk düzeyleri ve hayata bakışlarıyla ilişkilidir. Bu boyut, insanların isteklerini özgürce gerçekleştirebilme ve hayattan keyif alma eğilimlerini yansıtır. Hevesli toplumlar, özgürce para harcama, keyifli aktiviteleri yapma ve yaşamın tadını çıkarma gibi isteklerini serbestçe gerçekleştirme eğilimindedirler. Bireylerin kişisel mutluluğu ve tatmini önemli bir değerdir. Bu toplumlar genellikle daha rahat ve liberal bir yaşam tarzına sahip olabilirler. Kısıtlayıcı toplumlar ise isteklerin normlar ve kısıtlamalar tarafından sınırlanmış olduğu toplumlardır. Bu toplumlarda, bireylerin kişisel tatmin ve keyif arayışı yerine, sosyal normlara ve toplumsal

beklentilere uyma ön planda olabilir. Katı kurallar ve gelenekler toplumun davranışlarını sınırlayabilir. Bu boyut, kültürler arasındaki farklı yaklaşımları açıklamada yardımcı olur. Bazı kültürlerde bireysel özgürlük ve haz alma eğilimi daha baskındır, diğer kültürlerde ise toplumsal normlar ve kısıtlamalar daha önemlidir. Bu farklılıklar, kişisel özgürlük, yaşam tarzı tercihleri ve toplumsal davranışları etkileyebilir (Hofstede vd., 2010, s. 281).

• Talcott Parsons: Kalıp/ Örüntü Değişkenleri

Parsons tarafından geliştirilen “Kalıp Değişkenler” kuramı, toplumsal eylem ve tercihlerin belirli örüntülerle şekillendiğini ve bu örüntülerin altında yatan altı temel değişkeni vurgular. Bu değişkenler, bireylerin toplumsal davranışlarını etkileyen faktörler olarak görülür (Polama, 1993). Parsons aksiyon sisteminde görülen örüntü değişkenleri:

Duygulusluk ve duygusal tarafsızlık örüntü değişkeni, bireyin gerçekleştirdiği değerlendirmede duygularının yer almasına yönelik soruna ilgilidir (Merton, 1964). Bu değişkenler, aktörlerin toplumsal eylemlerini ve tercihlerini belirleyen örüntüleri temsil eder. ***Duygulusluk ve Duygusal Tarafsızlık (Sensitivity vs. Affective Neutrality)***: Bir aktörün değerlendirmelerinde duygusal tepkilerin rol oynayıp oynamayacağı sorunuyla ilgilidir. Duygulusluk, değerlendirmelerde duygusal tepkilerin etkili olduğunu ifade ederken, duygusal tarafsızlık ise duygusal tepkilerin göz ardı edildiği veya en azından minimize edildiği değerlendirmeleri temsil eder. ***Belirginlik ve Yaygınlık (Specificity vs. Diffuseness)***: Bir etkileşim durumunda, bireyin hangi hedeflere odaklandığını gösterir. Belirginlik, aktörün net ve özgül hedeflere yönelik değerlendirmelerde bulunduğunu ifade ederken, yaygınlık ise değerlendirmelerin daha genel ve yaygın hedeflere yönelik olduğunu gösterir. ***Evrenselcilik - Özellikçilik (Universalism vs. Particularism)***: Etkileşim sırasında, başkalarının yargılarının evrensel veya bireysel standartlara dayanma sorununu vurgular. Evrenselcilik, objektif ve evrensel standartlara dayalı değerlendirmeleri ifade ederken, özellikçilik bireysel durum, ilişki ve bağlamlara göre değerlendirmeleri temsil eder (Williams, 1961). ***Atıf - Başarı (Reference vs. Achievement)***: Bireyin nasıl değerlendirileceği sorunuyla ilgilidir. Atıf, bir aktörün değerlendirmesinin performansına dayandığını ifade ederken, başarı değerlendirmelerinin doğuştan sahip olunan nitelikler gibi dışsal faktörlere dayandığını temsil eder (Luhmann, 1981). ***Kendisine Yönelim - Topluluğa Yönelim (Self-Orientation vs. Collective***

Orientation): Değerlendirme sürecinde bir aktörün kendi egoist çıkarları veya toplumun ahlaki standartlarına öncelik verileceğiyle ilgilidir (Baldwin, 1961).

• **Edward T. Hall: Enformasyon Sistemleri Kuramı**

Hall, enformasyon sistemleri olarak adı geçen tipolojiyi geliştirmiştir. Bu kapsamda, Hall, insan faaliyetlerini on mesaj sistemine ayırır (Hall,1990, s. 37-51; Kartarı, 2020, s. 75; Ögüt, 2018, s. 84- 92);

Etkileşim; insanların toplumsal yaşamın bir parçası olarak diğerleriyle girdiği temel bir süreçtir. Bu süreçte bireyler, ses tonu, jestler, mimikler ve diğer beden dili unsurlarıyla desteklenen dil aracılığıyla iletişim kurarlar. Dil, insanların düşüncelerini ifade etmek, bilgi paylaşmak ve anlam oluşturmak için kullandığı en gelişmiş iletişim aracıdır. Yazı da özel olarak geliştirilmiş semboller ve işaretler kullanılarak yapılan bir etkileşim şeklidir. Etkileşim, insanların birbirleriyle iletişim kurarak anlamlı ilişkiler kurmalarını sağlar. İnsanlar, sosyal etkileşimler yoluyla toplumun normlarına uygun davranışları öğrenir ve kültürel değerleri paylaşır. Herhangi bir faaliyet veya davranış, genellikle başkalarıyla etkileşim kurma amacı taşır.

Toplumsal Yaşam/Grup Davranışları; İnsanlar, sosyal varlıklar olarak doğar ve toplum içindeki gruplarla etkileşim içinde yaşarlar. Toplumsal yaşam, insanların bir araya gelerek ilişkiler kurdukları, normlar ve değerler paylaştıkları ve belirli roller ve beklentiler çerçevesinde davrandıkları bir süreçtir.

Geçinme/Geçimini Sağlama; geçinme veya geçimini sağlama, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan faaliyetleri ifade eder. Beslenme, barınma, giyim, sağlık gibi ihtiyaçların karşılanması, insanların hayatta kalması ve refahlarını sürdürebilmeleri için önemlidir. Geçinme, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli stratejiler ve kaynakları kullanmasını gerektirir. Bu stratejiler, ekonomik etkinlikler ve işler aracılığıyla gelir elde etmeyi, tarım, avcılık, balıkçılık gibi doğal kaynaklardan yararlanmayı veya ticaret yapmayı içerebilir. Geçinme sürecinde, bireylerin bireysel tercihleri ve alışkanlıkları, aynı zamanda toplumun ekonomisini etkileyebilir. Her toplumda geçinme süreci, kültürel ve sosyal faktörlerden etkilenir. Örneğin, farklı kültürlerde sofrada adabı ve yemek alışkanlıkları farklılık gösterebilir. Bunun yanı sıra, geçinmeyle ilgili diller ve kalıplar da kültürel bir yansıma olarak ortaya çıkar. Örneğin, Türk kültüründe iş yerlerine ekmek teknesi denilmesi kutsallaştırılması, geçinmeyle

ilişkili kültürel değerleri ve önemi vurgulamaktadır. Geçinme, insanların hayatta kalması ve yaşamlarını sürdürebilmesi için temel bir gereksinimdir ve toplumların sosyal ve ekonomik yapılarını etkileyen önemli bir faktördür.

İki cinsiyetlilik; kadın ve erkek arasında cinsiyet ayrımı ve bu ayrıma bağlı olarak davranış kalıpları, hemen hemen tüm kültürlerde mevcuttur. Her kültürde, kadın ve erkek kavramları farklı şekillerde algılanabilir ve bu algılar toplum içindeki farklı gruplar arasında ve hatta alt kültürler içinde bile değişebilir. Örneğin, kız-erkek arkadaşlığı konusunda bazı kültürlerde daha hoşgörülü bir yaklaşım vardır ve bu tür ilişkiler normal karşılanırken, bazı kültürlerde bu tür ilişkiler olumsuz bir şekilde değerlendirilebilir. Aynı şekilde, ağlamak gibi davranışlar da cinsiyetle ilişkilendirilir ve her kültürde farklı şekillerde yorumlanır. Erkeklerin başkalarının yanında ağlaması hoş karşılanmayabilir veya erkeklik normlarına uymadığı düşünülebilir. Bu durum, kültürlerin insan davranışlarını şekillendiren ve toplum içinde kabul gören davranış kalıplarını öğrettiği anlamına gelir. İnsanlar, toplumlarının değerleri, normları ve cinsiyet rolleri doğrultusunda davranışlarını şekillendirirler. Bu öğrenilmiş davranış kalıpları, kültürler arasında farklılık gösterir ve farklı anlamlara sahip olabilir. Kadın ve erkek arasındaki cinsiyet ayrımı ve bu ayrıma bağlı olarak öğrenilen davranış kalıpları, kültürel bir üründür ve her kültürde farklılık gösterir. İnsanların davranışları, kültürlerinin normları ve değerleri doğrultusunda şekillenir.

Mekânı Algılama ve Kullanma; mekânın algılanması ve kullanılması da kültürler arasında farklılık gösteren önemli bir konudur. Bireylerin mekânı nasıl algıladıkları ve kullanımları, kültürel normlara, değerlere ve iletişim tarzlarına bağlı olarak değişir. Batı kültüründe insanlar genellikle daha fazla fiziksel mesafe isterler ve kişisel alanlarına saygı gösterilmesini beklerler. Öte yandan, Doğu kültürlerinde, özellikle yoğun nüfusa sahip bölgelerde, insanların kişisel alanları daha dar olabilir ve fiziksel mesafe daha az önemli olabilir. İletişim sürecinde mekânın kullanımı da önemlidir. İnsanlar iletişim kurarken, fiziksel mesafe ve mekânı nasıl kullandıkları iletişim sürecinde algılanır. Ancak, bu mesafe kültürden kültüre değişir. Örneğin, Alman kültüründe insanlar genellikle daha fazla fiziksel mesafe isterler ve kişisel alanlarına daha fazla önem verirler. Türk kültüründe ise fiziksel mesafe biraz daha az olabilir. Benzer şekilde, Arap kültüründe de fiziksel mesafenin daha az olduğu görülebilir. Bu nedenle, mekânın algılanması ve

kullanılması kültürel normlar ve iletişim tarzlarıyla doğrudan ilişkilidir. Her kültürde mekânın kullanımı farklıdır ve iletişim sürecini etkiler. İletişime katılan taraflar arasındaki fiziksel mesafe ve mekân kullanımı, kültürel bir perspektiften değerlendirilmeli ve anlaşılmalıdır.

Zamanı Algılama ve Kullanma; zamanın algılanması ve kullanılması da kültürler arasında önemli farklılıklar gösterir. Her kültürün kendi zaman sistemi ve zaman algısı vardır, bu da iletişim sürecinde büyük bir rol oynar. E. T. Hall’a göre, zaman algısı “doğal zaman” ve “kültürel olarak şekillendirilmiş zaman” olmak üzere iki kategoriye ayrılır. Doğal zaman, günlük ritimlerin ve doğanın kendisinin belirlediği zamandır, örneğin gündüz ve gece döngüsü, mevsimler vb. Bunun yanı sıra, kültürel olarak şekillendirilmiş zaman, yaşamın düzenlenmesinde ve iletişimde kullanılan zaman sistemidir. İletişime katılan bir birey sahip olduğu kültürel kalıplarına uygun olarak zamanı algılar ve kullanır. Farklı kültürlerden bireylerin iletişimde yer aldığı durumlarda, yabancı zaman sistemlerinin “gizli mesajları” algılanamaz. Monokron ve polikron kavramları, zamanın algılanması ve kullanılması arasındaki farklılıkları açıklamak için kullanılır. Monokron zaman algısı, faaliyeti belirli zaman dilimleri içinde ve sıralı olarak oluşturmayı ifade eder. Polikron zaman algısı ise birçok faaliyeti eş zamanlı olarak belirli zaman diliminde gerçekleştirmeyi ifade eder. Monokron kültürlerde, zaman planlanır, bölümlere ayrılarak sınıflandırılır. Monokron kültürlere sahip üyeler; zamanı kaybolabilen, harcanabilen ve tasarruf edilebilen maddi bir değer olarak algırlar. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika kültürleri, farklı derecelerde olsa da monokron kültüre sahiptir. Polikron zaman algısına sahip kültürlerde ise etkileşim, zamanı düzenleyen planlardan daha önemlidir ve zaman bir doğru yerine bir nokta olarak algılanır. Polikron zamanı benimseyen kültürlerinde zaman monokron kültürlerle göre daha esnek bir şekilde kullanılır.

Öğrenme; iletişim açısından öğrenme, çevreye uyum sağlamak için gerekli bilgileri edinme sürecidir. Ancak öğrenmenin şekli, yolu ve süresi kültürler arasında farklılık gösterir. Her kültür, öğrenme sürecini kendi değerleri, normları ve iletişim tarzları doğrultusunda şekillendirir. Öğrenmenin farklı yolları ve yöntemleri vardır. Bazı kültürlerde belleğe dayalı öğrenme daha ön plandayken, bazıları daha çok mantığa dayalı öğrenme yöntemlerini tercih eder. Örneğin, bazı kültürlerde görsel olarak görmek ve izlemek, diğer kültürlerde ise pratik yapmak ve deneyimlemek daha etkili öğrenme

şekilleri olarak kabul edilir. Kùltürlerin iletişim tarzları da öğrenme sürecini etkiler. Örneğin, Kuzey Amerika kùltüründe "yaparak öğrenme" önemli bir prensiptir. Bu kùltürde deneyimleyerek ve pratik yaparak bilgi edinme ve becerileri geliştirme önemlidir. Öğrenme, aktif katılım ve deneyimleme üzerine odaklanır. Her kùltürün kendi öğrenme sistemi ve değerleri vardır. Öğrenme, bir kùltürün ortak davranışlarının temelini oluşturduğu için, bir kùltürün üyelerinin iletişim davranışlarını değerlendirmeden önce o kùltürün öğrenme sürecini anlamak önemlidir.

Oyun; oyunlar bir kùltürün iletişim davranışları hakkında ipuçları sağlayabilir. Oyunlar, kùltürel değerlerin, normların ve iletişim tarzlarının bir yansıması olabilir. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika kùltürlerinde yaygın olarak rekabet ve yarışma temelli oyunlar görülür. Bu kùltürlerde oyunlar genellikle bireysel başarıyı ve kazanmayı vurgular. İletişimde bireycilik ve rekabetçilik ön planda olabilir. Oyunlar genellikle kişisel başarıyı gösterme ve diğerlerini yenme üzerine odaklanır. Oyunlar, işbirliği, dayanışma ve grup için uyumu vurgular. İletişimde grup içinde uyum ve ahengi koruma ön planda olabilir. Oyunlar, birlikte çalışma, paylaşma ve bir arada olma değerlerini teşvik eder. Bu farklılık, Amerikan kùltüründeki bireyci yönelimlerin iletişimde öne çıktığını, Türk kùltüründeki ise grup için uyum ve dayanışmanın önemsendiğini gösterir. Her kùltür, oyunlar ve iletişim tarzları aracılığıyla kendi değerlerini ve toplumsal normlarını iletebilir.

Savunma; savunma mekanizmaları ve davranışları da kùltürel bir etkiye sahiptir. Kùltür, insanların hastalıkla veya düşmanlarla başa çıkma şekillerini etkileyebilir. Örnek olarak, Anadolu kùltüründe hastalıklar tanrının bir cezası olarak görülür ve buna bağlı olarak tedavi süreçleri ve inançlar kùltürel olarak şekillenir. Hastaların ziyaret edilmesi, hocalara başvurulması gibi uygulamalar bu kùltürel davranış kalıplarının bir örneğidir. Benzer şekilde, savaşla ilgili savunma ve davranış kalıpları da kùltürel olarak belirlenebilir. Hall'ün bahsettiği Japon askerlerinin davranışları bunun bir örneğidir. Japon kùltüründeki askeri güvenlik ve onur anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir davranış şeklidir. Bu örnekler, savunma mekanizmalarının ve davranışlarının kùltürel faktörlerden etkilendiğini gösterir. Kùltür, bireylerin nasıl savunma mekanizmaları geliştirdiğini, hastalıklarla ve düşmanlarla nasıl başa çıktıklarını belirleyen bir rol oynar.

Maddeden Yararlanma; insanlar çevrelerinden ve olanaklarından yararlanırken maddeden de faydalanırlar. İnsanın sadece bedenini ve doğal yeteneklerini değil, aynı

zamanda bilgi birikimini kullanarak çeşitli araç ve eşyalar geliştirdiğini söyleyebiliriz. İnsanlık tarihinde avcılık ve toplayıcılıktan tarım ve üreticiliğe geçiş, giysi ve barınakların geliştirilmesi gibi süreçler, insanların maddi kaynakları etkin bir şekilde kullanmalarının bir örneğidir. İnsanlar, teknolojik ilerlemelerle birlikte telekomünikasyon araçları, kitaplar, internet gibi enformasyon araçları sayesinde bilgiye, seslere ve görüntülere erişebilme imkânına sahip olmuşlardır. Bu da maddi kaynakların kullanılmasıyla gerçekleşen bir durumdur. İletişim araçları, teknolojik cihazlar ve bilgiye erişim sağlayan kaynaklar gibi maddi unsurlar ile iletişim, kültür ve bilgi gibi maddi olmayan unsurlar arasında bir etkileşim söz konusudur. Bu bağlamda, insanların maddeden yararlanma şekilleri ve kullanılan araçlar kültürel olarak farklılık gösterebilir. Kültür, insanların maddi kaynakları nasıl kullanacaklarını, teknolojileri nasıl geliştireceklerini ve maddi dünyayı nasıl şekillendireceklerini etkiler.

Edward Hall'un yüksek bağlam ve düşük bağlam ayrımıyla ilgili çalışmaları, kültürlerin iletişim şekillerini açıklamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır (Hofstede, 2011, s. 4). Yüksek bağlamlı kültürlerde, iletişimin büyük bir kısmı örtülüdür ve insanlar genellikle dolaylı ve ima yoluyla iletişim kurarlar. Bu kültürlerde insanlar daha temkinli ve çevresel ipuçlarına daha fazla dikkat ederler (Sofyalıoğlu ve Aktaş, 2001, s. 76). İletişimde non-verballeşme (sözsüz iletişim) daha önemlidir ve sessizlik, jestler, mimikler ve vücut dilinin kullanımı ile iletiler aktarılır. Ayrıca, zaman kavramı yüksek bağlamlı kültürlerde daha esnektir. Öte yandan, düşük bağlamlı kültürlerde iletişim daha açık ve doğrudan bir şekilde gerçekleşir. İletişim genellikle konuşma ve yazı üzerinden sağlanır ve daha resmi bir iletişim şekli benimsenir. Mesajların çoğu açık ve net olarak ifade edilir, alıcıların çıkarımlar yapması beklenmez. Değişim süreci daha hızlı gerçekleşir ve yeniliklere daha çabuk adapte olunur (Çelik ve Görpe, 2003, s. 385). Türkiye'nin kültürel özelliklerine bakıldığında, yüksek bağlamlı iletişime göre daha çok yüksek bağlam tercih edildiği ve kolektivist eğilimlerin yaygın olduğu görülmektedir. Türk kültüründe dolaylı iletişim ve dolaylı mesaj verme eğilimi bulunur. Atasözleri gibi kültürel ifadelerde dolaylı mesaj verme eğilimi ortaya çıkar. Bu şekilde, Edward Hall'un yüksek bağlam ve düşük bağlam ayrımı, kültürler arasındaki iletişim farklılıklarını anlamak ve kültürel iletişimdeki önemli unsurları belirlemek için değerli bir araç sağlamaktadır (Erdem ve Günlü, 2006, s. 181-182).

• Florence R. Kluckhohn ve Fred L. Strodtbeck: Değer Yönelimleri Kuramı

Kluckhohn ve Strodtbeck (1961) tarafından geliştirilen kuram, insan faaliyetlerini beş yönetime göre ifade etmektedir (Okmeydan, 2020, s. 584). Elde edilen beş yönetime yönelik sorular, kurama göre; insanın insan doğasına, doğaya, zamana, etkinliğe ve insan ilişkilerine yönelimi ile ilgili soruları kapsamaktadır (Samovar, Porter, McDaniel ve Roy, 2013, s. 194-195):

- İnsan doğasının özellikleri nelerdir?
- İnsanoğlunun doğayla ilişkisi nedir?
- İnsanların zaman yönelimi nasıldır?
- Etkinliklere verilen değer nedir?
- İnsanların birbiriyle ilişkisi nasıldır?

İnsan – İnsan Yönelimi, insan doğasının temel nitelikleriyle ilgili inançlara dayanır. İnsanların doğuştan sahip olduğu kalıtsal özelliklerin varlığını ve bu özelliklerin insanları iyi, kötü veya ikisinin karışımı olarak nitelendirmeye olanak sağladığını ifade eder (Kartarı, 2006, s. 103). Bazı kültürler, insan doğasını temelde kötü olarak görür. Örneğin, Amerikan toplumunda Püriten kökenlerinden dolayı geçmişte insanların kötü olduğu düşüncesi yaygındı. Ancak son yüzyılda, bu görüş yerini insanların iyi ve kötünün karışımı olduğuna inanmaya bırakmıştır. Birçok insan ise kişinin gelişebileceğine inanır. Bu bakış açısına göre, sıkı çalışma, öz kontrol, eğitim ve öz disiplinle herkesin iyiliğe ulaşabileceği düşünülür. İnsan-İnsan yönelimi, farklı kültürlerin insan doğası hakkındaki inançlarını ve insanların potansiyellerine olan inançlarını yansıtan bir perspektif sunar. İnsanların doğuştan getirdikleri özelliklere ve bu özelliklerin nasıl şekillendirilebileceğine dair görüşler, kültürel değerler ve deneyimler tarafından etkilenebilir (Samovar, Porter ve McDaniel, 2007, s. 152).

İnsan – Doğa Yönelimi, insanın doğa ile olan ilişkisini ve doğaya karşı tutumunu ifade eder. Kluckhohn ve Strodtbeck'e göre, bu yönelim üç temel şekilde incelenebilir: doğanın gücünü kabul etmek, doğa ile eşgüdüm içerisinde yaşamak ve doğaya egemen olmak. Doğanın gücünü kabul eden kültürlerde, doğanın gücü insanların kontrolünün dışında kabul edilir (Kartarı, 2006, s. 104). Bu kültürlerde insanlar, doğanın gücünün karşısında çaresiz olduklarını ve bu güce karşı gelmek yerine öğrenmek ve kabullenmek

gerektiğini düşünürler. Örneğin, Hindistan ve Güney Amerika gibi kültürler doğanın gücünü kabul eden kültürler olarak sayılabilir (Samovar, Porter ve McDaniel, 2007, s. 153). Türk toplumu da doğanın gücünü kabullenen bir yönelime sahiptir. Doğal afetler gibi doğa olaylarının bazı alt kültürlerde “kaderin cilvesi” veya “alinyazısı” olarak algılandığı görülür. Bu yaklaşımda, insanların doğanın gücünü kontrol etmek yerine kabullenme eğilimi ön plandadır. İnsan- Doğa yönelimi, farklı kültürlerin doğa ile olan ilişkilerini ve doğaya karşı tutumlarını yansıtan bir perspektiftir. Kültürel değerler, inançlar ve deneyimler, insanların doğa ile nasıl etkileşimde bulunduklarını ve doğaya hangi perspektifle baktıklarını şekillendirir (Kartarı, 2006, s. 104- 105).

Zaman yönelimi, bir insanın yaşamında zamanın nasıl algılandığını ve önceliklendirildiğini ifade eder (Kartarı, 2006, s. 105). Kluckhohn ve Strodtbeck (1961)’in belirttiği gibi, zaman yönelimi bireyin ait olduğu kültürün bir çıktısıdır. Farklı kültürlerde zaman yönelimleri farklı zaman dilimlerine(geçmişe, bugüne veya geleceğe) odaklanabilir. Geçmişe yönelimli kültürlerde, geleneklere ve geçmiş deneyimlere büyük önem verilir. Karar alma süreçlerinde geçmişte yaşananlar ve geçmişten gelen bilgelikler, yol gösterici olarak kullanılır. Bu kültürlerde, ataların mirası ve geçmişin değerleri büyük bir etkiye sahiptir. Batılı toplumlarda ise genellikle geleceğe yönelimli bir zaman anlayışı hakimdir. Gelecekteki hedeflere ulaşma, planlama ve ilerleme önemli olarak değerlendirilir. Gelecek beklentileri, bireylerin kararlarını şekillendirir ve geleceğe dönük planlamalar yapılır. Elbette her kültürde zaman yönelimi tek bir şekilde tanımlanamaz, çünkü kültürler arasında çeşitlilik ve farklılıklar vardır. Bazı kültürlerde ise zaman algısı daha çok şimdiki zamana odaklanır ve anın değerini vurgular (Samovar, Porter, MacDaniel, 2007, s. 154). Leonard W. Doob (1971)’in belirttiği gibi, geleneksel toplumlar ve Batılı toplumlar arasında zaman yönelimi açısından farklılıklar söz konusudur. Geleneksel kültürlerde geçmişe dönük zaman yönelimi mevcut iken, Batılı toplumlarda, geleceğe dönük zaman yönelimi daha yaygın olarak görülmektedir. Bu, kültürel değerler, tarih anlayışı ve yaşam tarzı gibi faktörlerle ilişkilendirilebilir. Ancak her kültürde bireysel farklılıklar da bulunabilir ve zaman yönelimi kültürel genellemelerden bağımsız olarak değişebilir.

Etkinlik yönelimi, Etkinlik yönelimi, bir kişinin etkinliklerini nasıl değerlendirdiğini, kendini ifade ettiğini ve yaşamına nasıl yansıttığını ifade eder.

Etkinlikler üç genel biçimde ifade edilmektedir; “yapmak”, “olmak” ve “gelişirken olmak” (Samovar, Porter ve Mc Daniels, 2007, s. 156). “Yapmak” yönelimine sahip kültürlerde, etkinliklerin gerçekleştirilmesi, başarılar, üretkenlik ve sonuçlar üzerine odaklanır. Bireyler, hedeflere ulaşmak, görevleri tamamlamak ve somut sonuçlara odaklanmak için etkinliklerini yapmaya yönelirler. Bu kültürlerde iş, verimlilik, planlama ve sonuç odaklılığı önemlidir. “Olmak” yönelimine sahip kültürlerde ise etkinliklerin anlamı ve deneyimlenmesi ön plandadır. İnsanlar etkinliklerin içsel tatmin ve kişisel büyüme sağlaması üzerine odaklanır. Bu kültürlerde yaşam kalitesi, deneyimler, ilişkiler ve kişisel gelişim önemli değerlerdir. “Gelişirken olmak” yönelimi ise sürekli gelişim ve öğrenme üzerine odaklanır. Etkinlikler, kişisel ve profesyonel büyüme için fırsatlar sunar. Bireyler, etkinlikler aracılığıyla kendilerini geliştirmek, yeni beceriler kazanmak ve potansiyellerini gerçekleştirmek için çaba sarf ederler. Etkinlik yönelimi, bir kültürdeki bireylerin iş anlayışı, zaman algısı, değişim kabulü, yaşam temposu gibi birçok inancı ve değeri etkiler. Örneğin, “yapmak” yönelimine sahip bir kültürde insanlar işlerini tamamlamak ve sonuçlara odaklanırken, “olmak” yönelimine sahip bir kültürde deneyimlere ve içsel tatmine önem verilebilir. Ayrıca, etkinlik yönelimi insanların bireysel tercihlerini, yaşam tarzlarını ve önceliklerini şekillendirir (Samovar, Porter, McDaniel, 2007, s. 157).

İlişkisel Yönelim İlişkisel yönelim, insanların diğer insanlarla ilişkilerini kurma ve sürdürme şekillerini ifade eder. Kluckhohn ve Strodtbeck'e göre, ilişkiler üç temel temel üzerine oturtulur: bireycilik, grup sürekliliği ve yararcılık. Bireycilik yönelimine sahip kültürlerde, bireyin hakları, özgürlükleri ve bireysel hedefleri ön plandadır. Bireyler kendi bağımsızlıklarını korumaya önem verir ve bireysel başarı, özgünlük ve kişisel gelişim üzerine odaklanır. Bu kültürlerde bireyin kendini ifade etme özgürlüğü ve kişisel tercihler önemlidir. Grup sürekliliği yönelimine sahip kültürlerde ise toplumun ve grupların çıkarları, ilişkilerin temelini oluşturur. Grup içinde dayanışma, bağlılık ve sadakat önemlidir. Bireyler, grup normlarına uymaya ve toplumun değerlerini korumaya önem verir. Bu kültürlerde ilişkilerin sürdürülmesi, grup bağlarına, aidiyet duygusuna ve sosyal ilişkilere odaklanır. Yararcılık yönelimine sahip kültürlerde ise ilişkiler, karşılıklı fayda, çıkar ve pragmatizm üzerine kurulur. İnsanlar ilişkilerde karşılıklı çıkarlarını gözetir ve kaynakları etkili bir şekilde kullanmayı hedefler. İlişkiler, somut kazanımlar ve pratik

sonuçlar üzerine odaklanır. Bu üç yönelim, bir kültürdeki insanların ilişkilerini belirlemede etkili olan temel değerleri ifade eder. Bireycilik, grup sürekliliği ve yararcılık, insanların diğer insanlarla nasıl etkileşimde bulundukları, değer verdikleri ilişkilerin türü ve sosyal bağları nasıl şekillendirdikleri konusunda önemli bir rol oynar. Her kültürde bu yönelimlerin farklı kombinasyonları bulunabilir, ancak genel olarak bir kültürde belirli bir yönelim daha baskındır ve ilişkilerin temelini oluşturur (Kartarı, 2006, s. 107).

2.1.2.1. Kültürel İletişimin Temel Kavramları

Kültürel iletişim, kültürel faktörlerin iletişim süreçlerine nasıl etki ettiği ve iletişim aracılığıyla kültürel anlamların nasıl oluşturulduğuyla ilgilenen bir alandır. Bu alanda kullanılan bazı temel kavramlar bulunmaktadır.

2.1.2.1.1. Çok Kültürlülük

Çok kültürlülük tarihsel bağlamda önce Kanada’da daha sonra Avustralya ve ABD’de ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerde öncelikle anılmasının sebebi o dönem aldıkları göçle artan kültürel çeşitliliğidir (Doytcheva, 2009). Bu nedenlerden dolayı genel olarak pozitif bir süreç olarak kabul edilen çok kültürlülük, küreselleşmeyle beraber yerelliklerin de yükselişe geçmesi sonucunda 20 yıl içerisinde son derece güncel bir ifade olmuştur (Çetin, 2007, s. 2).

Toplumların bünyesinde barındırdığı kültürler arttıkça çok kültürlülük de yenilenmeye devam etmektedir. Çok kültürlülük kısaca, etnik ya da dini açıdan kültürel çeşitliliği ifade ederken; tek bir dünya çapında doğrunun olmadığını kabul etmek, insanlara göre doğrunun ve seçeneğin; gruplar, kültürler ve ırksal topluluklar sayısınca yaşam modelinin olduğunu benimsemektir (Erdoğan, 2012). Bu yüzden insanlara anlayış ve davranış esnekliği kazandıran bütünleştirici bir olgu olduğu düşünülebilir. Çok kültürlülük sosyolojinin, siyaset biliminin, felsefenin eğitim biliminin farklı biçimleriyle birçok değişik bilim dalının konusu olan bir kavramdır (Yazıcı vd., 2009, s. 230).

Yanık (2013)’a göre çok kültürlülüğe yani kültürel çeşitliliğe bakıldığında ya bu çeşitlilik toplum tarafından kabul edilip saygı duyulur ya da çoğulcu topluluğun içinde bu çeşitlilik asimile edilmeye çalışılmaktadır. Çok kültürlülük genel olarak iki kutup altında ele alınmıştır, ilkinde kültürel zenginlik olarak bakılırken ikincisinde ise toplumun parçalanması olarak değerlendirilmiştir (Kağnıcı, 2019, s. 5). Çok kültürlülük temel

anlamda kültürel çeşitlilikleri barındırmakta ve farklı etnik grupları, inanışları ve kültürlerin bir arada bulunduran toplumlarda çatışmayı önlemektedir. Bu sebeple kültürel çeşitlilikte yaşayan insanları bütünleştirici bir işleve sahiptir.

2.1.2.1.2. Kültürlerarasılık

Fernando Ortiz tarafından ilk kez 1940'lı yıllarda ortaya konan “Kültürlerarası” kavramı, kültürler arasındaki etkileşim ve değişim süreçlerini vurgulayan bir yaklaşımdır. Bu kavram, kültürlerin homojen ve sabit olmadığını, aksine yoğun ilişkiler ve etkileşimler sonucunda kendilerini yeniden oluşturduklarını ifade eder. Kültürlerarasılık, kültürel formların bir kültürden diğerine aktarılmasını ifade eder (Kartarı, 2014, s. 35-36).

Kültürlerarasılık kavramıyla ilgili en önemli prensiplerden biri, hiçbir kültürün diğerinden daha üstün olmadığıdır. Bu prensip, kültürel farklılıkların anlaşılmasının ve kabul edilmesinin önemini vurgular. Gerçek ve efektif bir dayanışmanın oluşturulması için kültürel farklılıkların algılanması ve benimsenmesi gerekmektedir. İnsanlar arasındaki ilişkilerde güç ve hâkimiyet duygusundan uzak durulması gibi tutumların terk edilmesi gerektiğini vurgular. Kültürlerarasılık kavramının yaygınlaşması ve bu prensiplerin benimsenmesi, eğitim yoluyla gerçekleştirilebilir. Kültürlerarasılık konusunda yapılan bilimsel araştırmalar, insanların kültürel farklılıkları anlama ve kabul etme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir. Eğitim, insanların kültürel çeşitliliği anlamalarını, hoşgörüyü teşvik etmelerini ve kültürel çatışmalardan kaçınmalarını sağlayabilir. Kültürlerarasılık kavramı, kültürler arasındaki etkileşim ve değişim süreçlerine odaklanan bir yaklaşımdır. Bu kavramın temel prensipleri, kültürel farklılıkların kabul edilmesi ve insanlar arası ilişkilerde hoşgörü ve eşitlik ilkesinin benimsenmesidir. Eğitim, kültürlerarasılığın yaygınlaşması ve bu prensiplerin uygulanması için önemli bir araç olabilir (Logie, Nacar, 2004, s. 177).

2.1.2.1.3. Kültürel Farklılıklar Üzerine

Farklılıklar, insanlar arasında bazı demografik faktörlerle birlikte, öğrenme, beklenen davranışlar, iletişim biçimi, alışkanlıklar, iş gibi çeşitli niteliklerde mevcut olan farkları ifade eder. Bu farklılıklar sadece nüfusla ilgili değil, demografik özelliklerden mesleki bilgi ve kabiliyetlere, değerlere, düşüncelere, kişilik özelliklerine, örgütteki pozisyona kadar çeşitli alanlarda ortaya çıkar (Sürgevil, 2008, s. 113).

Kültürel farklılıklar bilinçli bir şekilde yönetildiğinde, gruplara ve organizasyonlara olumlu katkılar sağlayabilir. Kültürel farklılıklardan olumlu bir şekilde fayda sağlamak yoğun emek gerektiren bir süreçtir (Yeşil, 2009, s. 115-118).

Kültürler arası etkileşimde yeterli bilgiye sahip olunmadığında, çoğu zaman kendi kültürel çevremizdeki gibi davranmayı varsayılır. Ancak her kültür farklı ve eşsizdir. Kültürleri özel kılan şey, diğer kültürlerle olan farkları ve eşsizlikleridir. Bu nedenle, kültürel farkları algılamak, bilmek, anlamak ve etkileşimde kültürel farklılıkları dikkate almak, karşı kültürün varlığını kabullenmek ve üyelerine saygı göstermek anlamına gelir. Farklılıklar insanlar arasında çeşitli alanlarda ortaya çıkar ve kültürler arasındaki farklılıklar özellikle önemlidir. Kültürel farklılıkların farkında olmak, onları anlamak ve değer vermek, kültürler arası iletişimde daha sağlıklı ve saygılı bir ortamın oluşmasına yardımcı olur (Kartarı, 2014, s. 20-21).

2.1.2.2. Kültürel Yeterlilik

Kültürel yeterlilik kavramının ilk çalışmaları 1950'li yıllarda yabancı ülkelerde yaşayan veya çalışan kişilerin deneyimleri üzerine yapılmıştır. Bu dönemde, farklı bir kültüre uyum sağlama ve yabancı bir ülkede yaşama becerisi önemli hale gelmiştir. Kültürel yeterlilik, farklı bir kültüre sahip bir topluma uyum sağlama ve o kültürü anlama yeteneği olarak tanımlanır (Varhegyi ve Nann, 2008).

Kültürel yeterlilik kavramı dil öğrenme ve iletişim süreciyle yakından ilişkilendirilmiştir. Agar'ın ifadesinde belirtildiği gibi, kültür dilin içindedir ve dil kültürü yansıtır. Dil, bir kültüre ait olan anlam, değerler, inançlar ve davranışların iletişim aracıdır. Bu nedenle, bir kültürü anlamak ve etkili iletişim kurmak için o kültüre ait dilin bilinmesi önemlidir. Kültürel yeterlilik, dil bilgisi ve iletişim becerilerini içeren bir kavram olarak değerlendirilir (Sun, 2013). Bir kültüre ait dilin bilinmesi, o kültürdeki mesajları anlama ve doğru bir şekilde yorumlama becerisini sağlar. Dil, kültürel değerleri, normları ve davranışları aktaran bir araç olduğundan, dilin anlaşılması kültürü anlama açısından önemli bir faktördür (López-Rocha, 2016). Kültürel yeterlilik kavramı, birçok çalışmada kültürlerarası iletişim yeterliliği olarak ele alındığı ve yerine kullanıldığı görülmektedir. Başlangıçta sadece dil bilgisine odaklanan bir yeterlilik olarak görülen kültürel yeterlilik, daha sonra dil ve iletişim becerilerini içeren bir kavram olarak tanımlanmıştır. İletişim

yeterliliği, iletişim sürecinde, o koşula yönelik en uygun bilgi ve becerinin kullanılması anlamına gelir. Kültürel yeterlilik kavramı dil öğrenme ve iletişim süreciyle ilişkilendirilmiştir. Dil, kültürü yansıtan bir araç olduğundan, dilin bilinmesi kültürü anlamak için önemlidir. Kültürel yeterlilik, dil bilgisi ve iletişim becerilerini içeren bir kavram olarak değerlendirilir ve kültürlerarası iletişimde etkili iletişim kurmayı hedefler (Salleh, 2008, s. 305).

Spitzberg'un bütünsel model, kültürel yeterliliği bireysel sistem, olaysal sistem ve ilişkisel sistem olmak üzere üç boyutta ele almaktadır. “Bireysel Sistem” boyutu, bireyin kültürel yeterliliğini kolaylaştıran nitelikleri içerir. Bu nitelikler, bireyin kültürlerarası etkileşimde sahip olduğu bilgi, beceri ve özgüveni ifade eder. Bireysel sistem, bireyin kültürlerarası etkileşimde nasıl davranması gerektiğine dair kuralları anlama ve uygulama yeteneğini içerir. “Olaysal Sistem” boyutu, bireyin belirli bir etkileşim durumunda karşısındaki kişiye yeterlilik izlenimi veren özellikleri içerir. Bu özellikler, dil becerileri, etkili iletişim stratejileri, uygun davranışlar ve kültürel duyarlılık gibi faktörleri kapsar. Olaysal sistem, bireyin kültürel açıdan uyumlu ve etkili iletişim kurabilme yeteneğini değerlendirir. “İlişkisel Sistem” boyutu, bireyin tüm ilişkiler sistemi içinde bireysel yeterliliği destekleyen bileşenleri içerir. İlişkisel sistem, bireyin çeşitli kültürlerarası ilişkilerde nasıl etkileşimde bulunduğunu ve bu ilişkilerdeki uyumu nasıl sağladığını değerlendirir. Bu boyut, bireyin empati, esneklik, anlayış ve çatışma yönetimi gibi ilişkisel becerilerini kapsar. Spitzberg'in bütünsel modeli, kültürel yeterliliği çok boyutlu bir şekilde ele alarak, bireyin kültürlerarası iletişimdeki başarısını ve etkileşim becerilerini değerlendirmektedir. Bu model, bireyin kültürel farklılıkları anlama, kabul etme ve etkili iletişim kurma yeteneklerini geliştirmek için bir çerçeve sunmaktadır (Spitzberger 2000, s. 380).

Byram'ın kültürlerarası iletişim yeterliliği modeline göre, kültürlerarası yeterlilik dört bileşenden oluşmaktadır: tutum, bilgi, beceri ve farkındalık (Gutiérrez Almarza vd., 2015, s. 76). Byram vd. (2002, s. 7- 9) bu bileşenleri şöyle açıklamaktadır: Tutumlar, farklı kültürlerle karşı merak, açıklık ve kendi kültürel önyargılarının farkında olmayı içerir. Bu bileşen, diğer kültürlerle karşı hoşgörü, anlayış ve saygı gibi olumlu tutumları ifade eder. Aynı zamanda bireyin kendi kültürel perspektifini sorgulayabilme ve diğer kültürlerin bakış açısını görmeyi de kapsar. Bilgi bileşeni, kültürlerarası etkileşimler sırasında sosyal

gruplar, kimlikler ve kültürel dinamikler hakkında bilgi sahibi olmayı ifade eder. Bireyin farklı kültürel pratikler, normlar, değerler ve iletişim tarzları hakkında bilgisi vardır. Bu bilgi, kültürlerarası etkileşimlerde daha iyi anlayış ve uyum sağlamaya yardımcı olur. Beceri bileşeni, farklı kültürlerdeki olayları yorumlayabilme, etkileşim sırasında bilgi ve tutumları kullanabilme, kültürlerarası yanlış anlamaları önlemek için gereken iletişim becerilerini sergilemeyi içerir. Birey, kültürlerarası iletişimde etkili ve uyumlu davranışlar sergileme yeteneğine sahiptir. Farkındalık bileşeni, bireyin kendi kültürünün ve farklı kültürlerin bakış açılarını, pratiklerini ve ürünlerini değerlendirebilme yeteneğini ifade eder. Birey, kültürel çeşitlilik hakkında farkındalık geliştirir ve kendi kültürel perspektifinden bağımsız olarak diğer kültürleri anlama ve değerlendirme becerisine sahiptir. Byram'ın modeli, kültürel farklılıklarla etkileşimde bulunurken bireylerin sahip olması gereken temel yeterlilikleri açıklamaktadır. Bu model, bireylerin kültürel çeşitlilikle daha etkili iletişim kurmalarına ve anlayışlarını artırmalarına yardımcı olmayı hedeflemektedir.

Kültürlerarası iletişim yeterliğinin geliştirilmesi, farklı kültürlere ait bireylerin kültürel farklılıkları tanımalarını, saygı duymalarını ve hoşgörülü bir şekilde karşılamalarını amaçlar. Bu şekilde, farklı kültürel ortamlarda etkili iletişim kurmalarını sağlamayı hedefler (Chen ve Starosta, 2018). Kültürlerarası iletişim yeterliğinin geliştirilmesi genellikle belirli aşamalarda gerçekleşir. Bu aşamaları şu şekilde özetleyebiliriz: *Kültürlerarası Duyarlılık*, ilk aşama, bireylerin kültürel farklılıklara duyarlı hale gelmesini içerir. Bireyler, farklı kültürlerin varlığını kabul eder, ön yargılardan kaçınır ve kendi kültürel perspektiflerinin dışındaki bakış açılarını anlamaya çalışır. *Kültürlerarası Farkındalık*, ikinci aşamada, bireyler kendi kültürlerinin ve diğer kültürlerin farkındalığına sahip olurlar. Bu aşamada bireyler, farklı kültürlerin normlarını, değerlerini, iletişim tarzlarını ve davranışlarını anlama ve değerlendirme becerisi geliştirirler. *Kültürlerarası Beceriklilik*, üçüncü aşamada, bireyler etkili kültürlerarası iletişim becerilerini geliştirirler. Bu beceriler, farklı kültürlerdeki olayları yorumlama, etkili iletişim stratejileri kullanma, kültürlerarası yanlış anlamaları önleme ve uyum sağlama yeteneklerini içerir. Bu aşamalar birbirini takip eder ve her biri önceki aşamanın tamamlanmasını gerektirir. Yani, kültürlerarası duyarlılık geliştirilmeden kültürlerarası farkındalık elde edilemez, kültürlerarası farkındalık geliştirilmeden de kültürlerarası

beceriklilik kazanılamaz. Bu aşamaların izlenmesi ve her birine odaklanması, bireylerin kültürel farklılıklarla daha iyi iletişim kurmalarını ve karşılaştıkları kültürel çeşitlilikle daha etkin bir şekilde başa çıkmalarını sağlar (Kartarı, 2020, s. 265).

2.1.2.2.1. Duyuşsal ve Kültürlerarası Duyarlılık

Kültürlerarası duyarlılık, kültürel farklılıkların anlamlandırılması ve değerlendirilmesinde uygun ve etkili davranış biçimini teşvik eden bir duygusal yetenektir. Kültürlerarası duyarlılığa sahip bireyler, farklılıkları anlamaya, onaylamaya ve kabul etmeye yönelik motivasyon ve isteğe sahiptir (Chen, 1997). Kültürlerarası duyarlılık, farklı kültürlere ve bu kültürlerden insanların bakış açılarına karşı duyarlı olmayı ifade eder. Bu duyarlılık, farklı kültürleri olduğu gibi kabul etmek ve olumlu duygularla yaklaşmak anlamına gelir. Olumlu duygular, önyargısız, etnik merkezcilikten uzak ve yargılamadan farklılıkları değerlendirebilmek anlamına gelir (Mercan, 2016, s. 2). Kültürlerarası duyarlılık, kültürel etkileşim durumunun bilişsel, duygusal ve davranışsal yönleriyle ilgilenir, ancak temel olarak duygusal alana odaklanır (Chen 1997, s. 15). Bu duygusal yön, bireyin kendini değerlendirmesine dayanır. Bu değerlendirme, bireyin özsaygısını, açık fikirliliğini, önyargısız davranışlarını ve sosyal rahatlığını içerir (Kartarı, 2006, s. 239). Chen ve Starosta (1996), kültürlerarası duyarlılığı kültürlerarası iletişim yeterliliğinin duyuşsal boyutu olarak kabul eder ve dört özelliği tanımlar: öz-kavram, açık fikirlilik, peşin hükümlü olmama ve sosyal rahatlık. Bu özellikler, bireylerin kendi kimliklerini anlamalarını, açık fikirli olmalarını, önyargılardan uzak durmalarını ve sosyal etkileşimlerde rahat davranmalarını ifade eder. Kültürlerarası duyarlılık, kültürel farklılıklarla karşılaşıldığında bireylerin empati kurabilme, esneklik gösterebilme ve uyum sağlayabilme becerisini gerektirir. Bu beceriler, bireylerin etkili kültürlerarası iletişim kurmalarına yardımcı olur.

2.1.2.2.2. Bilişsel ve Kültürlerarası Farkındalık

Kültürlerarası iletişim yeterliliğinin bilişsel yönü, bireyin kendi kültürü ile diğer kültürler arasındaki farklılıkları anlayarak düşünce süreçlerini değiştirmesini vurgular. Bu süreç, kültürlerarası etkileşimde çok anlamlılığı ve belirsizliği azaltmaya yöneliktir. Birey, bilişsel süreci tamamladığında, duruma uygun bir şekilde davranabilir, yeni ortama hızlı ve kolay bir şekilde uyum sağlayabilir ve bu değişen çevre koşullarını etkili bir

şekilde yönetebilir. Bilişsel süreç, bireye iletişimdeki kültürel unsurları fark etme yeteneği kazandırır ve çok kültürlü bir ortamda çok kimlikli bireyleri anlama imkânı sağlar. Bu süreçte birey, kendi düşüncelerini ve inançlarını gözden geçirebilir, farklı bakış açılarını anlayabilir ve değerlendirebilir. Böylece, kültürel farkındalık artar ve bireyler arasındaki iletişimde daha etkili bir şekilde hareket edebilir (Kartarı, 2006, s. 242). Kültürlerarası farkındalık, kültürel benzerlikleri ve farklılıkları anlama becerisini ifade eder. Bu becerinin iki boyutu vardır: öz-farkındalık ve kültürel farkındalık. Öz-farkındalık, bireyin kendi kültürel kimliğini ve değerlerini anlamasını içerir. Birey, kendi kültürel bağlamından gelen inançlarını ve davranışlarını fark eder. Kültürel farkındalık ise diğer kültürlerin perspektifinden bakabilme yeteneğini ifade eder. Birey, farklı kültürlerin değerlerini, normlarını ve iletişim tarzlarını anlamaya çalışır. Bu şekilde, bireyler arasındaki iletişimde daha derin bir anlayış ve uyum sağlanabilir (Chen ve Starosta, 1996).

2.1.2.2.3. Davranışsal Süreç ve Kültürlerarası Beceriklilik

Kültürlerarası iletişim yeterliliğinin davranışsal boyutunu temsil eden kültürlerarası beceriklilik veya kültürlerarası etkililik, bireyin kültürlerarası etkileşimler sırasında etkili davranışlar sergileyebilme ve iletişimsel hedefleri başarabilme yeteneğini ifade eder. Bu beceri, iletişim becerileriyle doğrudan ilişkilidir ve etkili iletişimi sağlayan her türlü sözlü ve sözsüz iletişim davranışını içerir (Kartarı, 2006, s. 240). Kültürlerarası beceriklilik, kültürlerarası iletişim bağlamında mesaj becerileri, kendini uygun bir şekilde ifade etme, davranışsal esneklik, etkileşim yönetimi ve sosyal beceriler gibi alanları kapsar. Mesaj becerileri, bireyin iletişim sürecinde doğru ve etkili mesajlar oluşturabilme yeteneğini ifade eder. Bu, dil kullanımı, gövde dili, jest ve mimiklerin uygun kullanımı gibi unsurları içerir. Kendini uygun bir şekilde ifade etme becerisi, bireyin düşüncelerini, duygularını ve ihtiyaçlarını doğru bir şekilde ifade edebilme yeteneğini kapsar. Birey, kültürel farklılıkları gözeterik iletişim ortamında kendini net bir şekilde ifade edebilir ve karşısındaki kişiye anlaşılır bir şekilde iletebilir. Davranışsal esneklik, bireyin farklı kültürel bağlamlarda uyum sağlayabilme ve esnek davranabilme yeteneğini ifade eder. Birey, kültürel farklılıkları anlayarak, duruma ve kişilere uygun davranışlar sergileyebilir ve iletişimde sorunsuz bir şekilde etkileşim kurabilir. Etkileşim yönetimi, bireyin iletişim sürecinde etkileşimi yönetebilme ve iletişim engellerini aşabilme yeteneğini ifade eder. Birey, kültürel farklılıkları gözeterik iletişimde olası sorunları öngörebilir, çözüm odaklı

yaklaşımlar geliştirebilir ve iletişim engellerini etkili bir şekilde aşabilir. Sosyal beceriler, bireyin başkalarıyla etkileşim kurma ve ilişki kurma becerisini kapsar. Birey, kültürel çeşitlilik göz önünde bulundurarak empati kurabilir, etkili dinleme becerilerini kullanabilir, çatışma yönetimi ve işbirliği becerilerini geliştirebilir (Chen ve Starosta, 1996, s. 353- 383).

2.1.3. Kültürel Duyarlılık

Günümüzde hem kültürel hem de kültürlerarası iletişim, kültürlerarası iletişim alanının ayrılmaz ve tamamlayıcı yönünü oluşturan parçalardır. Araştırmanın evreni boyutu esas alınarak, alt kültürlerle yönelik yapılacak incelemeler nedeniyle ve araştırmada belirlenen problem cümlesi doğrultusunda teorik çerçeve, kültürel iletişim alanında sürdürülecektir. Kültürel iletişim yeterliğinin gelişim aşamaları kapsamında kültürel duyarlılık ile ilgili araştırmalar incelenmiştir.

2.1.3.1. Kültürel Duyarlılık Kavramı

Kültürel duyarlılık, kültürel farklılıkların önemini anlaşılmasını, bu farklılıklara saygı gösterilmesini ve bu farklılıkların olumsuz sonuçlarının en aza indirilmesini gerektirir (Orlow, 2004). Bu sebeple, kültürel duyarlılık, insanların çok farklı kültürel geçmişlerden gelen insanların kültürel ihtiyaçlarına saygı duymasını ve bunları karşılamaya çalışmasını sağlamaktadır. Örneğin, bazı insanlar helal et dışında herhangi bir şey yemenin etik olmadığına inanmaktadır. Oysaki helal et yiyen kişilerin farklı bir kültürden olduklarını fark etmek ve onları yabancılaştırmamak, aslında onlarla konuşmak kültürel duyarlılığın gelişmesine katkı sağlar (Hutnik ve Gregory, 2008, s. 175).

Kültürel duyarlılık, kişilerin aktif olarak farklı kültürler arasındaki farklılıkları anlamaya, takdir etmeye ve hoşgörüyle karşılamaya yönelik bir motivasyonu ifade eder (Chen ve Starosta, 1997, s. 11). Bu, kültürel iletişimde başarılı olmak için kişilerin içlerinde taşıdıkları dünya görüşleriyle kültürel farklılıklarla başa çıkabilme yeteneğini içerir. Kültürel duyarlılık, kültürel iletişimi etkileyen bir faktördür ve başarılı kültürel etkileşimlerin ve kültürel iletişim yeterliliğinin oluşumunda önemli bir rol oynar. Kültürel duyarlılık, kişilerin farklı kültürlerle karşı duyarlı olmalarını sağlar. Bu duyarlılık, sadece kültürel farklılıkları fark etmekle kalmaz, aynı zamanda kültürel etkileşimde ortaya çıkan farklılıkları takdir eder ve hoşgörüyle karşılar (Robles ve González, 2019, s. 1). Farklı

kültürlere duyarlı olan bireyler, kültürel farklılıkları anlamaya ve kabul etmeye yönelik bir merak ve istek gösterirler. Bu yetenek, kültürel iletişim yeterliliğini tam olarak garanti etmese de, kültürel iletişim yeterliliğinin olmazsa olmaz bir öncülüdür (Kim, 1999, s. 6-7). Kültürel iletişim yeterliliğinin temel amacı, farklı kültürlere karşı farkındalık oluşturarak kültürel duyarlılığın gelişmesini sağlamaktır. Bu bağlamda kültürel duyarlılık, bireylerin farklı kültürlere karşı merak, tanıma, bilme, beğenme gibi olumlu duygular beslemesiyle ilgilidir. Kültürel duyarlılık, insanların kültürel çeşitlilik karşısında açık fikirli olmalarını, önyargılardan uzak durmalarını ve farklılıklara hoşgörüyle yaklaşmalarını teşvik eder. Bu, kültürlerarası iletişimde daha etkili ve anlayışlı bir iletişim kurma imkânı sağlar (Chen ve Starosta, 1997, s. 5).

Erken dönemde yapılan çalışmalar, duyarlılık kavramını daha çok kişilerarası düzeyde incelenen bir yetenek olarak ele almıştır. Bu çalışmalarda, insanların diğer insanların duygusal ve davranışsal farklarını ayırt etme yeteneklerini incelemek üzerine odaklanılmıştır (Bronfenbrenner vd. 1958'den akt. Chen 1997, s. 4). Bronfenbrenner, Harding ve Gallwey'in (1958) çalışması duyarlılık kavramıyla ilgili ilk çalışmalardan biridir. Genelleştirilmiş ötekine duyarlılığın ve bireysel farklılıklara duyarlılığın (yani kişilerarası duyarlılık) sosyal algıdaki iki ana yetenek türü olduğunu öne sürdüler. Genelleştirilmiş ötekine duyarlılık, kişinin kendi grubunun sosyal normlarına karşı bir tür duyarlılığıdır (McClelland, 1958, s. 241) ve kişilerarası duyarlılık, diğerlerinin davranış, algı veya duygularında nasıl farklılık gösterdiğini ayırt etme yeteneğidir (Bronfenbrenner vd., 1958). Kültürlerarası duyarlılık, Bronfenbrenner vd. (1958) tarafından belirtilen kişilerarası duyarlılığa benzemektedir.

Hart ve Burks (1972) ve Hart, Carlson ve Eadie (1980) duyarlılığı, kişinin günlük yaşamında uygulanan bir zihniyet olarak ele almıştır. Duyarlı kişilerin kişisel karmaşıklığı kabul edebilmeleri, iletişim esnekliğinden kaçınmaları, etkileşimde bilinçli olmaları, değiş tokuş edilen fikirleri takdir etmeleri ve kasıtlı aramaya tolerans göstermeleri gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu unsurlar kültürlerarası etkileşimin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlarına gömülü gibi görünmektedir. Gudykunst ve Hammer (1983) kültürlerarası eğitim modeli ve Hoopes (1981) kültürlerarası öğrenme modeline dayanarak, Bennett (1984) kültürlerarası duyarlılığı, kişisel gelişim aşamalarına göre tanımlamaktadır.

Kişinin kendini etnik merkezci aşamalardan duygusal, bilişsel ve davranışsal olarak etnik göreceli aşamalara dönüştürebildiği gelişimsel bir süreç olarak tasarlamıştır.

Chen (1997) kültürlerarası duyarlılığı, bireyin kültürlerarası iletişimde uygun ve etkin bir davranış göstermesini teşvik eden, kültürel farklılıkları anlamaya ve takdir etmeye yönelik olumlu bir duygu geliştirme becerisi olarak tanımlamaktadır (Chen, 1997, s. 5). Bu kavram, kültürel farklılıklara ve diğer kültürlerdeki insanların görüşlerine duyarlılığı vurgular (Bhawuk ve Brislin, 1992, s. 414). Kültürlerarası duyarlılık, kültürel farklılıkları ayırt etme ve deneyimleme becerisini içerir (Hammer vd., 2003, s. 422). Ayrıca, kültürlerarası iletişim yeterliliği üzerine yapılan çalışmalarda, farkındalık ve duyarlılık kavramları önemli rol oynamaktadır. Kültürlerarası duyarlılık duygusal boyuta ilişkindir, kültürlerarası farkındalık ise bilişsel boyuta ilişkindir ve kültürlerarası duyarlılığın temelini oluşturarak kültürlerarası iletişim yeterliliğine yol açar (Chen, 1997, s. 4-5). Kültürlerarası duyarlılık, kültürel farklılıklarla baş etmek için bireyin sahip olduğu psikolojik gücün derecesini ifade eder (Medina-Lopez-Portillo, 2004, s. 180). Bu nedenle, kültürel farklılıklarla başa çıkmak, etkin ve uygun iletişim kurmak ve iletişim becerilerini ortaya koymak için öncelikle kültürlerarası duyarlılık kazanmak gerekmektedir. Kültürel farklılıklarla ilgili duygusal ve bilişsel boyutlarda gelişim göstermek, bireyi kültürlerarası iletişim yeterliliğine ve davranışsal gelişime taşıyacaktır. Kültürlerarası duyarlılık genel olarak farklı kültürlerden gelen insanların duygusal ve davranışsal farklarını ayırt etme becerisini ifade eder ve kültürlerarası iletişim yeterliliği için temel bir ön koşuldur (Portalla ve Chen, 2010, s. 21).

2.1.3.2. Kültürel Duyarlılık ile İlgili Modeller

Kültürel duyarlılık modelleri, insanlara kültürel farklılıkları anlama ve uyum sağlama konusunda rehberlik etmek için kullanılan teorik çerçevelerdir. Bu modeller, bireylere kültürel duyarlılık ve etkileşim becerilerini geliştirmeleri için stratejiler sunar. Ayrıca modeller, kültürel duyarlılığı artırmak için kullanılan bazı teorik çerçeveleri temsil etmektedir. Modellerin uygulanması, kültürel farkındalığı ve kültürlerarası iletişim becerilerini geliştirmeye yardımcı olabilir ve kültürel çeşitliliğe dayalı daha kapsayıcı ve destekleyici bir ortam yaratmaya yardımcı olabilir.

2.1.3.2.1. Chen ve Starosta'nın Kültürlerarası Duyarlılık Modeli

Çalışma kapsamında kullanılan Chen ve Starosta (2000, s. 18)'nin Kültürlerarası Duyarlılık Modeli, kültürlerarası duyarlılığı beş boyutta incelemektedir. Bu boyutlar şunlardır: Etkileşim Sorumluluğu, katılımcıların kültürlerarası iletişim sürecine aktif bir şekilde katılım duygularıyla ilgilenir. Bu boyut, bireyin kültürel etkileşimde sorumluluk almasını ve dikkatini gösterir. Kültürel Farklılıklara Saygı, katılımcıların muadillerindeki kültürel farklılıklara yönelimlerini ve hoşgörü düzeylerini ifade eder. Bu boyut, bireyin kültürel çeşitliliği anlama, takdir etme ve kabul etme yeteneğini yansıtır. Etkileşimde Özgüven, kültürlerarası etkileşim sırasında katılımcıların kendilerine olan güven düzeyini gösterir. Bu boyut, bireyin kültürlerarası iletişimde kendini rahat ve güvende hissetme yeteneğini ifade eder (Chen, 2010, s. 4). Kültürlerarası Etkileşimden Hoşlanma farklı kültürden kişilerle etkileşimden hoşlanma ve bu etkileşimlerden keyif alma düzeyini ifade eder. Bu boyut, bireyin kültürlerarası karşılaşmalardan zevk alma, eğlenme ve olumlu duygular besleme becerisini yansıtır. Etkileşimde Dikkat, katılımcıların kültürlerarası iletişimde neler olduğunu anlamak için gösterdikleri çabalara odaklanır. Bu boyut, bireyin kültürlerarası etkileşimde dikkatini verimli bir şekilde yönlendirme yeteneğini gösterir. Bu modelde, kültürlerarası duyarlılık sadece kültürel farklılıkları anlamak ve kabul etmekle sınırlı değildir. Aynı zamanda katılımcıların etkileşimde aktif rol alması, özgüvenli olması, hoşnutluk duyması ve dikkatini verimli bir şekilde yönlendirmesi gerekmektedir (Rengi ve Polat, 2014, s. 142). Kültürel duyarlılık, bu beş boyutun temelini oluşturarak kültürlerarası iletişim yeterliliğine yol açar (Chen, 2010, s. 4).

2.1.3.2.2. Bennett'in Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli

Kültürel duyarlılığın gelişimi bir model ile kavramlaştırılmıştır. Bennett (1998, s. 26), geliştirdiği Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli'nde kültürlerarası duyarlılığı iki aşamada incelemektedir. Bunlardan birincisi, bireyin, çoğu zaman farkında olmadan, bütün insanları kendi değerleriyle yargıladığı etnikmerkezci (ethnocentric) aşama; diğeri ise bireyin diğer kültürel bağlamları deneyimlediği etnik göreceli (ethnorelative) aşamadır. Bu aşamalar Şekil 1'de gösterilmektedir (Hammer vd., 2003, s. 300).

Reddetme	Savunma	Azaltma	Kabul Etme	Uyum Sağlama	Bütünleşme
Etnik Merkezci			Etnik Göreceli		

Şekil 1. Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli

Kaynak: Hammer, M.R., Bennett, M.J. and Wiseman, R. (2003). Measuring intercultural sensitivity: the intercultural development inventory. *International Journal of Intercultural Relations*, 27(4), 421– 443.

Milton Bennett (1986, s. 179)'ın geliştirdiği Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli (Development Model of Intercultural Sensitivity - DMIS), kişinin kültürel duyarlılığındaki değişimi açıklamak için kullanılan bir modeldir. Bu model, gözlemlenebilir davranışlar ve ifade edilen tutumlar aracılığıyla kişinin dünya görüşündeki değişimi yansıtmaktadır. Her aşamada kendini yeniden tanımlayan tutumlar ve davranışlar, altta yatan dünya görüşünün ifadesidir. Bu model, bilişsel yapının gelişimini ortaya koyarak, tutum ve davranışlarda bir değişiklikten ziyade, kişinin kültürel perspektifinin evrimini gösterir (Hammer vd., 2003, s. 423). Model, kişinin tek kültürlü/etnosentrik bir bakış açısından çok kültürlü bir bakış açısına doğru gelişimini açıklar. Kültürel bilgi ve deneyim kazanımıyla, bireyin kültürel duyarlılığı artar ve daha karmaşık konularla başa çıkma becerisi gelişir. Her aşamadaki bireyin bir sonraki aşamaya geçmeden önce karşılaştığı ve aşması gereken belirli gelişimsel noktalar ele alınır. Bennett (1983)'in modeline göre, kültürel duyarlılık gelişimi, etnosentrik/tek kültürlü bir bakış açısından çok kültürlü bir bakış açısına geçiş sürecini içerir. Bu süreçte, kişinin inkar etme, savunma, azaltma, kabul etme, uyum, bütünleşme gibi aşamalardan geçtiği varsayılır. İlk aşamalarda farklılık reddedilirken, sonraki aşamalarda farklılığın kabul edilmesi, uyum sağlanması ve nihayetinde bütünleşme gerçekleşir. Gelişim aşamaları, duyarlılık seviyelerini belirlemek için kullanılan tipik ifadeler ve davranış biçimleriyle gösterilir. Bu model, bireylerin kültürel duyarlılıklarını anlamak ve geliştirmek için bir yol haritası sunar. Kültürel farkındalık ve duyarlılık düzeylerini artırmak, kültürlerarası iletişimde daha etkili ve uyumlu olmayı sağlayabilir.

• **Reddetme**, insanlar arasında kültürel farklılıkların varlığını inkar etmek, kişinin diğer kültürlerden kişileri hem psikolojik hem de fiziksel olarak kabul etmemesi ve onları anlamaktan kaçınması söz konusu olmaktadır.

• **Savunma**, kişinin dünya görüşünü, algılanan tehditlere karşı çıkararak korumaya çalışmasıdır. Bu aşamasında ise kişi kendi kültürüne ait değerlerin daha iyi olduğu gibi yargılarla kendi kültürünü diğer kültürlerin değerlerine karşı savunmaktadır.

• **Azaltma**, etnik merkezci evrenin son aşamasıdır. Kültürel benzerliklerin gölgesinde farklılıkları gizleyerek kişinin dünya görüşünün özünü korumaya çalışmasıdır. Bu aşamada kişi, kendi kültürünü tek olarak kabul etmekle birlikte diğer kültürlerle ait değerleri ya da kültürel farklılıkları yüzeysel de olsa kabul etmeye başlamıştır.

• **Kabul**, kişinin davranış farklılıklarının ve altında yatan kültürel farklılıkların varlığını kabul etmeye başladığı aşamadır. Kişi, diğer kültürlerle ait değerleri ya da farklılıkları kendi kültürü ile eşit önemde görmeye başlamakta ve bir gerçek olarak onaylamaktadır.

• **Adaptasyon**, kişinin kültürel farklılıklara karşı empati kurduğu ve iki kültürlü veya çok kültürlü hale geldiği uyum aşamasıdır. Kişinin diğer kültürlerin bakı açısını, değerlerini anlaması, deneyimlemesi ve kültürel empati geliştirmesi söz konusu olmaktadır.

• **Bütünleşme**, içinde kişinin kendi kimliğine etnik göreceliliğe uygulayabildiği ve farklılığı yaşamın temel ve keyifli bir yönü olarak deneyimleyebildiği aşamadır. Kişi çok kültürlü bir bakış açısına ve farklı kültürlerin değerlerini deneyimleme ve içselleştirme noktasına ulaşmaktadır.

2.1.3.2.3. Kültürlerarası Gelişim Envanteri

Mitchell R. Hammer ve Milton Bennett (1998) tarafından geliştirilen Kültürlerarası Gelişim Envanteri (Intercultural Development Inventory - IDI), Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli'nde tanımlanan kültürlerarası farklılıklara yönelik eğilimleri ölçmek amacıyla kullanılan bir ölçektir. Bu envanter, kültürlerarası yeterlilik ve duyarlılığı değerlendirmek için 50 spesifik madde ve 10 demografik madde içeren bir kağıt-kalem formu olarak geliştirilmiştir (Hammer-Bennett vd., 2003, s. 300). Kültürlerarası Gelişim Envanteri, Bennett'ın modelinde tanımlanan altı aşamayı ölçmektedir. Örneğin, reddetme aşaması envanterde “Toplum, kültürel açıdan farklı grupları korursa daha iyi olurdu” ve “Farklı kültürlerden insanlarla çok fazla sosyalleşmekten hoşlanmam” gibi ifadeler üzerinden değerlendirilir. Kabul etme aşaması

ise “Genellikle kendim ve diğer kültürlerden insanlar arasındaki farklılıklardan hoşlanırım” ve “Diğer kültürlerden insanların benim kültürümün üyeleriyle aynı değerlere ve hedeflere sahip olması gerekmez” gibi ifadelerle örneklendirilir. Bu envanter, bireylerin kültürlerarası duyarlılık ve gelişim düzeylerini belirlemek için kullanılır. Ölçek, kişinin kültürel farklılıklara nasıl yaklaştığını, kabul edip etmediğini, hoşnut olup olmadığını ve diğer kültürlerle etkileşime nasıl girdiğini değerlendirmek için kullanılan bir araçtır (Paige vd., 2003, s. 470).

2.1.3.2.4. Kültürlerarası Duyarlılık Envanteri

Dharm P. S. Bhawuk ve Richard Brislin (1992, s. 413) tarafından tasarlanan Kültürlerarası Duyarlılık Envanteri (Intercultural Sensitivity Inventory - ICSI), kültürlerarası duyarlılığın ölçülmesine yönelik başka bir ölçektir. Bu envanterde, insanların bireyci ve kolektivist kültürlerdeki yönelimleri, farklı kültürlerin üyeleriyle etkileşim durumundaki açık fikirlilikleri ve diğer kültürlerin normlarına uygun davranış kalıplarıyla ilgili esneklikleri incelenmektedir. ,Kültürlerarası Duyarlılık Envanteri 46 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler aracılığıyla bireylerin kültürel yönelimleri, farklı kültürlerle karşı tutumları, açık fikirlilikleri ve kültürel normlara uygun davranışları değerlendirilmektedir. Ölçek, kişilerin kültürlerarası etkileşimlerdeki duyarlılık düzeylerini belirlemek ve geliştirmek amacıyla kullanılmaktadır. Kültürlerarası Duyarlılık Envanteri, bireylerin kültürel çeşitlilikle nasıl etkileşime girdiklerini, farklı kültürlerin üyelerine karşı nasıl bir yaklaşım sergilediklerini ve kültürel normlara uygun davranışlarda ne kadar esnek olduklarını değerlendirmek için bir araç olarak kullanılmaktadır.

2.1.4. Dayanışma Kavramı

“Herkesin bir kökü vardır. Ağaç bile kökünden yükselir”.

İnsanlar yaşadığı toplum içerisinde kendilerini biraraya getiren, rekabet, çatışma, paylaşma, dayanışma vb. farklı biçimlerde ilişki gerçekleştirebilirler. Toplumu biraraya getiren ve olumlu ilişkilerin gelişmesini sağlayan dayanışma; bir bütünü meydana getiren öğelerin birbirlerini kollayıp gözetmesidir. (Hançerlioğlu, 2007).

Dayanışma kavramı, Napolyon'un 1804 tarihli ünlü kanun kitabı Code Civil'e kadar uzanan uzun bir geçmişe sahiptir. Fransız Devrimi sırasında dayanışma, resmi

devlet kurumlarının gözetimi olmaksızın topluluklar olarak işbirliği yapan eşitsiz ve birbirine bağımlı küçük grupların kardeşliği ve yoldaşlığıyla birbirine bağlanan yeni toplumların ütopyik vizyonlarını yansıtıyordu (Zoll, 2000). Literatürde dayanışma kavramı aile ilişkileri, grup, toplum, din gibi alanlarda incelenmiştir.

Emile Durkheim, sosyolojinin kurucularından ve klasik düşünürlerinden biridir. Dayanışma kavramını incelemiş ve toplumsal yaşamın merkezi bir olgusu olarak görmüştür. Durkheim (1964), dayanışmayı “mekanik dayanışma” ve “organik dayanışma” olmak üzere iki farklı kategoriye ayırmıştır. Homans (1950) ve Heider'in (1958) sosyal psikolojik teorileri, dayanışmayı teşvik etmek için grup üyeliğine yönelik duyguların (sevgi), etkileşimin (çağırışım), benzerliğin (fikir birliği) ve normların önemine işaret eder. Scholz (2008, s. 18–19), dayanışmanın çok önemli özelliklere sahip olduğuna işaret eder. Birincisi, dayanışma bireyler, topluluklar ve gruplar arasında aracılık eder. İkincisi, dayanışma bir birlik biçimidir ve “belirlenebilir bir grup olduğunu” varsayar, “insanları birbirine bağlayan bir şeydir”. Üçüncüsü, dayanışma, bireyler arasında “olumlu ahlaki yükümlülükler” anlamına gelir. Diğer bir yandan, klasik sosyal teori, sosyal psikoloji ve aile sosyolojisinden türetilen nesiller arası dayanışmayı açıklamaya yönelik en kapsamlı modellerden biri; Bengtson ve Roberts (1991) tarafından geliştirilen kuşaklararası dayanışma modeli, nesiller arasındaki dayanışmayı açıklamak için önemli bir modeldir. Bu model altı farklı boyutta kuşaklararası dayanışmayı ele almaktadır. Yapısal Dayanışma boyutu, aile yapısı ve ilişkilerin nesiller arasındaki dayanışmayı etkileyen yönlerini inceler. Aile içindeki roller, statüler, iletişim ve bağlantılar gibi yapısal faktörler bu boyutta önemlidir. Duygusal Dayanışma boyutu, nesiller arasındaki duygusal bağları ve destekleyici ilişkileri ele alır. Nesiller arasında sevgi, şefkat, anlayış, empati gibi duygusal bağlar ve paylaşılan duygusal deneyimler bu boyutta önemlidir. İlişkisel Dayanışma boyutu, nesiller arasındaki ilişkilerin niteliğini ve kalitesini inceler. İyi iletişim, güven, yakınlık ve anlayış gibi faktörler ilişkisel dayanışmayı etkiler. Uzlaşımsal Dayanışma boyutu, nesiller arasındaki farklılıkların kabul edilmesi, anlaşmazlıkların çözülmesi ve uzlaşmanın sağlanması üzerine odaklanır. Farklı düşüncelerin bir arada bulunabilmesi ve ortak noktaların bulunması uzlaşımsal dayanışmayı etkiler. İşlevsel Dayanışma boyutu, nesiller arasındaki dayanışmanın pratik işlevlerini inceler. Yardımlaşma, bakım, destek gibi işlevler bu boyutta önemlidir. Normatif Dayanışma

boyutu, toplumsal normlar ve değerler çerçevesinde nesiller arasındaki dayanışmayı ele alır. Toplumun ve ailenin belirlediği normlara uyum sağlama, değerlerin paylaşılması ve nesiller arasında ortak bir kültürel mirasın olması normatif dayanışmayı etkiler. Bu alt boyutlar, kuşaklar arasındaki dayanışmanın farklı yönlerini ele alarak nesiller arasındaki ilişkilerin karmaşıklığını anlamamıza yardımcı olur. Model, kuşaklar arası dayanışmanın çok boyutlu ve karmaşık bir olgu olduğunu vurgular ve araştırmacılara ve uzmanlara nesiller arası ilişkileri daha iyi anlamak için bir çerçeve sunar.

2.1.4.1.Emile Durkheim Toplum Teorisi

“Eğer bir toplumda dayanışma ve iş bölümü yoksa o toplumun iskeleti çökmeye mahkumdur.”(Durkheim, 1964).

Yirminci yüzyılda Emile Durkheim, en çok pozitivizm ve işlevselciliğin bir savunucusu olarak bilinmektedir. Durkheim, toplumsal olguları, toplumun sistemli bütünleşmesini ve yasaları, hipotezleri sınavan, nesnel verilere gereksinim duyan kişidir. “Toplumsal İşbölümü” başlıklı doktora tezinde Durkheim (1964), basit toplumlar ile sanayi toplumlarının farklı dayanışma türleri ile nitelendirildiğini savunur. İlkinde insanlar fazlasıyla birbirine benzemekte ve aynı işleri yapmaktadır. Sanayi toplumunda ise iş bölümünden kaynaklı rol farklılıkları nedeniyle hoşgörü düzeyi de farklılık içermektedir (Smith ve Riley, 2009).

Durkheim çalışmalarında, toplumların mekanik ve organik olmak üzere iki tür dayanışmayla bir arada tutulduğunu belirtmektedir (Durkheim, 1964). Mekanik dayanışma, büyük ölçüde ortak ritüellere ve rutinelere bağlı bir toplumdaki bireyler arasındaki benzerlik ve benzerliklere dayanan bir grubun oluşturduğu sosyal bütünlük olarak düşünülebilir (Wilson, 2006). Organik dayanışma ise karşılıklı bağımlılık temelinde toplumu bütünleştirmektedir (Chang, 1989). Durkheim, mekanik dayanışmayı aynı işi yapan insanların bir araya geldiği toplumlarda gözlemlemiştir. Bu tür toplumlarda, insanlar benzer işlere sahip oldukları için birbirlerine benzer düşünme eğilimi gösterirler. Toplumun bireyleri aynı değerlere, normlara ve inançlara sahiptirler. Bu durum, toplumun bireylerini birbirine bağlar ve dayanışmayı sağlar. Mekanik dayanışmanın temelinde uygunluk normu bulunur. Bu normlar, toplumun belirlediği kurallar ve beklentilerdir ve sapmaya tahammül düşüktür. Öte yandan, Durkheim organik dayanışmayı, modern

toplumlarda artan işbölümü ve rol farklılıklarıyla ilişkilendirir. Organik dayanışma, insanların farklı roller ve uzmanlıklarla birbirine bağımlı olduğu toplumlarda ortaya çıkar. İnsanlar farklı yeteneklere ve işlevlere sahip oldukları için farklılığa daha fazla hoşgörü gösterilir. Bu tür toplumlarda, insanlar işbirliği yapmak zorundadır çünkü her bir bireyin sunduğu katkılar diğerlerinin ihtiyaçlarını karşılar. Organik dayanışmada, insanlar rollerine ve görevlerine odaklanırken, uyum ve işbirliği önemlidir. Bu iki tip dayanışma, toplumun yapısında ve işleyişinde farklılıkları yansıtır. Mekanik dayanışma daha geleneksel ve homojen toplumları tanımlarken, organik dayanışma modern ve karmaşık toplumları karakterize eder. Durkheim, bu iki tür dayanışmanın toplumun bütünlüğünü ve birlik duygusunu nasıl sağladığını açıklamaya çalışmıştır.

Toplumsal dayanışma, bireylerin bir topluluk ya da toplumla bağlantı kurma kararlılığıyla ilişkilidir. Dayanışma, bireyleri bir arada tutan ve onları birbirine bağlayan ilişkiler ağıdır. Bu ilişkiler mekanik veya organik nitelikte olabilir. Mekanik dayanışma, geleneksel ve homojen toplumlarda görülen bir dayanışma biçimidir. Bu tür toplumlarda, bireyler benzer değerlere, normlara ve davranışlara sahiptir. Farklılaşma eğilimi azdır ve topluluk içindeki bireylerin benzerlikleri, ortak değerlere bağlılık ve benzer davranışlar göstermeleri üzerine kuruludur. Topluluk, inançlar ve ortak değerlerle bir arada tutulur. Öte yandan, Durkheim'in “gerçek toplum” olarak adlandırdığı modern toplumlarda organik dayanışma hâkimdir. Bu tür toplumlarda, işbölümü ve rol farklılıkları vardır ve insanlar farklı yeteneklere ve uzmanlıklara sahiptir. Organik dayanışmada, bireylerin bağlantısı, karşılıklı sorumluluklar ve çıkarlar üzerine kuruludur. İnsanlar, birbirlerine ihtiyaç duyarlar ve işbirliği yapmak zorundadırlar, çünkü her bireyin sunduğu katkılar diğerlerinin ihtiyaçlarını karşılar. Bu tür toplumlarda, dayanışma ve topluluk bilinci, işlevsel farklılıklara dayanır. Dayanışma, toplumun bütünlüğünü sağlayan ve toplum üyelerini birbirine bağlayan önemli bir faktördür. Mekanik dayanışma daha geleneksel ve homojen toplumları tanımlarken, organik dayanışma modern ve karmaşık toplumları karakterize eder. Durkheim, bu iki tür dayanışmanın toplumun yapısını ve bireyler arasındaki ilişkileri nasıl etkilediğini vurgulamıştır (Durkheim, 2006).

Turner (1967), Durkheim'in mekanik dayanışmayı, çoğunlukla ilkel kültürlerde sosyal dayanışma için gerekli bir biçim olarak gördüğünü iddia eder. Organik dayanışmanın geliştirilmesi ve sürdürülmesi daha ileri toplumlarda görüldüğü ileri

sürülmektedir. Birinci dereceden ilişkiye sahip olan gruplar, aynı bilince ve ahlaki değerlere sahip oldukları için doğal bir dayanışma sergilerler. Bu tür dayanışmaya mekanik dayanışma denir. Ancak karmaşıklaşmış bir toplumsal yapıda, ikinci dereceden ilişkiler ve yabancılaşma yaygınlaşır. Bu durumda, toplum yeni bir bağ arayışına girmektedir. Bu noktada, organik dayanışma, iş bölümü aracılığıyla yeni bağı kurar. Mekanik dayanışma, homojen ve geleneksel toplumları tanımlar. Bu tür toplumlarda insanlar benzer değerlere, inançlara ve davranışlara sahiptir. Birinci dereceden ilişkilere dayalıdır ve topluluk bir arada tutan ortak değerlerdir. Öte yandan, organik dayanışma, modern ve karmaşık toplumları karakterize eder. İnsanlar farklı yeteneklere ve rollerine sahiptir, bu da iş bölümünü gerektirir. İkinci dereceden ilişkilere dayanır ve insanların birbirlerine ihtiyaç duyması üzerine kuruludur. Durkheim'in düşünceleri doğrultusunda, mekanik dayanışma daha küçük ve geleneksel topluluklarda yaygındır, çünkü insanlar benzerliklere dayalı olarak bir arada tutulurlar. Organik dayanışma ise modern toplumlarda, karmaşık işbölümü ve farklılaşma gerektiren ilişkilere dayalıdır. Bununla birlikte, toplumların dayanışma biçimleri tek yönlü değildir ve bir toplumda hem mekanik hem de organik dayanışmanın unsurları bulunabilir. Bu kavramlar, toplumların yapısını ve bireyler arasındaki ilişkileri anlamak için kullanılan teorik araçlardır (Şeker, 2019).

Durkheim, bir toplumda ortak ahlaki bilince ve duygusal yaşama kolektif bilinç adını verir. Kolektif bilinç, toplumdaki bireylerin benzer değerlere, inançlara ve normlara sahip olmalarıyla ortaya çıkar. Durkheim'a göre, kolektif bilinç en net şekilde, toplumda birbirine uymayanların cezalandırılması sırasında görülür. Bu tür olaylar, toplumun kolektif öfkesini belgeler ve gerçekçi olduğu kadar anlamlıdır. Durkheim, organik dayanışmanın cezanın bireyi grupla yeniden bütünleştirmeyi amaçladığı bir mekanizma olduğunu belirtir. Organik dayanışmanın hakim olduğu toplumlarda, ceza daha çok toplumun işleyişini sürdürmek ve bireyleri yeniden entegre etmek amacıyla kullanılır. Öte yandan, mekanik dayanışmanın hâkim olduğu toplumlarda, cezaların daha sert ve şiddetli olma eğilimi vardır. Bu tür toplumlarda, bireyler benzer değerlere sahip oldukları için sapmalara tahammülsüz olabilirler ve cezalar daha katı bir şekilde uygulanabilir. Durkheim'a göre, ceza mekanizması toplumun işleyişini sağlayan ve toplumun normlarının korunmasına hizmet eden bir araçtır. Mekanik dayanışmanın olduğu

toplumlarda bu araç daha sert bir şekilde kullanılırken, organik dayanışmanın olduğu toplumlarda ise ceza daha çok yeniden entegrasyonu amaçlar (Smith ve Riley, 2009, s.31).

2.1.4.2. Emile Durkheim Din Sosyolojisi

Duygusal dayanışma teorisi, Durkheim (2011)'in 19. yüzyılın başında Avustralya'daki Aborijinler arasında yürüttüğü araştırmayla ortaya çıkmıştır. Durkheim, en ilkel din biçimindeki yaşamı gözlemleyerek ve ayrıntılı hesaplarını tutarak dinin en temel özelliklerini bulacağını amaçlamıştır. Durkheim'in iddia ettiği şey, her dinin, takipçilerinin dayanışmasını güçlendirmeye hizmet eden, birbirleriyle inançları paylaşan ve benzer uygulamalarla (yani ortak davranışla) meşgul olan takipçileri olması gerektiğiydi. Durkheim, "Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri"ni yazdıktan kısa bir süre sonra vefat etmiştir ve duygusal dayanışma teorisini hiçbir zaman ampirik olarak destekleyememiştir. Buna ek olarak, Durkheim kitabını yazdığı sırada, bağlamsal doğası yani elde edilen bulguların diğer ortamlara genellemeyi zorlaştırıyor olması ve ampirik desteğin olmaması nedeniyle teorisini çürütmeye çalışan eleştirmenleri de bulunmaktadır.

Durkheim (2011), "Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri" adlı çalışmasında toplumsal dayanışma süreçlerini açıklarken dini incelemeye yönelir. Ona göre, din kendine özgü bir olgudur ve bütün dinler kutsal ile kutsaldışı (kutsal olmayan) arasındaki ayrım etrafında şekillenir. Kutsal, korku ve saygı duygularıyla birlikte gelir ve günlük hayattan ya da kutsal olmayandan ayrılır. Kutsal olan, özel dinsel törenler ve ritüeller aracılığıyla düzenlenirken, hem faydalı hem de tehlikeli olabilir ve genellikle özel tabularla kutsal olmayandan ayrılır. Durkheim'a göre, sembol sistemleri yoluyla ideal gücünü somut ayin yasalarıyla tamamlar. Toplamlar, kutsal olanı tapınma ihtiyacını yerine getirmek için düzenli olarak ritüellerde bir araya gelir. Bu ritüeller bedenlerin ve sembollerin kullanımını gerektirir. Ayrıca, insanları birbirlerine yaklaştırarak toplumu bir araya getirme işlevi görür. Müzik, şarkılar ve büyüler gibi unsurlar kolektif duygusal heyecan veya coşku yaratır. Bu da güçlü bir grup bağlılığı hissi oluşturur. Durkheim, toplumsal bağların yeniden kurulmasının Tanrı'ya tapınma için değil, dinin ve ritüelin varoluşu için gerçek bir neden olduğunu savunur. Dinin toplumsal bütünleşmeye yardımcı olan bir araç olduğunu, insanların ortak bir paydada birleşmelerini sağladığını ve kolektif bir kimlik duygusu yarattığını vurgular. Ona göre (Durkheim, 2011);

“Onaylama ihtiyacını ve topluma birlik ve kimlik kazandıran kolektif duyguların ve düşüncelerin düzenli aralıklarla yeniden doğrulanması ihtiyacını hissetmeyen bir toplum olamaz. Artık, bu ahlaki yeniden kuruluş, bireylerin... kendi ortak hislerini birlikte yeniden onayladıkları, birleşmeler, birlikler ve toplantılar olmadan başarılmaz.”

Durkheim (1995[1915]), teorisine göre, “Dini fenomenler iki temel kategoriye ayrılır: inançlar ve ayinler. Birincisi fikir durumlarıdır ve temsillerden [toplumsal yaşamdaki değerler ve idealler] oluşur; ikincisi, belirli eylem biçimleridir”. Durkheim'a göre bu dayanışma, kilise cemaatinin üyelerinin deneyimlediği kolektif duyguları veya grup tarafından paylaşılan ortak duygulanımsal ilgiler ifade eder (Durkheim, 2019, [1915]). Kişinin grupla kurduğu bu duygusal dayanışma, grupla hissettiği özdeşleşme olarak düşünülebilir (Wallace ve Wolf, 2006). Durkheim’ın çalışması, büyük ölçüde Avustralya yerlilerinden toplanan etnografik verilere dayanır bununla birlikte, çalışmasının çağdaş yerleşimlere geniş ölçüde uygulanabilir olduğunu savunmaktadır. Bu yerleşimler, küçük ölçekli toplumlardan daha karmaşık olsa da dinin temel rolünün aynı olduğunu düşünmektedir. Durkheim, seküler olanın bile, doğasında özsel olarak dinsel olan etik bir temele sahip olduğunu vurgular ve şunu sorar:

“İsa’nın hayatındaki belli tarihleri kutlayan Hristiyanların ya da On Emir ilanını anan Yahudilerin toplantısı ile yeni bir etik veya yasal sitemin ilanını ya da ulusal yaşamın kimi büyük olaylarını anan vatandaşların bir araya gelmeleri arasındaki temel fark nedir?”

Şüphesiz, Durkheim için çok az fark vardır. Elbette geliştirmiş olduğu dinsel toplum imgesinin evrensel bir geçerliliğe sahip olduğuna inanmıştır. Durkheim’ın savunucuları, onun görüşlerinin, kültürü toplumsal yapı ile materyalist indirgemeciliğe karşı koyan bir şekilde ilişkilendirmede önemli bir kaynak sağladığını ileri sürerler. Durkheim’ın çalışması, toplumsal araştırmanın kültürel olarak daha duyarlı bir biçimine önemli ve erken bir çağrıya işaret eder. Yirminci yüzyılda Durkheimcı kültürel çalışmalar, bu çağrıyı dikkate almış ve birçok örnekte onu düşüncesinde görülen hataları da karşılamaya çalışarak, çalışmasında bir dizi konuyu ayrıntılandırmıştır (Smith ve Riley, 2009, s. 31- 32).

2.1.4.3. Durkheim’cı Yaklaşımlar

Emile Durkheim, sosyoloji alanında önemli bir düşünürdür ve toplumsal dayanışma üzerine yaptığı çalışmalarla bilinir. Durkheim'ın sosyolojik yaklaşımı,

toplumun bireyleri nasıl bir araya getirdiğini ve birlikte tuttuğunu anlamaya odaklanır. Durkheimci yaklaşımlar, toplumsal dayanışma kavramını ve toplumun bireyleri bir arada tutma mekanizmalarını anlamaya yönelik farklı odak noktalarını yansıtır. Bu yaklaşımlar, Durkheim'in düşüncelerine dayanarak toplumsal yapıları, normları, değerleri ve dinin toplumsal işlevlerini anlamak için kullanılır.

2.1.4.3.1. Maurice Halbwachs

Kolektif bilinçdışı, insanların geçmişten günümüze kadar süregelen evrensel olaylara karşı sergilediği kalıplaşmış davranış biçimlerini içeren bir kavramdır (Jung, 2006, s. 33). Carl Jung'a göre, kolektif bilinçdışı, tarihi çağlardan, toplumlardan ve ırklardan bağımsız olarak ortaya çıkar ve insanların belleklerine yansır. İnsanların yaşantılarında kalıcı izler ortaya çıkarabilir (Topses ve Serin, 2012, s. 49). İnsanlığın ortak mirası olarak kabul ettiği bir bilinçdışıdır. Kolektif bilinçdışı, insanın geçmiş dönem yaşantılarını ve bu deneyimlerle ilgili izlenimleri içerir. Bu izlenimler, düşler, masallar, dini coşkular gibi ritüeller aracılığıyla günümüze yansır. Kolektif bilinçdışı, toplumun ortak değerleri, sembolleri ve mitolojileri gibi unsurları da içerir. Bu bilinçdışı, bireyin kişisel bilinçdışıyla etkileşime girerek psikolojik süreçlerde belirgin hale gelebilir. Jung'a göre, kolektif bilinçdışı, insanların evrensel bir düzeyde ortak deneyimlere sahip olduğunu ve bu deneyimlerin kolektif bir bilinçaltında birleştiğini gösterir. Kolektif bilinçdışı, insanların geçmişteki deneyimlerini ve ortak insanlık tarihini içeren evrensel bir bilinçaltıdır. Bu bilinçdışı, insanların yaşantılarında, düşlerde, mitolojilerde ve ritüellerde kendini gösterir ve toplumun ortak değerleri ve sembolleriyle etkileşime girer (Gürses, 2007, s. 79).

Halbwachs, kolektif bilinçdışına dayalı kendi kolektif bellek kuramını Durkheim'in çalışması ile uyumlu görmüştür. Ona göre, kolektif bellek, toplumu bir arada tutmak için işlediğini savunmaktadır. Epik olaylar, kahramanlar ve grup kökenleri hakkındaki hikayeler, insanlara duygusal dayanışmanın kaynağını sunar. Çağdaş Amerikan toplumuna dair bir örnek olarak; 11 Eylül 2001'e Pensilvanya Shanksville'de United Airlines'ın 93 No'lu seferinde yaşanan kaza etrafında bir kahramanlık kolektif bilinç oluşturmuştur (Riley, 2008). Bu süreçte, uçağın sonradan Goerge Bush yönetimi tarafından resmen ilan edilecek olan teröre karşı savaşın ilk kahramanca hamlesi olarak

yolcular tarafından düşürülmüş olmasına ilişkin bir kolektif hafıza üretilmesine dönük güçlü bir çaba sarfedilmiştir. Tek tek yolcuların uçağı kaçırın kişilerin mücadele etmeleri, ülkenin savunulmasına dönük neredeyse insanüstü çabalar, bir film ve çeşitli medya araçları üzerinden kutsallaştırılmıştır. Kaza yerinde yapılan geçici anıtta, her bir yolcu, Amerikalı bir vatansever Hristiyan melek/şehit olarak gösterilmiştir. Halbwachs, Durkheim'ın işlevselci yaklaşımı ile tutarlı bir biçimde, geçmişe ait belleğı belirleyen bugünün ihtiyaçları, sorunları ve inançları olduğunu savunur. Bu sebeple, kolektif bellek, her geçen kuşak tarafından daima yenilenmekte ve yeniden biçimlenmektedir (Smith ve Riley, 2009, s. 118- 119). Ona göre dinin kendisi de kolektif belleğın bir biçimidir. Bu durumu şöyle ifade eder (Halbwachs, 1992);

“Her dinin tarihsel göçlerin, ırkların ve kabilelerin kaynaşmasının tarihini ya da büyük olayları, savaşları, kuruluşları, onları deneyimleyen toplumların kökeninde bulabileceğimiz keşifleri ve reformları az ya da çok sembolik biçimlerle yeniden ürettiğini söyleyebiliriz.”

Kolektif bellek, insanların benzer ihtiyaçları benzer şekillerde gidermesini açıklayan bir terimdir. Bu bellek, geçmişteki deneyimleri ve ortak geçmişı içerir ve günümüzde temel ihtiyaçlara dayanan bazı davranışları, kişileri veya olayları ortaklaştırır (Jung, 2006). Carl Jung'a göre, kolektif bellek insanların ortak deneyimlerini ve insanlık tarihini içeren bir bilinçaltıdır. Halbwachs (1992) ise insanların geçmişı nasıl mitolojik hale getirdikleriyle ilgilenir. Anma törenleri, festivaller, hikâye anlatma ve yazma gibi kolektif eylemler, olayları kaydederek onları geleceğı aktarır. Bu tür kolektif eylemler, toplumun ortak belleğini oluşturur ve toplumsal bağları güçlendirir. Kolektif bellek, bir toplumun ortak geçmişine, değerlerine ve kültürel mirasına dayanır. İnsanlar, bu kolektif belleğı paylaşarak kendilerini bir toplumun parçası hisseder ve ortak bir kimlik oluştururlar. Kolektif bellek, toplumun geçmişine saygı gösterme, kültürel değerlere bağlılık ve toplumsal dayanışmayı teşvik etme gibi önemli işlevlere sahiptir. Kolektif bellek, insanların ortak geçmişı ve deneyimleriyle ilişkili olan ve benzer ihtiyaçları benzer şekilde gidermelerini sağlayan bir kavramdır. Bu bellek, anma törenleri, festivaller ve hikâye anlatma gibi kolektif eylemler aracılığıyla aktarılır ve toplumun ortak kimliğini ve toplumsal bağlarını güçlendirir. Ayrıca, ona göre, geçmişe ilişkin kolektif belleğimizin kapsamlı olmadığını belirtilmektedir. Bazı olaylar unutulur, bazıları ise seçici biçimlerde kaydedilmesinden dolayı hatırlandığı görüşüne sahiptir. Böylelikle, Halbwachs (1992),

kolektif bellek kuramına göre, geçmişe ait olayların, canlı tutulmasından sorumlu gruplar, kurumlar ve ritüeller tarafından kolektif bellekte hatırlanarak insanlara duygusal ve entelektüel dayanışma sağladığını ileri sürmektedir.

2.1.4.3.2.Talcott Parsons

Yapısal-işlevselcilik, toplumun yapısını ve işlevlerini göz önünde bulunduran bir sosyal teori yaklaşımıdır (Abrahamson, 1991). Bu kurama göre, toplum bir sistem olarak ele alınır ve birbiriyle ilişkili ögelerin bir araya gelmesiyle oluşan bir bütündür (Bogardus, 1960). Sistem, içindeki ögelerin ve ögeler arasındaki ilişkilerin bir araya gelmesiyle işlevini yerine getirir. Yapısal-işlevselcilikte, toplumun bütünlüğü ve uyumu önemlidir. Bu yaklaşımda toplumsal işlevin temel olarak "bütünleşme" olduğu görüşü benimsenir. Bu bütünleşme, toplumu bir arada tutan ortak normlar ve değerler üzerinden gerçekleşir (Marcuse, 2002). Parsons (1951), yapısal-işlevselcilikte önemli bir rol oynayan bir sosyologdur. "Sosyal Aksiyonun Yapısı" adlı eserinde Parsons (1949), faydacı, pozitivist ve idealist görüşlerin sentezinden hareket ederek kuramsal kavramsal bir çerçeve oluşturur ve kavramsal taslağını Alfred Marshall, Vilfredo Pareto, Emile Durkheim, Karl Marx, Sombart ve Max Weber'in faydacı, pozitivist ve idealist görüşlerinin sentezinden geliştirerek oluşturmuştur. Bu çerçevede, toplumu bir sistem olarak ele alır ve yapısal belirleyiciler ve kolektif bilinç kavramlarına vurgu yapar. Ayrıca, sosyal düzenin sağlanması için ortak normların gerekliliğini vurgular. Durkheim'in katkıları da yapısal-işlevselcilikte önemlidir. O, toplumun yapısal belirleyicilerine ve kolektif bilince odaklanır ve toplumsal düzenin korunması için ortak normların önemini vurgular. Yapısal-işlevselcilik, toplumun işlevselliğini ve bütünlüğünü anlamak için kullanılan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, toplumsal olayları sistematik bir şekilde analiz etmek ve toplumun işleyişini anlamak için bir çerçeve sunar (Luhmann, 1984).

Anomi, toplumun çevresel değişkenliklere karşı korunamadığı, değişime adapte olamadığı ve işlevselliğini yitirdiği durumda ortaya çıkan bir olgudur. Anomik durumda, toplumu oluşturan parçalar işlevlerini kaybetmeye başlar ve toplumda bir normatif belirsizlik hali oluşur. İşlevselci görüşe sahip sosyologlar, toplumun varlığını sürdürmesinde dört temel ihtiyaca işaret ederler. Bu ihtiyaçlar AGİL modeli altında toplanır: Adaptation (Adaptasyon), toplumun çevresel değişkenliklere uyum sağlaması ve

kaynaklarını etkili bir şekilde kullanması gerekliliğini ifade eder. Toplum, değişen koşullara uyum sağlamak için çeşitli mekanizmalara sahip olmalıdır. Goal Attainment (Amaca Ulaşma), toplumun belirli hedeflere ulaşma ve amaçları gerçekleştirme gerekliliğini vurgular. Toplum, ortak hedeflere yönelik çaba sarf etmeli ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli kurumsal yapıları oluşturmalıdır. Integration (Bütünleşme), toplumun içindeki bireylerin birbirleriyle ilişki kurarak birlikte çalışması ve sosyal bütünlüğü sağlaması gerekliliğini ifade eder. Bu, ortak bir kimlik ve değerler sistemi oluşturmayı içerir. Latency (Varlığını Sürdürme), toplumun kendini sürdürme ve geleceğini sağlama ihtiyaını ifade eder. Bu, toplumun üretim, eğitim, sağlık gibi temel alanlarda istikrarlı bir yapıya sahip olması ve bu alanlarda işlevsel mekanizmaları işletmesi gerekliliğini vurgular. Bu ihtiyaçların karşılanması için din, medya ve sosyal kontrol araçları gibi mekanizmalar devreye girer. Bu mekanizmalar, toplumda dayanışma fonksiyonunu yerine getirerek birlik duygusunun oluşmasına, ortak bir kimliğin inşa edilmesine ve toplumsal bölünmelerin nlenmesine katkı sağlarlar. zet olarak, işlevselci görüşe göre toplumun varlığını sürdürmesi için adaptasyon, amaca ulaşma, bütünleşme ve varlığını sürdürme gibi temel ihtiyaçların karşılanması gereklidir. Bu ihtiyaçlar, din, medya ve sosyal kontrol gibi mekanizmalar aracılığıyla sağlanır (Slattery, 2008, s. 376-377).

Talcott Parsons, Durkheim'in dayanışma kavramını genişleterek, toplumu bir sistem olarak ele alırken alt sistemler arasında uyumsuzlukların çatışmalara yol açabileceğine dikkat çekmiştir. Parsons'a göre, toplumu oluşturan alt sistemler (rneğin, aile, okul, iş hayatı) kendi değer ve normlarına sahiptir ve bu alt sistemler arasında bir uyum sağlanması gerekmektedir. Parsons, toplumun işlevselliğini sağlamak için bütünleşme kavramına odaklanır. Bireylerin farklı alt sistemler arasında geçiş yapabilmesi için uyumlu bir ortam yaratılması gerektiğini savunur. Örneğin, gençlerin okul sisteminden iş hayatına geçiş yaparken uyumlu bir şekilde adapte olabilmeleri için okullarda onlara iş hayatının gerekliliklerine yönelik becerilerin öğretilmesi önemlidir. Böylece, iki sistem arasında bir uzlaşma sağlanarak bireylerin geçişlerini kolaylaştırmak ve toplumun işlevselliğini korumak mümkün olur. Parsons'ın yaklaşımı, toplumsal bütünleşmeyi ve sistemler arası uyumu vurgular. Bireylerin farklı alt sistemler arasında geçiş yapabilme yeteneklerinin geliştirilmesi, toplumun işlevselliğini sürdürmede önemli

bir rol oynar. Ancak, eleştiriler, Parsons'ın yaklaşımının sistemin mevcut yapısını ve statükoyu koruma eğiliminde olduğunu belirtir. Ayrıca, bireylerin sistemler arası geçişlerde yaşadığı zorlukları ve çatışmaları yeterince ele almadığını ileri sürer (Slattery, 2008, s. 378).

2.1.4.3.3 Victor Turner

Turner “liminallik” (eşiksellik) kavramı ile ritüel süreçlerin merkezinde meydana gelen ruhsal ve sosyal dönüşümü tanımlar (Turner, 1967, s. 235). Turner, eşiksellik ve komünitas hakkındaki düşüncelerinden dolayı bilinmektedir. Turner, sosyolojinin “yapı” incelemesi ile gereğinden çok ilgilendiğini ve kendiliğinden ve gevşek bir biçimde örgütlü ortamlara çok az ilgi gösterdiğini ileri sürmektedir (Turner, 1977, s. 95).

“Eşiksellik” kavramı, bireyin veya toplumun geçiş dönemlerindeki aradalık durumunu ifade eder. Bir eşik, bir odanın içiyle dışı arasında bulunan bir geçiş noktasıdır. Bu kavram, katılımcılar arasındaki ilişkiyi tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Bir toplulukta, eşik durumundaki birey veya gruplar, diğer durumlardan farklı bir deneyim yaşarlar ve ortak bir deneyimde buluşurlar. Bu ortaklık, sınırdalıktaki bireylerin veya grupların belirli bir homojenlik içinde bir araya gelmelerini ve birlikteliği deneyimlemelerini vurgular. “Eşiksellik” kavramı, sosyal antropolog Victor Turner tarafından geliştirilmiştir. Turner, toplumsal değişim ve ritüellerin analizinde eşiksellik kavramını kullanarak, geçiş dönemlerindeki bireylerin veya grupların deneyimlerini anlamak ve açıklamak amacını taşır. Bu kavram, toplumun normlarının ve yapılarının geçici olarak değiştiği, belirsizlik ve dönüşümün olduğu ara bir durumu ifade eder (Turner, 2018, s. 97- 98).

Onun görüşünün özü, topluluğun kutsal olan, oluşturulmuş yoğun duygusal deneyim ile bağlantılı olması gerektiği, toplumsal bağların ve enerjilerin verilmesinden sorumlu olduğu fikridir. Bu bakımdan Turner'ın çalışması, Durkheim'in “Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri” çalışması arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Turner, Ritüel Süreci çalışmasında Durkheim'in büyük yapıtına doğrudan hiç referans vermemiş olsa bile kolektif coşkunluk hakkındaki Durkheimci görüşün, onun savının merkezinde yer aldığı belirgindir. Örneğin (Turner, 1977);

“Kendiliğinden olan topluluk, zengin bir biçimde hisler, esas olarak da zevk verici arzular ile yüklüdür. Yapı içindeki yaşam nesnel zorluklarla doludur... Kendiliğinden olan topluluk, onun hakkında sihirselsel bir şeye sahiptir. Öznel olarak topluluk içinde sonsuz güç hissi vardır... Eğer ona dahil edilenler, periyodik olarak topluluğun yeniden canlandırıcı boşluğuna bırakılmazlarsa, yapısal eylem hızlı bir şekilde kurak ve mekanik hale gelir.”

2.1.4.3.4. Randall Collins

Dinsel yaşamdan ziyade toplumsal yaşamın unsurlarını anlamaya dönük Durkheimci kuramsal kavram olarak ritüel üzerine düşünmeyi geliştirmeye dönük muhtemelen en sistematik yakın tarihli girişim, Randall Collins’ten gelmiştir. Collins, Durkheim’in kuramını zenginleştirmek üzere etkileşim ritüelinin mekaniklerine başvurmuştur. Bir ritüel resmi, tekbiçimli ve basmakalıp ya da doğal, durumsal ve kayda geçmemiş olabilir. Ancak her iki durumda da dört unsurdan oluşur (Collins, 2004, s. 48);

- Katılımcıların fiziksel birlikte varoluşu,
- Yabancıların dışlanması
- Aynı nesne ya da faaliyete dönük kolektif odaklanma,
- Ortak bir duygusal ruh hali

İfade edildiği şekilde, ritüeller artık yarattıkları duygusal enerjinin miktarına ve çeşitliliğine göre değerlendirilebilecektir. Üst düzey ritmik katılım inşa etmekte başarılı olan ritüeller, ritüele ve ortak simgelere dâhil olan gruba uzun vadeli bir duygusal bağlılık havası anlamına gelecek şekilde yüksek duygusal enerji yaratmaktadır. Başarılı olmayan ritüeller ise kendisini gruptan ve grubun simgelerinden uzun vadeli bir duygusal yabancılaşma üzerinden gösteren şekilde düşük duygusal enerji yaratırlar. Collins duygusal enerjinin ampirik olarak gözlemlenebildiğini ve ölçülebildiğini ve en azından kuramsal düzeyde, bir bireyin çeşitli etkileşim ritüellerini yerine getirmesinin ve bu ritüellerin onda duygusal enerji anlamında ürettiği sonuçların kişiliğe ve kimliğe dair bir psikolojik kategorilere dönük tamamen sosyolojik bir yaklaşıma izin veren bir “etkileşimsel ritüel zinciri” olarak yeniden inşa edilebileceğini idda etmektedir (Collins, 2004, s. 118-119). Ayrıca Durkheimci kuramda yeterince değeri verilmemiş olduğunu iddia ettiği tabakalaşma üzerine de birtakım ilgi çekici yorumlarda bulunmaktadır. Collins, kategorik kimliklerin (beyaz, siyah, erkek, kadın vb.) aslında mikro durumda

karşılaşmalar dâhilinde değişken değerler olduğunu ileri sürmektedir (Collins, 2004, s. 286).

2.1.5. Duygusal Dayanışma

Klasik sosyoloji çalışmalarında ortaya çıkan duygusal “dayanışma kavramı”, yıllar içinde duygusal, işlevsel, mekanik, organik, arkadaş, grup, nesiller arası vb. bireylerin duygusal bağları din (Fish, 2002), ailevi ilişkiler (Merz, Ozeke, Oort ve Schuengel, 2009) ve son olarak turizm bağlamındadır (Woosnam ve Norman, 2010). Duygusal dayanışma terimi; bireyler veya gruplar arasındaki duygusal bağı açıklamak için türetilmiştir (Woosnam ve Aleshinloye, 2015; Woosnam, Norman, ve Ying, 2009).

Genel anlamda, duygusal dayanışmanın yaygın olarak kabul edilen iki kavramsallaştırması vardır. Wallace ve Wolf (2006)'a göre dayanışma, bir kişinin başka bir kişiyle sahip olduğu ve bu kişiler arasındaki bağları güçlendirmeye hizmet eden özdeşleşme duygusu olarak düşünülebilir. İkinci kavramsallaştırma, algılanan duygusal yakınlık ve kişiler arasındaki temas derecesi ile karakterize edilen bu tür bağları içerir (Hammarstrom, 2005). Duygusal dayanışmanın en yaygın olarak kabul edilen çerçevelerinden biri, klasik sosyoloğun dayanışmanın, birbirleriyle etkileşimin bir sonucu olarak benzer inanç ve davranışlara sahip bireyler aracılığıyla şekillendiğini savunduğu Durkheim'ın (1915) çalışmasında ortaya çıkmıştır.

Duygusal dayanışma kavramı, Emile Durkheim'ın yazılarına, özellikle de “Dini Yaşamın Temel İlkeleri” başlıklı din üzerine çalışmasına kadar uzanır. Durkheim (1995[1915]) yazılarında “duygusal dayanışma” terimini hiçbir zaman açıkça kullanmasa da, eserlerinde toplumsal dayanışma açısından örtük bir biçimde yer almaktadır (Giddens, 1979). Sosyolojide en iyi bilinen yapısal-işlevsel teorisyenlerden biri olan Durkheim, dini özellikle ortak değerleri geliştirmede etkili ve dolayısıyla bireyleri toplumla bütünleştirmek için iyi bir kaynak olarak tasarlamıştır (Wallace ve Wolf, 2006).

Collins (1975, s. 43), Durkheim'ın duygusal dayanışmanın ve en temel gerçeklik kavramlarımızın anahtarı olarak sosyal davranışın ritüel yönlerinin güçlü bir modelini sunduğunu iddia eder. Durkheim'ın (1995[1915]) Elementary Forms'unun kökünde, "kilise" biçimindeki duygusal dayanışma üzerine yaptığı alıntı vardır:

“Bir din... kutsal şeylere, yani kutsal şeylere ilişkin birleşik bir inançlar ve uygulamalar sistemidir. Ayrılmış ve yasaklanmış... onlara bağlı olan herkesi kilise adı verilen tek bir ahlaki toplulukta birleştiren”.

Durkheim, duygusal dayanışmayı herhangi bir dine inanan insanların ortak inançları ve ritüelleri yoluyla ortaya çıkan duygusal bir bağlantı olarak tasarlamıştır (Barbalet, 1994). Durkheim (1995[1915])’a göre, dinler bu duygusal dayanışmaya dayanır ve tanrıya veya ibadet yerlerine odaklanmak zorunda değildir. Duygusal dayanışma, bireyin bir gruba olan özdeşleşme duygusuyla ilişkilendirilebilir, bu da ortak bir değer sistemiyle kaynaklanır (Wallace ve Wolf, 2006). Kuşaklar arası ilişkiler bağlamında, Hammarstrom (2005), duygusal dayanışmanın bireyin diğer insanlarla deneyimlediği duygusal bağları ifade ettiğini belirtmiştir. Bu bağlar, duygusal yakınlık ve temas derecesiyle belirlenir. Duygusal dayanışma aynı zamanda bireyleri bir grupta birbirine bağlayan ve "biz beraberiz" duygusunu besleyen duygusal bileşen olarak da kabul edilmiştir (Jacobs ve Allen, 2005). Duygusal dayanışma, insanların toplum içinde bağlarını güçlendirmesine ve grup üyeleri arasında dayanışmayı artırmasına yardımcı olabilir. Ortak inançlar, değerler ve ritüeller etrafında oluşan duygusal bağlar, insanları bir araya getirerek toplumsal bütünlüğü sağlayabilir. Ayrıca duygusal dayanışma, bir grup içinde aidiyet hissini güçlendirir ve insanların birlikte hareket etme ve ortak hedeflere ulaşma motivasyonunu artırır. Durkheim, klasik sosyolojide en saygın teorisyenlerden biri olmasına rağmen, bazı araştırmacılar tarafından, duygusal dayanışma ile ilgili çalışmaları eleştirilmiştir. Bu eleştiriler öncelikle bir çatışma teorisyeni perspektifinden gelmiştir. Tıpkı Durkheim'ın dinin bir grup birey arasında uyum sağlamaya ve sosyal düzen sağlamaya çalıştığını iddia etmesi gibi, diğerleri de bireyler arasındaki duygusal dayanışmanın aslında insanları grubun bir parçası olmaktan uzaklaştırdığını ve "grupların iktidar için savaştığı bir arena" sağladığını iddia etmektedir.

Durkheim, yaşamının büyük bir bölümünde yapısal bir işlevselci olarak sosyal yapıları (yani din, yasalar vb.) toplumu bütünleştirmenin, büyük bir amacına hizmet ettiğini düşünmekteydi. Bir anlamda bütüncül ya da sistematik bir dünya görüşüne sahipti, tüm parçalar bir aradaydı ve dengede kalmak için birbirini tamamlıyordu. Böyle sistematik bir bakış açısı turizm alanında da kabul edilmiştir (Blank, 1989; Leiper, 1990;

Murphy, 1985), bu sayede bölge sakinleri ve turistler sistem modeli içindeki en büyük bileşenlerden ikisini oluşturmaktadır.

2.1.5.1. Duygusal Dayanışma Ölçeği (ESS)

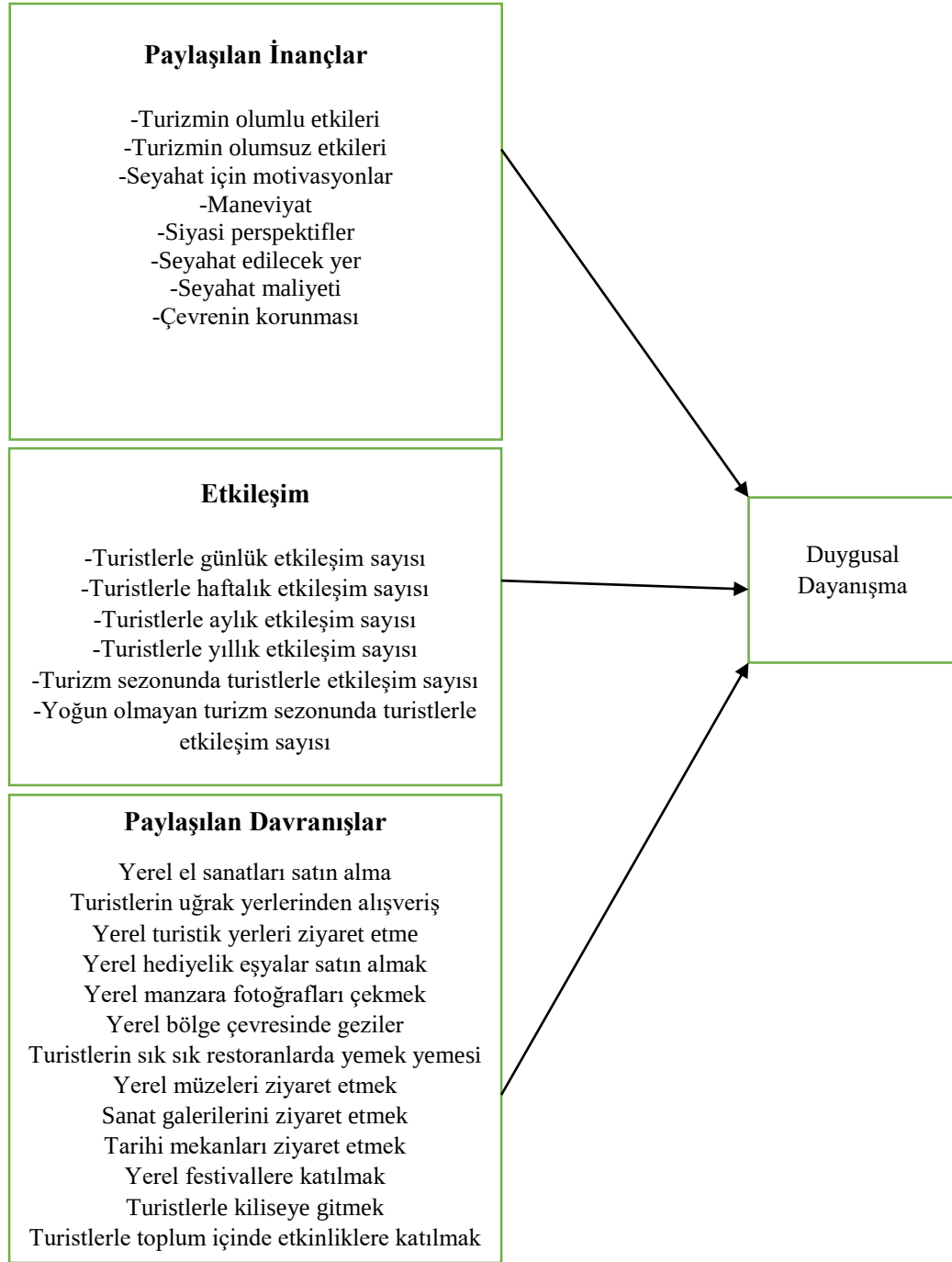
Kökeni 20. yüzyıla kadar dayanan Duygusal Dayanışma kuramına yönelik, ilk olarak Durkheim (1995[1915]) “Dini Hayatın İlk Biçimleri” başlıklı kitabında benzer davranış ve inançlar arttıkça duygusal bir bağ oluştuğunu iddia etmiştir. Duygusal dayanışma kuramı, turizm alanında yaklaşık olarak son 10 yıldır yaygınlaşmaya başlamıştır (Joo vd., 2018). Collins (1975), duygusal dayanışma kuramına iletişimi ekleyerek benzer inanç ve davranışların yanı sıra iletişimin de duygusal bağlar üzerinde etkili olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, bireyler arasındaki duygusal bağlar, benzer inançlara ve davranışlara sahip olmanın yanı sıra sürekli ve kaliteli iletişimle güçlenir.

Turizm alanında ise Woosnam ve Norman (2010), 10 madde ve üç faktörden (sempatik anlayış, hoşgörü ve duygusal yakınlık) oluşan “Duygusal Dayanışma Ölçeği” ni geliştirmiştir. Bir destinasyonun yerel halkı ve turistleri arasındaki ilişkiler bağlamında, Woosnam ve Norman (2010), Duygusal Dayanışma Ölçeği'ni (ESS), birden fazla yerde test etmiştir ve nihayetinde ESS'nin yüksek güvenirlik ve geçerlilik ile psikometrik özelliklere sahip olduğu belirlenmiştir. Duygusal dayanışmanın faktörleri olarak belirtilen duygusal yakınlık, sempatik anlayış ve hoşgörü, yerel halk ile turistler arasındaki ilişkilerde önemli rol oynar (Woosnam ve Norman, 2010, s. 374). Duygusal yakınlık, yerel halk ile turistler arasındaki samimiyet, yakınlık ve dostluk derecesini ifade eder. Bu faktör, turistlerin kendilerini hoş karşılanmış ve kabul edilmiş hissetmelerini sağlar. Yerel halkın turistlere sıcak ve samimi bir şekilde yaklaşması, duygusal yakınlığın oluşmasını destekler. Sempatik anlayış ise yerel halkın turistlerle empati kurmasını ve onları anlama çabasını ifade eder. Yerel halk, turistlerin farklı kültürlerden geldiğini ve farklı deneyimlere sahip olduğunu anlayarak onlara hoşgörülü bir şekilde yaklaşır. Bu, turistlerin kendilerini karşılanmış ve anlaşılmış hissetmelerini sağlar. Hoşgörü faktörü ise yerel halkın turistleri kucaklaması ve benimsemesiyle ilgilidir (Woosnam ve Norman, 2010, s. 374). Turistlerin ekonomik katkılarından ve diğer faydalarından dolayı yerel halk, turistleri olumlu bir şekilde karşılar. Turistlerin varlığından ekonomik açıdan yararlanmanın yanı sıra, turistlerle etkileşimde bulunmak ve kültürel alışveriş yapmak da

hoşgörünün bir parçasıdır. Üç faktör ve bunlara karşılık gelen öğeler ESS ölçeğini oluşturmaktadır. Bu tür bir boyutsallık, duygusal dayanışmayı sadece birkaç öğeyle ölçülen tek boyutlu bir yapı olarak ele alan Bahr, Mitchell, Li, Walker ve Sucher (2004), Gronvold (1988), Lin ve Harwood'un (2003) çalışmalarına aykırı görülmektedir. Gronvold (1988), duygusal dayanışmanın muhtemelen çok sayıda boyuttan oluştuğunu kabul etmiştir.

Durkheim (1995[1915])'in modelini takiben, duygusal dayanışmayı tahmin etmek için Woosnam (2009), “etkileşim, paylaşılan inançlar ve paylaşılan davranış” olmak üzere üç ana bağımsız değişken kullanmıştır. Durkheim modeline dayalı olarak kullanılan üç öncül değişken, Woosnam ve Norman (2010) çalışmasında, duygusal dayanışmadaki varyansın yaklaşık üçte birini açıklamıştır. Etkileşim, üç yapı arasında en zayıf belirleyici olmuştur. Etkileşim, üç öncül arasında yordayıcıların en zayıfı olmasına rağmen, yapının önemi küçümsenemez. Bir dereceye kadar etkileşim olmadan, bir sakinin veya bir turistin birbiriyle herhangi bir yakınlık deneyimi yaşaması imkânsız olabilir.

Durkheim'in çerçevesindeki üç ana öncülden (yani paylaşılan inançlar, paylaşılan davranış ve etkileşim) literatürde yerel halk ve turistler bağlamında asgari düzeyde bahsedilmiştir (Woosnam, 2011).

Şekil 2. Yerel Halk ve Turistler Arasındaki Duygusal Dayanışma Modeli (Durkheim,1995[1915]'e dayalı)

Kaynak: Woosnam, K. (2008). Identifying With Tourists: Examining The Emotional Solidarity Residents Of Beaufort County, South Carolina Have With Tourists in Their Community. All Dissertations, p. 81.

• Paylaşılan İnançlar

Ritüeller, geçmişten günümüze aktarılan ve toplumsal katılımı ile gerçekleştirilen standart ritmik hareketler ve sembolik dil kullanılarak ifade edilen toplumsal bir olguyu temsil eder. Ritüeller, dini anlamlar taşıyanlar olduğu gibi bireysel ya da toplumsal bağlamlarda da yer alabilir. Her türden ritüel, toplumsal bağlayıcılığa sahiptir. Ritüellerin etkileri, sadece belirli bir zamana sınırlı değildir. Ritüeller, bir kuşaktan diğerine aktarılan özelliklere sahiptir. Bu özelliği sayesinde ritüeller, toplumsal devamlılığın sağlanmasında önemli bir rol oynar. Ritüellere katılan kişiler arasında oluşan grup bilinci veya kolektif şuur, toplumsal kimliğin bir tamamlayıcısı olarak işlev görür. Bu, toplumsal bütünleşmenin önemli bir unsuru olarak kabul edilir. Ritüeller, bir toplumun ortak değerlerini ve inançlarını ifade eder. Toplumsal normları ve kültürel öğeleri korumak, iletişimi sağlamak, sosyal ilişkileri güçlendirmek ve toplumun birlik ve dayanışmasını pekiştirmek gibi işlevleri vardır. Ritüeller, toplumun ortak bir dil ve sembolik anlayış geliştirmesine yardımcı olur ve insanların birbirleriyle bağ kurmasına olanak tanır. Ritüeller toplumsal bir olgu olarak geçmişten günümüze aktarılan, sembolik bir dil ve standart ritmik hareketlerle ifade edilen toplumsal etkinliklerdir. Toplumsal bütünleşmeyi sağlamak, toplumsal kimlik oluşturmak ve toplumsal devamlılığı sürdürmek gibi önemli işlevlere sahiptir. (Karaman, 2020, s. 235; Mora, 2011, s. 5).

Collins, ritüellere katılanlar açısından ritüel bileşenlerini şu şekilde açıklar: Fiziksel etkileşim, iki veya daha fazla kişinin aynı mekanda fiziksel olarak bir araya gelmesi ve birbirlerini etkilemesi ritüelin temel bir bileşenidir. Bu etkileşim, bedensel temas, jestler, hareketler ve diğer fiziksel etkileşim şekilleriyle gerçekleşebilir. Duygusal dışlama, ritüele katılanlar arasında duygusal bir paylaşım yaşanırken, ritüele dâhil olmayanlar ya da dışarıdakiler duygusal olarak dışlanırlar. Ritüele katılanlar arasında duygusal bir bağ oluşurken, ritüel dışında kalanlar bu duygusal deneyimin dışında kalırlar. Odaklanma ve farkındalık: ritüele katılanlar, ortak nesneler, eylemler ve iletişim yoluyla birbirlerine odaklanırlar ve ritüelin ortak noktasının farkındadırlar. Bu ortak nokta, ritüelin amacını, sembollerini veya paylaşılan değerleri ifade edebilir. Katılımcılar ritüel boyunca bu odak noktasına dikkatlerini verir ve birlikte hareket ederler. Duygusal paylaşım, ritüele katılanlar, ortak nesneler, eylemler ve iletişim aracılığıyla birbirleriyle etkileşime girerek

duygusal bir paylaşım yaşarlar. Ritüelin yaratıcı etkisiyle birlikte, katılımcılar ortak bir ruh hali veya duygusal deneyim paylaşırlar.

Collins'e göre, bu bileşenler ritüellere katılan insanların bir araya gelmesi ve ortak bir deneyim paylaşması yoluyla duygusal bağların oluşmasını sağlar. Ritüeller, insanların birlikte hareket etmesini, toplumsal bağları güçlendirmesini ve duygusal tecrübeleri paylaşmasını mümkün kılar (Collins, 2004, s. 48)

Ritüele katılımcılar için çıktılar arasında şunlar belirtilebilir: Grup dayanışması, ritüel, katılımcılar arasında grup dayanışmasını güçlendirir. Ortak bir deneyim ve paylaşılan ritüel hareketleriyle birlikte, katılımcılar arasında bir bağ oluşur ve grup üyeliği duygusu güçlenir. Ritüel, insanları bir araya getirerek ortak bir amaç etrafında birleşmelerini sağlar. Duygusal hisler, ritüele katılanlarda duygusal enerji ve hisler oluşur. Ritüelin yapısı, sembollerin kullanımı ve ortak deneyimler, katılımcılarda kendine güven, zevk, güç gibi duygusal hislerin ortaya çıkmasını sağlar. Ritüel, duygusal deneyimleri tetikleyerek katılımcıların duygusal olarak tatmin olmasını sağlar. Kolektif birleşim, ritüel sırasında kullanılan semboller, kelimeler, jestler ve mimikler, katılımcılar arasında kolektif birleşimi sağlar. Ortak semboller ve ritüel hareketleri, katılımcıları birbirine bağlar ve ortak bir anlam yaratır. Bu kolektif birleşim, katılımcıların ortak bir kimlik ve amaç etrafında bir araya gelmelerini sağlar. Kutsal bağlılık, ritüel, katılımcılar arasında kutsal bir bağlılık duygusu oluşturur. Sembollerin ve ritüelin dini veya ahlaki anlamları, katılımcıların gruplarına ve değerlerine olan bağlılıklarını güçlendirir. Ritüel, katılımcıları ortak değerlere bağlar ve ahlaki hisleri güçlendirir. Bu çıktılar, ritüellerin toplumsal bütünleşmeyi sağlamada ve grup üyeleri arasında duygusal bağları güçlendirmede önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Collins, 2004, s. 49).

Katoliklerden bir örnek, Durkheim (1995[1915])'in din teorisini daha iyi açıklamaya hizmet edebilir. Bir Katolik olarak, her hafta Pazar günü saat 11:15' te ayine katılır, kiliseye girerken ellerini kutsal suya batırır, her hafta aynı sıralarda oturur, yeri geldiğinde ayağa kalkar, yeri geldiğinde oturur, yeri geldiğinde diz çöker, vaftizlere ve gerektiğinde cenazelerde haç çıkararak teslis alameti yapar, istendiğinde mukabelelere katılır. Bu alay sırasında bir kilise üyesi diğerine baktığında, her biri bu tür davranışların

birbirleriyle olan bağlarını güçlendirmeye hizmet ettiğini fark eder ve “kiliseye” ait olduklarını ve gerçekten de Katolik olduklarını yeniden teyit eder.

Fredline ve Faulkner (2002)’a göre, alanın ve alandaki olanakların korunması olarak ortaya çıkan paylaşım inançları da duygusal dayanışmanın mütevazı bir yordayıcısı olarak görülmektedir. Literatürde, bir alanın korunması, yerel halkın ve turistlerin sahip olduğu doğal ve kültürel kaynakların korunmasına olan inanç olarak incelenmiştir (Cohen, 2004; Gezici, 2006; Hernandez, Cohen ve Garcia, 1996; Johnston, 2006). Nihayetinde, bir alanla ilgili bu tür inançları paylaşmak, dayanışmanın var olması için mükemmel bir fırsat sağlayan empati veya anlayışı artırmaya (Laxson, 1991) ve klişeleri azaltmaya (Evans-Pritchard, 1989) hizmet edebilir.

• Paylaşılan Davranışlar

Turizm bağlamında, Durkheim (1995[1915]) teorisi, yerel halkın turistlerle paylaştığı, duygusal dayanışmaya veya iki grup arasında özdeşleşmeye katkıda bulunan kolektif davranışı içerecek şekilde uygulanabilir. MacCannell (1999);

“Turistik cazibe merkezlerinin, modern bilince veya dünya görüşüne doğrudan erişim sağlayan planlanmamış bir yapı tipolojisidir. Turistik cazibe merkezleri, ilkel insanların dini sembolizmine tam olarak benziyor”.

Ortak bir geçmişe ve ortak bir hafızaya sahip olmak, grup üyeleri arasında duygusal bağların oluşmasında önemli bir faktördür. Ortak hafıza, grup üyelerinin geçmişte paylaştıkları deneyimleri, olayları, değerleri ve anıları ifade eder. Bu ortak hafıza, grup üyelerinin kendilerini bir topluluk üyesi olarak tanımlamalarına ve ortak bir kimlik etrafında bir arada tutulmalarına yardımcı olur. Ortak hafızada yer alan olaylar, hikâyeler, mücadeleler, felaketler veya sevinçler gibi değer ifade eden yaşanmış deneyimler, grup üyeleri arasında duygusal bağların güçlenmesini sağlar. Bu deneyimler, grup üyelerinin ortak bir anlama sahip olmalarını, birbirlerini anlamalarını ve empati kurmalarını kolaylaştırır. Ortak hafıza, grup üyelerinin birbirlerine karşı duygusal bağlılık hissetmelerine, birlikte hareket etmelerine ve topluluk olarak dayanışma göstermelerine katkı sağlar. Dolayısıyla, toplumun duygusal bağlarını oluşturmak ve sürdürmek için ortak bir geçmişe, ortak hafızaya ve paylaşılan deneyimlere ihtiyaç vardır. Bu unsurlar, toplumun kimliğini, değerlerini ve kolektif şuurunu şekillendirir, toplumsal bütünleşmeyi güçlendirir ve topluluğun dayanışmasını destekler (McMillan ve Chavis, 1986, s. 13).

Paylaşılan davranışlar, daha kolay gözlemlenebilir ve ölçülebilir oldukları için inançlardan daha belirgindir. Festivallere ve özel etkinliklere katılım, literatürde yaygın olarak paylaşılan davranışlardan biri olmuştur (Derrett, 2003; Fredline ve Faulkner, 2002; Snepenger, Reiman, Johnson ve Snepenger, 1998). Derrett (2003)'e göre, bu tür olaylar insanları birbirlerini daha iyi anlamaya doğru ilerleyecek şekilde bir araya getirmeye hizmet edebileceği düşünülmektedir. Prentice, Witt ve Wydenbach (1994) sahilde yürümek, yüzmek, çevreyi gezmek ve benzerleri gibi ortak eğlence etkinlikleri aracılığıyla paylaşılan davranışları incelemiştir. Alışveriş ve yemek için bir alanı paylaşmak, bir destinasyonda neredeyse her zaman mevcut olan, bölge sakinleri ve turistler arasındaki ortak davranışın başka bir biçimidir (Snepenger vd., 1998, 2003). Snepenger ve diğerleri (2003), şehir merkezindeki bir alanın alışveriş için kullanılmasının öncelikle turistler için tasarlanmadığını ve aslında bölge sakinlerinin turistlerle düzenli olarak sosyalleşmeleri ve etkileşimde bulunmaları için bir forum işlevi gördüğünü tespit etmiştir.

Fredline ve Faulkner (2002)'nin çalışmasında, yakınlığı ve anlayışı geliştirebilecek kültürel miras etkinliklerine odaklanan benzer davranışlar sergileyen (yani motor sporları etkinliklerine katılan) bölge sakinlerinin ve turistlerin önemine vurgu yapmaktadır.

• Etkileşim

Hem din hem de turizmin karmaşık bileşenlerden ve ilgili tarafların etkileşimlerinden oluşan sosyal yapısal sistemler olarak düşünülebileceği göz önüne alındığında, din teorisi çerçevesinde turizm mantıklı bir uyum gibi görünmektedir (Murphy, 1985; Blank, 1989; Gunn ve Var, 2002; Leiper, 1990; Holocek, 1982). Ayrıca, her parça karmaşık bir şekilde birbirine bağlıdır ve sistemin iyiliği için birlikte çalışır. Leiper (1990)'nın işaret ettiği gibi, en temel düzeyde, bir turizm sistemi içinde üç bölge vardır: turist üreten bölge, transit yol bölgesi ve turist varış bölgesi. Üreten bölgede bireyler tatillerini online seyahat organizasyonları, seyahat acenteleri ve destinasyon organizasyon sektörü tarafından hazırlanan tanıtım materyallerini kullanarak planlamaktadır. Seyahat sektörü, turiste evden varış noktasına ve geri dönüş için araçlar sağlar. Turist varış bölgesi, destinasyonda yaşayanlar ve turistler arasındaki ilişkilerin

müzakere edildiği, hizmetlerin değiş tokuş edildiği, yemek ve konaklama fırsatlarının sağlandığı bölgedir. Her bileşen birbiriyle bağlantılıdır ve etkileşim sağlar.

Literatür incelendiğinde; ESS ölçeği yerel halk- turist etkileşimi ve turist- turist etkileşimine yönelik kullanıldığı tespit edilmiştir. ESS ölçeğinin kullanıldığı bazı araştırmalarda (Woosnam vd., 2018a; 2021; Aleshinloye vd., 2020; Joo vd., 2020), turistin yerel halka yönelik duygusal dayanışma seviyesi belirlenirken; bazı araştırmalarda da (Erul, 2021; Erul ve Woosnam, 2022; Erul vd., 2020; Hasani vd., 2016; Moghavvemi vd., 2017; Phuc ve Nguyen, 2020) yerel halkın turiste yönelik duygusal dayanışma seviyeleri tespit edilmiştir. İlgili ölçek dünyanın birçok yerinde uygulanmıştır; Amerika (Woosnam, 2011; Suess vd., 2020; Woosnam, 2012; Woosnam vd., 2021), Türkiye (Erul ve Woosnam, 2022; Unurlu, 2021; Woosnam vd., 2017), Almanya (Juric vd., 2021), Çin (Li ve Wan, 2017), Kore (Joo vd., 2020), Vietnam (Phuc ve Nguyen, 2020), Japonya (Woosnam vd., 2018b) ve Nijerya (Aleshinloye vd., 2020).

2.1.5.2. Gronvold Duygusal Dayanışma Ölçeği

Gronvold (1988)'in beş maddeden oluşan duygusal dayanışma ölçeği, duygusal dayanışma kavramını ölçmeye yönelik bir araç olarak geliştirilmiştir. Bu ölçek, sevgi, adalet, saygı, güven ve anlayış gibi kavramları içermektedir. Ancak, tek maddeli ölçümlerle ilgili bazı sınırlamalar olduğu belirtilmektedir. Tek maddeli ölçümler, karmaşık yapıları tam olarak yakalamada bazı zorluklarla karşılaşabilir. Karmaşık kavramları ölçmek için birden fazla maddeye ihtiyaç duyulabilir ve bu da daha kapsamlı bir anlayış sağlayabilir. Bu nedenle, tek maddeli ölçümlerin her zaman tam bir resim sunamayabileceği düşünülmektedir (Netemeyer, Bearden ve Sharma, 2003).

Son zamanlarda, aile çalışmaları araştırmalarında duygusal dayanışmaya daha fazla ilgi gösterilmiştir. Gronvold (1988)'in ölçeği bu alanda kullanılan bir araç olmuştur. Ancak, Gronvold, ölçeğin geliştirilmesi sürecinin keşfedici bir doğaya sahip olduğunu belirtmiş ve veri toplama için tek maddeli ölçümlerin daha uygun olabileceğini iddia etmiştir. Bu, ölçeğin ilk halinin geliştirilme sürecinde ve keşfedici amaçlarla kullanılmasında tek maddeli ölçümlerin kullanımının tercih edildiği anlamına gelmektedir.

2.1.6. Yerel Halkın Turizme Yönelik Tutumları

Turizm gelişimi açısından yerel halk vazgeçilmez bir husustur. Yerel halkın sergilediği tavır ve hareketler turizm açısından oldukça önemlidir. Turizm faaliyeti ziyaretçiler tarafından eksiksiz biçimde gerçekleştirilse de; turizm tesisleri, turist rehberleri, seyahat acentaları gibi unsurlara bağlı olsa da turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği destinasyonda yaşayanların turizme karşı algı, tutum ve davranışları da bir hayli önem arz etmektedir (Avcıkurt, 2015, s. 97). Yerel halkın turizm faaliyetlerinden duyduğu memnuniyet yükseldikçe, ziyaretçilerin de memnuniyet seviyesi yükselmektedir ve sürdürülebilir turizmin gelişmesi yerel halk yaklaşımların uygulanmasına bağlıdır (İçöz vd., 2009).

Ziyaretçiler ve yerel halk arasındaki etkileşim, turizm gelişimindeki en büyük problemdir. Ayrıca turizm gelişim sınırları da; yöre imkânları ve yörede yaşayanların memnuniyetine bağlıdır. Yaşayanlar, memnuniyet seviyeleri azaldığında ve yörenin imkânları yetersiz geldiğinde turizm gelişimine yönelik olumsuz bir tavır ortaya koyabilmektedir. Olumsuz tavırların olması da, turizm gelişimine engel olmaktadır (Çetinkaya ve Dedemen, 2013).

Yerel halkın turizmle olan bağı, ziyaretçiler ile yerel halk arasındaki bireysel etkileşimi içerir ancak bu ilişki ve etkileşim tek başına yerel halkın turizme dönük tutumlarını açıklamada yeterli değildir. Turizmin gelişmekte olduğu bölgede yaşayan yerel halka ve fiziki çevre üzerinde ki olumlu ve olumsuz etkilerinin yanı sıra, yerel halkın turizmden gelir sağlayıp sağlayamayacağı gibi durumlar ve turistik destinasyonlara yakın veya uzak yerlerde yaşayan insanların da dikkate alınması gerekir. (Jurowski ve Gursoy, 2004; Allen vd., 1988; Jurowski, Uysal ve Williams, 1997). Turizmin gelişim sağlaması yerel halkın desteğine bağlıdır. Yerel halkın turizmin gelişimine katılımda bulunması için turizme yönelik bakış açıları ile bu bakış açılarına neden olan faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir (Buzlukçu, 2020, s. 41).

2.1.6.1. Yerel Halkın Turizmin Gelişimine Yönelik Tutumları ile İlgili Yaklaşımlar

1970’li yıllardan günümüze yerel halkın turizme dönük duygu ve davranışlarının belirlenmesi amacıyla araştırmalar yapılmış ve bu ilişki farklı yaklaşımlar çerçevesinde

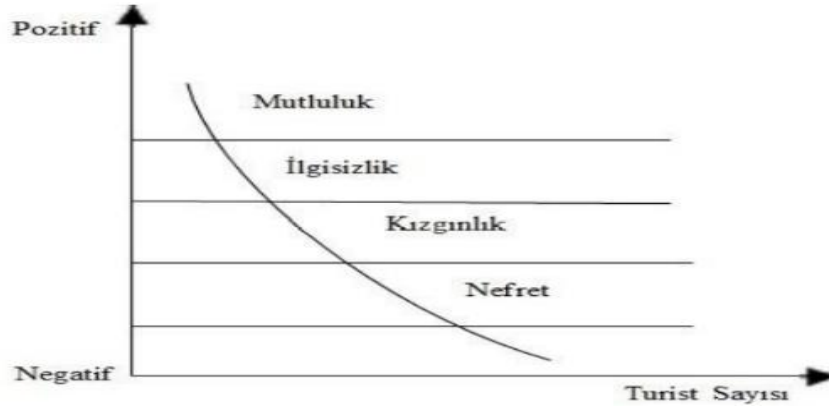
tartışılmıştır. Alanyazın incelendiğinde yerel halk ve turizm ilişkisine yönelik yapılan çalışmalarda sosyoloji temelli Sosyal Değişim Teorisi, Butler Turizm Yaşam Döngüsü Modeli ve Doxey Tolerans Modeli gibi modeller kullanılmıştır (Nunkoo vd., 2013). Ayrıca yerel halkın turizme dönük davranışlarını belirlemek için, sosyal psikoloji bilim alanında geliştirilen Bütünleşik Tehdit Teorisi ve Temas Hipotezi (Gruplar Arası Temas Teorisi) ve turizm gelişimine yerel halkın katılımını açıklamak için geliştirilen MOA Modeli gibi teorilere de alanyazında yer verilmektedir (Anastasopoulos, 1992; Teye vd., 2002; Hung, vd., 2011, s. 279; Avcıkurt, 2015, s. 128-129). Bu araştırma çerçevesinde bahsedilen bazı model ve teorilere yer verilecektir.

2.1.6.1.1. Tolerans (Irridex) Modeli

Doxey tarafından hazırlanan tolerans modeli turizmin gelişimine yönelik yapılan önemli bir çalışmadır. Doxey (1975), bir yörede turizm gelişimi ile bölge insanlarının tutumları arasında bir ilişki olduğunu iddia etmektedir ve destinasyondaki yerel halkın sosyal etkilerden kaynaklanan davranışlarını açıklamak üzere Tolerans (Irridex) Modeli'ni geliştirmiştir. Turizm gelişim derecesi ve yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumunun değişimi arasında ilişki söz konusudur (Ryan, Scotland ve Montgomery, 1998). Tolerans Modeli'ne göre yerel halkın turizme yönelik davranışları, katlanılan giderlerin muhtemel gelirleri aştığı durumlarda “mutluluk”, “ilgisizlik”, “öfke/kızgınlık” ve “kin/nefret “ şeklinde ifade edilen aşamaları sergilemektedir (Saveriades, 2000, s. 149; Shafaei ve Mohamed, 2015, s. 2). Tolerans Modeli yerel halk turizm arasındaki bağı açıklayan tanınmış modellerden biridir. Model, bir destinasyonda turizmin gelişmesi ve turistik faaliyetlerin artış göstermesi sonucu o destinasyonda yaşayan insanların davranışlarını açıklamak için geliştirilmiştir (Mason ve Cheyne, 2000; Harrill, 2004, s. 6).

Doxey (1975) tarafından geliştirilmiş olan model Şekil 3'te gösterilmektedir. Birinci aşama yani mutluluk aşamasında yerel halk destinasyondaki yatırım ve istihdam olanaklarında yaşanan artıştan memnundur. Bölgeye gelen turistler güzelce karşılanır ve karşılıklı memnuniyet durumu bulunmaktadır. İlgisizlik aşamasında yerel halk turizmden gelir elde edilebileceğini görür ve bu doğrultuda ziyaretçilerle kurduğu ilişkisini sadece ticaret amaçlı gerçekleştirmeye başlar. Kızgınlık aşamasında bölgede turizm aktiviteleri bir hayli gelişmiştir. Sürekli artış gösteren ziyaretçilerden yerel halk endişelenmeye

başlar. Bu süreçte yöre dışından yatırımcılar da bölgeye giriş yapmaktadır. İnsanlar turizmden elde ettikleri gelirlerini diğer yatırımcılarla paylaşmak mecburiyetinde bulunmaktadır. Son olarak nefret aşamasında, yerel halkın ziyaretçilere karşı hissettikleri düşmanlık duygusu en üst düzeye ulaşmıştır. Bu aşamada yerel halk artık yörelerinde ziyaretçi istememektedir. Turistler bölgedeki ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel tahribatın ana sebebi algılanmaktadır (Doxey, 1975; Boley, 2013). Kısacası model, ziyaretçi alan bir yörenin sosyal veya psikolojik taşıma kapasitesini, yani hoşgörü seviyesi ve turizme yönelik toleransını ifade etmektedir (Harrill, 2004, s. 1).

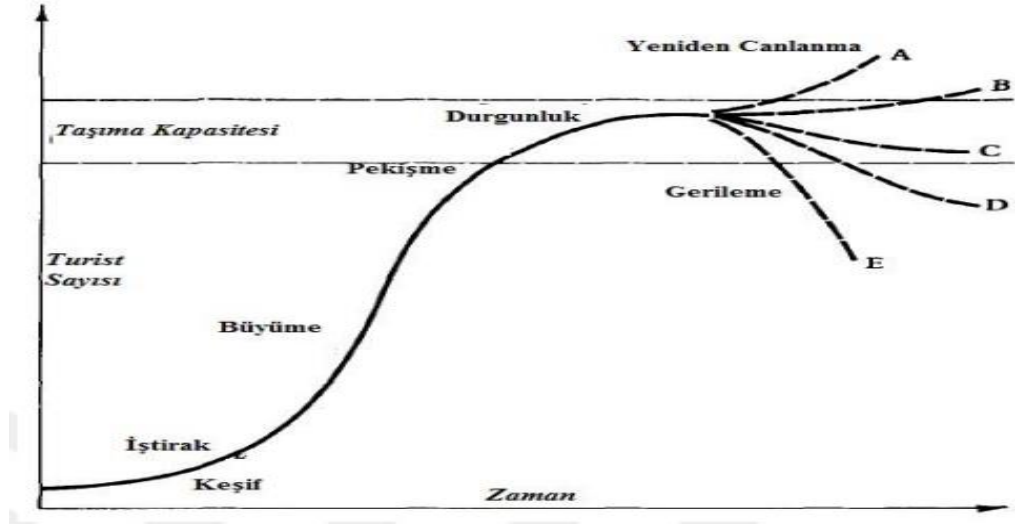

Şekil 3. Tolerans Modeli

Kaynak: Babu, V. ve Munjal, S. (2015). Oachira Panthrandu Vilakku: A study of a culturally embedded festival aligned with economic benefits. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 7(4), s. 403-416.

2.1.6.1.2. Turizm Yaşam Döngü Modeli

Butler, bir yörede turizmin gelişmesiyle beraber yerel halkın gelişmeye karşı tutumlarını açıklayan bir model sunmuştur. Modelde bir destinasyonun gelişimini ve o destinasyonu tercih eden ziyaretçi miktarını temel alıp bazı aşamaların gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Bu aşamalar sırasıyla; keşif, iştirak, büyüme, pekişme, durgunluk, gerileme ve yeniden canlanma şeklinde adlandırılır ve şekil 4'te gösterilmektedir (Butler, 1980).

Şekil 4. Turizm Yaşam Döngüsü Modeli

Kaynak: Butler, R. W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: implications for management of resources. Canadian Geographer, 24(1), s. 7.

Modele göre, keşif döneminde bölgeye gelen az sayıdaki ziyaretçilerden yerel halk gelir elde etmeye başlamakta ve bu durum yöre insanını memnun etmektedir. Keşif döneminde yörede turistik arz bulunmamaktadır. Bu nedenle çevresel ve sosyal bir etki söz konusu değildir (Pekpak, 2012, s. 33). İştirak döneminde pazarlama etkinliklerinin artmasının bölgenin biraz daha popüler hale gelmesini sağladığı belirtilebilir. Popülerlik ziyaretçi sayısında artışa neden olacaktır. Büyüme aşamasında bölge kitle turizminin hedefi haline gelmiştir. Yöre turizminde uluslararası yatırımların sayısı artmaktadır. Yoğun sezonda ziyaretçi sayısı, bölge sakinlerinin sayısından fazla olabilir. Pekışme döneminde bölgeye gelen ziyaretçi sayısındaki artışın önceki dönemlere göre yavaş olduğu görülmektedir. Yöre ekonomisinin çoğu turizme bağımlı olmuştur. Yine bu dönemde yörenin sosyo-kültürel yapısı turizmle şekillenmekte ve yerel halk turizmden ve ziyaretçilerden memnun olmamaktadır. Durgunluk döneminde ise bölgedeki ziyaretçi sayısı en yükseğe çıkmış ve taşıma kapasitesi sınıra ulaşmıştır. Ekonomik, sosyal ve çevresel sonuçlar eksiksiz olarak hissedilir (Butler, 1980; Altıntaş, 2010, s. 8; Avcıkurt, 2015, s. 37). Son aşamada yörenin taşıma kapasitesine varması ve hatta geçmesi sebebiyle turistik hareketliliğin yavaşlaması ve ziyaretçi miktarının düşmesiyle, gerileme veya tersi bir durumda yeniden canlanma aşamalarına geçmesi beklenmektedir (Pekpak, 2012, s. 33).

Destinasyonlar Doxey ve Butler'ın modellerinde belirtilen tüm süreçlerden geçmeyebilir. Modeller belli bir zaman diliminden bahsetmiyor, yani bir turistik bölge bu modellerde bahsedilen aşamaları daha kısa sürede yaşarken, başka bir turistik bölge bu aşamaları daha uzun sürede yaşayabilmektedir. Ayrıca her turistik bölge bu süreçlerden sırayla ve aynı seviyede geçmeyebilir. Dikkat edilmesi gereken ise, ziyaretçi sayısının artmasıyla beraber yerel halkın bölge kaynaklarından yetecek miktarda yararlanamaması ve bazı giderleri karşılamak mecburiyetinde kalmasıdır. Sınır ise, Butler'ın modelinde kritik nokta şeklinde ifade ettiği taşıma kapasitesidir. Turistik bölgenin taşıma kapasitesinin denetimi genelde yerel yönetimlerce idame ettirilmekte ve yöredeki turizm gelişimi düzenli olarak takip edilmektedir. Ancak önemli olan noktalardan biri de, fiziksel taşıma kapasitesinin yanında ekonomik ve sosyal taşıma kapasitelerinin de dikkate alınmasıdır. Önemli noktalardan biri de bölge insanının isteyeceği turist sayısı ile alakalıdır. Bölge insanı eğer turizmin gelişmesinden hoşnut değilse yörede bazı problemler olabilir. Bu nedenle yörenin turizm kapasitesi belirlenirken bölge insanının talep ve beklentileri doğrultusunda değerlendirilmelidir (Butler, 1980; Buzlukçu, 2020). Modelde, bölge insanının turizme katılımında, ziyaretçi türü ve sayısı, mevcut altyapı, pazarlama ve reklam stratejileri, doğal ve yapılı çevre, yöre insanının turizme yönelik tutumları gibi farklı aşamalarda değişiklikler vurgulanmaktadır (Çetinkaya ve Dedemen, 2013, s. 6). Modelin amacı, turistik bölgenin sahip olduğu unsurların idaresinin gerçekleştirilmesidir (Cooper, 2011, s. 6).

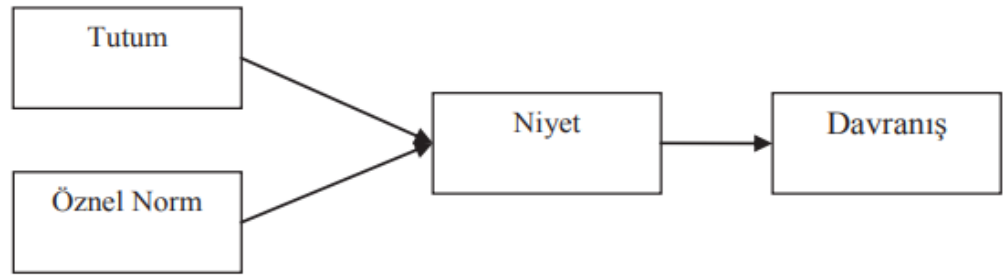
2.1.6.1.3. Planlı Davranış Teorisi

Planlı Davranış Teorisi, yerel halkın davranışlarını anlamak için geliştirilmiş hiyerarşik bir modelden oluşur. Model davranışların, kasıtlı davranış maddelerinden etkilenirken, kasıtlı davranış maddeleri de tutumlardan ve bireysel kurallardan etkilenmektedir. Tutumlar ve normlar ise inançlardan etkilenerek ve hiyerarşik bir hareket ortaya çıkarmaktadır. Yerel halkın olumlu tutum ve profesyonel turizm davranışları ile turizmi desteklemesi bu teorinin turizm işletmeciliği bakımından önemini vurgulamaktadır (Karakaş ve Şengün, 2017, s. 186).

Planlı Davranış Teorisi, bilinçli olarak amaçlanan davranışın belirleyicilerini inceleyen, geniş çapta kabul almış ve test edilmiş bir davranış modelidir. İnsanların

davranış üzerindeki motivasyonel etkilerini tahmin eder ve açıklar. Bu sebeple kişinin belli bir davranışı gerçekleştirme niyetini, fiilin doğrudan belirleyicisi görmektedir (Davis, Bagozzi ve Warshaw, 1989).

Bir tüketicinin belirli bir davranışı gerçekleştirme motivasyonuna etki eden iç (tüketicilerin olayları veya nesneleri algılamaları) ve dış faktörleri (sosyal etkiler) dikkate almaktadır. Planlı Davranış Teorisi, davranışa ve öznel normlara yönelik tutumların kişinin kendi inanç şeklinin etkisi altında olduğunu vurgulamaktadır. Bu inançlar davranışsal inançlar ve normatif inançlardır (Ajzen ve Fishbein, 1980, s. 6).

Şekil 5. Planlı Davranış Teorisi

Kaynak: Öztürk, A., ve Temizkan, V. (2018). Tüketicilerin Anneler Gününde Hediye Satın Alma Davranışlarının Planlı Davranış Teorisi Bağlamında İncelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 76, s. 37-56.

Ajzen ve Fishbein'e göre (1977) planlı davranış teorisinde, davranışın niyet tarafından belirlendiği kabul edilmektedir. Davranışın tek ve birincil belirleyicisi niyettir. Niyet, iki belirleyicinin (tutum ve öznel norm) bir işlevi olarak görülmektedir.

2.1.6.1.4. Sosyal Mübadele Teorisi

Sosyal mübadele teorisi, bireylerin ve grupların kaynak mübadelesini açıklamak için kullanılan geniş bir sosyolojik teoridir (Ap, 1992). Teorinin gelişmesine yardımcı olan başlıca çalışmalardan bazıları Homans (1961), Blau (1964) ve Emerson'dur (1962). Sosyal mübadele teorisinin temel dayanağı, bireylerin mübadeleye girmeden önce mübadeleyi maliyet ve faydalara göre değerlendirmesidir (Latkova, 2008). Bu nedenle, eğer bir birey bir değiş tokuşun maliyetinden daha fazla fayda algıarsa, değişime katılacaktır.

Peter Blau (1964), ekonomik ve mübadele ilkelerinin uygulandığı “sosyal” bağlamın önemini büyük ölçüde genişletmiştir. Sosyal mübadelelerin ekonomik

mübadelelerden farklı olduğunu, çünkü sosyal mübadelelerin kendi başına hecelenmediğini, bunun yerine belirli bir bireyin karar vermesine bırakıldığını kaydetmiştir. Blau ayrıca sosyal ödüllerin ve sosyal faydaların benzersiz bir şekilde kişisel ilişkilere bağlı olduğunu ileri sürmektedir.

Homans, Blau ve Thibaut ve Kelley (1958), sosyal mübadele teorisinin gruplar veya organizasyonlardaki davranışa nasıl uygulandığı hakkında yazarken, teorisinin kişilerarası ilişkilere de uygulaması vardır. Blau (1964), sosyal mübadeleyi “bireylerin getirmeleri beklenen ve aslında başkalarından getirdikleri getirilerle motive edilen gönüllü eylemleri” olarak tanımlamıştır. Cüzdanınızı bir soyguncuya vermek gibi zorunlu davranışlardan ayırt etmek için eylemin gönüllü olduğunu vurgulamaktadır. Homans (1961) tanımında olduğu gibi, bu tanım, bir ödül alma beklentisiyle bilinçli olarak bir maliyete katlanan insanları vurgular ve daha önce tartışıldığı gibi, ödül ya kar ya da en azından eşitlik sağlamalıdır. Sosyal bir alışverişte aldığımız ödüller içsel (sevgi) veya dışsal (ev işlerinde yardım) olabilir. Taraflardan en az birinin diğerine bağımlı olması, sosyal alışverişi harekete geçiren şeydir; yani, bir kişinin kişisel amacına ancak başka bir kişiyle etkileşim yoluyla ulaşılabilir (Blau, 1964). Sevmek, niteliksiz olduğunuz bir görevde yardım almak veya maaş çeki almak, hepsi sosyal alışverişi gerektirir. Bunlar, Blau tarafından tanımlanan sosyal mübadelelerin iki genel işlevini yansıtır: “arkadaşlık bağları kurmak ve diğerleri üzerinde üstünlük kurmak.” Devam eden sosyal alışverişlerde bulunmak, yakın ilişkilerin gelişimini kolaylaştıran bir güven modeli yaratabilir. Her iki ortak da birbirlerinin kişisel hedeflerini karşıladığında dengeli, karşılıklı, birbirine bağlı bir ilişki yaratırlar. Bununla birlikte, sosyal mübadeleler, istenen ödülü sağlayan kişiye sürekli bağımlılık yarattığında, üstünlük veya statü farkı yaratılır.

Değişimler karşılıklı veya müzakere edilebilir (Molm, 2003). Karşılıklı mübadele, insanlar, ortaklarına bir ödül verirken, geri ödemenin kesin doğasını belirtmeden, ancak genellikle bir tür geri ödeme olacağı beklentisiyle bir maliyet yaşadıklarında ortaya çıkar. Bu tür değiş tokuşlar isteğe bağlıdır ve tipik olarak önceki başarılı değiş tokuşlar tarafından kurulan ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkar (Mitchell vd., 2012). Daha önce de belirtildiği gibi, borcu veya iyiliği geri ödememek muhtemelen kırgınlık yaratabilir ve ilişkiyi olumsuz etkileyebilir. Bazen, bu geri ödeme başarısızlığı, başarısızlığın tartışılmasıyla sonuçlanır. Pazarlıklı değiş tokuşlarda katılımcılar, bir

arkadaşını gezdirmek, kullanılmış kitaplarını satmak, bir randevuya çıkmak gibi değişik tokuşla ilgili bir tartışmaya ve müzakereye girerler. Bununla birlikte, açık sosyal mübadelelerin bile örtük beklentileri olması muhtemeldir. Örneğin; bir arkadaşla anlaşıldığında on dolar ve bedava öğle yemeğinin yanı sıra, arkadaşın “Teşekkürler” demesi ve böylece ek bir içsel ödül sağlaması beklenir.

1990’ların başlarında, sosyal mübadele teorisi, bölge sakinlerinin turizm gelişimine yönelik tutumlarındaki çeşitliliği açıklamaya yardımcı olmak için uygulanmıştır. Sakinlerin tutumları üzerine araştırma yapmak için sosyal mübadele teorisinin uygulanması, bölge sakinlerinin turizm etkilerini neden olumlu veya olumsuz olarak algıladıklarına dair anlayışı büyük ölçüde genişletmiştir. Perdue vd., (1990), bölge sakinlerinin turizmin etkilerine ilişkin algılarına ve turizm gelişimine verilen desteğin düzeyine ilişkin kavramsal bir model geliştirmek için sosyal mübadele teorisini kullanmıştır. Toplanan veriler 16 kırsal Colorado topluluğundan geldiğinden, sonuçlar başlangıçta kırsal turizme ev sahipliği yapan topluluklarla sınırlıydı. Perdue vd., (1990) modeli, sakinlerin turizm etkilerini algılamasına yol açan, yerleşik özellikler ve turizmin gelişmesinden algılanan kişisel faydaları ile başlamaktadır. Sakinler daha yüksek düzeyde algılanan kişisel faydalara sahipse, turizmin etkilerini muhtemelen olumlu olarak algılayacaklardır. Sakinlerin turizmin algılanan etkileri ve toplumun algılanan geleceği, sakinlerin ek turizm gelişimi için desteğini belirler.

Sosyal mübadele teorisi, sosyolojinin ötesinde çeşitli disiplinlere uygulanmıştır. Ap (1992), sosyal mübadele teorisinin çeşitli uygulamalarından bazı örneklerle dikkat çekmiştir: “...hediye verme (Moschetti, 1979), evlilik ve akrabalık (Levi-Strauss, 1969), toplu pazarlık (Lawler ve Bacharach, 1986), örgütsel davranış ve yönetim (Jacobs, 1970; 1974) ve pazarlama (Bagozzi 1975; 1979; Houston ve Gassenheimer 1987; Kotler 1972)” (1992, s. 688). Boş zaman araştırmalarında sosyal mübadele teorisinin ilk uygulamalarından bazıları, 1980’lerin başında açık hava rekreasyon geliştirme ve memnuniyet araştırmalarındaydı (Ap, 1992).

Ap (1992), sosyal mübadele teorisini, bölge sakinlerinin turizme yönelik tutumlarını açıklamak için teorik bir çerçeve olarak daha da sağlamlaştırdı. Sakinlerin turizme karşı tutumlarını olumlu veya olumsuz bir bakış açısıyla açıklamaya yardımcı

olmak için sosyal değişim teorisi uygulanmıştır (Ap, 1992). Ap (1992: 685), sosyal mübadele teorisinin şu sonuca varmıştır: sakinler ve turizm arasındaki kaynak alışverişi (gc cinsinden ifade edilir) yüksek ve dengeli olduğunda veya dengesiz bir ilişkide ev sahibi aktör için yüksek olduğunda, turizm etkilerinin bölge sakinleri tarafından olumlu olarak görüldüğünü ileri sürer. Dengeli veya dengesiz mübadele ilişkilerinde kaynak mübadelesi düşük olduğunda, etki olumsuz olarak görülür.

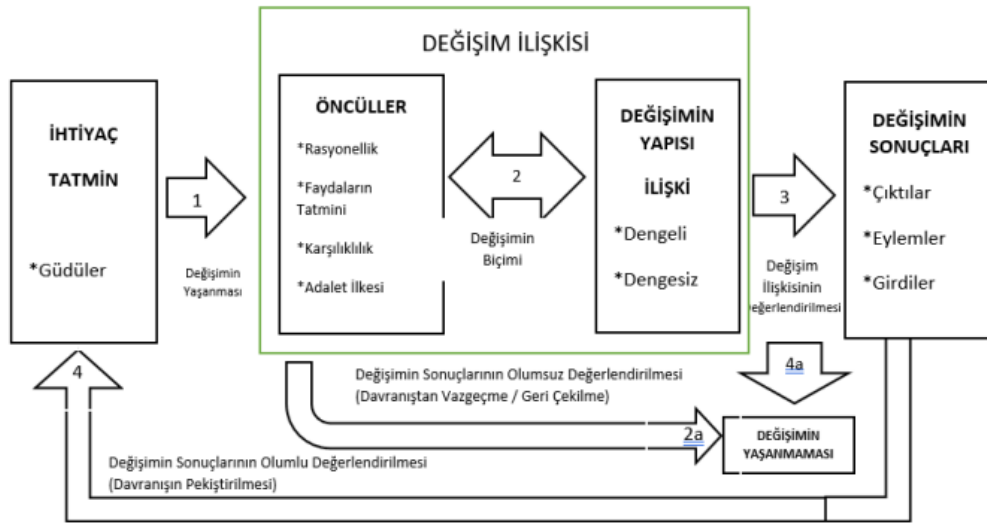
Ap (1992), bölge sakinlerinin turizm algılarını daha iyi anlamak için bir sosyal değişim süreci modeli geliştirmiştir. Bu modelin üç temel bileşeni, ihtiyaç tatmini, değişim ilişkisi ve değişimin sonuçlarıdır. Aktr, mübadelenin sonuçlarını olumlu algılsa, muhtemelen tekrar mübadeleye girecektir. Aktr, mübadeleden önce olumsuz sonuçları algılsa, mübadeleye girmeyecektir. Bir aktör önceki bir değiş tokuşun olumsuz sonuçlarını algılsa bir değişim gerçekleşmeyecektir ve aktör benzer bir değişime tekrar girmeyecektir.

Sosyal mübadele teorisi, bölge sakinlerinin turizme yönelik tutumlarını analiz etmek için baskın teori olarak kabul edilir (Andereck vd., 2005; Latkova, 2008). Ap (1992), Andereck ve Vogt (2000), Choi ve Murray (2010), Gursoy ve Rutherford (2004), Perdue vd., (1990), Sırakaya, Teye ve Sönmez (2002), alışmalar yerel halkın turizme yönelik tutumlarını incelemede sosyal mübadele teorisinin kullanımını desteklediğini göstermiştir.

Sosyal mübadele teorisi aynı zamanda bölge sakinlerinin sürdürülebilir turizm gelişimine yönelik tutumlarını analiz etmek için etkili bir çerçevedir (Kitnuntaviwat ve Tang, 2008). Sosyal mübadele teorisi; antropoloji, davranış psikolojisi, sosyal psikoloji ve ekonomik perspektifleri birleştiren multidisipliner bir teoridir. Teorinin ana varsayımı, tarafların fayda ve maliyetlere dayalı bir sosyal ilişki içinde etkileşimde bulunduklarıdır. Başka bir deyişle, insanlar bir etkileşime başlarken ödül beklerler yani fayda sağlamak odak noktasını oluşturur (Ap, 1992). Bazen somut bir unsur, bazen değer, sevgi, dostluk, statü veya bilgi gibi soyut bir unsurdan da oluşabilir (Lambe, Wittmann ve Spekman, 2001, s. 4). Etkileşim sonucu fayda seviyesi yüksek olduğunda ilişkinin sürdürüleceği aksi durumda ise ilişkinin terk edileceği savunulmaktadır (Perdue, Long ve Allen, 1990).

Sosyal mübadele teorisi, grup etkileşimini incelemek üzere geliştirilen bir teori olması nedeniyle; turizm literatüründe bölge insanının ziyaretçilere ve turizm gelişimine yönelik tutumlarına kavramsal bir temel sunmuş ve bu etkileşime farklı pencerelerden bakılmasına yardımcı bulunmuştur (Adongo, Kim ve Elliot, 2019; Ward ve Berno, 2011;). Bir destinasyonda bulunan tüm paydaşların, bölgelerinde turizmi canlandırma ve bölgeye ziyaretçi çekme gayreti, destinasyonun kalkınmasına ve büyümesine olan taleplerinden kaynaklanmaktadır (Ap, 1992, s. 669). Ancak burada dikkat edilmesi gereken fayda-maliyet dengesini iyi planlayıp, ekonomik getiri elde ederken sosyal ve çevresel zararları önlemektir.

Sosyal Değişim Teorisi'nin turizm alanındaki ilk kez Perdue vd., (1987, 1990), Colorado'daki kırsal turizm kapsamında yapılmış çalışmalarında kullanılmıştır. Ap (1992, s. 670) ise teoriyi turizme uyarlayıp, önceki çalışmalara dayalı bir model geliştirmiştir. Model, bölge insanının turizm nedeniyle yaşadığı değişimi, bu değişimi sürdürme veya etkileşimi sona erdirmeye ilişkisini ifade eden bir süreçler bütünü sunmaktadır. Değişimin yaşanması, değişimin oluşması, değişim ilişkisinin değerlendirilmesi ve değişimin devam ettirilmesi ile sona ermektedir. Değişim sonucunda faydaların düşük algılanması ise (2a) ve (4a) davranış değişikliğinin düşmesine/ değişmemesine ve geri çekilmesine neden olmaktadır.

Şekil 6. Sosyal Değişim Süreci Modeli

Kaynak: Ap, J. (1992). Residents' perceptions on tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 19 (4), s. 665-690.

Kısacası bölge insanı, turistlerle etkileşimlerinden veya yaşadıkları bölgede turizm kaynaklı gelişimlerden pozitif etkilenirse, turizm temelli bu etkileşimleri pozitif algılayacak ve turizmin gelişmesine destek olacaktır. Ancak bölge insanının turizme yönelik tutumlarını etkileyen unsurların bir hayli fazla oluşu nedeniyle bu modelin bölge insanı ile turizm arasındaki ilişkiyi açıklamakta sürekli olarak yeterli olmayacağı düşünülmektedir (Avcıkurt, 2015, s. 128).

2.1.6.1.5. Temas Hipotezi

Temas hipotezi, gruplar arası aşamaları değerlendirmek amacıyla tercih edilen iletişime dayalı bir teoridir. Temas hipotezine göre, sosyal gruplar arasında oluşan etkileşimde mesafenin derecesi, sosyal grupların sınırlarını ortaya çıkarmakta ve gruplar arası önyargı derecesini yükseltme fikrine dayanmaktadır (Hewstone ve Greenland 2000, s. 140). Çünkü tam tersine herhangi bir etkileşimi olmayan ve birbirlerine karşı olumsuz yargıları olan iki grup karşı karşıya geldiğinde olumsuzlukların kaybolacağı ve önyargı derecesinin düşeceği ifade edilmektedir (Pettigrew, 1998).

Temas hipotezinin olumlu tutumlarla sonuçlanabilmesi için dört koşul bulunmaktadır (Allport, 1958). Bunlar; gruplar arasında eşit konumun, işbirliğinin, ortak hedeflerin ve otoritenin (kültürel, yasal ve kurumsal) bulunmasıdır. Buna göre, uygun şartların yerine getirilmesi durumunda, birbirine karşı negatif yargılarda bulunan farklı gruplar arasındaki etkileşim ile önyargılar ortaya çıkmaya başlayacaktır. Eşit konum, işbirliği ve ortak hedef ortamında iki grubun olumlu yargılarla benzerliklerini bulmaya gayret gösterdikleri insancıl yaklaşımlar sonucunda olumlu ilişkiler geliştirecekleri iddia edilmektedir (Gürkaynak, 2012, s. 3). 1950'ler de gruplar arası etkileşimlere ilişkin görüşlerden sonra pek çok araştırma yapılmıştır. Ancak bu araştırmaların birçoğunda, günlük yaşamda gruplar arası temasın sayılan uygun şartlara göre nadiren gerçekleştiği tespit edilmiştir. Çünkü gruplar arasında doğal olarak oluşan etkileşim yüzeyseldir ve araştırmacıların önerdiği uygun türden uzaktır (Taylor ve Moghaddam, 1994).

Pettigrew ve Tropp (2006) tarafından meta-analiz araştırmasında yaklaşık 500 araştırma incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre gruplar arası etkileşimde temasın, gruplar arası etkileşimde önyargı derecesini düşürdüğü belirlenmiştir. Başka bir sonuç,

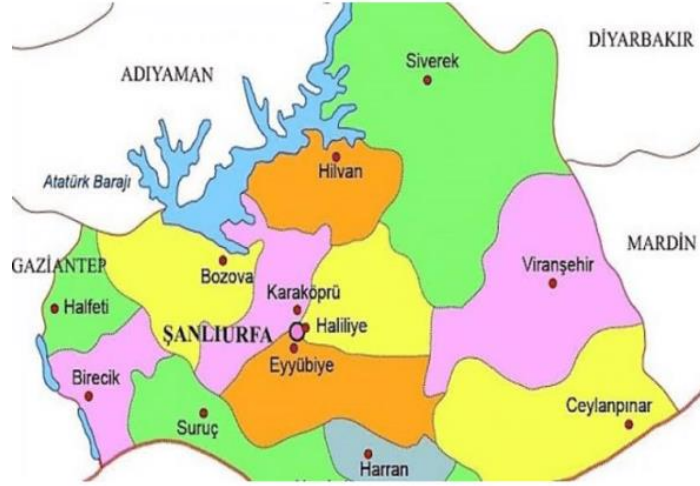
Allport'un uygun şartlarının zorunlu olmadığı, ancak diğer gruba karşı pozitif tutumlarında kolaylık sağladığıdır. Pettigrew ve Tropp (2006) araştırmasının aksine temas hipotezinin daima olumlu sonuçlar vermediğini gösteren araştırmalarda bulunmaktadır. Binder vd., (2009)'un temasın ön yargıyı azaltıp azaltmadığı veya önyargının teması önleyip önlemediği sorusundan hareketle yaptığı araştırmada, temasın ön yargıyı azaltırken, ön yargının da teması önlediği sonucuna varılmıştır. Husnu ve Mertan (2008) çalışmasında ise Kıbrıs'ta yaşayan kişiler arasındaki etkileşimi incelemiştir. Sosyal temasın, uzun vadede sağlayacağı etkinin gruplara yönelik olumsuz tutumları yükseltebileceğini tespit etmişlerdir.

Turist yerel halk etkileşimine dayalı çalışmalarda sonuçlar farklıdır. Buna göre turizmin sağladığı etkileşimin iki grup arasındaki pozitif tutumları artırabileceğini ifade eden ve aksi durumu da gösteren çalışmalar da vardır (Milman, Reichel, ve Pizam, 1990; Pizam, Fleischer ve Mansfeld, 2002; Anastasopoulos, 1992).

2.1.6.2. Şanlıurfa İlinin Sosyo- Kültürel Yapısı

Kültür, insanların uzun bir süre boyunca oluşturdukları sosyal ve ekonomik özelliklerin, geleneklerin, fiziki yapıların ve diğer etkileşimlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bir kavramdır. İnsanların yaşam tarzları, dini inançları, dil ve ekonomik özellikleri gibi faktörler kültürel yapıyı şekillendirir. Bu kültürel yapı, konut tiplerinden ibadethanelere, sosyal etkinlik alanlarına ve diğer birçok yapıya yansır. Kültür, bir toplumun değerleri, normları, sanatı, mimarisi, müziği, giyim tarzı ve diğer birçok unsuru içerir. Bu kültürel özellikler, insanların kimliklerini, birbirleriyle olan ilişkilerini ve toplumun genel yapısını belirler. Kültür, bir toplumun mirası olarak gelecek nesillere aktarılır ve sürekli olarak evrim geçirebilir (Fichter, 1994, s. 132). Bu bölümde, Şanlıurfa İli'nin sahip olduğu sosyo- kültürel yapı incelenmiştir.

Şanlıurfa, çevresinde Mardin, Gaziantep, Adıyaman ve Diyarbakır illeri bulunan bir sınır şehridir. Şehir, Güneydoğu Toroslar'ın orta kısmının güney eteklerinde bulunmaktadır. Sahip olduğu dağ ve tepeler kuzeyden güneye doğru alçalmaktadır. Büyük ovalar ise Şanlıurfa'nın güneyinde bulunmaktadır. Sıra tepelerin arasında batıdan doğuya uzanan Suruç, Harran ve Viranşehir ovaları önemli bir yer tutmaktadır (Kürkçüoğlu vd., 2002).

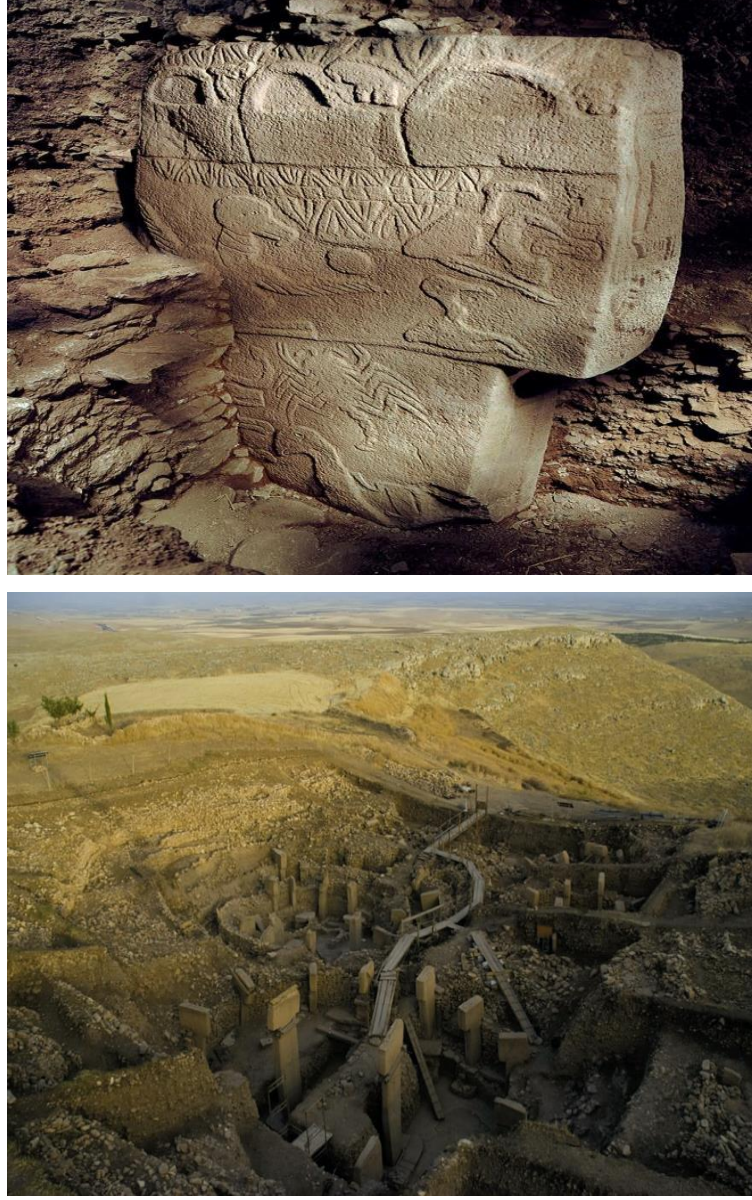

Şekil 7: Şanlıurfa Haritası

Kaynak: <http://www.sanlıurfa.gov.tr>, Şanlıurfa İl Jandarma Komutanlığı, 02.03.2023.

Şanlıurfa, Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan tarihsel ve kültürel yönden çeşitliliğe ve zenginliğe sahip bir şehirdir. Şehrin sosyo-kültürel yapısı, tarih, dil, gelenekler, yemekler ve din gibi çeşitli unsurlardan etkilenmiştir. İşte Şanlıurfa'nın sosyo-kültürel yapısıyla ilgili bazı önemli özellikler:

• **Tarih ve Arkeoloji:** Şanlıurfa, tarih öncesi dönemlerden beri yerleşimlere ev sahipliği yapmış bir bölgedir. Şehir, Mezopotamya'nın ilk yerleşim merkezlerinden biri olan Göbekli Tepe'ye ev sahipliği yapmasıyla dikkat çekmektedir. Göbekli Tepe, Şanlıurfa'nın yaklaşık 15 kilometre kuzeydoğusunda, Türkiye-Suriye sınırına yakın bir konumda yer almaktadır. Dünya arkeoloji literatürüne büyük bir önem kazandıran Göbekli Tepe, Neolitik döneme (M.Ö. 9600- 7300) tarihlenen ve dünyada bilinen en eski tapınak kompleksi olarak kabul edilen bir arkeolojik alan olarak bilinir. Göbekli Tepe, Alman arkeolog Klaus Schmidt tarafından keşfedilmiştir. Alan, dikdörtgen şeklindeki taş sütunlar ve dairesel yapılarla karakterizedir. Bu yapılar, büyük taş blokların işlenmesiyle inşa edilmiş ve çeşitli hayvan figürleri ve kabartmalarla süslenmiştir. Göbekli Tepe, arkeologlar için önemli bir keşif olmuş ve insanlık tarihine dair bilinen bilgileri yeniden şekillendirmiştir. Bölgedeki araştırmalar, Göbekli Tepe'nin avcı-toplayıcı toplumların karmaşık dini ve ritüel pratiklerine işaret ettiğini göstermektedir (Schmidt, 2010).

Şekil 8. Göbeklitepe Arkeolojik Alanı

Kaynak: Schmidt, K. (2010). Göbekli Tepe – the Stone Age Sanctuaries. New results of ongoing excavations with a special focus on sculptures and high reliefs, Documenta Praehistorica XXXVII.

Göbekli Tepe, 2018 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmiştir. Bu sayede, tarihi ve kültürel önemi dünya çapında kabul edilen bir yer haline gelmiştir. Göbekli Tepe'nin keşfi ve çalışmaları, insanlık tarihine ve neolitik dönem hakkındaki bilgilerimize yeni bir perspektif sunmuştur. Şanlıurfa'nın turistik çekiciliğini artıran önemli bir arkeolojik sit alanı olarak ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Göbeklitepe arkeolojik alana ait eserler Şanlıurfa Arkeoloji Müzesinde sergilenmektedir

(kvmgm.ktb.gov.tr, 15.04.2023). Ayrıca Harran Antik Kenti, Balıklıgöl, Şanlıurfa Kalesi gibi tarihi ve arkeolojik değere sahip yerler de şehirde bulunmaktadır. Sümerler, Akadlar, Hititler, Babil İmparatorluğu, Kalde, Hurri-Mitanni, Aram-Asur, Medler ve Persler gibi birçok uygarlık bu bölgede hâkimiyet kurmuştur. Şehrin adı geçmişte Ursu, Ruhua veya Ru'ua olarak anılmış ve zamanla Ur, Harran Ur'u, Orhay, Edessa, Orhei, Diyar Mudar, Vurhai, Reha, Ruha ve Urfa gibi farklı isimler almıştır. Son olarak Şanlıurfa adını almıştır. Makedonya Kralı Büyük İskender, M.Ö. 332 yılında Urfa'ya hakim olmuştur. M.Ö. 132 yılında ASRAANE krallığıyla son bulan dönemden sonra M.S. 250'ye kadar Osroane Krallığı dönemi yaşanmıştır. Bu dönem, Hristiyanlık açısından büyük önem taşır. Kral Abgar Hristiyanlığı resmi din olarak kabul eden ilk krallardan biridir. Kral Abgar'ın Hz. İsa ile mektuplaştığı rivayet edilmektedir. Hz. İsa'nın mendile çıkan mucizevi resmi ve Urfa'yı kutsadığına dair mektubu da bu döneme aittir. Bu nedenle Urfa, Hristiyanlar arasında "Kutsal Şehir" olarak kabul edilir. Urfa, Hristiyanlığı kabul ettiği gibi Müslümanlığı da M.S. 639 yılında kabul etmiştir. Daha sonra İmadeddin Zengi ve Selahaddin Eyyubi dönemleri yaşanmıştır. 1260 yılında Hülagü Han tarafından Moğol istilası yaşanmış ve bölge harap olmuştur. 1404 yılında Akkoyunlular, 1514 yılında Safeviler ve 1517 yılında ise Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiştir. 1919 yılında İngilizler ve Fransızlar tarafından işgal edilen Şanlıurfa, 11 Nisan 1920'de şehir halkının direnişi sonucunda zafer elde edilmiştir (www.sanlıurfa.bel.tr, 10.03.2023).

Şanlıurfa'da bulunan tarihi eserler, şehrin uzun geçmişini yansıtmaktadır. Özellikle Şanlıurfa surları içinde yer alan tarihi göllerinin, camilerinin ve medreselerinin bulunduğu balıklı göller çevresi önemli kültürel alanlardır. Şehrin üç din tarafından kutsal sayılması, dini bir fonksiyonun da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle Balıklıgöle atfedilen kutsallık, her yıl birçok ziyaretçinin şehre gelmesine neden olmaktadır. Şanlıurfa, inanç merkezi olarak bilinen üç semavi dinin ibadethanelerine ev sahipliği yapmasıyla dikkat çeker. İslam, Hristiyanlık ve Musevilik gibi dinlere mensup olanlar için önemli kutsal mekânlara ev sahipliği yapar (Şahinalp, 2005). Aynı zamanda ticaret merkezi olarak da ün kazanan Şanlıurfa, çarşıları ve pazarlarıyla canlı bir ticaret hayatına sahiptir. Ziyaretçiler, Şanlıurfa'nın sokaklarında dolaşırken zengin ve renkli bir ticaret atmosferiyle karşılaşır. Eğitim merkezi olarak da tanınan Şanlıurfa, tarihte önemli bir medrese merkezi olmuştur. Medreseler, İslam ilimlerinin ve kültürünün yayılmasına

katkıda bulunmuştur. Bu medreseler, ilim irfanın merkezi olarak bilinen şehirde eğitim verilmiştir. Ancak Şanlıurfa'nın en dikkat çekici özelliklerinden biri mutfaktır. Şanlıurfa mutfağı, zengin ve lezzetli yemekleriyle ünlüdür. Özellikle kebab çeşitleri, lahmacun, içli köfte, baklava gibi yöresel lezzetler Şanlıurfa mutfağının önemli örnekleridir. Ayrıca, Şanlıurfa'da acı kahveler de meşhurdur ve farklı bir lezzet sunar. Şanlıurfa, tarihi ve manevi öneme sahip birçok mekâna ev sahipliği yapar. Göbeklitepe, insanlık tarihinin en eski tapınak kompleksi olarak kabul edilir ve arkeolojik kazılarla yeni bilgiler ortaya çıkmaktadır. Birecik ise nesli tükenmekte olan kelaynak kuşlarının doğal yaşam alanıdır ve koruma altındadır. Harran Ovası ise tarımın başladığı yer olarak bilinir ve tarihi kalıntılarıyla dikkat çeker. Balıklıgöl ise Hz. İbrahim'in ateşe atıldığına inanılan yer olarak kabul edilir ve manevi bir öneme sahiptir. Şanlıurfa, tarihi ve kültürel zenginlikleriyle, doğal güzellikleriyle ve lezzetli mutfağıyla ziyaretçilerine unutulmaz bir deneyim sunmaktadır (Akbiyık, 2014).

Şekil 9. Balıklıgöl

Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, www.kulturportali.gov.tr, 12.03.2023.

• **Kültürel Çeşitlilik:** Şanlıurfa, farklı etnik grupların bir arada yaşadığı bir şehirdir. Türk, Kürt, Arap ve Çerkez gibi çeşitli etnik kökenlere sahip insanlar bu şehirde yaşamaktadır. Bu nedenle, Şanlıurfa'da kültürel çeşitlilik oldukça zengindir ve bu çeşitlilik şehrin sosyal yapısını şekillendirmiştir. Şanlıurfa Şehri'nin 12.000 yıllık bir geçmişle birlikte çeşitli kültürel yaşamlara sahip olması, çok sayıda ve farklı kültürel alanların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zengin tarihi nedeniyle önemli sayılabilecek

birçok tarihi eser vardır (Şahinalp, 2005, s. 68). Ayrıca, Urfa halkının misafirperverliği ve sıcakkanlılığı özellikle vurgulanır. Urfalılar, misafirlerini ağırlamaktan büyük bir zevk duyarlar ve onlara özel ilgi gösterirler. Misafirler, Urfa'ya geldiklerinde yakın ilgi ve sıcak bir karşılama ile karşılaşır. Özellikle sıra geceleri gibi ortamlarda misafirler özel bir şekilde ağırlanır. Bu misafirperverlik geleneği yüzyıllar öncesine dayanan bir gelenektir (Şanlıurfa Şehir Rehberi, 2022). Evliya Çelebi ünlü eseri seyahatnamesinde, Urfa'da yaşam süren yerel halk için; “içinde oturan halkının iyi huylu, yetenekli insanlar” olduğunu ifade eder. Ayrıca Urfalıların son derece yabancı dostu ve gönül alıcı olduğunu, gece ve gündüz sofralarında misafirsiz yemek yemediklerini belirtir. Bu anlatımlar, Urfa halkının misafirperverliklerini ve konukseverliklerini övmekte ve onların geleneksel olarak misafirlerine özel ilgi gösterdiklerini vurgulamaktadır (Kahraman ve Dağlı, 2006).

Şanlıurfa'nın farklı kültürlerle ev sahipliği yapmış olması, ili eğitim alanında da ön plana çıkarmıştır. Harran Medresesi, tarihte önemli bir yere sahip olan Harran şehrinde bulunan bir eğitim kurumudur. Bilinen en eski üniversitelerden biri olarak kabul edilen Harran Medresesi, İslam'ın parlak dönemlerinde önemli bir merkezdi. Sabii, Süryani, Hristiyan, Müslüman ve farklı inançlardan aydınların bir arada çalıştığı bir ilim yuvasıydı. Harran Medresesi, özellikle eski Yunanca eserlerin Arapçaya çevrilerek korunmasında büyük bir rol oynamıştır (Ekinci, 2008). Harran, dinlerin, medeniyetlerin ve kültürlerin harmanlandığı bir yer olarak bilinir. Bereketli Hilal'in en eski yerleşimlerinden biri olan Harran, MÖ 2300'lerden bu yana değişmeden varlığını sürdürmektedir. İsmi MÖ 2300' lü yıllara uzanan Harran, Ebla tabletlerinde “Harranu” şeklinde geçmektedir. Harran, tarih boyunca Asurlular, Babilliler, Persler, Makedonlar, Romalılar, Sasaniler, İslam fatihleri ve Haçlı kontlukları gibi birçok medeniyete ve kültüre ev sahipliği yapmıştır. Bu farklı uygarlıkların etkisiyle Harran önemli bir merkez haline gelmiştir. Harran köklü bir tarihe ve öneme sahiptir (Kürkçüoğlu, 2002). Ayrıca ilk üniversitenin kurulduğu ve birçok bilim adamının memleketi olan Harran, Asurlular ve Emevilere başkentlik yapmış, Romalı General Crassus ve İmparator Caracalla'nın öldürüldüğü yer olarak da önemli bir siyasi rol oynamıştır. Cilalı Taş Devri'nde dahi insanların yaşadığı bir yer olarak bilinir ve buğdayın ilk kez yerleştirildiği topraklardan biridir. Harran'ın etimolojik kökenine bakıldığında, “yolların kavuştuğu yer” anlamına geldiği söylenir. Aynı zamanda Harran,

medeniyetlerin, kültürlerin ve dinlerin kesiştiği çok önemli bir tarihi merkezdir (Akbiyık, 2014).

Şekil 10. Harran İlk Medrese Yapısı

Kaynak: Akbiyık, M. (2014). Şanlıurfa ilinin turizm potansiyelinin belirlenmesi ve planlamaya yönelik öneriler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum*.

Şanlıurfa İli sınırları içerisinde yer alan, sahip olduğu kültürel ve doğal güzellikleri ile ön plana çıkan Halfeti, Türkiye'deki Cittaslow (Sakin Şehir) kentlerinden biridir. Fırat Nehri kıyısında yer alır ve doğal güzellikleriyle ünlüdür. Halfeti'de özellikle dikkat çeken bir öge karagüldür. Karagüller, Halfeti'de özel bir çeşitlilik olarak yetişir ve ilçenin simgesi haline gelmiştir. Bölgenin yaşadığı üzücü felaketten ötürü, bu güller, tomurcukken siyah, açtığında ise koyu kırmızı renkte olurlar. Karagüller, turistlerin ve ziyaretçilerin büyük ilgisini çekmektedir ve bölgeye özgü bir hatıra ve paylaşılan bir değer olarak değerlendirilmektedir. Halfeti'de yetiştirilen ve destinasyonun coğrafi işaretli ürünü olan karagül; lokum, çikolata, reçel, kolonya gibi ürünlerle bir sembol olarak ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Şanlıurfa'nın doğal bitki örtüsü ve etnobotanik özelliği, turistler için ilgi çekici bir potansiyele sahiptir. Bu özellikleri değerlendirmek amacıyla botanik turları düzenlenmektedir. Turistler, Şanlıurfa'nın bitki çeşitliliğini keşfetmek ve yerel bitkilerin özelliklerini öğrenmek için bu turlara katılabilirler. Botanik turları, doğal alanlarda yapılan yürüyüşler, bitki tanıtımları ve bilgilendirici etkinlikler içerebilir. Şanlıurfa'nın fıstık ve biber (İsot) gibi yerel ürünleri de turistlerin ilgisini çekmektedir.

Biber, özellikle Şanlıurfa'ya özgü bir çeşit olan İsoot biberi, tatlı ve baharatlı lezzetiyle ünlüdür. Turistler, bu özel biberin yetiştiği alanları ziyaret edebilir, İsoot biberiyle yapılan yerel yemekleri deneyebilir ve biberden elde edilen çeşitli ürünleri satın alabilirler. Biber, turistler için Şanlıurfa'nın yerel gastronomi ve kültürüyle ilgili bir deneyim sunmaktadır. Aynı şekilde, yabani fıstıktan elde edilen menengiç kahvesi de turistler arasında popülerdir. Yabani fıstığın benzersiz aroması ve menengiç kahvesinin kendine özgü tadı, turistlerin ilgisini çekmektedir. (Akbıyık, 2014, s. 63). Böylelikle, ilde yetiştirilen kültür bitkilerinin, turizme etki sağladığı görülmektedir.

• **Dini Yaşam:** Şanlıurfa, dini açıdan önemli bir merkezdir. Şehirdeki en önemli dini yapılar arasında Balıklıgöl Camii, Rızvaniye Camii, Halil-ür Rahman Camii ve Eyüp Peygamber Makamı yer almaktadır. Ayrıca, Şanlıurfa'da çeşitli dini festivaller ve etkinlikler de düzenlenmektedir. Şanlıurfa, pek çok dini olayın ve peygamberin yaşadığı yerlerle ilişkilendirilmesi nedeniyle yüzyıllar boyunca dini bir merkez konumunda olmuştur. Rivayetlere göre Hz. Adem peygamberin çiftçilik yaptığı, Hz. Nuh peygamberin gemisinin Cudi Dağı'na vurduğu, Hz. İbrahim peygamberin doğduğu ve ateşe atıldığı yerler gibi önemli dini olaylara işaret eden makamlar bu bölgede yer almaktadır. Ayrıca Hz. Lut, Hz. Yakup, Hz. İshak, Hz. Eyyüb, Hz. Elyesa, Hz. Şuayb, Hz. Musa gibi peygamberlerin bu bölgelerde yaşadığı ve Şanlıurfa ile bağları olduğuna inanılmaktadır. Bu sebeplerle Şanlıurfa, “Peygamberler Şehri” olarak anılmaktadır. İslam'ın bölgedeki yaygınlığıyla birlikte Urfa halkı İslam diniyle bağlı bir yaşam sürdürmüştür (Garnier ve Chabot, 1971; Tezcan, 2000). Seyyah Evliya Çelebi, ünlü eseri seyahatnamede (1640) Urfa için; “*Tanrı bu şehir halkına Hz. İbrahim'in bereketini vermiştir. Burası son derece bereketli ve verimli bir yerdir. İnsanları Hz. İbrahim gibi sevimli, Müslüman ve takva sahibi kişilerdir*” ifadelerini kullanır (Kahraman ve Dağlı, 2006). Bu da Urfa'nın dini önemini ve İslam'a olan bağlılığını vurgular.

Şekil 11. Mevlid-i Halil Mağarası (Hz. İbrahim'in Doğduğu Makam)

Kaynak: Kürkçüoğlu, A.C., Akalın, M., Kürkçüoğlu, S.S. ve Güler, S.E. (2002). *Şanlıurfa uygarlığın doğduğu şehir*, Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (Şurkav) Yayınları, Yayın No: 27.

Şanlıurfa'da bulunan İbrahim Peygamber'in doğduğuna inanılan mağara, önemli bir manevi mekândır. Mağara, Mevlid-i Halil Camii'nin avlusunun güneyinde yer alır ve İbrahim Peygamber'in doğumuna dair rivayetlere dayanır. Hikayeye göre, dönemin zalim hükümdarı Nemrut, bir rüya görür ve bu rüyanın bir çocuğun saltanatına son vereceğini öğrenir. Bunun üzerine Nemrut, o yıl doğan tüm erkek çocukların öldürülmesi emrini verir. Ancak, saraydaki putların bakımından sorumlu olan Azer'in eşi, İbrahim'i gizlice bu mağarada dünyaya getirir. İbrahim Peygamber, bir süre bu mağarada yaşar. Mağaranın içinde bulunan suyun da şifalı olduğuna inanılır ve çeşitli hastalıklara iyi geldiği düşünülür. Bu sebeple ziyaretçiler, mağarada bulunan suyu tüketmek suretiyle manevi ve şifalı bir deneyim yaşamayı amaçlarlar. Şanlıurfa'da İbrahim Peygamber ile ilişkilendirilen bu mağara, ziyaretçilere manevi bir atmosfer sunar ve İbrahim Peygamber'in doğum yeri olarak önemli bir yere sahiptir. Şanlıurfa'da ayrıca Eyüpnebi Mahallesi'nde yer alan Hz. Eyyüb Peygamber Makamı da tarihi- turistik öneme sahip bir alandır. Burada Hz. Eyyüb'e ait olduğuna inanılan makam, çile çektiği düşünülen mağara ve şifalı suyuyla bilinmektedir. Bu alan Süryaniler döneminden beri kutsal kabul edilmekte ve hastaneler de burada inşa edilmektedir. Şanlıurfa'nın tarihi ve kültürel mirası, zengin geçmişinden gelen birçok değeri içermektedir. Bu değerler, şehrin kültürel

çeşitliliği ve önemli turistik mekânlarıyla birleşerek ziyaretçilere benzersiz bir deneyim sunmaktadır (Kürkçüoğlu vd., 2002).

• **Mutfak Kültürü:** Şanlıurfa sahip olduğu uzun geçmiş nedeniyle farklı medeniyetlere ev sahipliği yaparak Türk, Arap, Süryani, Ermeni, Kürt, Yezidi gibi farklı milletlerin mutfak kültürlerini bünyesinde barındırmaktadır. Türkiye'nin en zengin ve lezzetli mutfaklarından biridir. Şehirde özellikle kebab çeşitleri, lahmacun, ciğer kebabı, içli köfte, Şanlıurfa dürümü gibi birçok yöresel lezzet bulunmaktadır. Ayrıca, Urfa biberi olarak da bilinen acı biber, Şanlıurfa mutfağının vazgeçilmez bir öğesidir. Şanlıurfa'nın mutfak kültüründe bulunan geniş yiyecek ve içecek çeşitliliği, şehrin gastronomi turizmi potansiyelini artırmaktadır. Şanlıurfa'nın sahip olduğu tarihi, doğal ve kültürel değerlerle birleşen zengin mutfak kültürü, turistlerin ilgisini çekebilecek birçok deneyim sunmaktadır. Şanlıurfa mutfağı, tarihi geçmişiyle köklü bir geleneğe sahiptir. Şehirde yetişen yerel ürünlerin kullanımı, özel baharatlar, yöresel tarifler ve pişirme teknikleri, Şanlıurfa mutfağını diğer bölgelerden ayıran özellikler arasında yer almaktadır. Mutfağın zenginliği, Şanlıurfa'da bulunan yaklaşık 400 çeşit yiyecek ve içeceği içermektedir. Şanlıurfa'nın gastronomi turizmi potansiyeli, turistlerin bölgenin yerel lezzetlerini deneyimlemesi, yerel restoran ve sokak satıcılarından yemekler tatması ve yerel pazarlardan alışveriş yapması gibi deneyimlere dayanmaktadır. Şehirde bulunan restoranlar, özellikle Şanlıurfa mutfağına özgü yemekleri sunmaktadır (Tezcan, 2000). Özellikle Arap mutfağının etkileri Şanlıurfa mutfağında yoğun olarak görülür. Özellikle, et ağırlıklı yemeklerin hazırlanması ve yoğun acı biber ile baharatların kullanımıyla bu etki kendini göstermektedir. Şanlıurfa mutfağındaki popüler yemekler arasında lahmacun, kebab çeşitleri (örneğin, Urfa kebabı), ciğer kebabı, içli köfte, çiğ köfte, bulgur pilavı, kaburga dolması, şıllık tatlısı gibi lezzetler bulunmaktadır. Ayrıca, yöresel tatlılar arasında künefe, baklava, şıllık tatlısı ve meşhur Urfa dondurması da ön plana çıkmaktadır (Soran ve Soran, 2009). Şanlıurfa'nın yöresel lezzetleri, farklı tatlar ve aromalar sunarak turistlerin ilgisini çekmektedir. Bu durum da her geçen gün Şanlıurfa'yı ziyaret eden turist sayısının artmasına katkı sağlar. Şanlıurfa'nın gastronomik çeşitliliği ve zengin mutfağı, şehrin turizm potansiyelini artırırken, aynı zamanda yerel ekonomiye de katkı sağlar. Bu nedenle, Şanlıurfa'nın mutfağı önemli bir kültürel ve ekonomik değere sahip olmasından dolayı yerel halk ile turist etkileşiminde önemli rol oynamaktadır. Şanlıurfa mutfağının

bir diğerk özelliğı ise acının fazlasıyla kullanılmasıdır. Bu ilde lahmacun, çiğ köfte gibi yemekler adeta bir acıya dayanıklılık testi, bir meydan okuma olarak kabul edilir. Şanlıurfa Mutfağı'nda özel bir yeri olan isot, ilin sembolüdür ve Urfa adına tescillenmiş bir üründür. Aynı zamanda isot, Şanlıurfa halkı için önemli bir gelir kaynağıdır. Şanlıurfalılar yemek yapmanın yanı sıra yaptıklarını paylaşmaya da büyük önem verirler. Bu geleneğin kaynağı olan “Halil İbrahim Sofrası” geleneğı, Hz. İbrahim'in izinden gitmek anlamını taşır ve bugün hala Şanlıurfalılar arasında yaşatılmaktadır. Misafirperverlik ve paylaşma kültürü, bu gelenekte kendini göstermekte ve turistlerin ilgisini çekmektedir (Akbıyk, 2014, s. 98). Şanlıurfa'da misafir ağırlama kültürü, yerel halk için büyük bir öneme sahiptir. Misafir ağırlamak, Şanlıurfa halkı için bir gelenek ve Hz. İbrahim'in sünneti olarak kabul edilir. Şanlıurfa'da yılın her mevsiminde gelen misafirlere etli yemekler sunulur. Misafirler için hazırlanan yemekler genellikle kavurma ile başlar. Kavurma yanında kıyma etten yapılan bir sebze yemeğı ve parça etten yapılan başka bir sebze yemeğı, beyaz pilav, yanında “Bostana” veya “Cacık” gibi soğuk mezelerle birlikte sunulur. Ayrıca, “Dolmalı Köfte” veya “İçli Köfte” gibi özel lezzetler de misafirlere ikram edilir. Tatlı olarak genellikle “Katmer”, “şıllık”, “baklava” veya “Kadayıf” gibi çeşitli tatlılar sunulur. Yemeklerin ardından meyveler de ikram edilir. Şanlıurfa'da misafir ağırlama geleneğinde çorba, genellikle ramazan ayı dışında tercih edilmeyebilir. Bu, misafirin karnını doyurmak yerine daha özel ve özenli yemekler sunmayı amaçlayan bir uygulamadır. Misafir ağırlama geleneğı, Şanlıurfa halkının konukseverliğini ve paylaşma kültürünü yansıtmaktadır. Bu gelenek, yerel halk arasında dayanışmayı ve sosyal ilişkileri güçlendirirken, turistlere de Şanlıurfa'nın kültürel zenginliğini ve geleneklerini deneyimleme fırsatı sunmaktadır (Soran ve Soran, 2009, s. 12-13).

Şekil 12. Çiğ Köfte (Sıra Gecesi)

Kaynak: Soran, H. ve Soran, M. (2009). *Urfa'da pişer bize de düşer*. Alfa Yayınları, 10-11.

Şanlıurfa'da mutfak işleri genellikle kadınlar tarafından yürütülür. Kadınlar, büyük bir kısmını mutfakta geçirerek aileleri için yemekler hazırlarlar. Geçmişte ise mutfakta yaşamak şimdiki zamanla kıyaslandığında daha zorlu bir deneyimdi. Buzdolabı yerine teldolaplar, fırınlar yerine tandır, mangal, maltız, gaz ocakları ve kuzineler kullanılırdı. Mutfağın yeri genellikle evin dışındaydı. Konak tipi evlerde ise genellikle killer kullanılırdı. Bugün ise turizme hizmet vermek amacıyla restore edilen birçok konakta bu tür mutfak yapıları bulunmaktadır. Bu bilgilere dayanarak, Şanlıurfa'nın mutfak kültürünün kadınların yaşamında önemli bir yer tuttuğunu ve geleneksel mutfak eşyalarının kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu da Şanlıurfa'nın tarihi ve kültürel mirasının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Turistler, bu geleneksel mutfak yapılarını ziyaret ederek Şanlıurfa'nın mutfak kültürünü daha yakından deneyimleme fırsatı bulabilirler (Çelik ve Aksoy, 2017, s. 139).

Şanlıurfa yöresel mutfak kültürüne ait Mırra, Araplara özgü bir kahve kültürüdür ve Türkiye'de de özellikle Adana, Mardin ve Şanlıurfa gibi illerde yaygın bir şekilde tüketilmektedir. “Mırra” ismi, Arapça “acı” anlamına gelen “mur” kelimesinden gelir ve dünyanın en sert kahvelerinden biri olarak bilinir. Mırra genellikle “acı” olarak da adlandırılır ve yapımı, ikramı ve içimi için kendine özgü kurallara sahiptir. Mırra, birkaç kez demlenerek hazırlanır ve bu süreç oldukça zahmetli olabilir. Kahve çekirdekleri öğütülüp kaynar suyla birkaç kez demlenir ve ardından fincana servis edilir. Mırra, yoğun ve keskin bir tadı olan bir kahve çeşididir ve genellikle şekersiz olarak tüketilir (Şanlıurfa

Şehir Rehberi, 2022). Özellikle Şanlıurfa'da mirra kültürü oldukça yaygındır ve bu şehirde birçok kahvehane ve mekan mirra sunmaktadır. Mirra, Şanlıurfa'nın kahve kültürünün önemli bir parçasıdır ve ziyaretçilere yerel bir deneyim sağlamaktadır.

Şekil 13. Mirra Kültürü

Kaynak: Şanlıurfa Şehir Rehberi, (2022). <https://sanliurfa.ktb.gov.tr/Eklenti/97082,sehir-rehberi-2022pdf.pdf?0>, Erişim Tarihi: 03.02.2023.

• **Müzik ve Dans:** Şanlıurfa, zengin bir halk müziği geleneğine sahiptir. Bağlama, klarnet, davul-zurna gibi enstrümanlarla icra edilen halk müziği, şehrin sosyal yaşamında önemli bir yer tutar. Ayrıca, halk dansları ve semah gibi geleneksel danslar da Şanlıurfa'nın kültürel yapısının bir parçasıdır. Şanlıurfa, tarihten gelen zengin bir birikime sahip olmasıyla birçok medeniyete beşiklik etmiş ve farklı dillerin, dinlerin ve kültürlerin buluştuğu bir şehir olmuştur. Bu miras, hala şehirde yaşayan insanlar tarafından korunmakta ve yaşatılmaktadır. Şanlıurfa'nın kültür mirasının önemli bir parçası da halk oyunlarıdır. Halk oyunları, kökleri derinlere uzanan geleneksel figürler, ritüeller ve çalgılar eşliğinde icra edilen bir kültür mirasıdır. İnsanların duygularını ve düşüncelerini ritmik hareketlerle müzik eşliğinde anlattığı halk oyunları, tarihten bugüne gelen gelenekleri, dini ve töresel değerleri, günlük yaşantıyı ve etkileyici olayları tasvir etmektedir. Halk oyunları, müzikle birleştirilerek ortaya konulan bir kültür ürünüdür. Aslında “halk oyunları” terimi, folklorun bir parçasını ifade etmektedir. Folklor terimi,

halkbilimi veya halk kültürüne ait her şeyi kapsayan bir terimdir. Halk oyunları ise folklorun içinde yer alan bir alanı temsil etmektedir. İngilizce kökenli “folk” ve “lore” kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulan “folklor” terimi, Türkçe’de halkbilimi anlamına gelmektedir. Şanlıurfa’da icra edilen halk oyunları genellikle düğün, nişan, asker uğurlama, kına gecesi, damat giydirme gibi sevinçli günlerde ve törenlerde gerçekleştirilir. Bu oyunlar, şehrin kültürel yaşamında önemli bir yer tutar ve geleneksel değerleri yansıtır (www.sanliurfa.gov.tr, 02.04.2023). Şanlıurfa’nın tarihte İpek Yolu üzerindeki stratejik konumu ve farklı kültürlerle ev sahipliği yapması, müzik alanında da zengin bir mirasa sahip olmasını sağlamıştır. Çeşitli dinler, kültürler ve medeniyetlerin merkezi olan Şanlıurfa, müziği geniş kaynaklardan beslenmiş ve bugünkü ününü kazanmıştır. Tespitlere göre, M.S. 168-222 yılları arasında Urfa’da yaşayan büyük din filozofu ve şairi Bardaişan, oğluna “Harmonius” yani “ahenk” anlamına gelen bir isim vermiştir. Bardaişan, dini şiirler yazıp besteler yapar ve başkalarına da besteletir, bu eserleri dini ayinlerde kullanarak müziğin gücünü dini alanda kullanmış ve müziğin tarihinde adını yazdırmıştır. Bu nedenle, ilk kilise müziğinin Urfa kaynaklı olduğu söylenebilir. M.S. 5. yüzyıla tarihlenen Haleplibahçe Mozaikleri’nde, sazıyla müzik icra eden bir müzisyenin tasvir edildiği bir mozaik bulunmuştur. Şanlıurfa’da bulunan diğer mozaiklerde de müzik icrasını temsil eden motiflere rastlanmıştır. En bilinen ve dikkat çekici olanı, yapılan kazılarda elde edilen bulgulara yer alan sihirli müzisyen Orfius ve onun müziğini dinleyen kuşlar, aslanlar, geyikler ve meleklerin betimlendiği mozaiktir. Bu buluntular, Şanlıurfa’nın müzikal geçmişine ve kültürel zenginliğine işaret etmektedir. Şanlıurfa, müziğin tarihsel ve kültürel olarak önemli bir merkezi olmuştur ve bu miras günümüze kadar taşınmıştır (Rızvaoğlu vd., 2016).

Şekil 14. Orfeus Mozaïği

Kaynak: Rızvanoğlu, M.S., Yıldız, S. ve Altın İ. (2016). *Kültür ve inançlar şehri Şanlıurfa*, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları Şehir Kitaplığı Dizisi: 26

Şanlıurfa kültürünün vazgeçilmez değerlerinden ve günümüz paket turlarında da sıkça rastlanan değerlerinden biri de “Sıra Geceleri” dir. Sıra geceleri, dini sohbetlerin yapıldığı, müziğin, şiirin ve edebiyatın paylaşıldığı ortamlardır. Bu gecelerde Urfa halkı, dini bilgilerini ve kıssaları öğrenir, sorularını sorar ve cevaplarını alır. Sıra geceleri, İslami yaşamla sıkı bir bağlantıya sahiptir ve kültürel gelişime katkıda bulunmuştur. Divan edebiyatı şairlerinin yetişmesinde ve şiirin yayılmasında da önemli bir rol oynamıştır. Günümüzde de paylaşılan bir değer olarak görülmekte ve bölgeyi ziyaret eden turistlerin ilgisini çekmektedir (Akbiyık, 2014: 317). Şanlıurfa sahip olduğu aşiret kültürü ile bazı hususların görüşülüp, tartışıldığı oda kültürü mevcuttur. Şanlıurfa’da oda kültürü, aileler arasında sıcak ve samimi ilişkilerin gelişmesine de katkıda bulunur. Aile bireyleri, odalarda bir araya gelerek sohbet eder, yemek yer ve zamanlarını birlikte geçirirler. Odalar, misafirlerin ağırlanması ve misafirperverliğin gösterilmesi için de önemli bir rol oynar. Misafirler genellikle aile büyüklerinin odasında ağırlanır ve çay veya kahve ikram edilir. Oda kültürü, Şanlıurfa’nın sosyal yaşamının bir parçası olarak kabul edilir. Aile bireyleri arasındaki iletişimi ve dayanışmayı güçlendirirken, geleneksel değerleri de yaşatmaktadır. Şanlıurfa’da oda kültürü, şehrin tarihi ve kültürel mirasının bir yansıması olarak korunmaya ve gelecek nesillere aktarılmaya devam etmektedir.

Şekil 15. Geleneksel Urfa Sıra Gecesi

Kaynak: Akbıyık, M. (2014). Şanlıurfa ilinin turizm potansiyelinin belirlenmesi ve planlamaya yönelik öneriler. Yayımlanmamış Doktora Tezi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum*.

• **Geleneksel El Sanatları:** Şanlıurfa, el sanatları açısından da zengin bir kültüre sahiptir. Bölgede çeşitli el işi ürünleri, kilimler, dokumalar, bakır işlemler ve taş işçiliği gibi geleneksel el sanatları üretilmektedir. Bu el sanatları, Şanlıurfa'nın kültürel kimliğine katkıda bulunmaktadır. Şanlıurfa'nın geleneksel el sanatları Gümrük Hanı başta olmak üzere çevresinde bulunan tarihi han ve çarşılarında yapılmaktadır ve önemli bir kısmı halen yaşatılmaktadır. Destinasyonu ziyaret eden turistler açısından, Şanlıurfa kültürünün önemli parçası olan geleneksel ürünler, paylaşılan değerler olarak ilgi görmektedir (ekitap.ktb.gov.tr, 20.03.2023).

Şanlıurfa'nın sosyo-kültürel yapısı, zengin tarihi geçmişi, etnik çeşitlilik, dini yaşam, el sanatları, mutfak kültürü ve müzik gibi birçok faktörün etkileşimiyle şekillenmiştir. Bu unsurlar, şehrin kimliğini ve toplumsal dokusunu oluşturan önemli öğelerdir.

2.2. İlgili Araştırmalar

Yerli ve yabancı literatürde, yerel halkın turizme yönelik bakış açılarını inceleyen ve ortaya koyan birçok çalışma yapılmıştır. Gümüş ve Gözüpekçe'nin (2009) yaptığı çalışma, Foça'da yerel halkın turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerine yönelik görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu çalışma sonucunda, halkın büyük bir kısmının turizmin ekonomik katkılarıyla daha fazla ilgilendiği ortaya çıkmıştır. Foça gibi turistik bir yerleşim yerinde, turizm sektörünün ekonomik anlamda önemli bir potansiyele sahip olduğu bilinmektedir. Halkın turizme ekonomik açıdan bakması, turizmin bölgeye istihdam, gelir ve iş fırsatları getirebileceği beklentisini yansıtabilir. Bu nedenle, halkın turizmin ekonomik etkilerine odaklanması anlaşılabilir bir durumdur. Ancak, turizmin diğer etkileri olan sosyal, kültürel ve çevresel boyutlarının da önemli olduğunu unutmamak gerekir. Turizm, yerel kültürel değerleri koruma ve tanıtmaya, toplumsal ilişkileri etkileme, çevresel kaynakları sürdürülebilir bir şekilde kullanma gibi etkilere sahip olabilir. Bu nedenle, turizm planlaması ve uygulamaları yapılırken, sadece ekonomik boyutun değil, diğer etkilerin de dikkate alınması önemlidir. Sonuç olarak, Gümüş ve Gözüpekçe'nin çalışması, Foça'da yerel halkın turizme ekonomik açıdan büyük bir ilgi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, turizm planlaması ve yönetimi süreçlerinde halkın farklı beklenti ve ihtiyaçlarının dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Woosnam, Norman ve Ying (2009), yerel halk ile turistler arasındaki duygusal dayanışma üzerine teorik bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır. Makale, turizm alanında yerel halkın ve turistlerin duygusal etkileşimlerini anlamak için önemli bir araştırma konusunu ele almaktadır. Turizmde yerel halkın ve turistlerin arasındaki duygusal dayanışmanın nasıl ortaya çıkabileceği ve nasıl etkilenebileceği gibi sorulara odaklanmaktadır. Yerel halkın turistlere karşı duygusal bir bağlılık hissetmesi, turistlerin yerel kültüre saygı göstermesi, etkileşimlerin kalitesi ve karşılıklı anlayış gibi faktörler bu araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Bekiroğlu ve Balcı (2014)'ün çalışmasında, öğrenci değişim programlarına katılmak isteyen öğrencilerin kültürlerarası duyarlılıklarının farklılaştığı gözlemlenmiştir. Bu çalışma, öğrencilerin değişim programlarına katılmaya olan isteklerini, bu isteğin

kültürlerarası duyarlılık düzeyleriyle ilişkisini incelemeyi amaçlamıştır. Elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin kültürlerarası deneyimlere olan istekleri, kültürel farkındalık ve anlayış düzeyleriyle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Değişim programları, öğrencilere farklı kültürleri deneyimleme ve anlama fırsatı sunarak kültürel duyarlılığı artırabileceği düşünülmektedir. Bu programlar, öğrencilerin kültürel farklılıklara saygı gösterme, empati kurma ve iletişim becerilerini geliştirme gibi önemli yetkinliklerini destekleyebilmektedir. İlgili araştırma, öğrencilerin kültürlerarası duyarlılık düzeylerinin değişim programlarına katılım istekleriyle ilişkisini göstererek, bu programların kültürel anlayış ve etkileşim açısından önemini vurgulamaktadır.

Woosnam ve Norman (2010), Durkheim'ın teorik yapılarından yola çıkarak yerel halkın turistlerle duygusal dayanışmasını ölçmek için bir ölçek geliştirmeyi amaçlamaktadır. Makale, turizm alanında yerel halkın tutumlarını ve duygusal tepkilerini anlamak için önemli bir adımdır. Bu tür bir ölçeğin geliştirilmesi, turizm destinasyonlarında yerel halkın turistlere olan duygusal tutumlarını ve dayanışmalarını ölçmek için önemli bir araç olduğu düşünülmektedir. Yerel halkın turizm faaliyetlerine katılımını ve turizmle ilişkili sorunları ele almak için kullanışlı bir araç olabilir.

Demiroğlu ve İzgi (2007) tarafından Göynük, Mudurnu ve Taraklı'da yapılan çalışma, turizme yönelik yerel halkın memnuniyet hissi taşıdığını belirlemiştir. Bu çalışma, yerel halkın turizm faaliyetleriyle ilgili nasıl bir algıya sahip olduğunu ve turizmden ne ölçüde memnuniyet duyduğunu incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma sonuçlarına göre, Göynük, Mudurnu ve Taraklı gibi yerlerde turizme yönelik yerel halkın genel olarak memnuniyet hissi taşıdığı görülmüştür. Turizm faaliyetlerinin bölgeye getirdiği ekonomik faydalar, yerel halkın gelir düzeyini artırması ve istihdam oluşturmaları gibi etkenler, yerel halkın turizmden memnuniyet duymasını sağlamış olabilir. Bu bulgular, turizmin sadece ziyaretçiler için değil, aynı zamanda yerel toplum için de olumlu sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir. Turizm, yerel ekonomiye katkı sağlayarak bölgenin kalkınmasına destek olabilir ve yerel halkın yaşam kalitesini artırabilir. Ancak, yerel halkın turizme yönelik memnuniyet hissinin sürekli olarak sürdürülebilir olması için bazı faktörlerin göz önünde bulundurulması önemlidir. Bu faktörler arasında yerel halkın turizm faaliyetlerine katılımının teşvik edilmesi, yerel kültürel değerlerin korunması, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve turizm gelirlerinin adil bir şekilde dağıtılması

yer almaktadır. Sonuç olarak, Demiroğlu ve İzgi'nin çalışması, Göynük, Mudurnu ve Taraklı gibi yerleşim yerlerinde turizme yönelik yerel halkın genel olarak memnuniyet hissi taşıdığını göstermektedir. Bu da turizmin yerel toplumla uyumlu bir şekilde geliştirilmesi ve yönetilmesi durumunda olumlu sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir.

Çalışkan ve Tütüncü (2008) çalışmasında, turizm getirilerinin Kuşadası halkı arasında adil bir şekilde bölüşülmediğini ve halkın çoğunluğunun düşük gelir grubuna dâhil olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, bu duruma rağmen halkın turizme olumlu bir yaklaşım sergilediği ve turizm aracılığıyla ekonomik beklentilerini karşılayabileceklerini düşündükleri belirlenmiştir. Çalışmanın sonuçları, Kuşadası'nda turizmin yerel ekonomiye yeterince katkı sağlamadığını ve turizm gelirlerinin bölge halkı arasında eşit bir şekilde dağılmadığını göstermektedir. Düşük gelir seviyesine sahip olan halkın turizmden yeterli ekonomik faydayı elde edemediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Kuşadası halkının turizme olumlu bir tutum sergilemesi, turizm sektörünün bölgede istihdam ve gelir sağlama potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Halk, turizmin ekonomik açıdan faydalarını görmekte ve turizm sayesinde gelir düzeylerini yükseltebileceklerine inanmaktadır. Bu bulgular, turizmin sadece ekonomik açıdan değil, aynı zamanda sosyal ve dağıtımsal açıdan da adil bir şekilde yönetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Turizm gelirlerinin bölge halkı arasında daha adil bir şekilde dağıtılması ve yerel halkın turizm faaliyetlerine daha fazla dâhil edilmesi önemlidir. Sonuç olarak, Çalışkan ve Tütüncü'nün çalışması, Kuşadası'nda turizm getirilerinin adil bir şekilde bölüşülmediğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, halkın turizme olumlu bir tutum sergilemesi, turizmin bölgeye ekonomik faydalar sağlayabileceğini göstermektedir. Bu durum, turizm yönetiminin daha adil ve sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.

Kuvan ve Akan (2005) tarafından yapılan çalışma, turizmin ekonomik katkı sağlaması nedeniyle yerel halkın genel olarak turizm gelişmesine memnuniyet duyduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, aynı çalışmada, ormanlık alanların turizm faaliyetleri nedeniyle ciddi zararlar gördüğü yönünde bir görüş ortaya konulmuştur. Turizm, bölge ekonomisine katkı sağlayan bir sektör olduğu için yerel halk arasında memnuniyet yaratmaktadır. Turizm faaliyetleri, istihdam yaratma, gelir elde etme ve yerel işletmelere

fırsatlar sunma gibi ekonomik avantajlar sağlamaktadır. Bu nedenle, turizmin gelişmesi ve büyümesi genellikle olumlu bir şekilde karşılanmaktadır. Ancak, turizm faaliyetleri bazen çevresel etkilere de neden olabilir. Ormanlık alanlar, doğal ve ekolojik değerlere sahip olduğu için turizm faaliyetleri nedeniyle zarar görebilir. Artan ziyaretçi sayısı, yapılaşma, kirlilik ve doğal kaynakların aşırı kullanımı gibi etkiler, ormanlık alanlara yönelik olumsuz etkileri artırabilir. Bu bulgular, turizm faaliyetlerinin çevresel sürdürülebilirlik açısından dikkate alınması gerektiğini ve ormanlık alanların korunmasının önemini vurgulamaktadır. Turizm yönetimi, doğal kaynakların korunması, sürdürülebilir turizm uygulamalarının benimsenmesi ve çevresel etkilerin en aza indirilmesi konularında önlemler almalıdır. Sonuç olarak, Kuvan ve Akan'ın çalışması, turizmin yerel ekonomiye katkı sağlaması nedeniyle yerel halkın genel olarak memnun olduğunu göstermektedir. Ancak, ormanlık alanların turizm faaliyetleri nedeniyle zarar gördüğü görüşüne de işaret etmektedir. Bu nedenle, turizm yönetimi, ekonomik faydaların yanı sıra çevresel etkileri de dikkate almalı ve sürdürülebilir bir turizm anlayışını benimsemelidir.

Özdemir ve Kervankıran (2011) tarafından yapılan araştırma, Afyon ilinde turizmin gelişim sürecine yerel halkın genel olarak olumlu bir yaklaşım sergilediğini ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, yerel halk turizm yatırımlarının artması gerektiğini düşünmekte ve turizmin ilin ekonomik canlanmasında ve sosyo-kültürel gelişiminde önemli bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir. Yerel halkın turizme olumlu bakmasının nedenleri arasında ekonomik faydaların yanı sıra sosyo-kültürel etkileşim ve kalkınma imkânları da bulunmaktadır. Turizm faaliyetleri, istihdam yaratma, gelir artışı, yerel işletmelerin gelişimi ve yerel kültürel değerlerin korunması gibi faktörlerle ilişkilendirilebilir. Bu nedenle, turizm sektörü yerel halkın sosyo-kültürel gelişimine olumlu katkılar sağlamaktadır. Araştırmanın bulguları, yerel halkın turizmin ildeki gelişimine destek verdiğini ve turizm yatırımlarının artması gerektiğini düşündüğünü göstermektedir. Bu da ilin turizm potansiyelinin daha fazla değerlendirilmesi ve turizm altyapısının güçlendirilmesi gerektiği anlamına gelir. Aynı zamanda, turizm planlaması ve yönetimi süreçlerinde yerel halkın katılımının önemi vurgulanmaktadır. Yerel halkın turizm faaliyetlerine dâhil edilmesi ve faydaların adil bir şekilde paylaşılması, sürdürülebilir bir turizm gelişimi için önemlidir. Sonuç olarak,

Özdemir ve Kervankıran'ın araştırması, Afyon ilinde turizmin olumlu bir algıya sahip olduğunu ve yerel halkın turizm yatırımlarının artmasını desteklediğini göstermektedir. Bu da ilin turizm potansiyelini değerlendirme ve turizm sektörünü daha da geliştirme fırsatlarının olduğunu göstermektedir.

Akova (2006) tarafından yapılan çalışma, 2001 ve 2003 yıllarında tekrarlanarak gerçekleştirilmiş ve turizm konusundaki yerel halkın görüşlerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmada, her iki yılda benzer olarak yerel halkın turizm konusunda olumlu bir görüşe sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, bu olumlu görüşün bir önceki yıla göre artış gösterdiği belirlenmiştir. Bu çalışma sonucu, ülkemizdeki farklı destinasyonlarda yapılan araştırmaların genel olarak turizmin ekonomik anlamda sağlayacağı yararlar nedeniyle olumlu algılandığını desteklemektedir. Turizm sektörü, istihdam yaratma, gelir artışı, bölgesel kalkınma ve ekonomik büyüme gibi ekonomik faydalar sağladığı için yerel halk tarafından olumlu bir şekilde karşılanmaktadır. Turizmin ekonomik yararları, yerel halkın yaşam standartlarının yükselmesine ve ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanmasına katkıda bulunabilir. Bu nedenle, turizm faaliyetlerinin yerel ekonomiye etkileri ve faydaları üzerine yapılan çalışmalar, turizm planlaması ve yönetimi açısından önemli veriler sağlamaktadır. Ancak, turizm faaliyetlerinin çevresel, sosyo-kültürel ve yaşamsal etkilere de yol açabileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle, turizm gelişimi sürecinde sürdürülebilirlik ilkeleri ve yerel halkın katılımı gözetilmelidir. Yerel halkın turizme yönelik olumlu görüşleri, turizm planlaması ve politikalarının daha iyi şekillendirilmesi ve yerel halkın faydalarının adil bir şekilde paylaşılması için önemli bir faktördür. Sonuç olarak, Akova'nın çalışması, farklı destinasyonlarda yapılan araştırmaların genel olarak turizmin ekonomik yararları nedeniyle olumlu algılandığını ve yerel halkın turizme yönelik olumlu görüşlerinin zamanla artabileceğini göstermektedir. Bu görüşler, turizm sektörünün sürdürülebilir ve kalkınmaya yönelik bir şekilde yönetilmesi için dikkate alınması gereken önemli bir faktördür.

Woosnam (2011), Durkheim'in duygusal dayanışma teorisinin turizm topluluğunun yerel halkı üzerindeki etkilerini test etmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, Durkheim'in teorik çerçevesini turizm topluluğu bağlamında uygulayarak duygusal dayanışmanın rolünü anlamayı hedeflemektedir. Çalışmanın temel amacı, turizm topluluğu içinde yer alan yerel halk arasında duygusal dayanışmanın varlığını ve etkilerini

incelemektir. Bu bağlamda, Durkheim'in duygusal dayanışma teorisi temel alınarak, turizm topluluğundaki yerel halkın duygusal bağlarını ve birlikte hissetme hallerini ölçmek için bir model geliştirilmiştir. Bu çalışma, turizm topluluğunun yerel halkı arasındaki duygusal dayanışmanın varlığını ve gücünü anlamak için değerli bir katkı sağlamaktadır. Araştırmanın sonuçları, yerel halkın turizm topluluğunda birlikte hissetme ve duygusal bağlarının varlığını göstererek, turizm topluluğunun sürdürülebilirliği ve toplumun refahı için önemli bir faktör olduğunu vurgulayabilir.

Teye, Sönmez ve Sirakaya (2002) tarafından yapılan çalışmada, Gana'daki yerel halkın turizme yönelik tutumları incelenmiş ve turistlerle etkileşimin önemi üzerinde durulmuştur. Çalışmada yer alan maddeler aracılığıyla, yerel halkın turistlerle etkileşim kurmaktan zevk aldığı, turistlerle arkadaşlık kurduğu ve bu etkileşimin olumlu ve faydalı olduğunu düşündüğü ortaya çıkmıştır. Bu maddeler, yerel halkın tutumlarındaki varyansın %17,5'ini açıklamaktadır. Benzer şekilde, Faulkenberry, Coggeshall, Backman ve Backman (2000) tarafından Güney Karolina, Beaufort County'de yapılan bir araştırmada da benzer bulgular elde edilmiştir. Bazı bölge sakinleri turistlerle "arkadaş gibi" olduklarını ve turistlerle olan deneyimlerin eğlenceli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu çalışmalar, yerel halkın turistlerle etkileşimden keyif aldığını, turistlerle dostluk kurduğunu ve bu etkileşimin olumlu bir deneyim olduğunu göstermektedir. Turizm, yerel halk ve turistler arasında kültürel alışverişi, arkadaşlığı ve karşılıklı anlayışı teşvik edebilen bir platform olarak görülmektedir. Turistlerin yerel toplulukla etkileşimde bulunması, yerel halkın da turizme olumlu bir şekilde yaklaşmasını sağlayabilir ve turizm destinasyonlarının sürdürülebilirliğine katkıda bulunabilir.

Prentice vd. (1994) tarafından yapılan çalışma, Güney Galler'deki turistler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, turistlerin bir destinasyona veya bölge sakinlerine yönelik tutumlarının, yerel sakinlerle resmi olmayan sosyal etkileşimler yoluyla geliştirilebileceği bulunmuştur. Yerel sakinlerle sohbet etmek ve günlük sosyal aktivitelere katılmak gibi etkileşimler, turistlerin bir bölgeye veya topluluğa daha fazla sempati duymasına yardımcı olmaktadır. Sheldon ve Var (1984) tarafından yapılan çalışma ise Kuzey Galler'de yaşayanlar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, yüksek turist yoğunluğuna sahip bölgelerde yaşayan sakinlerin, turistlere karşı daha olumsuz bir tutum sergilemediği bulunmuştur. Ayrıca, sakinlerin daha sık ziyaret edilen

toplulukların, en az olumsuz etkiye sahip olduğunu düşündükleri belirlenmiştir. Bu bulgular, turistlerin sık ziyaret ettikleri bölgelerde yerel halk ile daha yakın sosyal ilişkilerin geliştiğini göstermektedir. Rothman'ın (1978) güney Delaware'deki çalışması da benzer sonuçlar ortaya koymuştur. Bu çalışmada, tekrar tekrar ziyaret eden turistlerin, yerel sakinlerle yakın sosyal ilişkiler geliştirdiği belirlenmiştir. Bu çalışmalar, turistlerin ve yerel sakinlerin sosyal etkileşimlerinin, turistlerin bir bölgeye karşı tutumlarını etkileyebileceğini göstermektedir. Yerel sakinlerle samimi ilişkiler kurmak, turistlerin yerel kültürü anlamalarına ve yerel toplulukla bağ kurmalarına yardımcı olabilir. Bu da turistlerin bölgeye olan ilgisini artırabilir ve turizm destinasyonunun sürdürülebilirliğine katkıda bulunabilir.

Woosnam (2012), yerel halkın turizme ve turizm gelişimine yönelik tutumlarının duygusal dayanışma kavramıyla açıklanabileceğini öne sürmektedir. Duygusal dayanışma, yerel halkın turistlere karşı hissettiği olumlu duygusal bağlılık ve empati hissidir. İlgili çalışma duygusal dayanışmanın yerel halkın turizmle ilgili tutumlarını şekillendiren bir faktör olduğunu savunmaktadır.

Wearing ve Wearing (2001)'in çalışması, yerel halk ve turistler arasındaki kişisel, toplumsal ve kültürel etkileşimlerin turizm açısından önemini vurgulamaktadır. Bu etkileşimlerin her iki tarafın benliğini ve kimliğini etik bir perspektifte şekillendirdiği belirtilmektedir. Çalışma, günlük yaşamda yerel halk ve turistler arasındaki duygusal etkileşimlerin daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerektiğini önermektedir. Bu düşüncüyü destekleyen diğer araştırmalar da mevcuttur. Örneğin, Laxson (1991) Güneydoğu Amerika Birleşik Devletleri'nde sakinlerin ve turistlerin Kızılderili ritüel danslarına olan saygılarını paylaştığını belirtmektedir. Sherlock (2001), kuzeydoğu Avustralya'da yaşayanların ve turistlerin Great Barrier Reef yakınlarındaki tropikal bir sığınakta barış içinde bir arada var olma arayışında olduklarını ifade etmektedir. Fredline ve Faulkner (2002), Avustralya'daki bir motor sporu etkinliğini inceledikleri çalışmalarında, etkinliği destekleyen sakinlerin turistlerle benzer görüşlere sahip olduğunu ve motor yarışlarına ilginin özellikle yüksek olduğunu bulmuşlardır. Cohen (1996) ise Tayland'daki dağ kabileleri ve avcı-toplayıcı grupları üzerine yaptığı çalışmada, yerel halkın ve turistlerin doğayla uyum içinde yaşamının, çağdaş toplumdan kaçmanın ve köklere geri dönmenin yaşam için önemli olduğu inancını paylaştığını

göstermiştir. Bu çalışmalar, yerel halk ve turistler arasındaki etkileşimin turizm deneyimlerini etkileyebileceğini ve her iki tarafın da ortak inançları ve değerleri paylaşabileceğini göstermektedir. Bu etkileşimler, yerel kültürün ve topluluğun anlaşılmasına ve turizm destinasyonlarının sürdürülebilirliğine katkıda bulunabilir.

Kitnuntaviwat ve Tang (2008) tarafından yapılan araştırma, bölge sakinlerinin turizm gelişimine yönelik tutumlarını ve sürdürülebilirlik stratejilerine olan farkındalıklarını incelemektedir. Araştırmada sosyal değişim teorisi kullanılarak, sürdürülebilirlik hakkındaki tutumlar, topluluk duygusu, turizmin algılanan olumlu etkisi, turizmin algılanan olumsuz etkisi, bölge sakinlerinin turizm cazibe gelişimine verdiği destek ve sakinler arasındaki ilişkiler gibi faktörler analiz edilmiştir. Bu çalışma, turizm gelişimi ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiyi anlamak için önemli bir katkı sağlamaktadır. Bölge sakinlerinin turizm gelişimine olan tutumları, turizmin olumlu ve olumsuz etkileri, topluluk bağları ve ilişkiler gibi faktörler, destinasyonun sürdürülebilirliği üzerinde etkili olabilir. Araştırmanın sonuçları, turizm yönetimi ve planlaması açısından önemli bilgiler sunabilir ve yerel halkın katılımını ve desteklerini sağlamak için stratejiler geliştirmeye yardımcı olabilir. Sosyal mübadele teorisi, toplum içindeki bireyler arasındaki ilişkilerin nasıl değiştiğini ve etkileşimlerin toplumsal değişime nasıl katkıda bulunduğunu açıklamaya çalışan bir teoridir. Bu çalışmada bu teori kullanılarak, turizm gelişimi ve sürdürülebilirlik açısından bölge sakinlerinin tutumlarının ve farkındalığının nasıl şekillendiği incelenmektedir.

Moghavvemi vd., (2017) yerel halkın kişilik özellikleri, duygusal dayanışma ve toplum bağlılığının turizm gelişimine destek verme üzerindeki etkisini incelemektedir. Bu çalışma, turizm gelişimine yerel halkın desteğini anlamak ve faktörler arasındaki ilişkileri değerlendirmek amacıyla önemli bir araştırma alanını ele almaktadır. Çalışmanın sonuçları, yerel halkın kişilik özelliklerinin, duygusal dayanışmanın ve toplum bağlılığının turizm gelişimine olan desteklerini etkileyebileceğini göstermektedir. Örneğin, bireylerin daha açık, maceracı veya sosyal kişilik özelliklerine sahip olmaları, turizm gelişimine daha olumlu bir tutum sergileme eğiliminde olabilirler.

Pizam vd., (2000) tarafından yapılan araştırma, İsrail'deki çalışan turistlerin ev sahipleriyle olan ilişkilerini incelemekte ve bu ilişkilerin turistlerin ev sahibine karşı

duygularını ve tutumlarını nasıl etkilediğini araştırmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, turistlerin ev sahibiyle olan sosyal ilişkilerinin yoğunluğu arttıkça, turistlerin ev sahibine karşı daha olumlu duygular beslediği ve tutumlarında olumlu bir değişiklik olduğu görülmüştür. Ancak, belirttiğiniz gibi, araştırma turistlerin ev sahipleriyle duygusal bir dayanışma duygusu hissedip hissetmediklerine dair bir analiz sunmamaktadır. Bu konuda yapılan bir araştırmaya rastlamadığım için bu konuda kesin bir bilgi veremem. Ancak, turistlerin ev sahipleriyle duygusal bir bağ hissetme olasılığı olduğunu düşünebiliriz. Yerel halkla etkileşimler ve ev sahibi-turist ilişkileri, turistlerin bir yerle bağ kurmalarını, yerel kültürü anlamalarını ve yerel toplulukla daha derin bir etkileşim içinde olmalarını sağlayabilir. Bu da turistlerin ev sahiplerine karşı olumlu duygular geliştirmelerini ve tutumlarında değişiklik yaşamalarını teşvik edebilir. Ancak, bu konuda daha fazla araştırma yapılması ve turistlerin ev sahipleriyle duygusal dayanışma hissedip etmediğine dair derinlemesine bir analiz yapılması gerekmektedir.

Snepenger vd., (2003) tarafından yapılan çalışma, Montana, Bozeman'daki bir alışveriş alanında hem bölge sakinlerinin hem de turistlerin kullanımını incelemiştir. Çalışma, Blank (1989) The Community Tourism Industry Imperative adlı kitabında öne sürdüğü gibi, turistlerin yanı sıra bölge sakinlerinin de destinasyonun çekiciliklerinden keyif aldığını göstermektedir. Araştırmada, alanın kullanımına göre yerel (hafif ve yüksek kullanım) ve turist (hafif ve yüksek kullanım) olmak üzere dört farklı kümeye ayrılan turistler ve bölge sakinleri incelenmiştir. Yüksek kullanımlı yerel sakinler, turistlerle sosyal etkileşimi ve alanı paylaşmayı en rahat şekilde gerçekleştiren gruptur. Bu, bölgedeki turistlere en fazla maruz kaldıklarını göstermektedir. Diğer taraftan, hafif kullanımlı yerel sakinler, şehir merkezinde çok az zaman harcamakta ve bu alanda daha çok turistlere ve zenginlere hizmet sağlama perspektifine sahiptirler. Bu bulgular, yerel sakinlerin turistlerle etkileşimde bulunma ve destinasyonun turistlere açık olduğunu hissetme düzeylerinin değişebileceğini göstermektedir. Yerel halkın turistlere yönelik tutumları ve etkileşim düzeyleri, kullanıma ve turist yoğunluğuna bağlı olarak farklılık gösterebilir. Bu da turistlerin ve yerel sakinlerin destinasyonu birlikte paylaşma sürecinde önemli bir faktör olabilir.

Snepenger vd., (2003) tarafından yapılan çalışmada, turistlerin bölge sakinleriyle etkileşimi ve turizmin toplum üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmanın bulgularına

göre, turistlere iki ucu keskin bir kılıç olarak bakılabileceği belirtilmiştir. Öncelikle, turistler kültürel değerleri bölge sakinleriyle paylaşabilir ve böylece kültürel alışveriş ve anlayışın artmasına katkıda bulunabilirler. Turistler, ziyaret ettikleri yerin yerel kültürünü deneyimleyerek, yerel halkla etkileşimde bulunarak ve yerel geleneklere saygı göstererek, bölge sakinleriyle pozitif bir ilişki geliştirebilirler. Bu durum, turistlerin destinasyona katkı sağlayarak sürdürülebilir turizm gelişimine yardımcı olabilecek potansiyel bir fırsat sunar. Ancak, turistlerin büyük kitleler halinde seyahat etmesi ve destinasyonlara yoğun bir şekilde akması, bazen toplum için sıkıntılı hale gelebilir. Turistlerin yoğunluğu, yerel sakinlerin günlük yaşamını olumsuz yönde etkileyebilir, yerel halkın yaşam alanlarını işgal edebilir ve sosyal dayanışmayı zayıflatabilir. Turistlerin benzer davranışları sakinlerin davranışlarını taklit edip etmediği belirsiz olabilir ve bu da yerel halk ile turistler arasında bir uyumsuzluk yaratabilir. Bu nedenle, turistlerin destinasyonlarda yerel halkla uyumlu bir şekilde etkileşimde bulunmaları ve toplumun sürdürülebilirlik stratejilerine uygun hareket etmeleri önemlidir. Turistlerin yerel kültürü anlama ve yerel toplulukla saygılı bir şekilde etkileşimde bulunma çabaları, turizmin olumlu etkilerini artırabilirken, sosyal dayanışmayı koruyarak yerel sakinlerin rahatlamasına ve turistlerin ev sahiplerine karşı daha olumlu duygular beslemesine yardımcı olabilir.

Sherlock (2001)'in çalışması, Queensland, Port Douglas'ta yerel sakinler ve turistler arasındaki etkileşime odaklanmaktadır. Çalışmada, bölgenin tropik iklimi ve sahil ortamı, hem turistleri hem de yerel sakinleri çeken bir cazibe unsuru olarak öne çıkmaktadır. Sherlock'un çalışması, hem turistlerin hem de yerel sakinlerin, Port Douglas'ı kendi yaşadıkları yerlerin koşullarından kaçış ve daha iyi bir yaşam tarzı arayışı için bir fırsat olarak gördüğünü göstermektedir. Her iki taraf da bölgeyi bir tür "kaçış" olarak algılamakta ve bu düşünceye dayanarak Port Douglas'ın çekiciliğini paylaşmaktadır. Port Douglas'ın dostane doğası, yerel sakinler ve turistler arasında birbirleriyle etkileşime girmeleri için bir ortam sağlamaktadır. Bu etkileşimler, bölgedeki ziyaretçiler ve göçmenler için büyük bir çekicilik unsuru oluşturmaktadır. Bu tür etkileşimler, turistlerin yerel kültürü anlamalarına ve yerel topluluğa daha yakın hissetmelerine yardımcı olabilir. Sonuç olarak, Sherlock'un çalışması, Port Douglas gibi bölgelerde sakinlerin ve turistlerin birbirleriyle etkileşimine dayanan dostane bir atmosferin, hem yerel sakinler hem de turistler için büyük bir çekicilik unsuru olduğunu

göstermektedir. Bu etkileşimler, yerel kültürün anlaşılmasını teşvik ederken, turistlerin de bölgeye olan ilgisini artırabilir ve sürdürülebilir turizm gelişimine katkıda bulunabilir.

Machlis ve Burge (1983) tarafından yapılan çalışma, turizm destinasyonlarında yerel sakinler ve turistler arasındaki ilişkileri ve etkileşimleri incelemiştir. Bu çalışmada, bir destinasyonun ne kadar kırsal olduğunun, yerel sakinler ve turistler arasındaki etkileşim olasılığını etkilediği öne sürülmektedir. Machlis ve Burge'a göre, kırsal bölgeler genellikle daha küçük ve daha samimi bir atmosfere sahiptir. Bu da yerel sakinler ve turistler arasında doğal bir etkileşimi teşvik eder. Kırsal bölgelerde, turistlerin yerel kültüre ve topluma daha fazla entegre olma eğiliminde olduğu ve yerel sakinlerle daha sık etkileşimde bulunduğu gözlenmiştir. Bu etkileşimler, karşılıklı anlayışı artırır, kültürel paylaşımı teşvik eder ve turistlerin yerel deneyimlerden daha fazla keyif almasını sağlar. Bu çalışma, kırsal bölgelerde turistlerin ve yerel sakinlerin daha sık etkileşimde bulunduğunu ve ilişkilerin daha güçlü olduğunu göstermektedir. Ancak, her destinasyonun kendine özgü faktörleri ve dinamikleri olduğunu unutmamak önemlidir. Bu nedenle, turistlerin ve yerel sakinlerin etkileşimi üzerine yapılan çalışmaların, farklı destinasyonlarda ve kültürel bağlamlarda tekrarlanması gerekmektedir.

Gossling (2002)'nin çalışması, Zanzibar'da turistler ve yerel halk arasındaki ilişkilerin doğasını ve niteliğini incelediğini gösteriyor. Çalışmada, turistlerle yerel halk arasındaki etkileşimlerin açık ve arkadaşça olduğu, ancak daha samimi sohbetlere ve derin bağlantılara pek yer vermediği belirlenmiştir. Bu sonuçlar, turistlerin ve yerel halkın arasındaki etkileşimlerin genellikle yüzeysel ve geçici olduğunu göstermektedir. Turistlerin tatil amaçlı ziyaretler yaptığı ve kısa süreli olarak kaldığı düşünüldüğünde, bu durum anlaşılabilir bir bulgudur. Turistler ve yerel halk arasındaki etkileşimler genellikle turistik faaliyetler, alışveriş, hizmet alımı gibi işlevsel ve geçici bağlamlarda gerçekleşmektedir. Ancak, bu çalışma turistler ve yerel halk arasındaki ilişkilerin her zaman yüzeysel olduğunu göstermez. Bazı durumlarda, turistler ve yerel halk arasında daha derin ve samimi bağlantılar gelişebilir. Özellikle uzun süreli konaklamalar veya turistlerin yerel kültürü benimsemesi gibi faktörler, daha anlamlı etkileşimlerin oluşmasına katkıda bulunabilir. Gossling'in çalışması Zanzibar'da turistler ve yerel halk arasındaki etkileşimleri yüzeysel olarak değerlendirmiş olsa da, her bir etkileşimin

benzersiz olduğunu ve bazı durumlarda daha derin bağlantıların gelişebileceğini göz ardı etmemek önemlidir.

MacCannell (1999)'un “ziyaretçilerin metalaşmış kültür” satın aldığı görüşü, turistik destinasyonlarda turistlerin yerel kültürü bir tür tüketim nesnesi olarak gördüğünü ifade etmektedir. Kneafsey (2001) ise “gelenler” olarak adlandırdığı turistik destinasyonun yeni sakinlerinin, yerel turizm çabalarına daha fazla katılan kişiler olduğunu iddia etmektedir. Bu yeni sakinler, turistleri yerel bölgeye davet eden ve kültürün metalaştırılmasına katkıda bulunan kişilerdir. Bu bağlamda, Kneafsey'in çalışmasında “gelenler” olarak tanımlanan bu yeni sakinlerin turistlerle duygusal bir dayanışma hissedip hissetmediği incelenmektedir. Bu araştırma, yeni sakinlerin turizm faaliyetlerine aktif katılımının yanı sıra, turistlerle olan etkileşimlerinin duygusal boyutunu anlamak için önemli bir adımdır. Yani, bu yeni sakinlerin turistleri sadece tüketiciler olarak mı gördükleri, yoksa onlarla birlikte duygusal bir bağ kurdukları da araştırılmaktadır. Ayrıca, araştırmada uzun süredir ikamet edenlerin yanı sıra yeni sakinlerin de metalaştırmayı ve turizmi nasıl anlamlandırdığına dair daha fazla bilgi edinmek için nitel bir araştırma önerilmektedir. Bu şekilde, turizm etkileşimlerinin yerel toplum üzerindeki etkileri ve turizmle ilişkili kimlik oluşumu gibi konular daha ayrıntılı olarak incelenebilir.

Lai vd., (2021) çalışmasında, Makao yerel halkının sahip olduğu yaşam kalitesi açısından turistlerle olan duygusal dayanışma arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre, Makao yerel halkının turistlerle olan duygusal dayanışmalarında yaşam kalitesi, anlamlı bir belirleyici olarak tespit edilmiştir. Yani, yerel halkın yaşam kalitesi ne kadar yüksekse, turistlerle olan duygusal bağları da o kadar güçlü olmaktadır. Aynı bölgede yapılan diğer çalışmasında ise (Lai ve Hitchcock, 2017), duygusal dayanışmanın Makao yerel halkının turizmi geliştirme desteklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada duygusal dayanışma boyutlarından ikisi olan “sempatik anlayış” ve “hoşgörü”, turizmi geliştirme desteklerinin önemli birer belirleyicisi olarak tespit edilmiştir. Bu da göstermektedir ki, yerel halkın turizmi destekleme düzeyi, turistlerle duygusal bir bağ kurma ve anlayış gösterme düzeyiyle ilişkilidir. Bu iki çalışma, Makao'da yaşayan yerel halkın turistlerle olan duygusal dayanışma düzeyini ve turizmi destekleme eğilimlerini anlamak için önemli bir bilgi

sağlamaktadır. Bu tür araştırmalar, yerel halkın turizme olan tutumlarını anlamak ve turizm planlaması ve yönetimi süreçlerinde daha iyi bir yerel halk katılımı sağlamak için değerli bir araç olabilir.

Hernandez, vd., (1996)'nın yaptığı çalışmada, Porto Riko sakinlerinin turistlere benzer bir bakış açısına sahip oldukları ve her iki tarafın da önerilen bir tatil yerinin yerel kaynaklar üzerinde olumsuz etkilere yol açabileceğine inandıkları bulunmuştur. Bu, turistlerin ve yerel halkın benzer inançlara sahip olduklarını ve turistik destinasyonlarda ortak endişeleri paylaştıklarını göstermektedir. Öte yandan, Sherlock (2001) tarafından yapılan araştırma, Avustralya'nın kırsal destinasyonlarında ve Cohen (2004) tarafından yapılan araştırma, Tayland'ın kırsal destinasyonlarında sakinlerin ve turistlerin benzer inançlar aradıklarını ortaya koymuştur. Özellikle modern yaşamdan ve kentsel hayattan kaçış, her iki tarafın da aradığı bir özellik olmuştur. Bu tür destinasyonlarda, sakinlerin ve turistlerin benzer beklenti ve değerlere sahip olduğu ve bu değerlerin Kızılderili ayinleri ve ritüelleri gibi kültürel unsurlarla paylaşıldığı ifade edilmiştir (Laxson, 1991). Bu bulgular, turistlerin ve yerel halkın turistik destinasyonlarda benzer inançlara ve beklentilere sahip olduğunu göstermektedir. Bu ortak inançlar, turistler ve yerel halk arasında bir bağ oluşturabilir ve kültürel paylaşımı teşvik edebilir. Ayrıca, turistik destinasyonların sürdürülebilirliği ve yerel kaynakların korunması açısından önemlidir, çünkü her iki tarafın da olumsuz etkilere karşı ortak bir bilinç geliştirmesi mümkün olabilir.

3. YÖNTEM

Bu araştırmada, kutsal şehir şanlıurfa’ da yaşayan yerel halkın turizm gelişimine y6nelik tutumlarında sahip olduğu k6lt6rel duyarlılık ve duygusal dayanışma d6zeyleri ilişkisinin bir model aracılığıyla incelenmesi ama7lanmıştır. Bu nedenle araştırma bir nedensel karşılaştırma araştırmasıdır. Nedensel karşılaştırma araştırmaları ileri s6r6len modeldeki değişkenler arası nedensel ilişkileri belirlemek i7in yapılan araştırmalardır ve genellikle hipotez testlerini ve istatistiksel analizleri i7erir. Araştırmacılar, bir değişkenin başka bir değişkene nasıl etki ettiğini anlamak i7in nedensel ilişkiyi test ederler. Bu t6r araştırmalar genellikle hipotez testlerini ve istatistiksel analizleri i7erir (B6y6k6zt6rk, vd., 2018). İslamoğlu ve Alna7ık (2014)’e g6re, model kurma, nesneler, olgular, olaylar, s6re7ler ve sistemlerle ilgili kavramları bir araya getirerek ve bu unsurlar arasındaki ilişkileri kurarak anlamı ve 7alışmayı y6nlendiren bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bu s6re7te, belirli bir konu veya alan hakkında teorik bir 7er7eve oluşturulur ve bu 7er7eve temelinde kavramlar ve ilişkiler tanımlanır. Araştırmacılar, belirli bir teorik 7er7eve veya kuramı temel alarak, kavramlar arasındaki ilişkileri g6steren bir model oluştururlar. Bu model, karmaşık bir konuyu daha anlaşılır ve sistematik bir şekilde a7ıklamayı sağlar. Model kurma s6recinde, kavramlar ve ilişkiler genellikle hipotezler, 6nermeler veya varsayımlar şeklinde ifade edilir. Bu hipotezler, 7alışmanın amacını, araştırma sorularını veya varsayımlarını test etmek amacıyla kullanılabilir. Araştırma nicel araştırma t6r6ndedir. Yaşanan olayları ve olguları nesnelleştirerek, g6zlem yapılabilir hale getiren, 6l76mleyebilen ve sayısal olarak ifade eden araştırma t6r6ne nicel araştırma denir. Nicel araştırma y6nteminde y6zeyssel ve sayısal verilere dayanarak sonu7lara ulaşılır. Ayrıca araştırma, şanlıurfa ili sınırları i7erisinde yaşayan ve 6zellikle doğrudan/dolaylı turizmde istihdam eden yerel halk dahil edildiğinden alan araştırması niteliğindedir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Sosyal bilimlerde nicel araştırma metodolojisi içerisinde sıkça kullanılan dört tip araştırma modeli olduğunu belirtmektedir. Bu modeller şunlardır (Büyüköztürk, vd., 2018);

- **Tarama Araştırması:** Bu modelde, belirli bir konu, grubun veya topluluğun genel özellikleri ve durumu hakkında genel bir görünüm elde etmek amacıyla kapsamlı veriler toplanır. Bu tür araştırmalar genellikle anketler veya anket formları yoluyla büyük örneklem gruplarına uygulanır ve istatistiksel analizlerle veriler çıkarılır.

- **İlişkisel (Korelasyonel) Araştırma:** İki veya ikiden fazla değişken arasındaki ilişkileri incelemek için veriler toplanır. Bu tür araştırmalar korelasyon analizleri ve istatistiksel teknikler kullanarak değişkenler arasındaki ilişkileri ölçmeyi amaçlar. İlişkisel araştırmalar, değişkenler arasındaki ilişkinin ne yönde ve ne derecede olduğunu anlamak için kullanılır.

- **Nedensel Karşılaştırma Araştırması:** Bu modelde, değişkenler arasında nedensel ilişkileri belirlemek için veriler toplanır. Araştırmacılar, bir değişkenin başka bir değişkene nasıl etki ettiğini anlamak için nedensel ilişkiyi test ederler. Bu tür araştırmalar genellikle hipotez testlerini ve istatistiksel analizleri içerir.

- **Deneyisel Araştırma:** Bu modelde, değişkenler üzerinde kontrol sağlamak ve nedensel ilişkileri belirlemek için kontrollü bir ortamda deneyler yapılır. Deney grubu ve kontrol grubu oluşturulur ve değişkenler üzerinde manipülasyonlar yapılır. Bu tür araştırmalar, neden-sonuç ilişkilerini daha sağlam bir şekilde belirlemek için kullanılır.

İslamoğlu ve Alınacı (2014)'ün ifadesine göre, olgular, süreçler ve sistemlerle ilgili kavramları bir araya getirerek ve bu unsurlar arasındaki ilişkileri kurarak anlamı ve çalışmayı yönlendiren bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bu süreçte, belirli bir konu veya alan hakkında teorik bir çerçeve oluşturulur ve bu çerçeve temelinde kavramlar ve ilişkiler tanımlanır. Araştırmacılar, belirli bir teorik çerçeve veya kuramı temel alarak, kavramlar arasındaki ilişkileri gösteren bir model oluştururlar. Bu model, karmaşık bir konuyu daha anlaşılır ve sistematik bir şekilde açıklamayı sağlar. Model kurma sürecinde, kavramlar ve ilişkiler genellikle hipotezler, önermeler veya varsayımlar şeklinde ifade edilir. Bu

hipotezler, çalışmanın amacını, araştırma sorularını veya varsayımlarını test etmek amacıyla kullanılabilir.

Araştırmada test edilmesi düşünülen model üç değişkenden oluşmaktadır. Araştırma modelinin bağımsız değişkeni kültürel duyarlılık (KD), bağımlı değişkenleri ise duygusal dayanışma ve turizmin etkilerine yönelik tutumdur (TEYT). Bu bağlamda KD'nin TEYT ve DD üzerindeki doğrudan etkisi ve KD'nin TEYT üzerindeki etkisinde DD'nin aracılık etkisinin olup olmadığı bu araştırmanın hipotezlerini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada kullanılan teorik çerçevenin kökleri, Emile Durkheim'in sosyolojik çalışmalarına dayanmaktadır. Durkheim'in teorisi çerçevesinde turizm bağlamına Woosnam (2011) tarafından uygulanmıştır. Turizm bağlamında incelenen duygusal dayanışmanın kültür kavramıyla ilişkilendirilebileceği düşünülmüştür. Bu kapsamda yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumlarında duygusal dayanışma düzeyi ile kültürel duyarlılık ilişkisi araştırmanın teorik çerçevesini oluşturmaktadır.

Kültürel duyarlılığın gelişimini bir model ile kavramsallaştıran Milton Bennett (1986: 179)'in geliştirdiği Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli' ne ilişkin gelişimsel süreç, etnikmerkezcilik boyutundan etnikgörecelik boyutuna doğru bir seyir izler. Bu süreçte yerel halkın farklı kültürlerle karşı duyarlılığını etkileyen faktörler gözlemlenebilir. Özellikle ziyaretçilerin destinasyonu ziyaret etmeleri ve turizmin destinasyonda gelişim sağlaması ile yerel halkın bu etkileşim ve değişim sürecinde nasıl tepki verebileceği merak uyandırmaktadır. Sosyal mübadele teorisi, turizmden kaynaklı olarak farklı kültürlerin etkisiyle yaşanan değişim ve gelişme neticesinde sağlanan maliyet- fayda ilişkisi göz önüne alınarak yerel halkın tutumlarını ortaya koymaktadır. Turizm gelişimi ve yerel halkın desteği arasındaki ilişkiyi anlamak için yapılan araştırmalarda, turizmden ekonomik fayda sağlayan bireylerin turizmin gelişimine yönelik bakış açıları genellikle olumlu bir tutuma sahip olduğu belirtilmektedir (Nunkoo ve Gursoy, 2012). Bu araştırmalar, Sosyal Mübadele Teorisi temelinde gerçekleştirilmektedir. Sosyal Mübadele Teorisi, insanların fayda beklentisi ile ilişkiler kurduğunu ve faydanın artmaya devam ettiği sürece ilişkinin de süreceğini ileri sürmektedir (Emerson, 1976; Ap, 1992: Blau, 1964). Yerel halk, turizmden elde ettikleri ekonomik faydalar, sosyal ilişkilerin artması, kültürel değerlerin korunması gibi ödüllerin varlığı durumunda turizme yönelik olumlu

bir tutum sergileyebilir (Avcıkurt, 2015: 127). Bu açıdan bahsi geçen teorik çerçeve ışığında, Şanlıurfa destinasyonunda yaşayan yerel halkın farklı kültürlerle etkileşimlerinden elde edilen sonuçlar doğrultusunda kültürel duyarlılık ve turizm gelişiminden memnuniyet düzeyleri etkilenebilmektedir. Bu durumda yerel halkın turizme yönelik bakış açısına etki edebilmektedir. Yerel halkın, farklı kültürden gelen ziyaretçilerle olan etkileşimlerinde hem kendi kültürlerinin paylaşılması hem de farklı kültürlerle hoşgörü düzeyinin yüksek olması, turizm açısından destinasyonda yaşanan gelişime ve değişime yönelik tutumlarında etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu sayede yerel halkın farklı kültürden gelen ziyaretçilerle kurdukları etkileşime bağlı olarak kültürel duyarlılıklarının turizm etkilerine yönelik tutumlarında etki sağlayabileceği varsayılmaktadır ve aşağıda yer alan hipotez geliştirilmiştir.

Hipotez 1: Yerel halkın kültürel duyarlılığının, turizmin gelişimine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

Hammarstrom (2005) tarafından yapılan tanıma göre, duygusal dayanışma, bireyler arasındaki duygusal bağları ifade eden ve algılanan yakınlık ve temas derecesiyle karakterize edilen bir kavramdır. Bu tanım, insanların birbirleriyle kurdukları duygusal ilişkilerin yoğunluğunu ve niteliğini vurgulamaktadır. Bu çalışmada kullanılan teorik çerçevenin kökleri, Emile Durkheim'ın sosyolojik çalışmalarına dayanmaktadır. “Hareket ediyoruz, öyleyse hissediyoruz” diyen ilk kişi James (1984)’in düşünce sürecine dayanarak, Durkheim (1995[1915]) bir duygusal dayanışma teorisi geliştirmiştir. En temel haliyle teori, bireylerin birbirleriyle etkileşime girdikçe, ortak inançlara sahip oldukça ve ritüellere dayanan davranışları paylaştıkça başkalarıyla duygusal bir dayanışma geliştirdiklerini belirtmektedir. Duygusal dayanışma, insanların birbirlerine duygusal destek sağlama, empati gösterme, paylaşma ve anlama yeteneğini içeren bir bağlılık hissi olarak ortaya çıkar. İnsanlar, algıladıkları yakınlık ve temas sayesinde birbirlerine daha duyarlı ve destekleyici bir şekilde tepki verebilirler. Duygusal dayanışma, insanların sosyal ilişkilerini ve etkileşimlerini anlamak için önemli bir kavramdır. Aile, arkadaşlık, romantik ilişkiler ve toplumsal bağlar gibi birçok alanda rol oynar. Bu kavram, insanların birbirlerine duygusal olarak bağlı hissetmelerini ve birlikte hareket etmelerini sağlar. Bu durumda, yerel halkın, turistlerle etkileşiminde duygusal bağların güçlendirilmesi ve olumlu duyguların ortaya çıkmasında karşılıklı olarak memnuniyetin sağlanabileceği düşünülmektedir.

yerel halkın tutumlarını etkileyebileceği varsayılmaktadır ve aşağıdaki hipotez ileri sürülmüştür.

Hipotez 2: Yerel halkın turistlere karşı olan duygusal dayanışma düzeyinin, turizmin gelişimine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

Turizm, yerel halkın diğer kültürlerle etkileşimini artırırken, hem yerel halk hem de ziyaretçiler, farklı kültürel deneyimler yaşamaktadırlar. Bu etkileşimler, evrensel kültürün yayılması yerine melezleşme ve kültürel etkileşimlerin oluşmasına yol açar. Yerel halkın ziyaretçilere ev sahipliği yapması ve ziyaretçilerin yerel kültürü deneyimlemesi, yeni bir kültürel sentezin ortaya çıkmasını sağlar. Bu süreç, ziyaretçilerin ve yerel halkın birbirlerini tanınması, anlaması ve saygı göstermesi üzerine kurulu bir etkileşim biçimini içermektedir. Ziyaretçilerin yerel halkla olumlu bir ilişki kurmaları, yerel kültüre ve geleneklere saygı göstermeleri, yerel ekonomiye katkıda bulunmaları ve yerel toplumun sosyal ve ekonomik kalkınmasına destek olmaları önemlidir (Şahin, 2018). Benzer kültürel duyarlılıkla, yerel halk, ziyaretçilere karşı sahip olduğu kültüre ait ritüellere dayalı davranışları, değerleri ve inançları paylaşarak, benzer ve ortak davranış sergilediğinde olumlu duygular geliştirebilir. Durkheim (1995[1915]) duygusal dayanışma teorisine göre, bireylerin birbirleriyle etkileşime girdikçe, ortak inançlara sahip oldukça ve ritüellere dayanan davranışları paylaştıkça başkalarıyla duygusal bir dayanışma geliştirdiklerini belirtmektedir. Turizm faaliyetleri, yerel halk ile ziyaretçiler arasında olumlu ilişkilerin gelişmesine ve kültürel çeşitlilik ve zenginliğin bir göstergesi olarak yeni melez bir kültürün oluşumuna katkıda bulunabilir. Bennett (1998)'in "Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli" açısından, tek kültürlü bir bakış açısından çok kültürlü bir bakış açısına geçiş süreci içerisinde kişinin inkar etme, savunma, azaltma, kabul etme, uyum, bütünleşme aşamalarından geçtiği ifade edilmektedir. İlgili teoriler ışığında, yerel halk, olumlu duyguların gelişmesi ve etkileşimin olumlu yönde ilerlemesi sürecinde ziyaretçilerle kültürel değerlerini paylaşarak çok kültürlü bir bakış açısına sahip olabilir. Yerel halkın farklı kültürleri benimsediği ve duyarlı olduğu aşama olan bütünleşme aşamasında, duygusal bağlar ortaya çıkarak ziyaretçilerle duygusal dayanışma geliştirebildikleri varsayılmakta ve aşağıdaki hipotez ileri sürülmektedir.

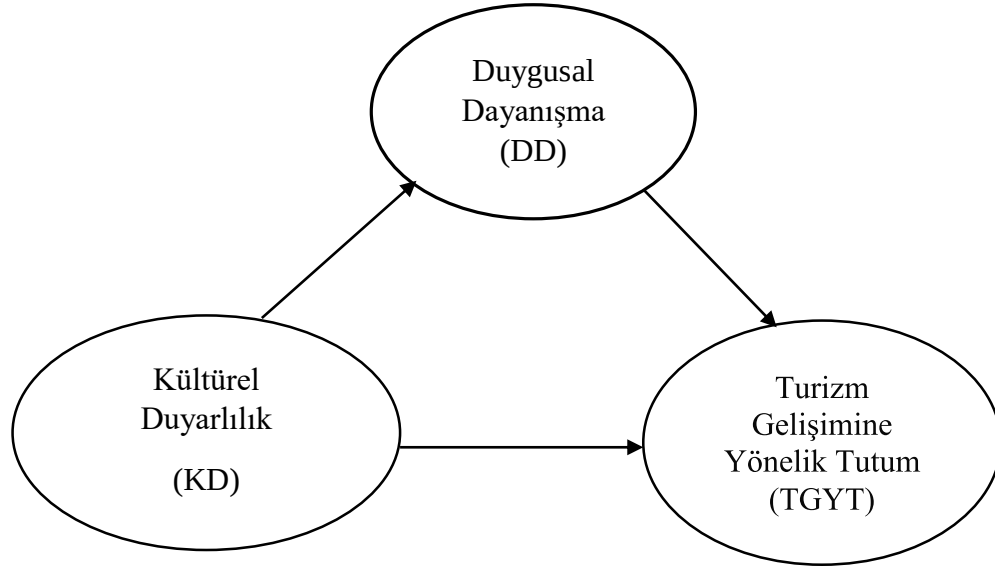
Hipotez 3: Yerel halkın kültürel duyarlılığı ve destinasyonu ziyaret eden turistlere yönelik duygusal dayanışma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Bireyler etkileşimde bulunurken farklı kültürlerle karşı tutum sergilemekte ve diğer kültürü tanımak için duyarlı olmaya çalışmaktadır. Bu davranış yerel halkın sağlıklı bir iletişim kurmasına da yardımcı olmaktadır (Avcıkurt, 2020). Kültürel duyarlılık, bir bireyin veya toplumun farklı kültürel değerlere, normlara ve pratiklere saygı gösterme, anlama ve uyum sağlama yeteneğini ifade eder (Chen ve Starosta, 1998). Yerel halk, turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgelerde turistlerle etkileşime girerken kendi kültürlerini ve değerlerini temsil eder. Bu noktada, yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyinin, ziyaretçilerin kültürel farklılıklarına saygı göstermeleri ve farklı kültürlerle etkileşimde bulunmaları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (Ünal ve Tokmak, 2022). Yerel halkın, ziyaretçilerin duygusal durumlarını anlamaları, empati kurmaları ve onlarla duygusal bağ oluşturmaları, etkileşimde duyarlı davranışları olumlu bir tutum sergilemeleri açısından önemlidir. Bu noktada, yerel halkın yüksek bir kültürel duyarlılık düzeyine sahip olması, turizm gelişimine yönelik tutumlarını olumlu yönde etkileyebilir. Yerel halk, ziyaretçilerin kültürel değerlerine ve yaşam tarzına saygı göstermeleri ve bu değerleri korumaları konusunda duygusal bir dayanışma hissi geliştirebilir. Bu, ziyaretçilerin bölgeye olan ilgisini ve ziyaretlerini artırabilir, yerel halkın turizme olan desteğini güçlendirebilir ve turizmin sürdürülebilir gelişimine katkıda bulunabilir. Ayrıca yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyi, turizm etkilerine yönelik tutumlarını etkileyebilir ve bu etki duygusal dayanışma aracılığıyla gerçekleştirebilir. Yerel halkın turizme olan desteği ve ziyaretçilerle olan olumlu ilişkileri, kültürel duyarlılığın artması ve duygusal bir bağ kurulmasıyla güçlenebilir. Bu noktadan hareketle aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

Hipotez 4: Yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyinin, turizm gelişimine yönelik tutumları üzerindeki etkisinde duygusal dayanışmanın aracılık etkisi vardır.

Yukarıda ileri sürülen hipotezler doğrultusunda araştırmada test edilecek olan kuramsal model Şekil 16’da gösterilmiştir.

Şekil 16. Kuramsal Model

KD: Kültürel Duyarlılık

DD: Duygusal Dayanışma

TGYT: Turizm Gelişimine Yönelik Tutum

Bu çalışmada kullanılan teorik çerçevenin kökleri, Emile Durkheim'ın sosyolojik çalışmalarına dayanmaktadır. Durkheim'ın teorisi çerçevesinde turizm bağlamına Woosnam (2011) tarafından uygulanmıştır. Turizm bağlamında incelenen duygusal dayanışmanın kültür kavramıyla ilişkilendirilebileceği düşünülmüştür. Bu kapsamda yerel halkın turizm etkilerine yönelik tutumlarında duygusal dayanışma düzeyi ile kültürel duyarlılık ilişkisi araştırmanın teorik çerçevesini oluşturmaktadır.

Turizm destinasyonunda yaşayan yerel halk, farklı kültürlerden çok sayıda gelen ziyaretçilerle etkileşim kurarak iletişim sağlamaktadır. Yerel halkın bu farklı kültürlerle yaklaşımı, oluşan etkileşimin gelişimine yön verebilmektedir. Özellikle etkileşimden hoşlanmayı ve kendine güven duymayı, iletişim sağlarken dikkatli olmayı, farklı kültürlerle saygılı ve sorumlu davranmayı bilen yerel halkın farklı kültürlerle yönelik duyarlılığa sahip olduğu bilinmektedir. Yerel halk, ziyaretçilerle etkileşim sırasında sahip olduğu kültürü paylaşarak, farklı kültürlerle hoşgörü sağlayarak duygusal yakınlık oluşturabilir. Yerel halkın kültürel duyarlılığının şiddetine bağlı olarak etkileşimde yaşanan duygusal yakınlık ve sempatik anlayışla birlikte hoşgörü derecesinde artış veya azalış meydana gelebilir. Ortaya çıkan bu gelişmenin, turizmin oluşturduğu etkilere bağlı

olarak yerel halkın tutumlarına etki sağlayabileceği düşünülmektedir. Destinasyonda yerel halkın sahip olduğu yaşam tarzının, ritüellerin, inanışların, o yeri görme arzusu içerisinde olan ziyaretçiler açısından paylaşılması ve bu değerler aracılığı ile etkileşimin sağlanması, yerel toplum ve ziyaretçilerin bütünleşmesini sağlayacağı düşünülmektedir. Böylelikle paylaşılan değerler, paylaşılan inançlar ve ritüeller sayesinde oluşan etkileşim ile yerel halkın ve ziyaretçilerin duygusal bağ kurabileceği varsayılmaktadır. Duyarlı davranan, hoşgörü düzeyi ve duygusal yakınlığı yüksek bir toplumda meydana gelen etkileşim sonucunda yerel halkın turizm etkilerine yönelik olumlu tutumlar sergileyebileceği öngörülmektedir. Ayrıca yerel halkın sahip olduğu kültürel duyarlılık düzeyi ile birlikte duygusal dayanışma arttığında turizmin etkilerine yönelik tutumlarının daha da artarak olumlu etkiler sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu anlamda, duygusal dayanışma, kültürel duyarlılığın turizmin etkilerine yönelik tutumları üzerinde aracı bir etkiye sahip olabileceği varsayılmaktadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Evren, araştırmanın kapsamına giren olaylar, olgular veya varlıklardan oluşur. Evrenin doğru şekilde belirlenmesi, araştırmanın geçerliliği ve sonuçlarının genelleme yapılabilirliği açısından hayati önem taşır. Evreni temsil eden bir örneklem seçimi de sonuçların doğruluğunu etkiler (Ural ve Kılıç, 2013: 31).

Araştırmanın evrenini Şanlıurfa’ da yaşayan yerel halk oluşturmaktadır. Araştırma evreninin tamamına ulaşılmasının zaman ve maliyet açısından güçlüğü nedeniyle örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Bu doğrultuda araştırma örneklemini Şanlıurfa’ da yaşayan ve özellikle turizm alanında doğrudan ve dolaylı istihdam edilen, 18 yaş üzeri bireyler oluşturmaktadır. Örneklem, ana kütleyi temsil etme yeteneğine sahip, belirli kurallara göre seçilmiş küçük bir örnektir. Örneklem, ana kütledeki genel eğilimleri ve özellikleri yansıtmalıdır. (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2011: 70). Bu noktadan hareketle araştırma evreninin tamamına ulaşılmasının güçlüğü nedeniyle evren içerisinde bir örneklem alınmasına karar verilmiştir.

Örnekleme çerçevesinin eksik veya tam olarak belirlenememesi, ayrıca örneklem çerçevesi içinden tesadüfi örneklem yapmanın pratik zorlukları nedeniyle, örnekleme sürecinde tesadüfi olmayan yöntemlerin kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Bu sebeple,

erişim zorluklarının üstesinden gelmek amacıyla tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak erişilebilir evrenden örnek seçimi yapılmıştır. Bu yöntemle, araştırmaya katılmaya istekli ve kolayca erişilebilen bireyler örneklem olarak seçilmiştir. Bu sayede zaman, mekân ve bütçe gibi kısıtlar göz önünde bulundurularak veri toplama süreci kolaylaştırılmış ve daha geniş bir kesiti temsil etme amacı güdülmüştür (Altunışık vd., 2012, s. 142). Örneklem büyüklüğünü hesaplayabilmek amacıyla nicel araştırmalarda kullanılan sınırsız evren formülü “ $N > 10.000$ için $n = (P \times Q \times Z_{\alpha/2}) / H^2$ ” kullanılmıştır. Örnek büyüklüğü varyansı maksimum kılan oran $P = 0,05$ anlam düzeyi ve $0,05$ örnekleme hatasına göre örneklem büyüklüğü $n = (0,05 \times 0,05 \times 1,962) / 0,052$ yani $n = 384$ olarak hesaplanmıştır (Ural ve Kılıç, 2013: 47). Yapılan hesaplama sonucunda araştırmanın örnekleminin en az 384 kişiden oluşması gerekmektedir. Bu araştırmada, evreni temsil etmesi planlanan katılımcı seçiminde kolayda örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Bu açıdan, araştırmanın örneklemini anket formunu doldurmaya gönüllü olan 519 yerel halktan oluşmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Araştırmada nicel verilere dayalı olarak araştırma ve ölçme yöntemi benimsenerek; veri toplama tekniği olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Soru formu oluşturulurken kültürel duyarlılık, duygusal dayanışma ve turizm etkilerine yönelik tutumla ilgili teorik ve ampirik akademik yayınlar incelenmiş ve kullanılan ölçekler daha önceki araştırmalarda kullanılmış, yüksek güvenilirlik ve geçerlilik sergilemiş ölçeklerden seçilmiştir. Araştırma da kullanılan anket formu 4 bölümden oluşmaktadır. Anket formunun birinci bölümünde yerel halkın turizmin etkilerine yönelik tutumlarını ölçmeye yönelik 27 ifade yer almaktadır. İkinci bölümde kültürel duyarlılığı ölçmeye yönelik 24 ifade ve üçüncü bölümde ise duygusal dayanışma düzeyini ölçmeye yönelik 10 ifade yer almaktadır. Bu bölümlerde yer alan ifadelerin ölçülmesinde 5 aralıklı Likert ölçeği (1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4-Katılıyorum ve 5-Kesinlikle Katılıyorum) kullanılmıştır. Anket formunun dördüncü bölümünde katılımcıların demografik özelliklerinin ortaya konulmasına yönelik çoktan seçmeli 10 soru ve katılımcıların yerli ve yabancı turistlere yönelik tutumlarının belirlenmesine yönelik olarak 5’li likert tipinde sorulmuş olan 7 ifadeye yer verilmiştir.

3.3.1. Turizm Etkileri Tutumu Ölçeği (TIAS)

Araştırmada kullanılan anket formunun birinci bölümünde, yerel halkın destinasyonu ziyaret eden turistlere karşı tutumlarını belirlemek amacıyla ilgili alan yazında yapılmış birçok araştırmada kullanılan, Lankford ve Howard (1994) tarafından geliştirilen, geçerlilik ve güvenilirliği uluslararası ve ulusal yazında kanıtlanmış, “*Turizm Etkileri Tutumu Ölçeği (TIAS)*” kullanılmıştır. Ölçek yazarın izni alınarak, yirmi yedi maddeden oluşan ölçek önce geri-çeviri yöntemi ile Türkçe’ye çevirilmiştir ve uzman görüşleri ile turizm sektörü açısından uygunluğu sağlanmıştır. Soruların anlaşılabilirliği, kelime ve cümle yapıları kontrol edildikten sonra uzmanlardan alınan görüşler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılarak, “Yerel Turizmi Geliştirmeye Yönelik Hususlar” ve “Kişisel ve Toplumsal Faydalar” olmak üzere iki faktör, 27 maddeden oluşan ölçeğe son hali verilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı (Cronbach α) 0,96 olarak hesaplanmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan bu ölçek, beş maddeli Likert tipi (1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4-Katılıyorum ve 5-Kesinlikle Katılıyorum) ölçek şeklinde kullanılmıştır. Lanford vd., (1994: 226), TIAS ölçeğini aynı yıl Tayvan adasının kırsal bölgelerinde test etmiş ve “olumlu tanıtım”, “olumsuz tanıtım”, “turizm etkileri”, “kamu hizmetleri” ve “turizmden faydalar” şeklinde toplam beş faktör elde etmiştir. Üç yıl sonra kuramcı Rollins (1997) araştırması için TIAS ölçeğini uygulamış ve dört faktörlü bir yapı elde etmiştir. Rollins’in sonuçlarında maddelerin “turist gelişiminden toplum faydaları” ve “turist gelişiminden kişisel faydalar” ayrı faktörler altında gruplandırılmış olmasının yanı sıra, “turist gelişimi hakkında genel görüş” ve “turist gelişiminin olumsuz etkileri” başlıklı faktörler de elde edilmiştir. Bu şekilde gruplanan faktörlerin sonuçlarının istatistiksel anlamlılık gösterdiği ve orijinal iki faktörlü ölçeğin etkili bir modifikasyonu olarak hizmet edebilecekleri ortaya çıkmıştır. Schneider vd., (1997) araştırmalarını yürüttükleri ülkeye bağlı olarak değişmeyen maddelerle farklı sayıda faktör elde etmişlerdir. Yani, Endonezya ve Japonya’da üç faktörlü, Çin ve Ürdün’de ise beş faktörlü bir yapı elde etmişlerdir. Araştırılan tüm ülkelerde ölçek sonuçları istatistiksel anlamlılık göstermiş ve en yüksek Cronbach α katsayısı Çin’de (0.90), en düşük Cronbach α katsayısı ise Ürdün’de (0.71) hesaplanmıştır.

Harrill ve Potts (2003: 239), Güney Karolina’da (ABD) yürüttükleri araştırmada TIAS ölçeğini kullanmışlar ve “olumsuz etkiler”, “ekonomik fayda” ve “kültürel fayda” olmak üzere üç faktörlü bir yapı elde etmişlerdir. Orijinal ölçekte yer alan sekiz maddeyi faktör yüklerinin düşük olması nedeniyle son analizde hariç tutmuşlardır. Turist gelişimine yönelik tutumlarda birinci faktör %22.38 açıklayıcı varyans, ikincisi %17.63 ve üçüncü faktör %17.59 açıklayıcı varyans göstermektedir. Araştırma, iki yıl sonra Wang ve Pfister (2008) tarafından, TIAS boyutlarını oluşturan, turizme yönelik tutum ile bireylerin turizmden elde ettikleri kişisel faydalar arasındaki ilişkinin ne olduğunu tespit etmişlerdir. Woosnam (2012: 322) tarafından yürütülen araştırmada ise TIAS ölçeği kullanılmış ve toplam 16 orijinal ifadeden oluşan, yüksek faktör yüklerine sahip iki faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Bu faktörler dokuz maddeden oluşan “turist gelişimine destek” ve yedi maddeden oluşan “turistin yerel topluluğa katkısı” şeklinde isimlendirilmiştir. Ortaya çıkan boyutların, Lanford ve Howard tarafından yapılan faktör analizi sonuçlarındaki orijinal başlıkların karşılığı olduğu görülmektedir.

3.3.2. Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği

Anket formunun ikinci bölümünde, yerel halkın kültürlerarası duyarlılık düzeylerini ölçmek için Chen ve Starosta (2000) tarafından geliştirilen “Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği” yazarın izni alınarak kullanılmıştır. Orijinal ölçek yapısı, “Etkileşimden Hoşlanma, Etkileşimde Dikkatli Olma, Kültürel Farklara Saygı, Etkileşimde Sorumluluk, Etkileşimde Kendine Güven” olmak üzere 5 faktör ve bunlara karşılık gelen 24 maddeden oluşmaktadır. Chen ve Starosta (2000) tarafından ölçeğin güvenilirlik katsayısı α : 0,88 olarak hesaplanmıştır. Bulduk vd., (2011) tarafından Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği’nin Türkçe güvenilirlik çalışması gerçekleştirilmiş ve Cronbach Alpha katsayısı 0,72 olarak hesaplanmıştır. Yazarın izni alınarak, yirmi dört maddeden oluşan ölçek önce geri-çeviri yöntemi ile soruların anlaşılabilirlik düzeyleri ve cümle yapılarının uygunluğuna göre Türkçe’ye çevirilmiştir ve uzman görüşleri ile ifadelerin kültürel açıdan uygunluğu sağlanmıştır. Araştırma kapsamında katılımcıların ifadelerine yönelik cevapları için 5’li Likert tipi ölçeğe göre esas alınmıştır.

3.3.3. Duygusal Dayanışma Ölçeği

Anket formunun üçüncü bölümünde, yerel halkın turistlere yönelik duygusal dayanışma düzeyini belirlemek amacıyla, Woosnam (2011) tarafından geliştirilen duygusal dayanışma ölçeği izin onayı alınarak kullanılmıştır. Ölçek, yerel halkın turistlere karşı sempatik anlayışını ölçmeye yönelik 4 ifade ($\alpha = 0,85$), hoşgörülerini ölçmeye yönelik 4 ifade ($\alpha = 0,85$), duygusal yakınlıklarını ölçmeye yönelik 2 ifade ($\alpha = 0,93$) olmak üzere toplamda üç boyuttan oluşmaktadır (Woosnam, Norman ve Ying 2009; Woosnam ve Norman 2010; Li ve Wan 2017). Yerel halkın duygusal dayanışma düzeyini ölçmeye yönelik kullanılacak bu ölçek için gerekli izinler alınarak, on maddeden oluşan ölçek önce geri-çeviri yöntemi ile Türkçe'ye çevirilmiştir. Ölçekte yer alan ifadelerin uzmanlar aracılığı ile cümle yapılarının uygunluğu ve soruların anlaşılabilirlik düzeyleri dikkate alınmış ve duygusal dayanışma literatürü açısından uygunluğu sağlanmıştır. Daha sonra ölçekte bulunan ifadeler anket formunda 5'li likert (1=Kesinlikle katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum) şeklinde derecelendirilmiştir.

Dördüncü bölümde katılımcıların sosyo- demografik özelliklerini kapsayan 10 adet kapalı uçlu ve katılımcıların turizme bakış açısını, kültürel duyarlılıklarını ve duygusal dayanışma düzeylerini belirleyici 7 adet likert tipi ifade bulunmaktadır.

3.4. Verilerin Toplanma Süreci

Veri toplama sürecinde öncelikli olarak, araştırma kapsamında oluşturulan anket formunun yapısal geçerliğini ve güvenilirliğini test etmek amacıyla bir pilot uygulama yapılmıştır. 24.09.2021- 05.10.2021 tarihlerinde, araştırmacı tarafından Şanlıurfa İli'nde yaşayan ve ağırlıklı olarak turizme yönelik doğrudan ve dolaylı istihdam edilen yerel halk ile yüz yüze gerçekleşen görüşmeler sonucu toplanan veriler incelemeye alınmıştır. Şanlıurfa'da turizm sektöründe doğrudan/ dolaylı yönde hizmet veren esnaf, restoran, turizm işletmeleri ile yapılan görüşmeler ile gönüllü katılımcılara ulaşılmıştır. Pilot araştırma sonucunda anket formunda yer alan ifadelerin anlaşılabilir olduğu ve geçerlik ve güvenilirlik değerlerinin de kabul edilebilir düzeyde olduğu tespit edilmiş ve anket formuna son hali verilmiştir. Bu süreç sonunda ankette yer alan ifadelerin anlaşılabilir olduğu ve geçerlilik ve güvenilirlik değerlerinin de kabul edilebilir düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ana araştırma 15.10.2021- 15.06.2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Anket formu araştırmacı tarafından şanlıurfa İli' nde yaşayan ve ağırlıklı olarak turizme yönelik doğrudan ve dolaylı şekilde istihdam edilen yerel halka uygulanmış ve toplam 519 katılımcıdan veri elde edilmiştir. Yazıcıoğlu ve Erdoğan, (2014: 105) araştırma amacına hizmet edecek bilgilerin toplanması amacıyla hazırlanmış soru formu araştırmacı tarafından uygulanabileceği gibi geniş kapsamlı araştırmalarda görüşmeci (anketör) tarafından da uygulanabileceğini belirtmektedir. Buradan hareketle, anket tekniği belirtilen tarihler içerisinde şanlıurfa İli' nde yaşayan ve ağırlıklı olarak turizme yönelik doğrudan ve dolaylı istihdam edilen yerel halka yüz yüze uygulanmıştır. Elde edilen toplam 519 veri incelemeye alınmıştır. Analize tabi tutulmadan önce 74 anket formu çeşitli sebeplerden dolayı veri setinden çıkarılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Veri analizi süreci; bilimsel araştırma sürecinde önem verilmesi gereken aşamalardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu süreç zarfında, araştırmaya uygun hedef kitleden elde edilen veriler, araştırma problemine ve amacına en uygun istatistiksel yöntemlerle analiz edilmektedir (Ural ve Kılıç, 2013, s. 71).

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde SPSS 22.0 ve AMOS 24.0 istatistik paket programlarından yararlanılmıştır. SPSS programında; eksik veya hatalı veri olup olmadığı kontrol edilmiş, ortak yöntem varyasına, verilerin normal dağılım varsayımıyla ilgili olarak uç değerlerine, çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmıştır. Ayrıca araştırma değişkenlerinin tanımlayıcı istatistikleri, Cronbach's Alfa güvenilirlikleri incelenmiş ve açımlayıcı faktör analizleri (AFA) gerçekteştirilmiş, ölçme araçlarının faktör yapıları ele alınmıştır. AMOS programında ise; her bir ölçme aracı için doğrulayıcı faktör analizleri (DFA) gerçekteştirilmiş, ölçme araçlarının bileşik yapı güvenilirliği, yakınsama geçerliliği ve ayrışma geçerliliği kontrol edilmiş, ölçüm modeli oluşturulmuş ve test edilmiştir. Son olarak da araştırma değişkenleri arasında nedensel ilişkiler tanımlanarak yapısal model kurulmuş ve doğrudan ve dolaylı ilişki hipotezleri test edilmiştir.

Veri setinin analizlere uygunluğunu kontrol etmek üzere, öncelikle çapraz tablo ve frekans analizi yapılmış ve veri setinde hatalı giriş ve yanlış kodlama nedeniyle önceden belirlenen aralıklar dışındaki uç değerler tespit edilmiştir. Uç değerler, veri setinin genel eğilimine ve dağılımına göre önemli ölçüde sapma gösteren değerlerdir. Bu değerler, veri

seti içindeki diğer değerlerle kıyaslandığında “aykırı” veya “uç” olduğu düşünülen noktalar. Uç değerleri veri setinden çıkarmak veya işlemek, veri analizinde dikkate alınması gereken bir adımdır. Ancak, uç değerlerin çıkarılması, veri setinin genel istatistiksel özelliklerini değiştirebilir. Veri setinden uç değerleri çıkarmak, veri setini normal dağılıma daha yakın hale getirebilir ve istatistiksel hesaplamalarda daha güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir (Coşkun vd., 2015, s.158). Ortalama değerleri ve analiz sonuçlarını etkileyebilecek uç ve aykırı değerlerin tespitine yönelik veri setinde yer alan 519 ankete kutu grafiği testi uygulanmıştır. 74 anket uç değer olarak tespit edilmiştir. Uç değerler, veri setinden çıkarılarak analizlere 445 anketle devam edilmiştir.

Araştırmacılar, anketler gibi ölçüm araçlarıyla toplanan verileri analiz ederken, bir değişkenin diğer bir değişken üzerindeki tahmini etkisini doğru bir şekilde değerlendirmek amacıyla “Ortak Yöntem Varyansı”nın kontrol edilmesini önerirler (Spector 2006; Conway ve Lance, 2010). Özellikle, bu farklı ölçüm araçları kullanılarak ölçülen değişkenler arasındaki yapay ilişkileri tespit etmek ve minimize etmek amacını taşır. Ortak Yöntem Varyansı, aynı ölçüm aracının kullanılması nedeniyle değişkenler arasında görünen yapay ilişkileri ifade eder. Bu durum, değişkenlerin gerçek ilişkilerini yansıtmayabilir ve sonuçları yanıltıcı kılabilir (Podsakoff vd., 2003; Campbell ve Fiske, 1959; Podsakoff vd., 2012). Bu yüzden, özellikle aynı kişiler veya örneklemeler üzerinde yapılan ölçümlerde, bu etkiyi kontrol etmek önemlidir. Örnek olarak; turistlerin bir destinasyonla ilgili memnuniyetinin sadakat üzerindeki algılanan etkisini değerlendiren bir araştırmada, değişkenler arasındaki ilişkinin doğru anlaşılması için önemli bir sorun olan Ortak Yöntem Varyansı, dikkate alınmıştır. Bu sorun, ölçümlerin toplandığı ortam, ifadelerin ölçüm aracındaki konumu, soruların özellikleri, verilerin toplandığı kaynak ve katılımcıların özellikleri gibi çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilir. Bu sebeple, araştırma kapsamında, ortak yöntem varyansının, araştırma için ciddi bir hata oluşturup oluşturmadığı incelenmiştir. Ortak Yöntem Varyansı’nı test etmek amacıyla Harman’ın Tek Faktörlü Testi kullanılmıştır. Araştırmadaki tüm değişkenlerin tek bir faktörde keşfedici faktör analizine yüklendiği bu teknikte, tek bir faktör için açıklanan toplam varyansın %50’den düşük olması ortak yöntem varyansının verileri etkilemediğini göstermektedir (Aulakh ve Gencturk, 2000). Elde edilen sonuçlara göre %16 varyans ile

ortak yöntem varyansının bu araştırma için ciddi bir hata oluşturmadığı sonucuna varılmıştır.

Elde edilen verilerden çıkarım sağlamaya yardımcı bazı analizler için gerekli ön koşulların tespitine yönelik normallik analizi gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine bağlı olarak hangi analizlerin yapılması gerektiğine karar verilmiştir. Parametrik testlerin uygulanabilmesi için normal dağılım varsayımı önemlidir (Yıldırım ve Gökpinar, 2012, s. 109). Araştırmalarda yaygın olarak kullanılan uyum iyiliği testleri, Shapiro-Wilks, Anderson Darling, Ki-Kare, Jarque-Bera ve Kolmogorov-Smirnov'dur (Yıldırım ve Gökpinar, 2012, s. 109). Uyum iyiliği testleri haricinde verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini test etmeye yönelik Skewness (Çarpıklık), Kurtosis (Basıklık), katsayılarından faydalanılmaktadır (Büyüköztürk, 2017, s. 480). Alan yazında bu değerlerle ilgili farklı görüşler vardır. Bu değerler, Tabachnick ve Fidell (2013)' e göre +1,5 -1,5 aralığında yer alıyorsa verilerin normal dağılım sağladığını göstermektedir. George ve Mallery (2010)' a göre ise, bu değerlerin +2.0 - 2.0 aralığında normal dağılım gösterdiği ifade edilmektedir. Ayrıca Kline (1998, s.77) çarpıklık değeri için -3 ile +3 aralığı, basıklık değeri için ise -10 ile +10 arasında olması gerektiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda elde edilen verilerin çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş, normal dağılım gösterdikleri belirlenmiş ve analizler parametrik testler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Verilerin çarpıklık ve basıklık değerlerini gösteren tablo Ek 3' te sunulmuştur.

Sürekli değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla korelasyon analizi kullanılmıştır. Son olarak ise araştırma hipotezlerini test etmek için yapılan analizler dışında araştırma değişkenleri ve kapalı uçlu sorular arasında fark analizleri yapılmış ve Ek- 2' de bulgulara yer verilmiştir. Bu kapsamda öncelikli olarak araştırmada kullanılan anket formunun güvenilirliği ve geçerliliğini test etmek için için pilot uygulama gerçekleştirilmiştir.

Pilot uygulama, ankette yönelik olası hatalardan kaçınmak sebebiyle, esas uygulamaya geçilmeden önce, anketin yeterli ve belirli sayıda örneklem grubuna uygulanması olarak ifade edilmektedir. Pilot araştırmada anket, esas araştırmada hedeflenen büyük bir grubun üzerinde uygulanmadan önce, hedef kitleden seçilen küçük

bir grup üzerinde uygulanmaktadır. Özellikle, pilot araştırmayla, tasarım ve ifade hatalarının ve anket formunda cevaplayıcılar tarafından anlaşılmayan soruların belirlenmesi, olası hataların öngörülerek düzeltilmesine imkan sağlamaktadır (Altunışık vd., 2012, s. 92; Büyüköztürk vd., 2018, s. 140). Bu sebeple, “Veri Toplama Araç ve Teknikleri” başlığı altında ifade edilen ölçeklere ait soruların belirlenen örneklem üzerinde yapısal geçerliğini ve güvenilirliğini test etmek amacıyla bir pilot uygulama yapılmıştır. Ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirliği üzerine yapılacak çalışmalar için örneklem büyüklüğünün tespit edilmesi gerekmektedir. Örneklem grubunun evreni temsil etmesi önemlidir. Örneklem grubunun uygulanan madde sayısı ile ilişkili olarak belirlenmesine dair ölçütler söz konusudur. Alan yazında yeterli örneklem büyüklüğü konusunda; Guilford (1954) 200’den fazla olmalı, Hair vd., (1998) her soru için en az 5 katılımcı olmalı, MacCallaun ve Widaman (1999) ise her soru için en az 10 katılımcı olmalı şeklinde görüşlerini belirtmiştir. Bu açıdan, araştırmada Türkçe uyarlaması yapılan, güvenilirlik ve geçerliliği test edilen “Duygusal Dayanışma”, “TIAS” ve “Kültürel Duyarlılık” ölçeği, pilot araştırma için ölçekte yer alan madde sayısının 5 katı örnekleme ulaşılmış ve 116 yerel halka anket uygulanmıştır. Hedef kitle olarak, Şanlıurfa İli’nde yaşayan ve ağırlıklı olarak turizme yönelik doğrudan ve dolaylı istihdam edilen yerel halk belirlenmiştir. 24.09.2021- 05.10.2021 tarihlerinde, araştırmacı tarafından Şanlıurfa İli’nde yaşayan ve ağırlıklı olarak turizme yönelik doğrudan ve dolaylı istihdam edilen 116 yerel halk ile yüz yüze gerçekleşen görüşmeler sonucu toplanan veriler incelemeye alınmıştır. Elde edilen verilerin analizi ile yerel halka yönelik betimleyici istatistikler belirlenmiş ve duygusal dayanışma, kültürel duyarlılık ve turizm etkilerine yönelik tutum ölçeklerine ilişkin Cronbach’s Alfa değerleri, hesaplanmıştır. Ayrıca duygusal dayanışma ölçeği, kültürel duyarlılık ve TIAS ölçeği için Açıklayıcı Faktör Analizi yapılmıştır.

Pilot uygulamaya katılım sağlayan yerel halka ilişkin betimleyici istatistikler, incelendiğinde;

- Araştırmaya katılanların %70’inin erkek, %34,5’inin 25-34 yaş arası ve %50,4’ünün evli katılımcılardan oluştuğu görülmektedir.
- Eğitim durumu incelendiğinde %37,2’sinin Ortaöğretim- Lise mezunu olduğu ve meslek grubu olarak da %27,4’ünün işçi olduğu tespit edilmiştir.

- Aylık ortalama kişisel gelir düzeyine bakıldığında %55,8'inin 2.825 TL ve altı gelire sahip olduğu belirlenmiştir.
- Katılımcılara temel geçim kaynaklarının turizm olup olmadığı sorulmuş, %58,4'ünün ailelerinin temel geçim kaynaklarının turizm olduğunu belirtmişlerdir.
- Şanlıurfa'da turizmin gelişmesini isteyip istemedikleri incelendiğinde, katılımcıların %95,6 olarak yüksek düzeyde katılım sağladıkları ortaya çıkmıştır.
- Araştırmaya katılanların %70,8'inin Şanlıurfa'da doğduğu ve %60,2'sinin 16 ve üzeri yıl Şanlıurfa'da yaşadığı tespit edilmiştir.
- Katılımcıların %42,5'i, Şanlıurfa'da turizm gelişiminden ekonomik olarak fayda sağladığını belirtmektedir.
- Katılımcıların %45,1'i, yerli ziyaretçilerle, %31'i ise yabancı ziyaretçilerle iletişim sağladıklarını bildirmişlerdir.
- Katılımcıların %45,1'inin Şanlıurfa'ya farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle; %40,7'sinin ise, farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlandığı ortaya çıkmıştır.
- Katılımcıların %31,9'nun, farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle; %33,6'sının ise yabancı ziyaretçilerle benzer inanç ve davranış sergilediği belirlenmiştir. Ölçeklerin güvenilirliği ve geçerliliği incelendiğinde; Ural ve Kılıç (2013), Cronbach's Alfa değerinin 0,40'ın altında ölçeğin güvenilirliğinin olmadığını; 0,40- 0,59 düşük güvenilirlikte olduğunu; 0,60- 0,79 ölçeğin güvenilirliğinin iyi düzeyde olduğunu; 0,80- 1,00 ise ölçeğin yüksek güvenilirlikte olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda, araştırmada kullanılan tüm ölçeklerin güvenilirlik sınırları içerisinde olduğu görülmektedir. Kozak (2018: 136), KMO değerinin en az yüzde 60'ın üzerinde olması gerektiğini, bu değer yüzde 80 üzerinde bulunduğu örneklem yeterliliğinin mükemmel düzeyde olduğunu ifade etmektedir. KMO ve Bartlett Küresellik Testi sonucuna göre, tüm ölçeklerin örneklem yeterliliğinin yüksek tespit edilmiştir.

Çizelge 2. Pilot Uygulamaya İlişkin Bulgular

Ölçek	Ortalama	Cronbach's Alfa	Geçerlilik	
			Örneklem Yeterliliği	Küresellik Testi
Turizmin Etkilerine Yönelik Tutum (TIAS) Ölçeği	3,63	0,73	,719	,000
Kültürel Duyarlılık Ölçeği	3,74	0,85	,808	,000
Duygusal Dayanışma Ölçeği	4,11	0,82	,805	,000

Duygusal Dayanışma Ölçeğine ait faktör yapısını belirlemek için AFA yapılmıştır. Öncelikle yapılan AFA sonucunda ölçeğe ait maddelerin ölçekte kalıp kalmayacağını tespit etmek adına faktör yük değeri Tabachnick ve Fidell (2007) tarafından alt sınır olarak kabul edilen 0,32 olarak belirlenmiştir. İlk belirlemelere göre ölçekte 0,44'ten düşük faktör yük değerine sahip maddenin bulunmadığı görülmektedir.

Orijinal ölçek içerisinde, yerel halkın turistlere karşı sempatik yaklaşımlarını ölçmeye yönelik 4 ifade (3, 4, 5, 6), ($\alpha=85$), hoşgörülerini ölçmeye yönelik 4 ifade (7, 8, 9, 10), ($\alpha=85$), duygusal yakınlıklarını ölçmeye yönelik 2 ifade (1, 2), ($\alpha=0,93$) olmak üzere toplamda 10 ifade yer almaktadır. Araştırmaya yönelik gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizinde faktör yükü alt sınırı 0,45 seçilmiş ve faktör yükü 0,45'in altında kalan altıncı madde düşük faktör yüküne sahip olması nedeniyle analiz dışı bırakılmıştır. Dokuz madde için öz değeri 1'in üzerinde iki boyut belirlenmiştir. Ortaya çıkan boyutların ölçekte belirlenen boyutlarla tutarlılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Faktör analizine dahil edilen on maddenin güvenilirlik katsayısı (Cronbach's $\alpha = 0,82$) olarak hesaplanmıştır. Analiz sonucunda ortaya konan iki faktör, duygusal dayanışma düzeyi açısından toplam varyansın yüzde 58,48'sini açıklamaktadır. Faktör analizi sonucu ortaya çıkan birinci faktör Duygusal Yakınlık ve Sempati faktörü tek başına toplam varyansın yüzde 41,035'sini açıklamaktadır. Faktörün güvenilirlik düzeyi (Cronbach's $\alpha = 0,81$) ve öz değeri (Eigen value= 3,693) tatmin edici düzeydedir. İkinci faktör Hoşgörü' dür özdeğeri 1,57'dir. Tek başına toplam varyansın yüzde 17,45' ünü açıklayan bu faktörün güvenilirlik katsayısı Cronbach's $\alpha = 0,75$ olarak tespit edilmiştir.

TIAS ölçeği faktör analizi sonuçları Çizelge 2’de belirtilmiştir. Buna göre KMO değeri (KMO: 719) ve Bartlett küresellik testi değerleri ($\chi^2= 718,346$, $df=171$, $p<0,001$) incelendiğinde, TIAS ölçeğinin genel yapısının faktör analizi yapılmasına uygun olduğu ortaya çıkmıştır. Ölçeğin orijinal yapısı 27 madde ve 2 boyuttan meydana gelmektedir. Bu boyutlardan biri, yerel turizmi geliştirmeye yönelik hususlar boyutu, diğeri ise kişisel ve toplumsal faydalar boyutudur. Çalışma kapsamında yapılan açımlayıcı faktör analizinde faktör yükü alt sınırı 0,45 seçilmiş ve faktör yükü 0,45’in altında kalan maddeler (1, 8, 12, 14, 16, 17, 27) düşük faktör yüküne sahip olması ve binişik özellik sergilemesinden dolayı analiz dışı bırakılmıştır. 20 madde için öz değeri 1’in üzerinde 6 boyut belirlenmiştir. Yerel turizmi geliştirmeye yönelik hususlar boyutu, turizm gelişimi, imkanlar, teşvik ve destek olmak üzere üç ayrı yeni boyuta ayrılmıştır. Diğer bir boyut olan kişisel ve toplumsal faydaların ise altyapı, kirlilik ve yaşam şartları olarak üç ayrı yeni boyut oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca öncelikli olarak, ölçekte yer alan olumsuz ifadelerin ters kodlama işlemi gerçekleştirildikten sonra gerekli güvenilirlik ve geçerlilik yapılarının test edilmesi sağlanmıştır. Çizelge 2 incelendiğinde, TIAS ölçeğini oluşturan 6 boyutun toplam varyansı açıklama oranı %64,44 olarak tespit edilmiştir. Başka bir ifade ile yerel halkın turizmin etkilerine yönelik tutumlarını açıklamaya yönelik hazırlanmış 20 madde, toplam değişkenliğin %64’ünü açıklayan 6 boyut altında yer almıştır. Ölçeğin son haline yönelik güvenilirlik analizi uygulanmış ve Cronbach alfa katsayısı 0,73 olarak tespit edilmiştir. Bu katsayı ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların farklı kültürlere yönelik duyarlılık düzeylerinin tespit edilmesine yönelik ölçüm aracı olarak kullanılan “Kültürel Duyarlılık” ölçeğinin faktör analizine uygunluğu test edilmiştir. Buna göre KMO değeri (KMO: 808) ve Bartlett küresellik testi değerleri ($\chi^2= 820,700$, $df= 153$, $p<0,001$) incelendiğinde, Kültürel duyarlılık ölçeğinin genel yapısının faktör analizi yapılmasına uygun olduğu ortaya çıkmıştır. Faktör gruplarının sınıflandırılma ve değerlendirilmesinde Varimax rotasyonlu tablo dikkate alınmıştır. Faktör analizine tabi tutulan maddelerin öz değeri 1’den daha büyük ve minimum yükleme büyüklüğü olarak 0,45 kriteri kullanılmıştır. Faktör analizine dâhil edilen yirmi dört maddenin güvenilirlik katsayısı (Cronbach’s $\alpha = 0,85$) olarak hesaplanmıştır. Analiz sonucunda orijinal ölçek yapısına uygun olarak ortaya konan beş faktör, kültürlerarası iletişim duyarlılık düzeyi açısından toplam varyansın yüzde 65,6’sını

açıklamaktadır. Faktör analizi sonucu ortaya çıkan birinci faktör Kültürel Farklara Saygı faktörü tek başına toplam varyansın yüzde 31,7'sini açıklamaktadır. Faktörün güvenilirlik düzeyi (Cronbach's $\alpha = 0,80$) ve öz değeri (Eigen value= 5.71) tatmin edici düzeydedir. İkinci faktör Etkileşimde Kendine Güven'dir ve özdeğeri 2.30'dir. Tek başına toplam varyansın yüzde 12,8'ini açıklayan bu faktörün güvenilirlik katsayısı Cronbach's $\alpha = 0,82$ olarak tespit edilmiştir. Üçüncü faktör, Etkileşimde Dikkatli Olma tek başına varyansın yüzde 7,68'ini açıklamaktadır ve özdeğeri 1,38'dir. Ayrıca bu faktörün güvenilirlik düzeyi ise Cronbach's $\alpha = 0,79$ olarak belirlenmiştir. Etkileşimden Hoşlanma ismini taşıyan dördüncü faktör, tek başına varyansın yüzde 7,16'sını açıklamakta olup özdeğerinin 1,28 ve Cronbach's alfa katsayısının da $\alpha = 0,68$ olduğu görülmektedir. Beşinci faktör olarak, Etkileşimde Sorumluluk, tek başına toplam varyansın yüzde 6,26'sını açıklamaktadır. Faktörün güvenilirlik düzeyi Cronbach's $\alpha = 0.52$ olarak tespit edilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırmada yer alan değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla toplanan verilere ilişkin analiz sonuçlarına yer verilecektir. İlk olarak araştırmaya katılan bireylerin demografik yapısı incelenmiş ve araştırma alanına ilişkin bulgular elde edilmiştir. Daha sonra, araştırmada kullanılan ölçeklere ait güvenirlik analizlerine yer verilmiştir. Ölçeklere ilişkin geçerlik analizleri açımlayıcı faktör analizi sonucunda tablolar oluşturulmuş ve bulgular değerlendirilmiştir. Son olarak, alan yazın çerçevesinde oluşturulmuş kuramsal model ışığında, araştırma amacına yönelik olarak belirlenen hipotezleri test etmeye yönelik analizlere geçilmiştir.

4.1. Araştırmaya Katılan Kişilere İlişkin Sosyo- Demografik Özellikler

Araştırmaya katılan kişilerin demografik özellikleri çizelge 3'te belirtilmiştir. Örneklemen demografik dağılımı incelendiğinde, araştırmaya katılanların %67,4'ünün erkek, %34,8'inin 25-34 yaş arası ve %56'sının evli katılımcılardan oluştuğu görülmektedir.

Çizelge 3. Araştırmaya Katılan Kişilere İlişkin Özellikler

Değişken	Grup	N	%
Cinsiyet	Kadın	145	32,6
	Erkek	300	67,4
Yaş	18-24	117	26,3
	25-34	155	34,8
	35-44	95	21,3
	45-54	53	11,9
	55-64	21	4,7
	65 ve üzeri	4	,9
Medeni Durum	Evli	249	56
	Bekar	196	44
Eğitim Durumu	İlköğretim	66	14,8
	Ortaöğretim-Lise	183	41,1
	Üniversite (2 yıl)	103	23,1
	Üniversite (4 yıl)	76	17,1
	Lisansüstü	17	3,8

Çizelge 3-devamı

Meslek	İşçi	109	24,5
	Memur	51	11,5
	Emekli	11	2,5
	Öğrenci	50	11,2
	Ev hanımı	5	1,1
	İşsiz	7	1,6
	Esnaf	147	33
	Serbest Meslek	40	9
	Diğer*	25	5,6
Aylık Ortalama Kişisel Gelir	4.254 TL ve altı	158	35,5
	4.255TL- 6.000TL	90	20,2
	6.001TL- 8000TL	89	20
	8.000TL- 10.000TL	42	9,4
	10.001TL- 12.000TL	40	9
	12.001TL ve üzeri	26	5,8
* 18 Tekne Çalışanı, 3 Döviz Bürosu Vezne Elemanı			

Eğitim durumu incelendiğinde %41,1'inin Ortaöğretim- Lise mezunu olduğu ve meslek grubu olarak da %24,5'ünün işçi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca aylık ortalama kişisel gelir düzeyine bakıldığında %35,5'inin 4.254 TL ve altı gelire sahip olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 4. Katılımcıların Şanlıurfa İle İlgili Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Değişken	Grup	N	%
Ailemin temel geçim kaynaklarından biri turizmdir.	Evet	328	73,7
	Hayır	117	26,3
Şanlıurfa'da turizmin gelişmesini isterim.	Evet	437	98,2
	Hayır	8	1,8
Burada doğdum.	Evet	316	71
	Hayır	129	29
Kaç yıldır Şanlıurfa'da yaşıyorsunuz?	1 yıl ve 1 yıldan az	25	5,6
	2- 5 yıl	31	7
	6-10 yıl	51	11,5
	10-15 yıl	41	9,2
	16 yıl ve üzeri	297	66,7
	Total	116	100,0

Araştırmaya katılan kişilerin Şanlıurfa İli' ne yönelik özellikleri çizelge 4'te gösterilmektedir. Katılımcılara temel geçim kaynaklarının turizm olup olmadığı sorulmuş ve %73,7'ünün ailelerinin temel geçim kaynaklarının turizm olduğunu belirtmişlerdir. Şanlıurfa'da turizm potansiyeline bağlı olarak, turizmin gelişmesini isteyip istemedikleri incelendiğinde, katılımcıların %98,2'sinin turizmin gelişimini isterim yönünde cevap

verdikleri anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılanların %71'inin Şanlıurfa'da doğduğu ve %66,7'sinin 16 ve üzeri yıl Şanlıurfa'da yaşadığı tespit edilmiştir. Bu durumda, katılımcıların Şanlıurfa'da doğup belirli bir süre çeşitli amaçlarla başka bir yörede yaşam sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Çizelge 5. Şanlıurfa Turizmi Açısından Yerel Halka Yönelik Sorular

İfadeler	Katılım Düzeyi	%
Şanlıurfada turizmin gelişiminden ekonomik olarak faydalanmaktayım	Kesinlikle Katılmıyorum	7,9
	Katılmıyorum	8,3
	Kararsızım	5,8
	Katılıyorum	48,3
	Kesinlikle katılıyorum	29,7
Şanlıurfayı ziyaret eden yerli ziyaretçilerle iletişimim var	Kesinlikle Katılmıyorum	2,5
	Katılmıyorum	9,2
	Kararsızım	10,8
	Katılıyorum	47,0
	Kesinlikle Katılıyorum	30,6
Şanlıurfayı ziyaret eden yabancı ziyaretçilerle iletişimim var	Kesinlikle katılmıyorum	4,9
	Katılmıyorum	15,3
	Kararsızım	20,4
	Katılıyorum	34,4
	Kesinlikle Katılıyorum	24,9
Farklı kültürlerden gelen yerli ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanırım	Kesinlikle Katılmıyorum	2,2
	Katılmıyorum	2,5
	Kararsızım	9,9
	Katılıyorum	45,8
	Kesinlikle Katılıyorum	39,6
Farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanırım	Kesinlikle Katılmıyorum	1,3
	Katılmıyorum	2,2
	Kararsızım	11,7
	Katılıyorum	42,9
	Kesinlikle Katılıyorum	41,8
Farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergilerim	Kesinlikle Katılmıyorum	4,0
	Katılmıyorum	8,3
	Kararsızım	24,5
	Katılıyorum	37,5
	Kesinlikle Katılıyorum	25,6

Çizelge 5- devamı

Farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergilerim	Kesinlikle Katılmıyorum	6,1
	Katılmıyorum	12,1
	Kararsızım	33,0
	Katılıyorum	27,2
	Kesinlikle Katılıyorum	21,6

Araştırma kapsamında bir turizm destinasyonu olarak Şanlıurfa turizmi ile ilgili yerel halka sorular yöneltilmiştir. Özellikle katılımcıların %48,3'ünün Şanlıurfa'da turizm gelişiminden ekonomik olarak fayda sağlamalarına yönelik katılım sağladıkları görülmektedir. Katılımcıların, Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ziyaretçilerle iletişimleri incelendiğinde %47'si; yabancı ziyaretçilerle iletişimleri incelendiğinde ise %42,9'unun iletişim sağladıkları bildirilmiştir. Böylelikle, yerli ziyaretçilerle gerçekleşen iletişimin yabancılara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %45'sinin Şanlıurfa'ya farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle; %42,9'unun ise farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanma fikrine katılım sağladıkları görülmektedir. Bu açıdan katılımcıların çoğunlukla farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlandığı anlaşılmaktadır. Katılımcılara farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergileyip sergilemedikleri sorulduğunda, en yüksek olarak %37,5 katılıyorum oranıyla, benzer inanç ve davranış sergilediği yanıtı ortaya çıkmıştır. Ancak farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle benzer inanç ve davranış sergileyip sergilemediği sorusu yöneltildiğinde ise yerli ziyaretçiye göre bu oranın azalış gösterdiği anlaşılmakta olup %33 oranla kararsız oldukları görülmektedir. Bu durum yerli ziyaretçilerin Şanlıurfa kültüründeki inancı, yaşam tarzına, paylaşılan değerlere yönelik merak duygusunun yabancı ziyaretçiye göre biraz daha fazla olduğunu gösterebilir.

4.2. Güvenilirlik Analizine İlişkin Bulgular

Güvenilirlik analizi, herhangi bir örneklem üzerinde veri toplamak amacıyla geliştirilen ölçme aracını oluşturan ifadelerin kendi aralarında tutarlılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla kullanılır (Altunışık vd., 2012: 126). Araştırmada kapsamında ifadeler arası tutarlılık düzeyini ölçmek için Cronbach alfa güvenilirlik testi uygulanmıştır. Cronbach alfa likert tipli ölçeklerde sıklıkla kullanılmaktadır. Maddelerin

iç tutarlılığının bir ölçüsü olan Cronbach alfa katsayısı, ölçekte bulunan maddelerin homojen yapısını açıklamak veya sorgulamak üzere kullanılır. Cronbach alfa katsayısı yüksek olan ölçekteki maddelerin birbirleriyle tutarlı bir o kadar da aynı özelliği ölçen maddelerden meydana geldiği yorumu yapılır. Cronbach alfa katsayısının, $0 < \alpha < 0.40$ ise güvenilir değil, $0.40 < \alpha < 0.60$ ise düşük güvenilirlikte, $0.60 < \alpha < 0.80$ ise oldukça güvenilir, $0.80 < \alpha < 1.00$ ise yüksek güvenilirlikte olduğu ifade edilmektedir (Yıldız ve Uzunsakal, 2018: 19).

Çizelge 6. Turizmin Etkilerine Yönelik Tutum (TIAS) Ölçeğine İlişkin Ölçeğine İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

İfadeler		A.O.	S. S.	Cronbach's Alpha Silindiğinde
1	Bulunduğum bölgeye daha fazla ziyaretçi çekecek yeni turizm olanaklarına karşıyım	4,59	,59	,841
2	Bulunduğum bölgede turizmin etkin bir şekilde teşvik edilmesi gerektiğine inanıyorum.	4,40	,60	,839
3	Şanlıurfa İli daha fazla ziyaretçi çekmeye çalışmamalıdır.	4,38	,73	,841
4	Şanlıurfa' da turizmin etkin bir şekilde teşvik edilmesi gerektiğine inanıyorum.	4,45	,57	,837
5	Bulunduğum bölgede turistik tesislerin daha yoğun bir şekilde geliştirilmesi teşvik edilmelidir.	4,51	,58	,837
6	Turizmin bulunduğum bölgede çok önemli bir role sahip olduğunu destekliyorum.	4,46	,65	,835
7	Devletin bulunduğum bölgede turizmi desteklemesi doğru bir karardır.	4,50	,57	,837
8	Bulunduğum bölgenin daha fazla turizm merkezi olması gerektiğine inanıyorum.	4,43	,63	,837
9	Turizmin çevreyi olumsuz şekilde etkilediğine inanıyorum.	4,01	,99	,837
10	Mevcut turizm tesislerinden gelen ses düzeyi bulunduğum bölge için uygun değildir.	3,64	,97	,841
11	Turizmden dolayı bulunduğum bölgede daha fazla atık oluşmuştur.	3,69	1,10	,837
12	Ziyaretçiler değerlidir.	4,48	,70	,840
13	Turizm, bulunduğum bölgede yapılmakta olan açık alan faaliyetlerinin kalitesini düşürdü.	3,77	,99	,839
14	Turizm bulunduğum bölgede suç oranını arttırdı.	3,88	,99	,838

Çizelge 6-devamı

15	Turizmin faydaları, turizmin gelişiminin olumsuz sonuçlarından ağır basmaktadır.	4,07	,85	,842
16	Turizmi destekliyorum ve turizmin bulunduğum bölgede ana endüstri kolu olmasını istiyorum.	4,40	,68	,836
17	Yerel yönetimlerin uzun vadeli planlamaları neticesinde turizmin olumsuz etkileri kontrol altına alınabilir.	4,23	,71	,839
18	Bulunduğum bölgede turizmin gelişimi yerel halk için daha fazla iş imkânı sağlayacaktır.	4,50	,63	,836
19	Bulunduğum bölgede daha iyi yollara sahibim.	4,07	,77	,836
20	Bulunduğum bölgede turizm sayesinde kamu hizmetlerinin kalitesi artmıştır.	3,95	,82	,836
21	Turizmin bir sonucu olarak harcayacak daha fazla paraya sahibim.	3,70	,88	,841
22	Bulunduğum bölgede turizm yaşam standardımı arttırmıştır.	3,92	,80	,837
23	Bulunduğum bölgede turizm sayesinde daha fazla turistik etkinlik olanaklarına sahibim.	3,88	,83	,835
24	Turizm endüstrisi, bulunduğum bölgede arzulanan istihdam olanaklarını sağlamaktadır.	4,11	,80	,836
25	Turizmin bir sonucu olarak bulunduğum bölgede daha fazla alışveriş yapma imkânına sahibim.	3,77	,91	,839
27	Turizm endüstrisi, bulunduğum bölgenin ekonomisi için önemli rol oynamaya devam edecektir.	4,33	,62	,839
Ortalama 4,16				
Standart Sapma 0,34				
Cronbach's Alfa Katsayısı 0,843				

Çizelge 6 incelendiğinde, ölçeğin genel Cronbach alfa katsayısının 0,843 olduğu görülmektedir. Soru- bütün değerlerine bakıldığında ise Cronbach alfa katsayılarının ise 0,836-0,85 arasında olduğu saptanmıştır. TIAS ölçeğine ilişkin 26. madde silindiğinde Cronbach Alfa katsayısında artış olduğunun gözlemlenmesi nedeniyle ölçekten çıkarılmıştır. Araştırmaya katılanların, turizmin etkilerine yönelik tutumlarını belirleyebilmek için hazırlanan ölçeğe ilişkin katılım düzeyinin sağlandığı tespit edilmiştir. Turizmin etkilerine yönelik tutum (TIAS) ölçeğinin genel ortalaması $\bar{x} = 4,16$ olarak bulunmuştur ve katılıyorum seçeneğinde ortalama olduğu görülmektedir. Bağıl değişkenlik katsayısına bakıldığında, $SS/AO \leq 0,30$ formülüne göre değer 0,08 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen sonuca göre standart sapmanın yüksek olmadığı dolayısıyla

katılımcıların turizmin etkilerine yönelik tutumlarında homojen bir dağılım sergiledikleri görülmektedir. TIAS ölçeğinin güvenilirliğine ilişkin Cronbach Alfa katsayısı $\alpha = 0,843$ olarak tespit edilmiştir. TIAS ölçeği $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ölçek yüksek derecede güvenilirlik sınırları içerisinde yer aldığından oldukça güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılanların, bulunduğu bölgede turistik tesislerin daha yoğun bir şekilde geliştirilmesinin teşvik edilmesine ilişkin ifadeye verdikleri katılımın $\bar{x} = 4,51$ ortalama ile en yüksek ortalamaya sahip ifade olduğu tespit edilmiştir. “Devletin bulunduğu bölgede turizmi desteklemesi doğru bir karardır.” ifadesi $\bar{x} = 4,50$ ortalama ile katılımcıların yüksek oranda katılım gösterdikleri diğer bir ifade olmaktadır. Ayrıca katılımcılar, “Bulduğum bölgede turizmin gelişimi yerel halk için daha fazla iş imkanı sağlayacaktır” ifadesine de $\bar{x} = 4,50$ ortalama ile yüksek katılım sağlamışlardır. Ölçek içerisinde en düşük ortalamaya sahip ifade $\bar{x} = 3,64$ ortalama ile “Mevcut turizm tesislerinden gelen ses düzeyi bulunduğum bölge için uygun değildir.” ifadesi olmaktadır. Bununla birlikte, “Turizmden dolayı bulunduğum bölgede daha fazla atık oluşmuştur.” ifadesi $\bar{x} = 3,69$ ortalama ile diğer düşük katılımın sağlandığı ifade olarak tespit edilmiştir.

Çizelge 7. Kültürel Duyarlılık Ölçeğine İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

İfadeler		A.O.	S. S.	Cronbach's Alpha Silindiğinde
1	Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurmaktan zevk alırım.	4,44	,65	,834
2	Bence, diğer kültürlerin insanları dar görüşlüdür.	4,02	,90	,838
3	Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken kendimden oldukça emin olurum.	4,07	,73	,835
4	Farklı kültürlerden insanların önünde konuşmayı çok zor bulurum.	3,78	,85	,837
5	Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken ne söyleyeceğimi daima bilirim.	4,02	,72	,837
6	Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurduğumda istediğim kadar sosyal olabilirim.	4,08	,76	,841
7	Farklı kültürlerden insanlarla birlikte olmayı sevmem.	4,17	,91	,832
8	Farklı kültürlerden insanların değerlerine saygı duyarım.	4,46	,63	,836
9	Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken kolayca sinirlenirim.	4,20	,81	,835
10	Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken kendimi güvende hissedirim.	3,85	,80	,841
12	Farklı kültürlerden insanlarla birlikteyken sık sık cesaretim kırılır.	4,08	,87	,833

Çizelge 7-devamı

13	Farklı kültürlerden insanlara karşı açık fikirliyimdir.	4,14	,77	,837
14	Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken çok iyi gözlem yaparım.	4,14	,77	,839
15	Farklı kültürlerden insanlarla etkileşimde bulunduğumda genellikle kendimi işe yaramaz hissediyorum.	4,23	,93	,834
16	Farklı kültürlerden insanların davranış biçimlerine saygı duyarım.	4,35	,67	,832
17	Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken mümkün olduğu kadar çok bilgi edinmeye çalışırım.	4,28	,77	,835
18	Farklı kültürlerden insanların fikirlerini kabul etmem.	4,25	,81	,832
19	Farklı kültürden insanlarla etkileşim sırasında, imalı anlatımlara karşı duyarlıyım.	3,93	,72	,841
20	Kendi kültürümün diğer kültürlerden daha iyi olduğunu düşünürüm.	3,88	,84	,843
21	Etkileşimimi sırasında kültürel olarak farklı muhababıma sık sık olumlu tepkiler veririm.	3,95	,77	,840
22	Kültürel olarak farklı insanlarla ilgilenmek zorunda kalacağım durumlardan kaçınırım.	3,84	,97	,836
23	Kültürel olarak farklı muhababıma, sözlü veya sözsüz işaretlerle onu anladığımı sık sık gösteririm.	4,11	,73	,839
24	Kültürel olarak farklı olan muhababımla benim aramdaki farklılıklara karşı hoşnutluk hissedirim.	4,22	,59	,834
Ortalama 4,11				
Standart Sapma 0,37				
Cronbach's Alfa Katsayısı 0,843				

Elde edilen verilerin analizi sonucunda “Kültürel Duyarlılık” ölçeğinin genel ortalamasının $\bar{x} = 4,11$ olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, katılımcıların farklı kültürlerle yönelik duyarlılık düzeylerinin incelenmesi amacıyla hazırlanan ölçeğe ilişkin katılımın sağlandığı görülmektedir. Kültürel duyarlılık ölçeğinin güvenilirliği incelendiğinde, Cronbach Alfa katsayısının $\alpha = 0,84$ olduğu tespit edilmiştir ve $0.80 < \alpha < 1.00$ güvenilirlik sınırları içerisinde olduğundan yüksek güvenilirlik sağladığı görülmektedir. Bağıl değişkenlik katsayısı incelendiğinde, $SS/AO \leq 0,30$ formülüne göre değer, 0,09 olarak hesaplanmıştır ve standart sapmanın yüksek olmadığı dolayısıyla katılımcıların farklı kültürlerle yönelik duyarlılıklarında homojen bir dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

Katılımcıların, farklı kültürlerden insanların değerlerine saygı duymalarına ilişkin ifadeye $\bar{x} = 4,46$ ortalama ile en yüksek oranda katılım sağladıkları belirlenmiştir. Ölçek içerisinde yüksek katılımın sağlandığını gösteren diğer bir ifade ise, “Farklı kültürlerden insanların davranış biçimlerine saygı duyarım.” ifadesidir. $\bar{x} = 4,35$ ortalama ile katılıyorum seçeneğinde yoğunlaştığı görülmektedir. “Kültürel olarak farklı olan muhatabımla benim aramdaki farklılıklara karşı hoşnutluk hissederim.” ifadesine katılım, $\bar{x} = 4,22$ ortalama ile katılıyorum seçeneğinde yoğunlaşmaktadır. Ölçeğe ilişkin diğer bir ifade olarak, “Farklı kültürden insanlarla etkileşim sırasında, imalı anlatımlara karşı duyarlıyım.” ifadesine yönelik katılımın, $\bar{x} = 3,93$ ortalama ile katılıyorum seçeneğinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. “Farklı kültürlerden insanların önünde konuşmayı çok zor bulurum.” ifadesine $\bar{x} = 3,78$ en düşük ortalama ile en az katılımın sağlandığı görülmektedir.

Çizelge 8. Duygusal Dayanışma Ölçeğine İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

İfadeler		A.O	S.S.	Cronbach's Alpha Silindiğinde
1	Şanlıurfa ilinde tanıştığım bazı ziyaretçilere kendimi yakın hissediyorum.	4,21	,66	,806
2	Şanlıurfa ilinde bulunan bazı ziyaretçiler ile arkadaşlık kurdum.	4,22	,69	,808
3	Kendimi Şanlıurfa ili ziyaretçileriyle özdeşleştiriyorum.	3,91	,80	,806
4	Şanlıurfa ili ziyaretçileri ile birçok ortak yönüm var.	3,86	,82	,817
5	Şanlıurfa ilindeki ziyaretçilere karşı sevgi hissediyorum.	4,20	,68	,809
6	Şanlıurfa ilindeki ziyaretçileri anlıyorum.	4,11	,69	,806
7	Ziyaretçilerin Şanlıurfa iline gelmesinden gurur duyuyorum.	4,51	,60	,814
8	Şanlıurfa ilinin ziyaretçi ağırlamaktan fayda sağladığını hissediyorum.	4,53	,58	,817
9	Yerel ekonomiye katkı sağladıklarından dolayı ziyaretçileri takdir ediyorum.	4,52	,57	,820
10	Şanlıurfa ili ziyaretçilerine adil davranıyorum.	4,49	,60	,816
Ortalama 4,25				
Standart Sapma 0,42				
Cronbach's Alfa Katsayısı 0,82				

Araştırmaya katılanların, destinasyonu ziyaret eden turistlerle etkileşimi sonucunda duygusal dayanışma düzeylerini belirleyebilmek için hazırlanan ölçeğe ilişkin

katılımının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu sebeple, “Duygusal Dayanışma” ölçeğinin genel ortalaması, $\bar{x} = 4,25$ olarak tespit edilmiştir. Bağlı değişkenlik katsayısı incelendiğinde, $SS/AO \leq 0,30$ formülüne göre değer, 0,09 olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan bu değere göre standart sapmanın yüksek olmadığı böylelikle katılımcıların duygusal dayanışma ölçeğine yönelik verdikleri yanıtların homojen bir dağılım sergilediği tespit edilmiştir. Duygusal dayanışma ölçeğinin güvenilirliğine ilişkin güvenilirlik analizi sonucunda, Cronbach Alfa katsayısı $\alpha = 0,82$ olarak elde edilmiştir. Ölçeğin $0,80 < \alpha < 1,00$ güvenilirlik sınırları içerisinde yer aldığı ve bu sebeple yüksek güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir.

Katılımcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde, “Şanlıurfa ilinin ziyaretçi ağırlamaktan fayda sağladığını hissediyorum.” ifadesine $\bar{x} = 4,53$ ortalama ile en yüksek katılımın sağlandığı görülmektedir. Ardından, katılımcıların yerel ekonomiye katkı sağladıklarından dolayı ziyaretçileri takdir etmelerine ilişkin ifadeye $\bar{x} = 4,52$ ortalama ile oldukça yüksek oranda katılım sağladıkları tespit edilmiştir. Ölçeğe ilişkin bir diğer $x = 4,51$ ortalama ile yüksek oranda katılım sağlanan ifade ise, “Ziyaretçilerin Şanlıurfa iline gelmesinden gurur duyuyorum.” ifadesidir. Genel olarak katılımcıların katılım düzeylerinin yüksek olduğu görülmekte olup, en düşük katılım düzeyinin sırasıyla $\bar{x} = 3,91$ $\bar{x} = 3,86$ ortalama ile “Kendimi Şanlıurfa ili ziyaretçileriyle özdeşleştiriyorum.” ve “Şanlıurfa ili ziyaretçileri ile birçok ortak yönüm var.” ifadeleri olarak belirlenmiştir.

4.3. Açıklayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Faktör analizi, çok sayıda değişken arasındaki ilişkilerin anlaşılmasını ve yorumlanmasını kolaylaştırmak için, önermeleri daha az sayıda temel boyuta indirmek veya özetlemek için kullanılan çok değişkenli analiz tekniğine verilen genel isimdir (Altunışık vd., 2012). Verilerin faktör analizi için uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett testi ile incelenebilir. KMO katsayısı, veri matrisinin faktör analizi için uygun olup olmadığı ve veri yapısının uygunluğu hakkında bilgi vermektedir (Hair vd., 1998).

Faktör analizinde, KMO’nun 0,60’dan yüksek çıkması beklenmektedir. Bartlett testi, değişkenler arasında ilişki olup olmadığını kısmi korelasyonlar temelinde inceler. Hesaplanan ki-kare istatistiğinin anlamlı çıkması, veri matrisinin uygun olduğunun

göstergesidir. Test sonucunun anlamlı çıkması, puanların normallığının de bir kanıtı olarak görülebilir (Büyüköztürk, 2009). Faktör analizinde araştırmacılar, ölçek maddelerinin taşıdığı oldukları faktör yük değerinin 0,30'dan yüksek olması gerektiğini ifade etmektedirler (Büyüköztürk, 2015; DeVellis, 2014; Tavşancıl, 2006; Yaman ve Tekin, 2010). Faktör analizinde gerçekleştirilen döndürme tekniğinde amaç, maddelerin bir faktördeki yükünü artırmak; böylece, faktörlerin kendileriyle en yüksek ilişkiyi veren maddeyi bulmalarını sağlayıp yorumlamayı kolaylaştırmaktır (Büyüköztürk, 2015). Araştırmada kullanılan ölçme aracının yapı geçerliliğini belirleyebilmek amacıyla açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemeden önce veri setinde kayıp değerlerin olup olmadığı ve uç değerlerinin sayıca çok olup olmadığı incelenmiş, uç değer olarak tespit edilen veriler analiz dışında tutulmuş ve veri setinin analiz için uygun olduğu saptanmıştır.

4.3.1. Turizmin Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı

Faktör Analizi

Açımlayıcı Faktör Analizi öncesinde yapılan Kaiser-Mayer-Olkin katsayı değeri ,796 (KMO>.60) çıkmıştır. Barlett Sphericity testinde ki-kare değeri ise anlamlı bulunmuş ($\chi^2= 1974,183$; $sd=120$ $p<.001$), böylece ölçeğin faktör analizine uygun olduğu anlaşılmıştır. Ardından ölçeğin yapı geçerliliğinin belirlenmesi amacıyla “Açımlayıcı Faktör Analizi” yapılmış, faktör analizi sürecinde ölçek maddelerinin faktörlere dağılımı durumunu belirlemek için önce, Temel Bileşen Analizi, ardından da faktör yük değerlerini belirlemek için Direct Oblimin eğik döndürme tekniği uygulanmıştır. Ayrıca ölçeğin faktör sayısı için çizgi yamaç grafiği incelenmiştir. İşlemler sonucunda ölçeğin, öz değeri 1'den büyük olan 3 faktöre sahip olduğu anlaşılmıştır. Ölçeğin orijinal yapısı 27 madde ve 2 boyuttan meydana gelmektedir. Bu boyutlardan biri, yerel turizmi geliştirmeye yönelik hususlar boyutu, diğeri ise kişisel ve toplumsal faydalar boyutudur. Faktör analizi sonucu, faktörler altında kümeleşen her bir ifadeye ait faktör yük değerinin ,45 ya da daha yüksek olması, seçim için iyi bir ölçüdür (Büyüköztürk vd., 2012). Dolayısıyla bu çalışma kapsamında yapılan açımlayıcı faktör analizinde faktör yükü alt sınırı 0,45 seçilmiş ve faktör yükünün altında kalan maddeler (1, 2, 3, 12, 13, 14, 15, 19, 20, 26, 27) düşük faktör yüküne sahip olması ve binişik özellik sergilemesinden dolayı analiz dışı bırakılmıştır. Böylelikle, 16 madde için öz değeri 1'in üzerinde üç boyut

belirlenmiştir. Ölçeğin orijinal yapısında yer alan, *Yerel Turizmi Geliştirmeye Yönelik Hususlar boyutu* içerisinde yer alan ifadeler faktör analizi sonucunda *Teşvik ve Destek* boyutu içerisinde yer almaktadır. Orijinal ölçekte yer alan ikinci boyut, *Kişisel ve Toplumsal Faydalar* boyutu ise bu araştırmada *İmkanlar, Etkiler* olmak üzere ayrı ayrı sınıflandırılmıştır. Araştırmada elde edilen faktör analizi sonuçlarına göre üç ayrı yeni boyutun ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Ayrıca öncelikli olarak, ölçekte yer alan olumsuz ifadelerin ters kodlama işlemi gerçekleştirildikten sonra gerekli güvenilirlik ve geçerlilik yapılarının test edilmesi sağlanmıştır.

Çizelge 9. Turizmin Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi

Boyutlar	İfadeler	Faktör Yüğü	Faktör Öz Değerleri	Faktörlerin Varyansları Açıklama Oranı %
Teşvik ve Destek	7.Devletin bulunduğum bölgede turizmi desteklemesi doğru bir karardır.	,759	4,084	25,524
$\alpha = 0,80$				
	5.Bulunduğum bölgede turistik tesislerin daha yoğun bir şekilde geliştirilmesi teşvik edilmelidir.	,743		
	4.Şanlıurfa’ da turizmin etkin bir şekilde teşvik edilmesi gerektiğine inanıyorum.	,720		
	8.Bulunduğum bölgenin daha fazla turizm merkezi olması gerektiğine inanıyorum.	,719		
	6.Turizmin bulunduğum bölgede çok önemli bir role sahip olduğunu destekliyorum.	,672		
	17.Yerel yönetimlerin uzun vadeli planlamaları neticesinde turizmin olumsuz etkileri kontrol altına alınabilir.	,567		
	16.Turizmi destekliyorum ve turizmin bulunduğum bölgede ana endüstri kolu olmasını istiyorum.	,537		
	18.Bulunduğum bölgede turizmin gelişimi yerel halk için daha fazla iş imkânı sağlayacaktır	,485		
İmkanlar	22.Bulunduğum bölgede turizm yaşam standardımı arttırmıştır.	,806	2,429	15,183
$\alpha = 0,78$				
	23.Bulunduğum bölgede turizm sayesinde daha fazla turistik etkinlik olanaklarına sahibim.	,777		
	25.Turizmin bir sonucu olarak bulunduğum bölgede daha fazla alışveriş yapma imkânına sahibim.	,764		
	21.Turizmin bir sonucu olarak harcayacak daha fazla paraya sahibim.	,739		
	24.Turizm endüstrisi, bulunduğum bölgede arzulanen istihdam olanaklarını sağlamaktadır.	,563		

Çizelge 9 -devamı

Etkiler	9.Turizmin çevreyi olumsuz şekilde etkilediğine inanıyorum.*	,783	1,678	10,490
$\alpha = 0,69$				
	10.Mevcut turizm tesislerinden gelen ses düzeyi bulunduğum bölge için uygun değildir.*	,788		
	11.Turizmden dolayı bulunduğum bölgede daha fazla atık oluşmuştur.*	,778		
Faktörlerin Toplam Varyansı Açıklama Oranı				51,197
Ölçeğin Toplam Cronbach's Alfa Katsayısı				,78
Kaiser- Meyer- Olkin Örneklem Yeterliliği Ölçümü				,796
Bartlett Küresellik Testi				$\chi^2= 1974,183$ df=120, p<,001
	*Ters Kodlanmıştır			

TIAS ölçeği faktör analizi sonuçları Çizelge 9'da belirtilmiştir. Buna göre KMO değeri (KMO: 0,796) ve Bartlett küresellik testi değerleri ($\chi^2= 1974,183$, df=120, p<,001) incelendiğinde, TIAS ölçeğinin genel yapısının faktör analizi yapılmasına uygun olduğu ortaya çıkmıştır. Çizelge 8 incelendiğinde, TIAS ölçeğini oluşturan 3 boyutun toplam varyansı açıklama oranı %51,197 olarak tespit edilmiştir. Başka bir ifade ile yerel halkın turizmin etkilerine yönelik tutumlarını açıklamaya yönelik hazırlanmış 16 madde, toplam değişkenliğin %51'ini açıklayabilmektedir. Ölçeğin son haline yönelik güvenilirlik analizi uygulanmış ve Cronbach alfa katsayısı ,78 olarak tespit edilmiştir. Bu katsayı ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Sekiz madde ile birinci boyutu bölgede turizmin gelişimine yönelik gerekli teşviğin sağlanması ve desteğin verilmesine yönelik ifadeleri kapsayan “*Teşvik ve Destek*” boyutunun özdeğeri 4,084, açıklanan varyans oranı ise 25,524 olarak tespit edilmiştir. İkinci boyutun ifadeleri, turizmin bölgede yerel halka sağladığı olanakları kapsamı nedeniyle “*İmkanlar*” olarak ifade edilen boyutun özdeğerinin 2,429, açıklanan varyansının ise 15,183 olduğu ortaya çıkmıştır. Üçüncü boyut, turizmin fiziksel çevreye yönelik etkilerini ifade etmesi nedeniyle “*Etkiler*” boyutu olarak ifade edilmekte olup, özdeğerinin 1,678, açıklanan varyans oranının ise 10,490 olduğu anlaşılmaktadır.

Ortaya çıkan her bir boyut için güvenilirlik analizi ve aritmetik ortalama değerleri tespit edilmiştir:

Teşvik ve Destek boyutunun beş maddeden oluştuğu görülmektedir. Güvenilirlik analizi sonucunda, Cronbach alfa katsayısı $\alpha = ,808$ olarak tespit edilmiştir ve oldukça yüksek güvenilirliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. $x = 4,43$ genel ortalamayla her bir maddeye yönelik katılımcıların katılım düzeylerinin oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bağlı değişkenlik katsayısı incelendiğinde, değerin 0,15 olarak hesaplanmıştır ve standart sapmanın yüksek oluşu dolayısıyla bu sorulara verilen yanıtların heterojen bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır.

İmkanlar boyutunun faktör analizi sonucunda, beş maddeden oluştuğu görülmektedir. Cronbach alfa katsayısının $\alpha = ,787$ olarak tespit edilmiştir ve yüksek güvenilirlik sınırları içerisinde yer almaktadır. $x = 3,87$ genel ortalamayla katılımcıların bu boyuta yönelik katılım düzeyleri incelendiğinde katılım sağladıkları belirlenmiştir.

Etkiler boyutunun üç maddeden oluştuğu görülmektedir. Güvenilirlik analizi sonucunda, Cronbach alfa katsayısı $\alpha = ,691$ olarak tespit edilmiş ve güvenilirlik sınırları içerisinde yer aldığı belirlenmiştir. Katılımcıların etkiler boyutuna yönelik katılım düzeyleri incelendiğinde $x = 3,83$ ortalamayla katılım gösterdikleri ortaya çıkmıştır.

4.3.2. Kültürel Duyarlılık Ölçeğine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi

Ölçeğin orijinal yapısı 24 madde ve 5 boyuttan meydana gelmektedir. Bu boyutlar sırasıyla, Etkileşimden Hoşlanma, Etkileşimde Dikkatli Olma, Kültürel Farklara Saygı, Etkileşimde Sorumluluk, Etkileşimde Kendine Güven” olarak ifade edilmektedir. Beş faktör içerisinde etkileşimde sorumluluk, katılımcıların kültürlerarası iletişime katılımıyla alakalı duygularıyla ilgilidir. 1, 11, 13, 21, 22, 23, 24. maddeler, ‘etkileşimde sorumluluk’ faktörüyle alakalı soruları kapsamaktadır. Kültürel farklılıklara saygı faktörü temelde katılımcıların farklı kültür ve fikirlere ilişkin yönelimlerini veya dayanma kapasitelerini irdelemektedir ve bu faktörü; 2, 7, 8, 16, 18, 20. maddeler temsil etmektedir. Etkileşimde kendine güvenme, katılımcıların kültürlerarası ortamda kendilerinden ne kadar emin olduklarıyla ilgili sorgulamadır. 3, 4, 5, 6, 10. maddeler bu faktör kapsamında yer almaktadır. Dördüncü faktör olan etkileşimden hoşlanma, farklı kültürlerden insanlarla iletişim kurmaya karşı olumlu veya olumsuz tepki göstermeyle ilgilidir. Etkileşimden hoşlanma faktörü 9, 12 ve 15. maddeler üzerinden ele alınmaktadır. Son olarak, etkileşimde dikkatli olma faktörü (14, 17 ve 19) ise katılımcıların kültürlerarası

etkileşimde neler olduğunu anlamaya yönelik çabalarının incelenmesine yöneliktir (Chen ve Starosta, 2000: 19). Chen ve Starosta'nın (2000) ölçekle ilgili olarak belirttiği şekilde; 2, 4, 7, 9, 12, 15, 18, 20 ve 22. maddeler ters kodlanmıştır. Dolayısıyla bu olumsuz ifadeler, okumada olumlu olarak anlamlandırılmalıdır.

Katılımcıların kültürel duyarlılık düzeyi faktörlerini belirlemek amacıyla hazırlanan likert tipi 24 maddeye verilen cevaplar doğrultusunda faktör analizi uygulanmıştır. Öz değer (eigen value) ve yamaç eğrisi grafiği (scree plot) incelemesi sonucunda; ölçeğin orijinal boyutlarından farklı olarak 4 faktör grubunun ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Ölçekte yer alan altı madde (1, 6, 11, 13, 14, 19, 20) faktör değeri 0,45'in altında olduğu için analiz dışında tutulmuştur. Ölçekte yer alan ifadelerin faktör yüklemesi, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri çizelge 10'da gösterilmektedir.

Çizelge 10. Kültürel Duyarlılık Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi

İfadeler		Faktörler	Faktör Öz Değerleri	Faktörlerin Varyansları Açıklama Oranları (%)
Etkileşimde Sorumluluk	12.Farklı kültürlerden insanlarla birlikteyken sık sık cesaretim kınılır.	,756	4,564	26,849
$\alpha= 0,80$				
	15.Farklı kültürlerden insanlarla etkileşimde bulunduğumda genellikle kendimi işe yaramaz hissediyorum.	,716		
	18.Farklı kültürlerden insanların fikirlerini kabul etmem.	,674		
	22.Kültürel olarak farklı insanlarla ilgilenmek zorunda kalacağım durumlardan kaçınıyorum.	,658		
	9.Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken kolayca sinirlenirim.	,650		
	7.Farklı kültürlerden insanlarla birlikte olmayı sevmem.	,650		
	2.Bence, diğer kültürlerin insanları dar görüşlüdür.	,507		
Etkileşimden Hoşlanma	23.Kültürel olarak farklı muhabıbıma, sözlü veya sözsüz işaretlerle onu anladığımı sık sık gösteririm.	,817	2,024	11,906
$\alpha= 0,59$				
	24.Kültürel olarak farklı olan muhabıbımla benim aramdaki farklılıklara karşı hoşnutluk hissedirim.	,707		
	21.Etkileşimimiz sırasında kültürel olarak farklı muhabıbıma sık sık olumlu tepkiler veririm.	,470		

Çizelge 10 - devamı

Etkileşimde Kendine Güvenme				
$\alpha= 0,63$	5.Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken ne söyleyeceğimi daima bilirim.	,748	1,345	7,911
	3.Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken kendimden oldukça emin olurum.	,747		
	4.Farklı kültürlerden insanların önünde konuşmayı çok zor bulurum.	,637		
Kültürel Farklara Saygı ve Dikkat				
$\alpha= 0,64$	8.Farklı kültürlerden insanların değerlerine saygı duyarım.	,739	1,086	6,386
	16.Farklı kültürlerden insanların davranış biçimlerine saygı duyarım.	,680		
	10.Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken kendimi güvende hissedirim.	,660		
	17.Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken mümkün olduğu kadar çok bilgi edinmeye çalışırım.	,494		
Faktörlerin Toplam Varyansı Açıklama Oranı		53,052		
Ölçeğin Toplam Cronbach's Alfa Katsayısı		,85		
Kaiser- Meyer- Olkin Örneklem Yeterliliği Ölçümü		,85		
Bartlett Küresellik Testi		$\chi^2= 1826,215$ df=136, $p<0,001$		
*Ters Kodlanmıştır				

Katılımcıların farklı kültürlere yönelik duyarlılık düzeylerinin tespit edilmesine yönelik ölçüm aracı olarak kullanılan “Kültürel Duyarlılık” ölçeğin faktör analizine uygunluğu test edilmiştir. Buna göre KMO değeri (KMO: ,85) ve Bartlett küresellik testi değerleri ($\chi^2 = 1826,215$ df=136, $p < 0,001$) incelendiğinde, Kültürel duyarlılık ölçeğine ilişkin faktör analizi yapılmasının uygun olduğu ortaya çıkmıştır.

Faktör gruplarının sınıflandırılma ve değerlendirilmesinde, faktörler arasında bir ilişki olduğu düşüncesiyle *Direct Oblimin* döndürme yöntemi tercih edilmiştir Faktör analizine tabi tutulan 17 maddenin öz değeri 1’den daha büyük ve minimum yükleme büyüklüğü olarak 0,45 kriteri kullanılmıştır. Faktör analizine dâhil edilen on sekiz maddenin güvenilirlik katsayısı (Cronbach’s $\alpha = ,85$) olarak hesaplanmıştır. Analiz sonucunda ortaya konan dört faktör, kültürel duyarlılık düzeyi açısından toplam varyansın yüzde 53’ini açıklamaktadır. Kültürel duyarlılığı oluşturan faktörlerin tek tek güvenilirlik düzeyine ve faktör analizi sonuçlarına bakmak gerekirse;

Faktör analizi sonucu ortaya çıkan birinci faktör Etkileşimde Sorumluluk faktörü tek başına toplam varyansın yüzde 26,8’ini açıklamaktadır. Faktörün güvenilirlik düzeyi (Cronbach’s $\alpha = ,80$) ve öz değeri (Eigen value= 4,56) tatmin edici düzeydedir. İkinci faktör Etkileşimden Hoşlanma, özdeğeri 2,02’dir. Tek başına toplam varyansın yüzde 11,9 ’unu açıklayan bu faktörün güvenilirlik katsayısı Cronbach’s $\alpha = ,59$ olarak tespit edilmiştir. Üçüncü faktör, Etkileşimde Kendine Güvenme tek başına varyansın yüzde 7,9’unu açıklamaktadır ve özdeğeri 1,34’tür. Ayrıca bu faktörün güvenilirlik düzeyi ise Cronbach’s $\alpha = ,63$ olarak belirlenmiştir. Dördüncü faktör olarak, Kültürel Farklara Saygı ve Dikkat faktörü tek başına toplam varyansın % 6,38’ini açıklamaktadır. Faktörün güvenilirlik düzeyi Cronbach’s $\alpha = ,64$ olarak tespit edilmiştir.

4.3.3. Duygusal Dayanışma Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi

Orijinal ölçek içerisinde, yerel halkın turistlere karşı sempatik yaklaşımlarını ölçmeye yönelik 4 ifade (3, 4, 5, 6), ($\alpha=85$), hoşgörülerini ölçmeye yönelik 4 ifade (7, 8, 9, 10), ($\alpha=85$), duygusal yakınlıklarını ölçmeye yönelik 2 ifade (1, 2), ($\alpha=93$) olmak üzere toplamda 10 ifade yer almaktadır. Araştırmaya yönelik gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizinde faktör yükü alt sınırı 0,45 seçilmiş 10 madde için öz değeri 1’in üzerinde üç boyut belirlenmiştir. Ortaya çıkan boyutların ölçekte belirlenen boyutlarla tutarlılık gösterdiği anlaşılmaktadır.

Çizelge 11. Duygusal Dayanışma Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi

İfadeler		Faktör Yüğü	Faktör Öz Değerleri	Faktörlerin Varyansları Açıklama Oranları (%)
Sempatik Anlayış $\alpha = ,73$	5.Şanlıurfa ilindeki ziyaretçilere karşı sevgi hissediyorum.	,852	3,954	39,542
	6. Şanlıurfa ilindeki ziyaretçileri anlıyorum.	,820		
	4. Şanlıurfa ili ziyaretçileri ile birçok ortak yönüm var.	,667		
Hoşgörü $\alpha = ,79$	9.Yerel ekonomiye katkı sağladıklarından dolayı ziyaretçileri takdir ediyorum.	,824	1,722	17,225
	8.Şanlıurfa ilinin ziyaretçi ağırlamaktan fayda sağladığını hissediyorum.	,813		
	10.Şanlıurfa ili ziyaretçilerine adil davranıyorum.	,732		
	7.Ziyaretçilerin Şanlıurfa iline gelmesinden gurur duyuyorum.	,708		

Çizelge 11 - devamı

Duygusal Yakınlık $\alpha = ,77$	2.Şanlıurfa ilinde bulunan bazı ziyaretçiler ile arkadaşlık kurdum.	,898	1,084	10,836
	1.Şanlıurfa ilinde tanıştığım bazı ziyaretçilere kendimi yakın hissediyorum.	,847		
	3.Kendimi Şanlıurfa ili ziyaretçileriyle özdeşleştiriyorum.	,515		
Faktörlerin Toplam Varyansı Açıklama Oranı		67,603		
Ölçeğin Toplam Cronbach's Alfa Katsayısı		,82		
Kaiser- Meyer- Olkin (KMO) Örneklem Yeterliliği Ölçümü		,796		
Bartlett Küresellik Testi		$\chi^2= 1666,605$ df= 45, $p<0,001$		

Katılımcıların destinasyonu ziyaret eden ziyaretçilerle kurdukları etkileşime bağlı olarak ortaya çıkabilecek duygusal dayanışma düzeylerinin tespit edilmesine yönelik kullanılan Duygusal Dayanışma ölçeğine faktör analizinin uygulanabilirliği incelenmiştir. Buna göre KMO değeri (KMO: ,82) ve Bartlett küresellik testi değerleri ($\chi^2= 1666,605$, df= 45, $p<0,001$) açısından, Duygusal Dayanışma ölçeğinin faktör analizi yapılmasına uygun olduğu ortaya çıkmıştır.

Faktör analizine dâhil edilen dokuz maddenin güvenilirlik katsayısı (Cronbach's $\alpha = ,82$) olarak hesaplanmıştır. Analiz sonucunda ortaya konan iki faktör, duygusal dayanışma düzeyi açısından toplam varyansın yüzde 67,60'ını açıklamaktadır. Duygusal dayanışmayı oluşturan faktörlerin tek tek güvenilirlik düzeyine ve faktör analizi sonuçlarına bakmak gerekirse;

Faktör analizi sonucu ortaya çıkan birinci faktör *Sempatik Anlayış* faktörü tek başına toplam varyansın yüzde 39,54'ünü açıklamaktadır. Faktörün güvenilirlik düzeyi (Cronbach's $\alpha = ,73$) ve öz değeri (Eigen value= 3,95) tatmin edici düzeydedir. İkinci faktör *Hoşgörü*'dür özdeğeri 1,72'dir. Tek başına toplam varyansın yüzde 17,22'sini açıklayan bu faktörün güvenilirlik katsayısı Cronbach's $\alpha = ,79$ olarak tespit edilmiştir. 1,08 öz değere sahip üçüncü faktör *Duygusal Yakınlık* ise tek başına toplam varyansın yüzde 10,83 'ünü açıklamaktadır. Faktörün güvenilirlik düzeyi Cronbach's $\alpha = ,77$ olarak belirlenmiştir.

4.4. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) (Confirmatory Factor Analysis: CFA), ölçme modellerinin geliştirilmesinde sık kullanılan ve önemli kolaylıklar sağlayan bir analiz yöntemidir. Bu yöntem, önceden oluşturulan bir model aracılığıyla gözlenen değişkenlerden yola çıkarak gizil değişken (faktör) oluşturmaya yönelik bir işlemdir. Genellikle ölçek geliştirme ve geçerlilik analizlerinde kullanılmakta veya önceden belirlenmiş bir yapının doğrulanmasını amaçlamaktadır. En yaygın uygulama olan AMOS paket programı faktör yüklerinin tahmininde çeşitli yöntemler kullanmaktadır (SPSS paket programındaki faktör analizi yöntemleri benzeri bir çeşitlilik söz konusudur). AMOS varsayılan olarak “Maximum Likelihood (ML)” istatistiğini kullanmaktadır. Bunun yanında ayrıca “Generalized Least Squares (GLS)”, “Categorical Variable Methodology (CVM)”, “Asymptotically Distribution Free (ADF)” yöntemleri de yer almaktadır. ML yöntemi kullanım kolaylığı, yorumlanabilirlik ve verdiği uygunluk testleri sonuçlarının zenginliği açısından en çok kullanılan yöntem durumundadır (Schumacker ve Beyerlein, 2000: 629-636). Ölçeklere, doğrulayıcı faktör analizi yapılmadan önce ölçeğe ilişkin verilerin normal dağılım serileyip sergilemediği incelenmektedir. Çarpıklık ve basıklık kritik değerleri (C.R.) verinin dağılımının çarpıklık ve basıklık özelliklerini değerlendirmek için kullanılır. Genellikle çarpıklık (skewness) değeri -3 ile +3 aralığında olması beklenir. Eğer bu aralığın dışında ise, verinin dağılımı çarpık olarak kabul edilir. Basıklık (kurtosis) değeri de benzer şekilde -3 ile +3 aralığında olması beklenir. Eğer bu aralığın dışındaysa, verinin dağılımı basık ya da sivri olarak kabul edilir (Harrington, 2009). Çoklu basıklık değeri (Multivariate) ise verinin dağılımının çoklu değişkenlerle incelendiği bir ölçümdür. Bu değer genellikle 20'nin altında olması beklenir. Eğer bu değer 20'den küçükse, verinin dağılımının normal dağılıma yakın olduğu kabul edilir ve analizler genellikle “Maksimum Likelihood” yöntemi ile yapılır. Maksimum Likelihood, verinin dağılım parametrelerini en iyi şekilde tahmin etmeye çalışan bir istatistiksel yöntemdir. Ancak, eğer çoklu basıklık değeri 20'den büyükse, verinin dağılımı normal dağılıma uymuyor gibi kabul edilir. Bu durumda analizler genellikle “Asymptotically Distribution Free” yöntemi ile yapılır. Bu yöntem, dağılımın belirli bir dağılıma uymadığı durumlar için kullanılır ve daha esnek bir analiz yaklaşımını ifade eder. Özetle, ölçeğe ilişkin verilerin normallliği test edildikten sonra çarpıklık, basıklık ve çoklu basıklık

değerleri kullanılarak verinin dağılımının özellikleri değerlendirilir. Bu değerlendirmeler sonucunda, uygun analiz yöntemi seçilir: Maksimum Likelihood veya Asymptotically Distribution Free yöntemi (Byrne, 2016). Ölçeğe ilişkin verilerin normalliği test edilmiş ve verilerin normal dağılım sergilediği görülmüştür.

Araştırma değişkenlerine yönelik kullanılan ölçeklere ilişkin doğrulayıcı faktör analizi uygulanmış ve elde edilen bulgular incelenmiştir. DFA sonucunda araştırma modelinin geçerliliğini ortaya koyabilmek amacıyla çeşitli parametreler incelenmektedir (Bakırtaş, 2010: 108). Araştırma modelinin geçerliliğine yönelik uyum testlerinde kullanılan uyum indekslerinde yer alan değerler; (Hooper, Coughan ve Mullen, 2008; Byrne, 2010);

- χ^2/df (serbestlik derecesi): Modelin uyumunu değerlendirmek için temel bir indekstir. Düşük χ^2/df değeri, modelin verilere iyi uyum sağladığını gösterir.

- RMSEA (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü): Modelin uyumunu ölçmek için sıklıkla kullanılan bir indekstir. RMSEA değerinin küçük olması, modelin verilere iyi uyduğunu gösterir.

- SRMR (Standardize Edilmiş Hata Kareleri Ortalamasının Kare Kökü): Bu indeks, modelin uyumunu değerlendirmek için kullanılır. Düşük SRMR değerleri, modelin verilere iyi uyum sağladığını gösterir.

- GFI (Uyum İyiliği İndeksi) ve AGFI (Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi): Bu indeksler, modelin uyumunu değerlendirmek için kullanılır. Yüksek GFI ve AGFI değerleri, modelin verilere iyi uyduğunu gösterir.

- NFI (Bıçimlendirilmiş Uyum İndeksi) ve CFI (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi): Bu indeksler, modelin uyumunu ölçmek için sıkça kullanılır. Yüksek NFI ve CFI değerleri, modelin verilere iyi uyum sağladığını gösterir.

Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen modelde uyumsuzluk varsa, modelde belirli modifikasyonlar yapmak gerekebilir. Bu modifikasyonlar, modelin verilere daha iyi uyum sağlamasını ve modelin teorik yapıyla daha iyi uyumlu olmasını sağlamak için yapılır. Ancak, modifikasyonların orantılı ve teorik olarak tutarlı olması önemlidir. Literatürde de belirtildiği gibi (Kaplan, 1989; Hayduk, 1990; Byrne, 2010), modifikasyonlar yapılırken, uygunluğu artırmak ve modelin teorik yapıya uygunluğunu

korumak önemlidir. Ayrıca, modifikasyonların açıklamalarının teorik açıdan makul olması ve yapısal eşitliklere dayanması gerekmektedir. Yapısal eşitlikler, modeldeki örtük değişkenlerin ve gözlenen değişkenler arasındaki ilişkileri temsil eden denklemlerdir.

Modifikasyon tablosu incelenmeden önce, değişkenlere ait ortaya çıkan boyutların altında bulunan ifadelerin standart regresyon katsayılarını incelemek önemlidir. Standart regresyon katsayıları, bir madde ile altında yer aldığı ölçüt arasındaki ilişkiyi ifade eder. Bu katsayılar, maddelerin ölçeğin altındaki boyutları açıklamadaki katkısını gösterir (Arbuckle, 2016, 637). Standart regresyon katsayıları, doğrulayıcı faktör analizinde ölçeğe ait maddelerin altında yer aldığı boyutları açıklamadaki katkısını gösteren önemli bir istatistiksel değerdir. Bu katsayılar, modelin uygunluğunu değerlendirmek ve ölçeğin yapısal geçerliğini belirlemek için kullanılır (Kline, 2015).

Hu ve Bentler (1999) tarafından önerilen yaklaşım, bir madde ile altındaki boyut arasındaki ilişkinin standart regresyon katsayısının en az 0,70 veya civarında olması gerektiğini belirtmektedir. Yani, bir madde altında yer aldığı boyutu açıklamada en az %49 (0.70×0.70) varyansı açıklamalıdır.

Tabachnick ve Fidell (2007), standart regresyon katsayılarının anlamlılığını ve etki büyüklüğünü değerlendirmek için bir referans noktası olarak 0.32 alt sınır değerini öneriyor. Bu değer, regresyon analizinde elde edilen katsayıların en azından bu düzeyde olmasının istatistiksel açıdan anlamlı ve etkili olduğunu ifade eder. Bu, bir madde ile altındaki boyut arasındaki ilişkinin en az %10 (0.32×0.32) varyansı açıklaması gerektiği anlamına gelmektedir. Hair vd., (1998) gibi bazı araştırmacılar ise, yapısal denklem modellemesi sırasında kullanılan standart regresyon katsayılarının örneklem büyüklüğüyle ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Hair vd., (1998)' a göre, daha büyük bir örneklem genellikle daha güçlü ve güvenilir sonuçlar elde etmeye yardımcı olur. Standart regresyon katsayıları, örneklem büyüklüğüne bağlı olarak, anlamlılık düzeyleri ve güven aralıkları açısından değişebilir. Özellikle küçük örneklem büyüklüklerinde, standart regresyon katsayıları daha düşük güvenilirlik düzeylerine sahip olabilir. Büyük örneklem büyüklükleri, standart regresyon katsayılarının daha güvenilir ve istatistiksel olarak anlamlı olmasına yardımcı olabilir.

Çizelge 12. Uyum İndeksi Değer Aralığı

Uyum İndeksi	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2/sd (CMIN/DF)	$0 \leq \chi^2/df \leq 3$	$2 \leq \chi^2/df \leq 5$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 < RMSEA \leq 0,08$
SRMR	$0,00 < SRMR < 0,05$	$0,05 \leq SRMR < 0,10$
NFI	$0,95 < NFI < 1,00$	$0,90 < NFI \leq 0,95$
TLI (NNFI)	$0,95 \leq TLI \leq 1,00$	$0,90 \leq TLI < 0,97$
CFI	$0,97 < CFI < 1,00$	$0,95 < CFI < 0,97$
GFI	$0,95 < GFI \leq 1,00$	$0,90 \leq GFI \leq 0,95$
AGFI	$0,90 < AGFI \leq 1,00$	$0,80 \leq AGFI \leq 0,90$
PGFI	$0,95 \leq PGFI \leq 1,00$	$0,50 \leq PGFI < 0,95$

Kaynak: Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003, 52; Hooper vd., 2008; Civelek, 2018, s.18.

Doğrulayıcı faktör analizi sonucu elde edilen modellerin yapı geçerliliği ve güvenilirliğini değerlendirmek için kullanılan bazı önemli katsayılar vardır. Bu katsayılar, ölçeklerin yapısının ve iç tutarlılığının anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Fornell ve Larcker (1981) ile Hair vd., (1998) gibi araştırmacılara göre Bileşik Güvenirlik (CR), Açıklanan Ortalama Varyans (AVE) ve Cronbach'ın Alfa katsayılarının belli eşik değerleri olmalıdır: Cronbach'ın alfa katsayısı ve CR katsayısının 0,70'ten büyük, AVE değerinin ise 0,50'den büyük olması beklenmektedir (Fornell vd., 1981; Hair vd, 1998). Yakınsama geçerliliği için, ölçeğe ilişkin Cronbach'ın alfa katsayısına bir alternatif olarak CR değerlerinin AVE değerlerinden büyük olması beklenmektedir (Yaşlıoğlu, 2017: 82). AVE değeri, faktöre ilişkin ifadelerin kovaryanslarının (yüklerinin) karelerinin toplamının ifade sayısına bölünmesi ile elde edilmektedir. Her bir faktör yapısı için ayrı ayrı değerlendirme yapılır. Ayrışma geçerliliği için, iki yeni değer hesaplanması gerekir. (Yaşlıoğlu, 2017: 82- 83).

4.4.1. Turizm Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeği (TIAS)'ne İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Turizm Etkilerine Yönelik Tutum ölçeği için birinci düzey çok faktörlü model doğrulayıcı faktör analizi yapılmadan önce TIAS ölçeğinden elde edilmiş verilerin

normallik testi yapılmıştır. TIAS ölçeğine yönelik normallik analizi sonuçları incelendiğinde basıklık ve çarpıklık kritik değerlerinin (C.R.) $\mp 1,5$ aralığında olduğu görülmektedir. Ancak verilerin normallikini açıklayan, çoklu basıklık kritik değerinin de 20'nin üzerinde olduğu dikkat çekmektedir. Böylelikle, TIAS ölçeğine ait verilerin normal dağılıma uymadığı ($28,340 > 20$) görülmektedir. Bu sebeple, TIAS ölçeğine ait birinci düzey faktör analizi, Asymptotically Distribution Free yöntemi kullanılarak yapılmıştır.

Turizm Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeği modifikasyon sonrası TIAS ölçeği birinci derece çok faktörlü doğrulayıcı faktör analizi modeli Şekil 17' de gösterilmektedir. Modele ilişkin uyum değerlerine göre modelin iyi uyum sergilediği ve geçerli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, ölçeği oluşturan 16 madde ve 3 boyutun ölçek yapısıyla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. TIAS ölçeği birinci derece doğrulayıcı faktör analizi modeline ilişkin uyum iyiliği sonuçları çizelge 13' te yer verilmiştir.

Modelin uyum iyiliği indekslerinin iyileştirilmesine yönelik öncelikli olarak, standart regresyon katsayıları incelenmiş ve bu etki değerlerinin kabul edilebilir olduğu tespit edilmiştir. Modifikasyon tablosu üzerinde modele yönelik iyileştirmeler yapılmıştır. İyileştirme sonucunda, modelin uyum iyiliği sonuçlarına göre; e1-e2, e4-e5 ve e5-e8 hata terimleri arasında kovaryanslar oluşturulmuştur.

Çizelge 13. Turizmin Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeği Birinci Derece DFA Modeli Uyum İyiliği Testleri

Uyum İndeksi	Model Uyum İndeksleri	Sonuç
χ^2/sd (CMIN/DF)	2,481	İyi Uyum
RMSEA	0,058	İyi Uyum
SRMR	0,053	İyi Uyum
NFI	0,879	İyi Uyum
TLI (NNFI)	0,906	İyi Uyum
CFI	0,923	İyi Uyum
GFI	0,940	İyi Uyum
AGFI	0,917	İyi Uyum
PGFI	0,678	İyi Uyum
Değer Aralığı: $\chi^2/sd: \leq 5$; RMSEA: $\leq 0,08$; SRMR: $< 0,10$; GFI: $\geq 0,8$; AGFI: $\geq 0,8$; NFI: $\geq 0,9$; CFI: $\geq 0,9$		

Çizelgede görüldüğü gibi, $\chi^2 / df = 2,481 < 5$, RMSEA = 0,058 < 0,08' tir. Bu değer (χ^2 / df), 0,05'den küçük olması da kabul edilebilir bir değerdir (Hooper vd, 2008; Şimşek, 2007). $0,85 < GFI = 0,94$; $0,90 \leq IFI = 0,924$; $,90 \leq CFI = 0,923$ uyum değerlerine göre modelin iyi uyum sergilediği görülmektedir. Böylelikle, açımlayıcı faktör analizi ile ortaya konan 3 faktörlü yapının geçerliliği, doğrulayıcı faktör analizi ile de teyit edilmiştir. AMOS çıktısında χ^2 değeri 243,137 bulunmuştur. χ^2 / Sd , $2,481 < 3$ olduğundan dolayı kabul edilebilir bir model uygunluğundan söz edilebilir. SRMR değeri incelendiğinde, 0,053 olarak tespit edilmiştir. Bu değer, 0,10'un altında olması, modelin iyi uyum sergilediğini göstermektedir (Kline, 2015). Modele ilişkin uyum iyiliği değerlerinden GFI'nin (0,940), 1'e yakın olması ve RMSEA değerinin (0,058) sınırları altında olması, bu uyumun kabul edildiğini göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre, uyum iyiliği değerlerinin kabul edilen sınırlar içerisinde olduğu ve iyi uyum gösterdikleri belirlenmiştir.

Çizelge 14'te TIAS ölçeğine ilişkin birinci derece doğrulayıcı faktör analizine göre, regresyon katsayıları, standart hata, kritik oran ve anlamlılık değeri (p) ifade edilmektedir.

Çizelge 14. Turizm Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin Birinci Derece DFA Modeli, Standart Hataları ve Aritmetik Ortalamalar

Faktör	Madde	$\bar{X}$	S. S.	St. Regresyon Katsayısı	St. Olmayan Regresyon Katsayısı	Standart Hata	t	p
Teşvik ve Destek $\bar{X}=4,43$ s.s.=0,41	Tias_4	4,44	,572	,597	1			
	Tias_5	4,50	,583	,626	1,068	,089	11,974	***
	Tias_6	4,45	,651	,666	1,268	,126	10,065	***
	Tias_7	4,49	,579	,653	1,106	,113	9,813	***
	Tias_8	4,42	,631	,601	1,109	,12	9,257	***
	Tias_16	4,40	,683	,534	1,066	,123	8,682	***
	Tias_17	4,22	,714	,486	1,016	,126	8,033	***
	Tias_18	4,49	,635	,476	0,884	,112	7,898	***

Çizelge 14 - devamı

Etkiler	Tias_9	4,04	,931	,736	1,062	,122	8,685	***
$\bar{X}=3,83$	Tias_10	3,66	,920	,605	0,862	,099	8,711	***
s.s.=0,75	Tias_11	3,77	1,034	,625	1			
İmkanlar	Tias_21	3,69	,882	,592	1			
	Tias_22	3,91	,798	,787	1,203	,105	11,439	***
	Tias_23	3,87	,827	,764	1,211	,107	11,311	***
	Tias_24	4,10	,803	,488	,751	,09	8,334	***
	Tias_25	3,77	,908	,63	1,095	,109	10,085	***
$\bar{X}=3,87$								
s.s.=0,62								

Cronbach Alpha katsayısı, ölçeğin iç tutarlılığını ölçmek için yaygın olarak kullanılan bir istatistiksel ölçüdür. Bu katsayı, ölçeğin maddeleri arasındaki korelasyonları değerlendirir ve bir ölçeğin iç tutarlılığını yansıtan bir güvenilirlik katsayısı sağlar. Cronbach Alpha katsayısı, 0 ile 1 arasında değer alır ve genellikle Cronbach Alpha katsayısının 0,70 veya daha yüksek olması, ölçeğin kabul edilebilir düzeyde güvenilir olduğunu gösterir (Nunnally ve Bernstein, 1994).

Çizelge 15. Turizm Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeği ve Yakınsama Geçerliliği Değerleri

Faktör	Madde S.	F. Yüğü Aralığı	C. Alpha	CR	AVE
Teşvik ve Destek	8	,485- ,759	,808	,934	,784
İmkanlar	5	,563- ,806	,691	,907	,795
Etkiler	3	,778- ,783	,787	,808	,758

Modelin güvenilirliği ve geçerliliği test etmek amacıyla Cronbach's Alfa katsayısı, AVE (Average Variance Extracted) ve CR (Composite Reliability) katsayıları kullanılmıştır. Bu değerler, maddelere ait standart regresyon katsayıları incelenerek hesaplanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı "0,78" olarak hesaplanmıştır. Yine ölçeğin faktörlere göre Cronbach Alpha değerinin ise (0,691-0,808) arasında değiştiği görülmektedir. Cronbach alfa katsayısı, $0,60 < \alpha < 0,80$ ise oldukça güvenilir, $0,80 < \alpha < 1,00$ ise yüksek güvenilirlik sağladığı (Yıldız ve Uzunsakal, 2018: 19), gerekçesiyle modelin güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen veriler hem ölçekteki her bir faktörün, hem de ölçeğin tamamının tutarlı ölçümler yapabileceğini

göstermektedir. Modelin benzeşim geçerliğinin sağlanması için AVE, CR incelenmiş ve CR değerinin de AVE değerinden büyük olması beklenmektedir (Fornell ve Larcker, 1981: 46). Elde edilen sonuçlara göre değerlerin ($\alpha=0,78$; $CR=0,96 > 0,70$; $AVE=0,78 > 0,50$; $CR=0,96 > AVE=0,78$) kabul edilebilir düzeylerde olduğu ortaya çıkmıştır. Ölçeğe ilişkin tüm boyutlara ait ortalama açıklanan varyans değerlerinin (AVE) değerlerinin ($AVE > 0,50$) tespit edildiğinden yakınsama geçerliliğini sağladığı görülmektedir.

Çizelge 16. TIAS Ölçeği Faktör Korelasyonları ve Ayrışma Geçerliliği Değerleri

	(TD)	(İM)	(ET)
Teşvik ve Destek (TD)	(,885)*		
İmkanlar (İM)	,217**	(,892)*	
Etkiler (ET)	,249**	,117*	(,87)*

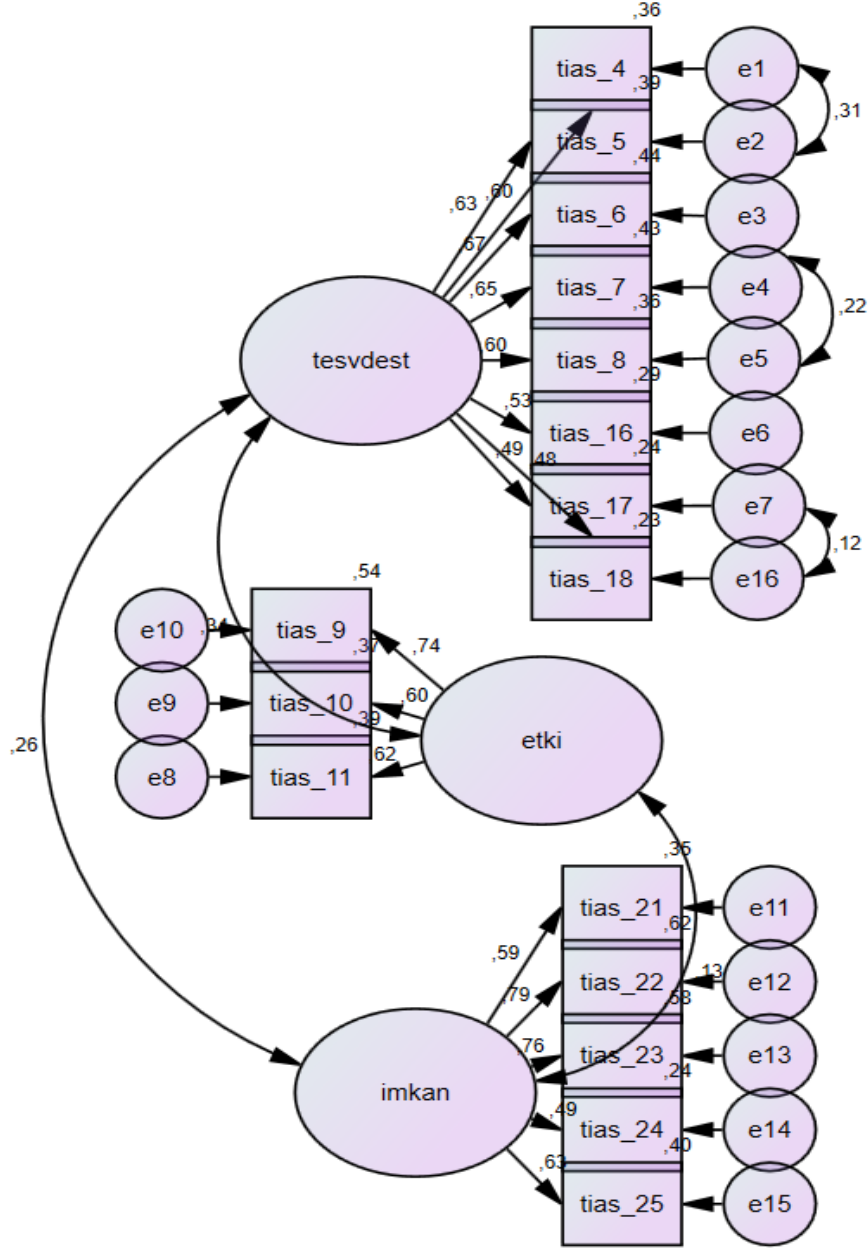
(...)* :Ortak varyansların (AVE) karekök değeri

Ölçüm modelindeki faktörlerin ayrışma geçerliliği için, her faktörün ortalama açıklanan varyans (AVE) değerinin karekökü hesaplanmıştır. Bu değerlerin, faktörlerin aynı satır veya sütunda yer alan korelasyon değerlerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durumda, her faktörün kendi içindeki varyansın, faktörler arası ilişki düzeyinin üzerinde olduğu anlaşılmakta ve ayrışma geçerliliğinin sağlandığı çizelge 16’da görülmektedir.

Doğrulayıcı faktör analizinde modeldeki maddelerin standardize yük değerlerinin 0,30’dan büyük olması gerekmektedir (Seçer, 2018). Çizelge 14’te belirtildiği gibi, ölçekteki maddelerin standardize yük değerlerinin (0,47- 0,787) arası değiştiği görülmektedir. Birinci boyuta ait yük değerleri (0,476- 0,666) arasında ikinci boyuttaki yük değerleri (0,488- 0,787) üçüncü boyuttaki yük değerleri (0,605- 0,736) arasında değiştiği görülmektedir.

Standardize değerleri ve uyum indeksleri incelendiğinde, üç faktörlü modelinin yapı geçerliğine sahip olduğu ve ölçeğin üç faktörlü yapısının doğrulandığı söylenebilir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda üç faktörün yer aldığı, birinci derece DFA modeli, Şekil 17’de verilmiştir.

Şekil 17. Turizm Etkilerine Yönelik Tutum (TIAS) Ölçeği Birinci Derece Faktör Analizi Modeli

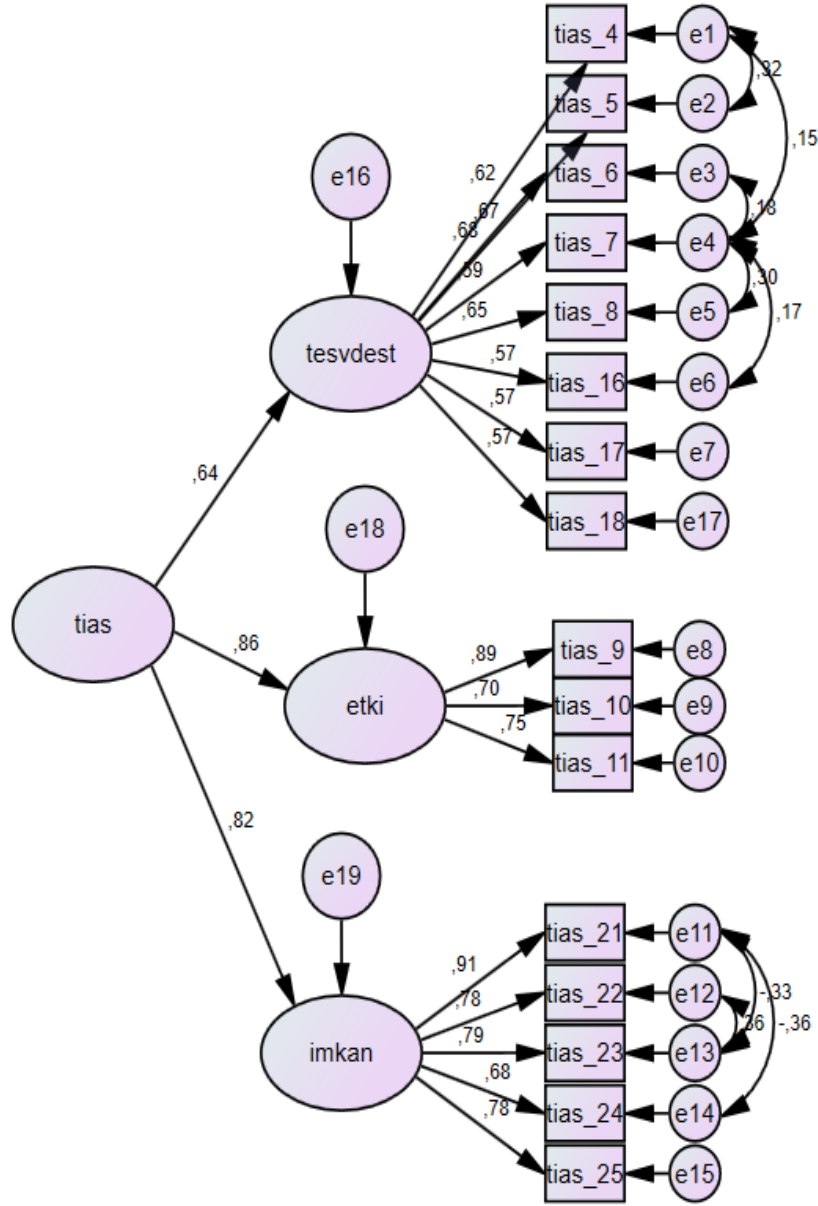
TIAS ölçeğinde yer alan; teşvik ve destekler, imkanlar ve etkilere ilişkin ifadeler modele dâhil edildiğinde CMIN= 243,137; DF=98; CMIN/DF=2,428; RMSEA=0,058; CFI=0,923; GFI=0,940 olarak belirtilen sınırlar içerisinde bulunmuştur. Elde edilen veriler, model uyumunun iyi olduğunu ifade etmektedir. Suhr (2008: 4), yol katsayısının değeri $|0,10|$ dan küçük ise zayıf, $|0,10|$ ile $|0,50|$ arasındaysa orta ve $|0,50|$ den büyük ise güçlü bir etkinin varlığını gösterdiğini belirtmiştir.

Wright (1921: 557- 585)’e göre, bir değişkene ait yol katsayısı değeri, dışsal bir değişkene bağlı olarak meydana gelen değişimin diğer tüm değişkenlerin etkisi altında standart sapma cinsinden meydana gelen değişime oranı olarak ifade edilmiştir. Wright vd. (1960: 189-202), yol katsayısı için yaptıkları çalışmalarında, standardize edilmiş regresyon katsayıları ile edilmemiş katsayıları karşılaştırarak, standardize edilmiş katsayıların kullanılmasının avantajlı olduğunu belirtmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucuna göre, TIAS ölçeğine ilişkin boyutlar içerisinde yer alan tüm maddelere ait yol katsayıları istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ve boyutlar arasında orta düzeyde bir etkinin varlığı söz konusudur. Güvenirlik ve geçerliğin sağlandığı analizler sonucunda araştırma modelinde yer alan değişkenlerin uyum iyiliği sonuçlarına ilişkin kabul edilebilir sonuçlara ulaşılmıştır.

Modele, bir üst düzey değişken olan TIAS bağımsız değişkeninin eklenmesiyle ikinci dereceden faktör analizi (Second-Order Factor Analysis, SOFA) gerçekleştirilmiştir. Bu analiz yöntemi, karmaşık ilişkileri anlamak ve daha yüksek düzeyde genel faktörleri değerlendirmek amacıyla kullanılır. İlk adımda, birinci dereceden faktör analizi yapılarak belirli gözlenen değişkenler (veya faktörler) arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Ardından, ikinci adımda bir üst düzey faktör eklenmiş ve bu üst düzey faktör, birinci dereceden faktörlerin ortak varyansını temsil ederek daha genel bir yapıyı ifade etmiştir (Byrne, 2016).

Modelin uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir değerler aralığında olmadığı görülmüştür. Öncelikle, TIAS DFA modelinin uyum iyiliği değerlerinin iyileştirilmesine yönelik ölçeğe ilişkin standart regresyon katsayıları incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre değerlerin kabul edilebilir düzeylerde olduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarında modifikasyon tablosu incelenerek modelin uyum iyiliği değerleri iyileştirilmiştir. Modelde; e1-e2, e4- e5, e3- e4, e4- e6, e11- e12, e11- e14 ve e12- e13 hata terimleri arasında kovaryans oluşturularak iyileştirme yapılmıştır.

Turizm etkilerine yönelik tutum ölçeği ikinci derece DFA modifikasyon sonrası uyum iyiliği indeksleri Çizelge 16’ da ve modeli şekil 18’de gösterilmiştir.

Şekil 18. Turizm Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeği İkinci Derece DFA Modeli

Elde edilen bulgular sonucunda, modelin iyi uyum gösterdiği tespit edilmiştir. Modele göre, teşvik ve destek boyutu tarafından (st. reg. kats. 0,636), etkiler boyutu tarafından (st. reg. kats. 0,856) ve imkânlar boyutu tarafından (st. reg. kats. 0,825), TIAS ölçeği anlamlı ve güçlü bir şekilde açıklanmaktadır.

Çizelge 16. Turizmin Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeği İkinci Derece DFA Modeli Uyum İyiliği Testleri

Uyum İndeksi	Model Uyum İndeksleri	Sonuç
χ^2/sd (CMIN/DF)	4,526	İyi Uyum
RMSEA	0,089	İyi Uyum
SRMR	0,018	İyi Uyum
NFI	0,785	Yeterli Uyum
TLI (NNFI)	0,775	Yeterli Uyum
CFI	0,822	İyi Uyum
GFI	0,921	İyi Uyum
AGFI	0,886	İyi Uyum
PGFI	0,643	İyi Uyum
Değer Aralığı: χ^2/sd : ≤ 5 ; RMSEA: $\leq 0,08$; SRMR: $<0,10$; GFI: $\geq 0,8$; AGFI: $\geq 0,8$; NFI: $\geq 0,9$; CFI: $\geq 0,9$		

TIAS ölçeği ikinci derece DFA modeli uyum iyiliği testlerinin çizelge 16’ da belirtildiği üzere kabul edililir düzeyde olduğu belirlenmiştir. Standart regresyon katsayılarına göre, TIAS ölçeği, alt boyutlar tarafından güçlü düzeyde açıklanmaktadır.

4.4.2. Kültürel Duyarlılık Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyini tespit etmeye yönelik araştırmada kullanılan kültürel duyarlılık ölçeği, AFA sonucunda 17 madde 4 boyut olarak tespit edilmiştir. Daha sonra, belirlenen ölçeğe, birinci derece çok faktörlü DFA uygulanmıştır. Test edilen modelin standart regresyon katsayıları incelendiğinde; madde (4, 10, 21), 0,32 değerinin altında (Tabachnick ve Fidell, 2007) olduğu belirlendiğinden model içinden çıkarılmıştır. Çıkarılan ifadelerin sonrasında, test edilen modelin uyum gösterdiği, geçerli olduğu ve ölçeği oluşturan 14 madde ve 4 boyut ile analizlere devam edilmiştir. Elde edilen değerlerin, modele uygunluk sağladığı ve ölçek yapısıyla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Çizelge 17. Kültürel Duyarlılık Ölçeği Birinci Derece DFA Modeli Uyum İyiliği Testleri

Uyum İndeksi	Model Uyum İndeksleri	Sonuç
χ^2/sd (CMIN/DF)	1,361	İyi Uyum
RMSEA	,029	İyi Uyum
SRMR	,035	İyi Uyum
NFI	,938	İyi Uyum
TLI (NNFI)	,978	İyi Uyum
CFI	,983	İyi Uyum
GFI	,969	İyi Uyum
AGFI	,955	İyi Uyum
PGFI	,656	İyi Uyum
Değer Aralığı: $\chi^2/sd: \leq 5$; RMSEA: $\leq 0,08$; SRMR: $<0,10$; GFI: $\geq 0,8$; AGFI: $\geq 0,8$; NFI: $\geq 0,9$; CFI: $\geq 0,9$		

Kültürel duyarlılık ölçeği birinci derece çok faktörlü doğrulayıcı faktör analizi uyum iyiliği testleri Çizelge 17’de belirtilmiştir. Çizelge de görüldüğü üzere $\chi^2/df = 1,361 < 5$; $,85 < GFI = 0,969$; $,90 \leq IFI = 0,983$; $,90 \leq CFI = 0,983$; $RMSEA = 0,029 < ,08$ uyum değerlerine göre model, verilere iyi uyum göstermektedir. Buna göre, elde edilen testleri kabul edilen değerler aralığında yer aldığı ve iyi uyum gösterdikleri ortaya çıkmıştır.

Çizelge 18. Kültürel Duyarlılık Ölçeğine İlişkin Birinci Derece DFA Modeli, Standart Hataları ve Aritmetik Ortalamalar

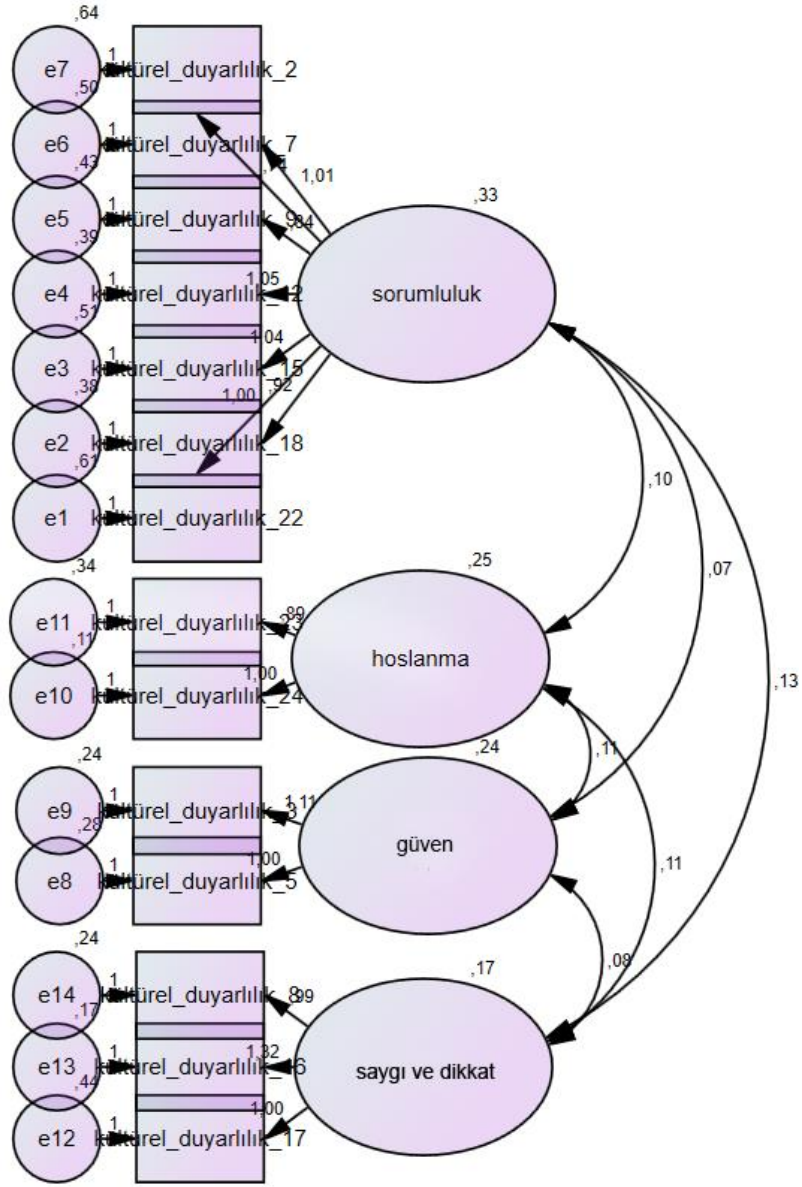
Faktör	Madde	$\bar{X}$	S. S.	St. Regresyon Katsayısı	St. Olmayan Regresyon Katsayısı	St. Hata	t	p
Etkileşimde Sorumluluk $\bar{X}=4,11$ $s.s.=0,6$	Kültürel_duyarlılık_2	4,02	,90	,575	1			
	Kültürel_duyarlılık_7	4,17	,91	,649	1,173	,106	11,07	***
	Kültürel_duyarlılık_9	4,20	,81	,587	,926	,094	9,86	***
	Kültürel_duyarlılık_12	4,08	,87	,685	1,156	,109	10,62	***
	Kültürel_duyarlılık_15	4,23	,93	,658	1,161	,117	9,95	***
	Kültürel_duyarlılık_18	4,25	,81	,699	1,091	,102	10,65	***
	Kültürel_duyarlılık_22	3,84	,97	,599	1,146	,114	10,08	***

Çizelge 18 - devamı

Etkileşimde n Hoşlanma $\bar{X}=4,17$ s.s.=0,57	Kültürel_duyarlılık_23	4,11	,73	,548	1			
	Kültürel_duyarlılık_24	4,22	,59	,794	1,144	,127	9,03	***
Etkileşimde Kendine Güvenme $\bar{X}=4,05$ s.s.=0,63	Kültürel_duyarlılık_3	4,07	,73	,71	1			
	Kültürel_duyarlılık_5	4,02	,72	,729	1,031	,114	9,06	***
Kültürel Farklara Saygı ve Dikkat $\bar{X}=4,37$ s.s.=0,54	Kültürel_duyarlılık_8	4,46	,63	,612	1			
	Kültürel_duyarlılık_16	4,35	,67	,81	1,448	,116	12,52	***
	Kültürel_duyarlılık_17	4,28	,77	,522	1,089	,115	9,48	***

Çizelge 18’de, kültürel duyarlılık ölçeğine ilişkin birinci derece doğrulayıcı faktör analizi ile elde edilen regresyon katsayıları, standart hataları, kritik oran (t) ve anlamlılık değeri (p) belirtilmektedir. Ölçeğe ilişkin tüm boyutların yol katsayılarının istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir ve katsayılar arasında güçlü bir etkinin varlığı söz konusudur.

Daha öncede belirtildiği gibi, standart regresyon katsayılarının 0,30’dan büyük olması beklenmektedir. Çizelge 19’a göre; ölçekteki maddelerin standardize regresyon katsayılarının 0,468 ile 0,835 arası değiştiği görülmektedir. Birinci boyuta ait yük değerleri 0,468 ile 0,93 arasında, ikinci boyuttaki yük değerleri 0,607 ile 0,835, üçüncü boyuttaki yük değerleri 0,683 ile 0,745, dördüncü boyuttaki yük değerleri 0,525 ile 0,797 arasında değiştiği görülmektedir. Standardize değerleri ve uyum testleri incelendiğinde, dört faktörlü modelinin yapı geçerliğine sahip olduğu ve ölçeğin dört faktörlü yapısının doğrulandığı söylenebilir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda dört faktörün yer aldığı model, Şekil 19’ da verilmiştir.

Şekil 19: Kültürel Duyarlılık Ölçeği Birinci Derece DFA Modeli

Kültürel Duyarlılık ölçeğinde yer alan; etkileşimde sorumluluk, etkileşimden hoşlanma, etkileşimde kendine güvenme ve kültürel farklara saygı ve dikkat ilişkin ifadeler modele dâhil edildiğinde CMIN= 96,608; DF=71; CMIN/DF=1,361; RMSEA=0,029; CFI=0,983; GFI=0,969 olarak belirtilen sınırlar içerisinde bulunmuştur. Bu da model uyumunun iyi olduğu anlamına gelmektedir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, kültürel duyarlılık ölçeğine ilişkin tüm maddelere ait yol katsayılarının orta düzeyde etki sağladığı tespit edilerek istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur.

Çizelge 19. Kültürel Duyarlılık Ölçeği ve Yakınsama Geçerliliği Değerleri

Faktör	Madde S.	F. Yüğü Aralığı	C. Alpha	CR	AVE
Etkileşimde Sorumluluk	7	,507- ,756	,80	,932	,781
Etkileşimden Hoşlanma	3	,47- ,817	,66	,871	,846
Etkileşimde Kendine Güvenme	3	,637- ,748	,67	,867	,714
Kültürel Farklara Saygı ve Dikkat	4	,494- ,739	,68	,866	,651

Modelin güvenilirliği ve geçerliğini test etmek amacıyla maddelere ait standart regresyon katsayıları incelenmiştir. Modelin benzeşim geçerliliğini tespit etmek için AVE, CR ve CR incelenmiştir. Bu değerlerin ($\alpha=0,78$; $CR=0,96>,70$; $AVE=0,80>0,50$; $CR=0,96>AVE=0,80$) kabul edilebilir düzeylerde olduğu görülmektedir. Ölçeğe ilişkin tüm boyutlara ait ortalama açıklanan varyans değerlerinin (AVE) değerlerinin ($AVE>0,50$) tespit edildiğinden yakınsama geçerliliğini sağladığı çizelge 19’da görülmektedir.

Çizelge 20. Kültürel Duyarlılık Ölçeği Faktör Korelasyonları ve Ayrışma Geçerliliği Değerleri

	(SD)	(EKG)	(EH)	(ES)
Kültürel Farklara Saygı ve Dikkat (SD)	(,807)*			
Etkileşimde Güven (EKG)	292**	(,845)*		
Etkileşimde Hoşlanma (EH)	,384**	,321**	(,92)*	
Etkileşimde Sorumluluk (ES)	,404**	,189**	,223**	(,883)*

(...)* :Ortak varyansların (AVE) karekök değeri

Ölçüm modelindeki faktörlerin ayrışma geçerliliği için, her faktörün ortalama açıklanan varyans (AVE) değerinin karekökü hesaplanmıştır. Bu değerlerin, faktörlerin aynı satır veya sütunda yer alan korelasyon değerlerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durumda, her faktörün kendi içindeki varyansın, faktörler arası ilişki düzeyinin üzerinde olduğu anlaşılmakta ve ayrışma geçerliliğinin sağlandığı çizelge 20’de görülmektedir.

Kültürel duyarlılık ölçeği ikinci derece doğrulayıcı faktör analizi uyum iyiliği testleri Çizelge 21’de belirtilmiştir. Buna göre, elde edilen sonuçlara göre uyum

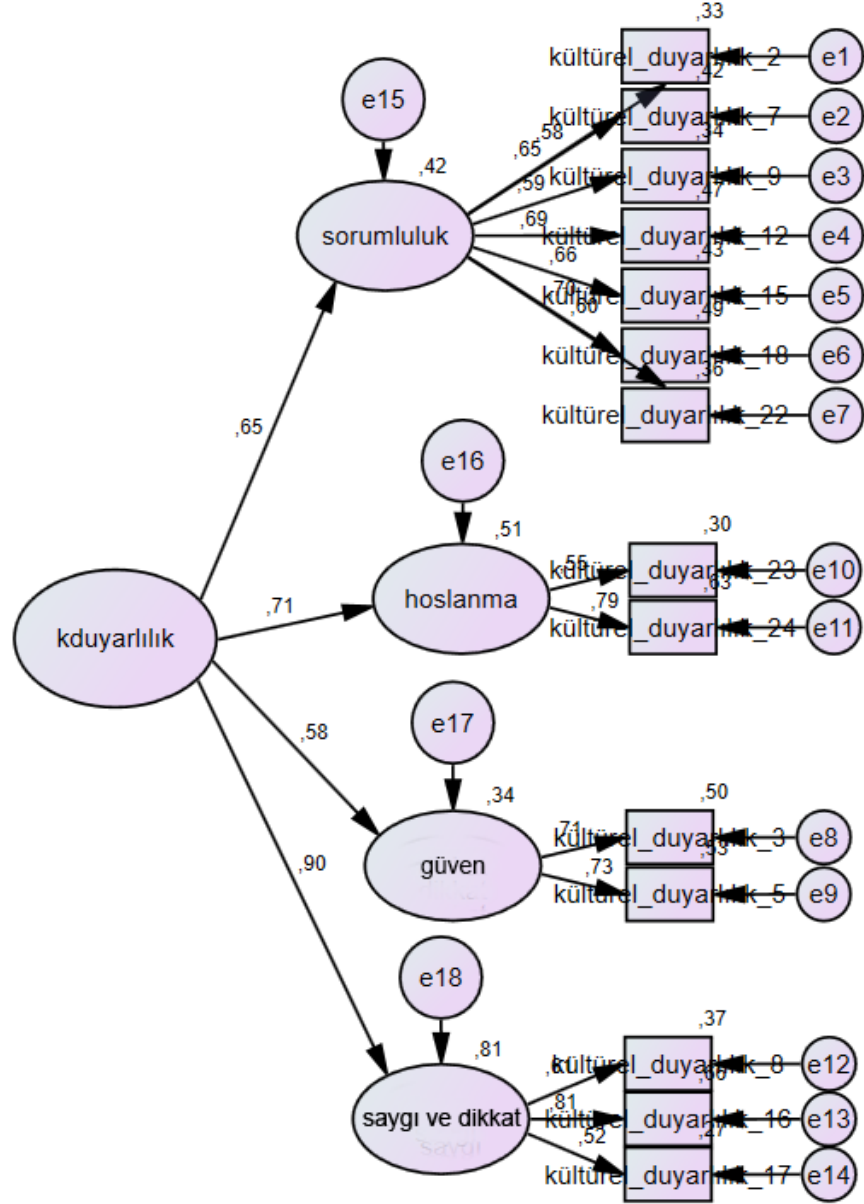

indekslerinin kabul edilebilir değerler olduğu belirlenmiştir. Model açısından iyi uyum sergiledikleri görülmektedir. Bu sebeple, modifikasyon işlemi yapılmamıştır.

Çizelge 21. Kültürel Duyarlılık Ölçeği İkinci Derece DFA Modeli Uyum İyiliği Testleri

Uyum İndeksi	Model Uyum İndeksleri	Sonuç
χ^2/sd (CMIN/DF)	1,215	İyi Uyum
RMSEA	0,022	İyi Uyum
SRMR	0,035	İyi Uyum
NFI	0,845	İyi Uyum
TLI (NNFI)	0,96	İyi Uyum
CFI	0,967	İyi Uyum
GFI	0,956	İyi Uyum
AGFI	0,938	İyi Uyum
PGFI	0,674	İyi Uyum
Değer Aralığı: $\chi^2/sd: \leq 5$; RMSEA: $\leq 0,08$; SRMR: $<0,10$; GFI: $\geq 0,8$; AGFI: $\geq 0,8$; NFI: $\geq 0,9$; CFI: $\geq 0,9$		

Elde edilen güvenirlik ve geçerliğin sağlandığı analizler sonucunda uyum iyiliğine ilişkin tatmin edici sonuçlara ulaşılmıştır. Yapısı doğrulanan modele, ikinci aşamada bir üst düzey kültürel duyarlılık faktörü eklenmiştir. Bu üst düzey faktör, birinci dereceden faktörlerin ortak varyansını yansıtarak daha genel bir yapıyı temsil etmiştir. Kültürel duyarlılığın ikinci derece örtük değişken olarak yer aldığı ölçüm modeli Şekil 20’de yer almaktadır.

Şekil 20. Kültürel Duyarlılık Ölçeğine İlişkin İkinci Derece DFA Modeli

Kültürel duyarlılık ölçeğinin, etkileşimde sorumluluk boyutu (st. reg. kats. 0,65), etkileşimden hoşlanma boyutu (st. reg. kats. 0,712), etkileşimde kendine güvenme boyutu (st. reg. kats. 0,585) ve kültürel farklara saygı ve dikkat boyutu tarafından (st. reg. kats. 0,898) anlamlı ve güçlü bir şekilde açıklandığı görülmektedir.

4.4.3. Duygusal Dayanışma Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Duygusal dayanışma ölçeği, açıklayıcı faktör analizi sonucunda 10 madde 3 boyut olarak tespit edilmiştir. Belirlenen ölçeğe, birinci derece çok faktörlü DFA uygulanmıştır.

Test edilen modelin standart regresyon katsayıları incelendiğinde; ifade 3'ün sınırın altında olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu ifadenin, sahip olduğu standart regresyon katsayısının, alt sınır olarak belirtilen 0,32 değerinin altında olduğu (Tabachnick ve Fidell, 2007) tespit edildiğinden ve model uyumunu etkilediği gerekçesiyle model içerisinden çıkarılmıştır. Çıkarılan ifadeler sonrasında, ölçeği oluşturan ve açıklayan 9 madde ve 3 boyut ile analizlere devam edilmiştir. Elde edilen değerlerin, modele uygunluk sağladığı ve ölçek yapısıyla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Çizelge 22. Duygusal Dayanışma Ölçeği Birinci Derece DFA Modeli Uyum İyiliği Testleri

Uyum İndeksi	Model Uyum İndeksleri	Sonuç
χ^2/sd (CMIN/DF)	2,264	İyi Uyum
RMSEA	0,053	İyi Uyum
SRMR	0,054	İyi Uyum
NFI	0,915	İyi Uyum
TLI (NNFI)	0,925	İyi Uyum
CFI	0,95	İyi Uyum
GFI	0,965	İyi Uyum
AGFI	0,934	İyi Uyum
PGFI	0,515	İyi Uyum
Değer Aralığı: $\chi^2/sd: \leq 5$; RMSEA: $\leq 0,08$; SRMR: $<0,10$; GFI: $\geq 0,8$; AGFI: $\geq 0,8$; NFI: $\geq 0,9$; CFI: $\geq 0,9$		

Çizelge 22'de görüldüğü üzere $\chi^2/df = 2,264 < 5$, $0,85 < GFI = 0,965$, $0,90 \leq IFI = 0,951$, $0,90 \leq CFI = 0,95$, $RMSEA = 0,053 < 0,08$ uyum değerlerine göre model, verilere mükemmel uyum göstermektedir. Dolayısıyla, açımlayıcı faktör analizi ile ortaya konulan 3 faktörlü yapının geçerliği, doğrulayıcı faktör analizi ile de teyit edilmiştir. AMOS çıktısında χ^2 değeri 54,343 bulunmuştur. χ^2/Sd , $2,264 < 3$ olduğundan dolayı kabul edilebilir bir model uygunluğundan söz edilebilir. Modele ilişkin uyum iyiliği indisinin ($GFI=0.965$) 1'e yakın olması ve yaklaşık hataların ortalama karekökü ($RMSEA=0.053$) değerinin uygun olması bu uyumun desteklendiğini göstermektedir.

Çizelge 23'te, duygusal dayanışma ölçeğine ilişkin birinci derece doğrulayıcı faktör analizi ile elde edilen regresyon katsayıları, standart hataları, kritik oran (t) ve anlamlılık değeri (p) gösterilmektedir.

Çizelge 23. Duygusal Dayanışma Ölçeğine İlişkin Birinci Derece DFA Modeli, Standart Hataları ve Aritmetik Ortalamalar

Faktör	Madde	$\bar{X}$	S.S.	St. Regresyon Katsayısı	St. Olmayan Regresyon Katsayısı	St. Hata	t	p
Sempatik Anlayış $\bar{X}$: 3,97 S.S. : 0,57	Duygusal_dayanışma_4	3,78	,856	0,537	0,79	0,078	10,193	***
	Duygusal_dayanışma_5	4,02	,725	0,794	0,962	0,062	15,588	***
	Duygusal_dayanışma_6	4,09	,762	0,8	1			
Hoşgörü $\bar{X}$: 4,51 S.S. : 0,46	Duygusal_dayanışma_7	4,51	,609	0,761	0,998	0,072	13,79	***
	Duygusal_dayanışma_8	4,53	,586	0,725	0,922	0,07	13,24	***
	Duygusal_dayanışma_9	4,52	,579	0,755	0,943	0,073	12,982	***
	Duygusal_dayanışma_10	4,49	,602	0,762	1			
Duygusal Yakınlık $\bar{X}$: 4,22 S.S. : 0,63	Duygusal_dayanışma_1	4,21	,669	0,885	1,033	0,071	14,549	***
	Duygusal_dayanışma_2	4,22	,699	0,836	1			

Çizelge 23'te belirtildiği gibi, ölçekteki maddelerin standardize yük değerlerinin 0,537 ile 0,885 arası değiştiği görülmektedir. Birinci boyuta ait yük değerleri 0,537 ile 0,800 arasında, ikinci boyuttaki yük değerleri 0,725 ile 0,762 üçüncü boyuttaki yük değerleri 0,836 ile 0,885 arasında değiştiği görülmektedir. Standardize değerleri ve uyum indeksleri incelendiğinde, üç faktörlü modelinin yapı geçerliğine sahip olduğu ve ölçeğin üç faktörlü yapısının doğrulandığı söylenebilir.

Çizelge 24. Duygusal Dayanışma Ölçeği ve Yakınsama Geçerliliği Değerleri

Faktör	Madde S.	F. Yüğü Aralığı	C. Alpha	CR	AVE
Sempatik Anlayış	3	,667- ,852	,73	,904	,839
Hoşgörü	4	,708- ,824	,79	,944	,866
Duygusal Yakınlık	3	,515- ,898	,83	,953	,86

Son olarak, modelin güvenilirliği ve geçerliğini değerlendirmek için yapılan analizler arasında Cronbach's Alfa katsayısı, AVE (Average Variance Extracted) ve CR (Composite Reliability) katsayıları yer almaktadır. İfadelere ilişkin standart regresyon katsayıları ile AVE ve CR katsayıları hesaplanmaktadır. Modelin yakınsama geçerliğinin

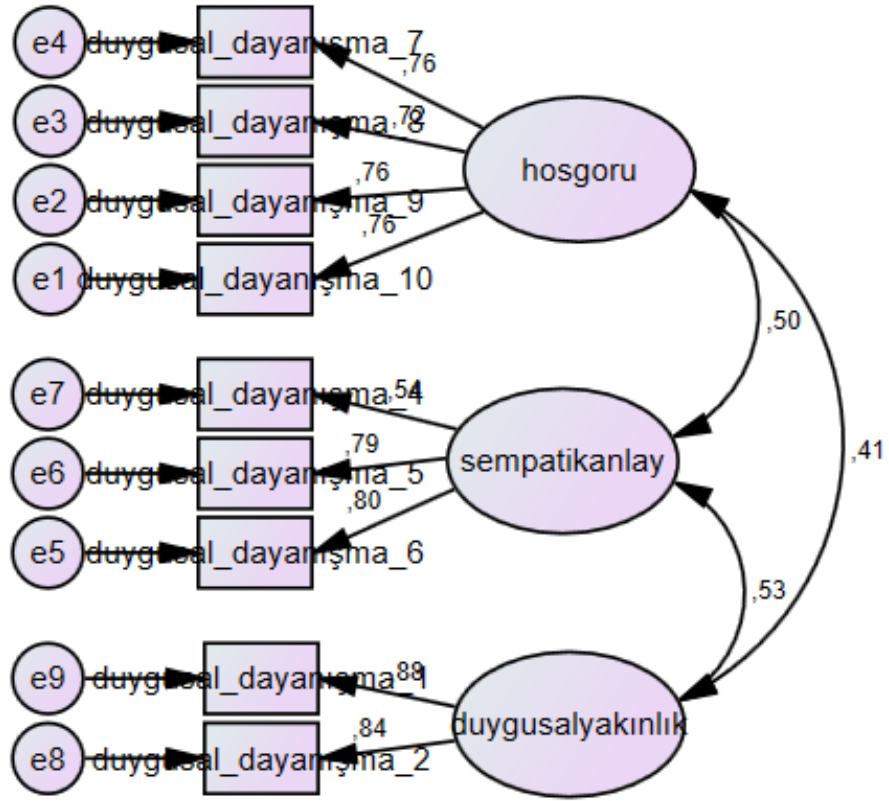
sağlanması (Fornell ve Larcker, 1981: 46) için elde edilen değerler incelendiğinde, modelin yakınsama geçerliliğini sağladığı tespit edilmiştir. Bu değerlerin ($\alpha=0,80$; $CR=0,97>0,70$; $AVE=0,87>0,50$; $CR=0,97>AVE=0,87$) kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu görülmektedir. Ölçeğe ilişkin tüm boyutlara ait ortalama açıklanan varyans değerlerinin (AVE) değerlerinin ($AVE>0,50$) tespit edildiğinden yakınsama geçerliliğini sağladığı çizelge 23'te görülmektedir.

Çizelge 24. Duygusal Dayanışma Ölçeği ve Ayrışma Geçerliliği Değerleri

	(DY)	(SA)	(HG)
Duygusal Yakınlık (DY)	(,927)*		
Sempatik Anlayış (SA)	,422**	(,916)*	
Hoşgörü (HG)	,343**	,334**	(,93)*

(...)* :Ortak varyansların (AVE) karekök değeri

Ölçüm modelindeki faktörlerin ayrışma geçerliliği için, her faktörün ortalama açıklanan varyans (AVE) değerinin karekökü hesaplanmıştır. Bu değerlerin, faktörlerin aynı satır veya sütunda yer alan korelasyon değerlerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durumda, her faktörün kendi içindeki varyansın, faktörler arası ilişki düzeyinin üzerinde olduğu anlaşılmakta ve ayrışma geçerliliğinin sağlandığı çizelge 24'te görülmektedir. Elde edilen sonuçlara göre, test edilen araştırma modelinin geçerli, uyumlu ve güvenilir olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, test edilen model çerçevesinde ölçeği oluşturan 9 madde ve 3 boyutun ölçeği açıkladığı anlaşılmaktadır. Duygusal dayanışma ölçeği, birinci DFA modeli Şekil 21'de belirtilmiştir.

Şekil 21. Duygusal Dayanışma Ölçeğine Birinci Derece DFA Modeli

Duygusal dayanışma modelinde, uyum iyiliğine ilişkin kabul edilebilir sonuçlara ulaşılmış, güvenirliğin ve geçerliliğin sağlandığı belirlenmiştir. Duygusal dayanışma ölçeğine ilişkin tüm maddelerin yol katsayılarının 0,50'nin üzerinde olmasından dolayı güçlü düzeyde etkinin varlığı tespit edilmiştir.

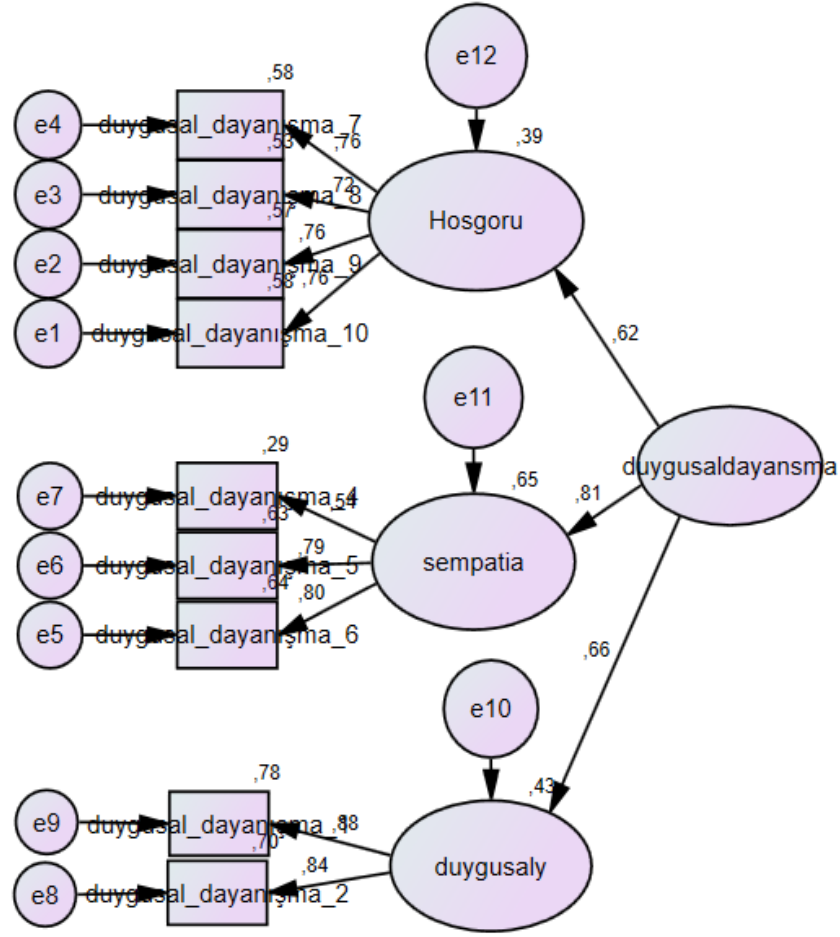
Duygusal dayanışma ölçeği ikinci derece doğrulayıcı faktör analizi uyum iyiliği indeksleri Çizelge 25'te belirtilmiştir. Buna göre, elde edilen indekslerin kabul edilen değerler içerisinde olduğu ve iyi uyum gösterdikleri anlaşılmaktadır. Model uyumu tespit edildiğinden dolayı, model üzerinde herhangi bir modifikasyon işlemi uygulanmamıştır.

Çizelge 25. Duygusal Dayanışma Ölçeği İkinci Derece DFA Modeli Uyum İyiliği Testleri

Uyum İndeksi	Model Uyum İndeksleri	Sonuç
χ^2/sd (CMIN/DF)	2,264	İyi Uyum
RMSEA	,053	İyi Uyum
SRMR	,054	İyi Uyum
NFI	,915	İyi Uyum
TLI (NNFI)	0,925	İyi Uyum
CFI	0,95	İyi Uyum
GFI	0,965	İyi Uyum
AGFI	0,934	İyi Uyum
PGFI	0,515	İyi Uyum
Değer Aralığı: $\chi^2/sd: \leq 5$; RMSEA: $\leq 0,08$; SRMR: $<0,10$; GFI: $\geq 0,8$; AGFI: $\geq 0,8$; NFI: $\geq 0,9$; CFI: $\geq 0,9$		

Belirtildiği gibi, yapısal doğrulama modeli kullanılarak bir analiz gerçekleştirilmiştir. Bu analizlerde güvenirlik ve geçerlik testleri yapılmış ve tatmin edici sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, modelin verileri doğru bir şekilde ölçtüğünü ve uyum iyiliği açısından kabul edilebilir bir seviyeye ulaşıldığını göstermektedir.

Analizlerde, duygusal dayanışma üst düzey değişkeni modele eklenmiştir. Duygusal dayanışma, ikinci derece örtük değişken olarak kabul edilmiştir. Bu, duygusal dayanışmanın altında yer alan başka değişkenlerin varlığını ve bu değişkenlerin duygusal dayanışmayı açıklamak için kullanıldığını göstermektedir.

Şekil 22: Duygusal Dayanışma Ölçeğine İlişkin İkinci Derece DFA Modeli

Duygusal dayanışma ölçeğinin, hoşgörü boyutu (st. reg. kats. 0,622), sempatik anlayış boyutu (st. reg. kats. 0,806) ve duygusal yakınlık boyutu (st. reg. kats. 0,657) tarafından anlamlı bir şekilde açıklandığı görülmektedir. Bu nedenle duygusal dayanışmayı açıklamada güçlü bir etkinin varlığından söz edilebilir. Yol katsayılarının 0,50'den yüksek olması boyutlar arasında güçlü bir etkinin varlığını göstermektedir.

4.5. Korelasyon Analizi

Korelasyon analizi, iki sürekli değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek için kullanılan bir istatistiksel yöntemdir. Pearson korelasyon katsayısı, verilerin normal dağıldığı durumlarda kullanılırken, Spearman korelasyon katsayısı veriler normal dağılmadığında tercih edilir. Korelasyon katsayısı “r” ile temsil edilir ve -1 ile +1 arasında değer alabilir. Eğer katsayı negatif ise, test edilen iki değişken arasında negatif yönlü bir

ilişki olduğunu gösterir. Pozitif işaretli katsayı ise iki değişken arasında aynı yönlü bir ilişki olduğunu ifade eder (Ural ve Kılıç, 2013: 243). Korelasyon katsayısı değeri, ilişkinin gücünü ifade eder. Genel olarak, 0 ile 1 arasındaki korelasyon değerleri şu şekilde yorumlanır: 0 ile 0,1 arasındaki korelasyon zayıf, 0,1 ile 0,3 arasındaki korelasyon orta düzey, 0,3 ile 0,5 arasındaki korelasyon güçlü, 0,5'ten büyük olan korelasyon ise çok güçlü olarak yorumlanır (İslamoğlu ve Alınçık, 2014, s. 347-351).

Araştırmanın bu kısmında, sürekli değişkenler olarak ifade edilen kültürel duyarlılık, duygusal dayanışma, turizm etkilerine yönelik tutum ve bu üç değişkene ait alt boyutlar arasındaki ilişkileri tespit etmeye yönelik yapılan korelasyon analizi ile elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Elde edilen verilerin normal dağılmasından dolayı ölçeklere ait korelasyon analizi Pearson korelasyon katsayısı ile yapılmıştır. Korelasyon analizi sonucunda elde edilen Pearson korelasyon katsayı bulgularına çizelge 26'da yer verilmiştir.

Çizelge 26. Korelasyon Analizi

	TIAS	KD	DD	DY	SA	HG	İM	ET	TD	SD	EKG	HO	SO
TIAS	1												
Kültürel Duyarlılık (KD)	,519* *,000	1											
Duygusal Dayanışma (DD)	,441* *,000	,481**	1										
Duygusal Yakınlık (DY)	,266* *,000	,394**	,710* *,000	1									
Sempatik Anlayış (SA)	,327* *,000	,316**	,785* *,000	,422* *,000	1								
Hoşgörü (HG)	,392* *,000	,395**	,775* *,000	,343* *,000	,334* *,000	1							
İmkanlar (İM)	,685* *,000	,211**	,251* *,000	,166* *,000	,230* *,000	,172* *,000	1						

Çizelge 26-devamı

Etkiler (ET)	,580*	,318**	,118*	,016	,084	,145*	,117*	1					
	,000	,000	,013	,741	,075	,002	,013						
Teşvik ve Destek (TD)	,762*	,519**	,479*	,313*	,316*	,446*	,217*	,249*	1				
	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000					
Saygı ve Dikkat (SD)	,438*	,683**	,384*	,280*	,253*	,338*	,208*	,206*	,453*	1			
	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000				
Güven (EKG)	,261*	,480**	,404*	,318*	,354*	,256*	,144*	,061	,293*	,292*	1		
	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,002	,196	,000	,000			
Hoşlanma (HO)	,313*	,516**	,377*	,382*	,280*	,228*	,174*	,102*	,330*	,384*	,321*	1	
	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,031	,000	,000	,000		
Sorumlulu k (SO)	,412*	,887**	,318*	,258*	,174*	,297*	,132*	,331*	,393*	,404*	,189*	,223*	1
	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,005	,000	,000	,000	,000	,000	
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).													
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).													

Yerel halkın kültürel duyarlılık, duygusal dayanışma ve turizm etkilerine yönelik tutumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla yapılmış korelasyon analizi sonucuna göre kültürel duyarlılık ile turizm etkilerine yönelik tutumları ($r=0,519$, $p<0,01$) arasında; kültürel duyarlılık ile duygusal dayanışma ($r=0,481$, $p<0,01$) arasında; duygusal dayanışma ve turizm etkilerine yönelik tutumları ($r=0,266$, $p<0,01$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Bu da kültürel duyarlılığın artmasıyla birlikte duygusal dayanışmanın da arttığını göstermektedir. Yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyleri yükseldikçe, birlikte yaşadıkları topluma ve turizme karşı duygusal bir bağlılık hissi geliştirdikleri söylenebilir. Duygusal dayanışmanın artmasıyla birlikte turizm etkilerine yönelik tutumların da arttığını göstermektedir. Yani, duygusal olarak birlikte hareket etme ve destek gösterme eğilimi olan bireylerin turizm etkilerine yönelik olarak daha olumlu bir tutum sergilediği söylenebilir. Yerel halkın kültürel duyarlılığının, duygusal dayanışmanın ve turizm etkilerine yönelik tutumların birbiriyle ilişkili olduğunu ve birbirlerini etkilediğini göstermektedir. Kültürel duyarlılığın artması ve duygusal

dayanışmanın gelişmesi, turizm etkilerine yönelik daha olumlu tutumlar oluşturabileceği anlamına gelmektedir. Ayrıca sürekli değişkenlere ait alt boyutlara yönelik ilişki düzeyleri incelenmiştir. Farklı kültürlere karşı saygı ve dikkat boyutu ile teşvik ve destek boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r = ,453$, $p < 0,01$). Bu durumda, farklı kültürlere karşı saygı ve dikkat gösteren bireylerin turizme yönelik teşvik ve destek boyutunda daha olumlu bir tutum sergiledikleri söylenebilir. Bu durumda, kültürel çeşitliliği desteklemenin ve farklı kültürlere saygı göstermenin turizm gelişimine yönelik teşvik ve desteklemeye yönelik olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Farklı kültürlere olan saygı ve dikkat, turizmin sürdürülebilirliği için önemli bir faktör olabilmektedir. Turizm sektöründe yerel halkın katılımı ve desteği, yerel kültürlerin korunması ve turizm deneyimlerinin zenginleştirilmesine katkıda bulunabilir. Yerel halkın hoşgörü düzeyi ile teşvik ve destek boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = ,446$, $p < 0,01$). Bu, yerel halkın hoşgörü düzeyinin artmasıyla birlikte turizme yönelik teşvik ve destek tutumlarının da arttığını göstermektedir. Bu sonuçlar, hoşgörülü bir toplumun turizm sektöründe teşvik ve destek sağlama konusunda daha olumlu bir tutum sergilediğini göstermektedir. Hoşgörü, farklılıklara saygı gösterme, anlayışlı olma ve kabul etme anlamına gelir. Yerel halkın bu hoşgörü düzeyi, turistlere karşı olumlu bir tutum geliştirmelerine ve turizmin sürdürülebilirliği için katkıda bulunmalarına yardımcı olabilir. Bu bulgular, turizm sektöründe yerel halkla işbirliğinin ve toplumsal hoşgörünün önemini vurgulamaktadır. Turizm, yerel halkın ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunabilir, ancak bu süreçte yerel halkın teşvik ve destek sağlama konusundaki tutumları da önemlidir. Hoşgörü düzeyinin artmasıyla birlikte turizm sektörünün sürdürülebilirliği ve yerel halkın turizme olan katılımı da artabilir. Yerel halkın turist etkileşiminde etkileşimden hoşlanma düzeyi ile duygusal yakınlığı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r = ,382$ $p < 0,01$). Bu, yerel halkın turistlerle olan etkileşimlerini daha hoşnutlukla deneyimlediklerinde duygusal yakınlığın da arttığını göstermektedir. Elde edilen veriler yerel halkın turistlerle olan etkileşimlerindeki memnuniyetlerinin, duygusal bağların oluşmasına katkıda bulunduğunu göstermektedir. Turistlerle olumlu ve tatmin edici etkileşimler yaşayan yerel halk, duygusal bir bağ kurma eğilimi gösterebilir. Bu da turistlerle daha samimi ve yakın ilişkilerin oluşmasını sağlayabilir. Yerel halkın turist etkileşiminden hoşlanma düzeyi,

turizm deneyimlerinin kalitesini etkileyen önemli bir faktördür. Hoşnutluk düzeyinin yüksek olması, turistlerin destinasyon hakkında daha olumlu izlenimler edinmelerine ve geri dönme niyetlerinin artmasına katkıda bulunabilir. Bu bulgular, turizm sektöründe yerel halkın turistlerle etkileşimine önem verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Turistlerin yerel halkla olumlu bir şekilde etkileşime girebilmeleri ve yerel kültürü deneyimleyebilmeleri, turizm deneyimlerini zenginleştirecek ve sürdürülebilir turizmin sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

4.6. Araştırma Modelinin YEM Analizi ve Hipotezlerinin Test Edilmesi

Tez araştırmasının bu bölümünde, kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma ilişkisinin yerel halkın turizm etkilerine yönelik tutumları üzerinde sağladığı etkileri belirlemeye yönelik araştırma modeli test edilmiştir. Araştırmanın teorik temelleri üzerinde şekillenen araştırma modelini test etmek için yapısal eşitlik modellemesi yol analizi kullanılmıştır. Bu analiz yöntemi gözlenen değişkenler ve gizil değişkenler arasındaki ilişkilerin test edilmesi amacıyla sosyal bilimlerde, eğitim bilimleri, ekonomi bilimleri, davranış bilimleri ve sağlık bilimleri alanlarında kullanılmaktadır (Anderson ve Gerbing, 1988, s. 411; Bagozzi ve Yi, 1989, s. 271). Yapısal eşitlik modellemesinin birbirinden farklı disiplinlerde sıklıkla kullanılmasının asıl sebebi, bu analiz yönteminin araştırmacılara sağladığı kolaylıklardan kaynaklanmaktadır. Yapısal eşitlik modellemesi, gözlenen değişkenlerin ölçüm hatalarını dikkate almakla birlikte değişkenler arasındaki doğrudan etkileri test eder. Ayrıca, iki değişken arasındaki ilişkiye üçüncü değişkenin aracılık etmesi durumunda çok değişkenli, direkt veya dolaylı etkileri de ihtiva eden modellerin kurgulanmasını, tahmin edilmesini ve test edilmesini mümkün kılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Bowen ve Guo, 2012; İlhan ve Çetin, 2014, s. 27).

Araştırma modelinde kültürel duyarlılık, duygusal dayanışma ve turizm etkilerine yönelik tutum örtük değişkenlerdir. Duygusal dayanışma, kültürel duyarlılık ve turizm etkilerine yönelik tutum arasındaki ilişkiye aracılık edebilecekleri varsayımı ile kültürel duyarlılıktan etkilenen ve turizm etkilerine yönelik tutumu etkileyen aracı değişken rolü incelenmiştir.

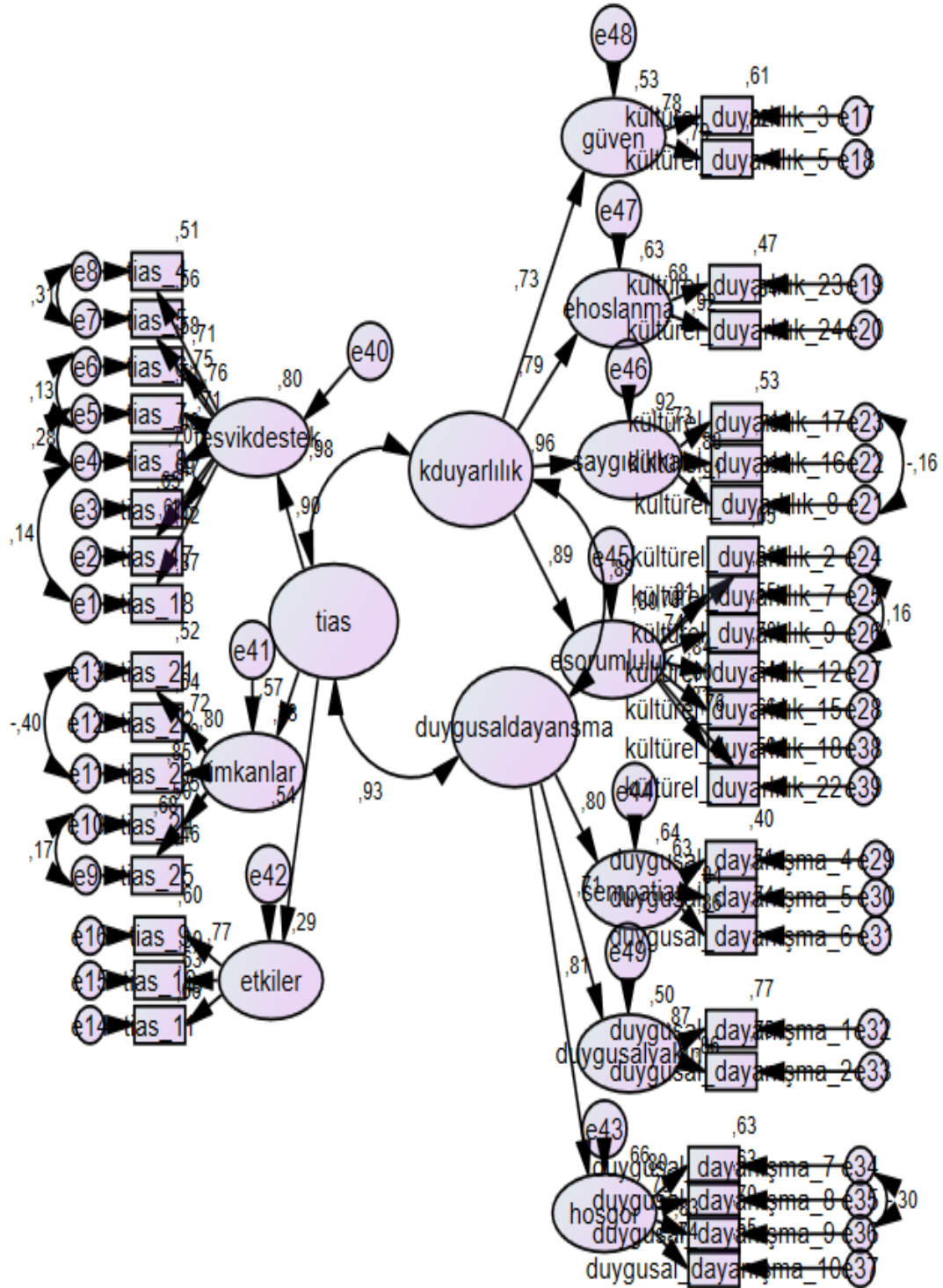
Araştırma hipotezleri test edilirken teorik altyapı sayesinde kurgulanmış araştırma modelinde yer alan her bir örtük değişken için gerçekleştirilen tek düzeyli veya iki düzeyli

DFA analizleri ve ölçüm modellerinin değerlendirilmesi tamamlandıktan sonra, örtük değişkenler arasındaki ilişkilerin analizi gerçekleştirilmiştir. İkinci aşamada yapısal model kurularak değişkenler arasında nedensel ilişkiler tanımlanmış, bu ilişkiler değerlendirilmiş ve araştırma hipotezleri test edilmiştir. Oluşturulan yapısal model örtük değişkenler arasındaki doğrudan, dolaylı ve toplam etkileri değerlendirilmek amacıyla kullanılmıştır. Bu yapısal model, üç örtük değişken ve 39 gözlenen değişkenden oluşmaktadır. Örtük değişkenler sırasıyla; kültürel duyarlılık, duygusal dayanışma ve turizm etkilerine yönelik tutum olarak belirtilmiştir.

4.6.1. Ölçüm ve Yapısal Modelinin Değerlendirilmesi

Kültürel duyarlılık, duygusal dayanışma ve turizm etkilerine yönelik tutum olmak üzere üç örtük değişken bir araya getirilerek (şekil 23) ölçüm modeli oluşturulmuştur. Garson (2008)'in belirttiği gibi araştırmacı iyi bir nedene veya karşıt bir argümana sahip olmadıkça Maksimum Olabilirlik Yöntemi'nin kullanılması önerilmektedir. Bu sebeple, ölçüm modeline ilişkin tahminlemede sıklıkla tercih edilen Maksimum Olabilirlik Yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmada, yapısal eşitlik modellemesi sürecinde iki aşamalı bir yönerge izlenmiştir (Anderson ve Gerbing, 1988). İlk aşamada, ölçüm modelleri bağımsız olarak test edilen üç örtük değişkenin önerilen araştırma modelinde olduğu gibi birlikte kullanıldığı ölçüm modeli bir bütün olarak test edilmiştir. Model uyumu test edildikten ve güvenilir, geçerli bir ölçüm modeli elde edildikten sonra ikinci aşamada yapısal model oluşturularak örtük değişkenler arasındaki nedensel ilişkiler değerlendirilmiş ve araştırma hipotezleri test edilmiştir.

Şekil 23. Araştırmanın Ölçüm Modeli

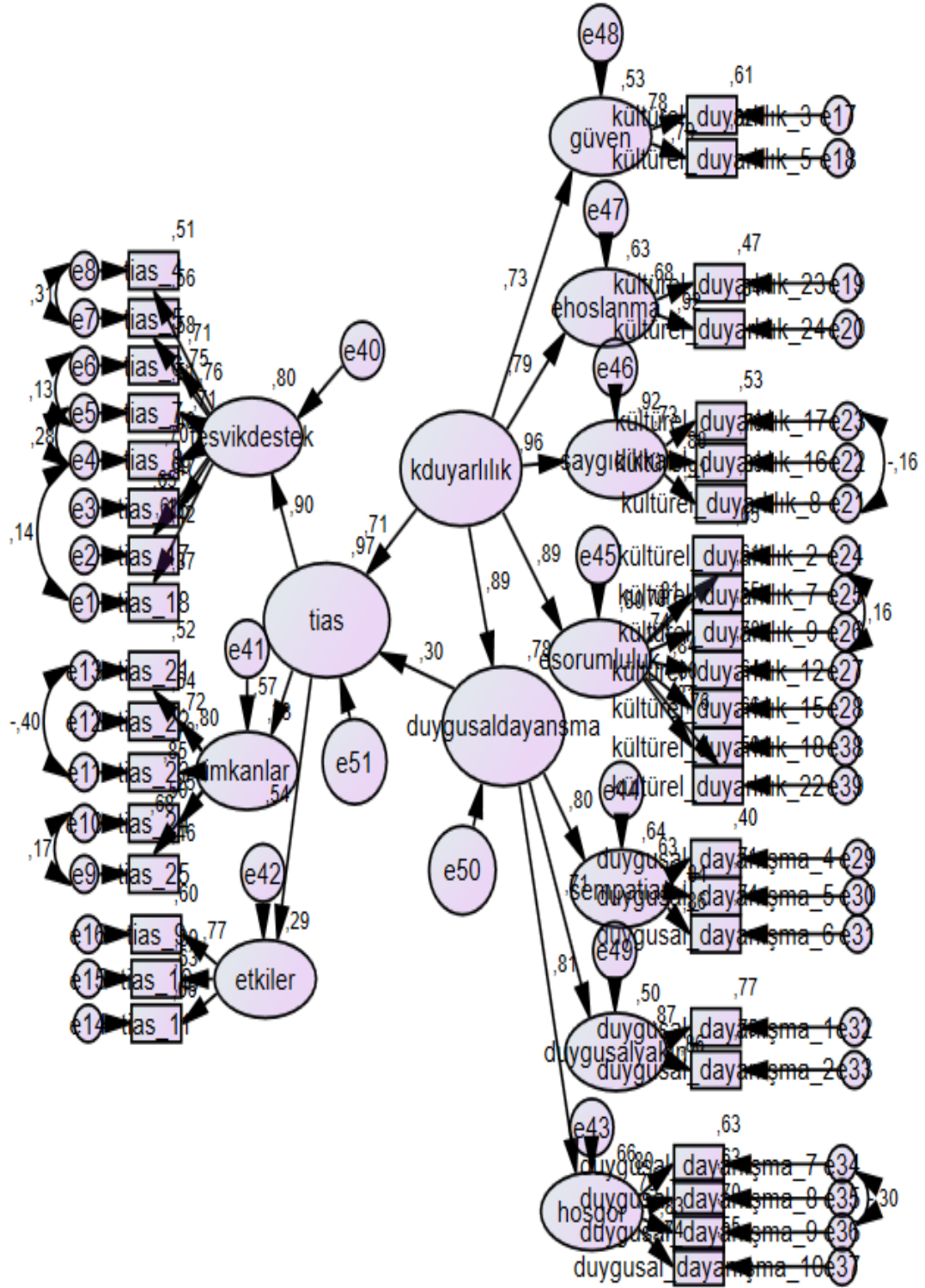
CMIN=1387,534; DF= 686; CMIN/DF=2,023; p=,000; RMSEA=,048; CFI=,867; GFI=,875

Çizelge 27’de belirtildiği gibi model iyi uyum değerlerine sahiptir. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırmaya ilişkin test edilen araştırma modelinin uyum iyiliği değerlerinin iyileştirilmesine yönelik ölçeğe ilişkin katsayılar incelenmiştir. Elde edilen değerlerin kabul edilebilir düzeylerde olduğu belirlenmiştir. Test sonuçlarında modifikasyon tablosu incelenmiş ve modelin uyum iyiliği sonuçları iyileştirilmeye çalışılmıştır. Buna göre; iyileştirme yapmak üzere, e1- e4, e4- e5, e5- e6, e7- e8, e9- e10, e11- e13, e21- e23, e25- e26 ve e34- e36 hata terimleri arasında kovaryans oluşturulmuştur.

Çizelge 27. Araştırma Modeline İlişkin Uyum İyiliği Testleri

Uyum İndeksi	Model Uyum İndeksleri	Sonuç
χ^2/sd (CMIN/DF)	2,023	İyi Uyum
RMSEA	0,048	İyi Uyum
NFI	0,769	Kabul Edilebilir Uyum
TLI (NNFI)	0,856	Kabul Edilebilir Uyum
IFI	0,868	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	0,867	Kabul Edilebilir Uyum
GFI	0,875	Kabul Edilebilir Uyum
Değer Aralığı:		
$\chi^2/sd: \leq 5$; $RMSEA \leq 0,08$; $0,90 \leq CFI$; $NFI \geq 0,9$; $GFI \geq 0,9$		

Yapısal modele ilişkin ilişkiler tek yönlü veya çift yönlü oklarla gösterilmektedir. Tek yönlü çizilen oklar dışsal değişkenden, içsel değişkene doğru çizilmiştir ve doğrudan etkiyi, nedensel bir ilişkiyi ifade etmektedir. Çift yönlü çizilen oklar ise korelasyon/ kovaryans ilişkisini göstermekte olup yapısal modelde sadece hata terimleri arasında kullanılmıştır.

Şekil 24. Araştırmanın Yapısal Modeli

Kline (1998) tarafından önerilen etki büyüklükleri düşük düzey, orta düzey ve yüksek düzey olarak sınıflandırılır. Kline (1998) tarafından yapılan çalışmaya göre, standart regresyon katsayılarının etki büyüklükleri aşağıdaki şekilde sınıflandırılır:

- Düşük Düzey (< 0.10): Katsayının etkisi düşük olarak kabul edilir. Değişkenler arasındaki ilişki zayıf ve etki önemsizdir.
- Orta Düzey ($0.10 - 0.29$): Katsayının etkisi orta düzeyde olarak kabul edilir. Değişkenler arasındaki ilişki belirginleşmiştir ancak etki hala orta düzeydedir.
- Yüksek Düzey (≥ 0.30): Katsayının etkisi yüksek olarak kabul edilir. Değişkenler arasındaki ilişki güçlüdür ve katsayı tarafından temsil edilen etki büyük bir öneme sahiptir.

Buna göre, araştırma modelinde yer alan değişkenler arasındaki etkilerin yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Model içerisinde yer alan değişkenlerin açıklanma gücü olarak ifade edilen R^2 değerleri oldukça önemlidir. Bu değerler şekil 24'te yer almaktadır. Buna göre, duygusal dayanışma açıklanma düzeyinin ($R^2=0,784$) olduğu, turizm etkilerine yönelik tutumu açıklama düzeyinin ise ($R^2=0,971$) olduğu görülmektedir. Turizm etkilerine yönelik tutumunu en fazla açıklayan teşvik ve destek boyutu olduğu ($R^2=0,802$) anlaşılmaktadır. Kültürel duyarlılığı açıklamada en fazla katkıyı sağlayan boyutun saygı ve dikkat boyutu olduğu ($R^2=0,916$) belirlenmiştir. Duygusal dayanışmayı açıklamada ise en fazla katkı sağlayan boyutun hoşgörü ($R^2=0,660$) olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 28. Kuramsal Modelin Nihai Halinde Değişkenler Arasındaki Anlamlı Yolların Regresyon Ağırlıkları

Test Edilen Yol	β	Standart Hata	Kritik Değer	β^2	Anlamlılık Düzeyi (p)
Kültürel Duyarlılık → Duygusal Dayanışma	,886	,021	19,431	,398	***
Duygusal Dayanışma → TIAS	,298	,098	2,548	,250	,011
Kültürel Duyarlılık → TIAS	,712	,044	6,138	,269	***

β : Standart Katsayılar

β^2 : Standart Olmayan Katsayılar

***: $p < ,001$

*: $p < ,05$

Geçerli, güvenilir bir yapısal model kurulduktan sonra, AMOS programında yol analizi gerçekleştirilmiş ve hipotezleri test etmek için gerekli olan istatistikler (doğrudan, dolaylı ve toplam etki yol katsayıları, standart hata, t değerleri ve anlamlılık düzeyleri)

elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, çizelge 28’de örtük değişkenler arasındaki tüm yolların anlamlı olduğu görülmektedir.

4.6.2. Araştırma Hipotezlerinin Değerlendirilmesi

Araştırmanın kuramsal modelinde belirtilen değişkenler arasındaki ilişkilerin analizi yapısal eşitlik modeli ile sağlanmıştır. Geçerli, güvenilir bir yapısal model kurulduktan sonra, AMOS programında bootstrap tekniği kullanılarak yol analizi gerçekleştirilmiş ve hipotezleri test etmek için gerekli olan istatistikler (doğrudan, dolaylı ve toplam etki yol katsayıları, standart hata, t değerleri ve anlamlılık düzeyleri) elde edilmiştir. Bu istatistikler kullanılarak örtük değişkenler arasındaki doğrudan etkilerin (H1, H2, H3) ve dolaylı etkilerin (H4) varlığına ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Doğrudan etki hipotezlerini test ederken biri bağımsız değişken diğeri bağımlı değişken olarak da adlandırılabilen iki örtük değişken arasındaki standartlaştırılmış yol katsayıları (β) ve t değerleri (Amos çıktılarında C.R) kontrol edilerek bu katsayıların anlamlılık düzeyleri incelenmiş, hipotezlerin desteklenip desteklenmediği kontrol edilmiştir.

AMOS paket programı ile yapılan yol analizleri sonucu üç farklı etki için β katsayısı üretilmektedir. Bunlar standardize edilmiş doğrudan, dolaylı ve toplam etkilerdir. İki örtük değişken arasındaki toplam etkiler incelendiğinde, kültürel duyarlılığın turizm gelişimine yönelik tutumu üzerindeki toplam etkisi standardize beta katsayısı olarak 0,975’ dir. Bununla birlikte, standardize doğrudan ve dolaylı etkileri incelendiğinde, ifade edilen etkinin, 0,712’inin doğrudan, 0,264’ünün ise dolaylı bir etki sağladığı anlaşılmaktadır.

YEM analizi sonucu, üç örtük değişkenin arasındaki etki incelendiğinde; yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyinin turizm gelişimine yönelik tutumları üzerinde doğrudan etkisini gösteren katsayının pozitif ve anlamlı olduğu görülmüştür ($\beta = 0,712$; $p < ,001$). Dolayısıyla (H1) (*Yerel halkın kültürel duyarlılığının, turizmin gelişimine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.*) hipotezi desteklenmiştir.

Duygusal dayanışmanın turizm gelişimine yönelik tutumları üzerinde doğrudan etki katsayısının ($\beta = 0,298$) anlamlı, pozitif yönlü ve orta düzey etki sağladığı ($p < ,05$) görülmektedir. (H2) hipotezi (*Yerel halkın turistlere karşı olan duygusal dayanışma*

düzeyinin, turizmin gelişimine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.) desteklenmiştir.

Kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma arasındaki doğrudan ilişkiyi öngören (H3) hipotezi (*Yerel halkın kültürel duyarlılığı ve destinasyonu ziyaret eden turistlere yönelik duygusal dayanışma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.*) desteklenmiştir ($\beta = 0,886$; $r = 0,481$; $p < ,001$).

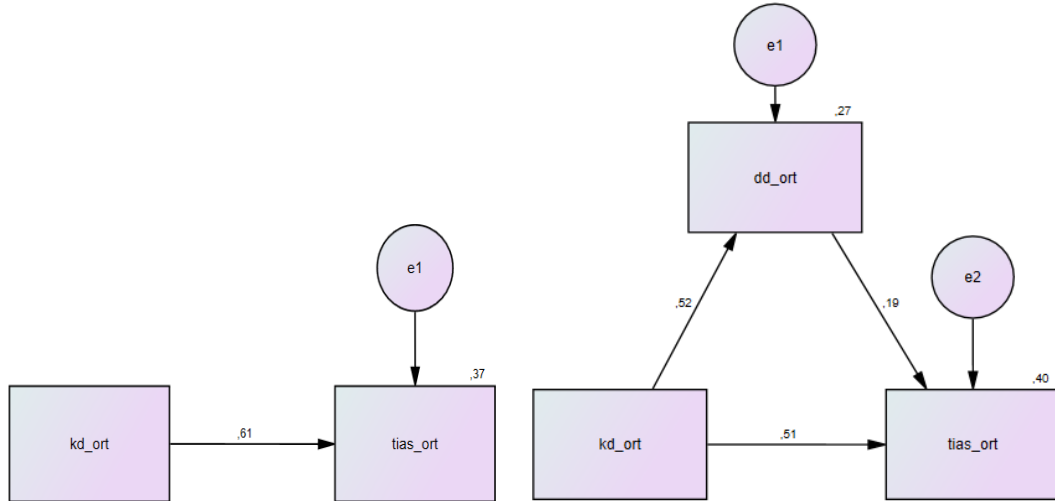
Çizelge 29. Doğrudan İlişki Hipotezleri Test Sonuçları

Hipotez (Doğrudan İlişki)				β	C.R.	P*	Sonuç
H1	Kültürel Duyarlılık	→	Turizm Etkilerine Yönelik Tutum (TIAS)	,712	6,138	<,001	Desteklendi
H2	Duygusal Dayanışma	→	Turizm Etkilerine Yönelik Tutum (TIAS)	,298	2,548	<,011	Desteklendi
H3	Kültürel Duyarlılık	→	Duygusal Dayanışma	,886	19,431	<,001	Desteklendi

β : Doğrudan Etki Katsayısı

*: $p < ,005$

Kültürel duyarlılığın yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumları üzerindeki etkisinde duygusal dayanışmanın aracılık etkisini öngören (H4) hipotezi test edilmiştir. H4 hipotezini (*Yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyinin, turizm gelişimine yönelik tutumları üzerindeki etkisinde duygusal dayanışmanın aracılık etkisi vardır.*) test etmek üzere aşağıdaki model kurulmuştur. Bu model, Bootstrap tekniğiyle 5000 kez yeniden örnekleme yaparak elde edilen istatistiklerle analiz edilmiştir.

Şekil 25. Aracılık (Duygusal Dayanışma) Modeli

Aracı (dolaylı) etki, iki değişken arasındaki ilişkiye üçüncü bir değişkenin dâhil olması durumudur. Araştırma değişkenlerinden birinin diğerini etkilemesi durumuna doğrudan etki, bu etkinin araya giren değişken veya değişkenler yardımıyla tamamen ya da kısmen ortadan kalkmasıyla oluşan yeni yoldaki etkiye ise dolaylı etki denilmektedir (Hair vd., 1998). Dolaylı etkinin varlığı aracılık ilişkisinin olduğunu işaret etmektedir. Bu durumda, aracı değişkenlerin modele dâhil edilmesiyle etki katsayılarında bir miktar artış gözlemlenmektedir. Çizelge 30’da elde edilen beta katsayılarının anlamlılık dereceleri ifade edilmektedir. Elde edilen verilere göre, kültürel duyarlılığın turizm gelişimine yönelik tutumuna etkisinde dolaylı etki değeri, 0,090 olarak belirlenmiştir. Aracı etki $p < 0,05$ düzeyine göre etki değerleri 0,005 olarak tespit edilmiştir. Bu değer, aracı etkinin olduğunu göstermektedir. Bu durumda, araştırmanın nihai modeli incelendiğinde, kültürel duyarlılığın turizm gelişimine yönelik tutumuna etkisinde duygusal dayanışma etkileşiminin aracılık rolünün olduğu saptanmıştır ve (H4) hipotezi (*Yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyinin, turizm gelişimine yönelik tutumları üzerindeki etkisinde duygusal dayanışmanın aracılık etkisi vardır.*) desteklenmiştir.

Çizelge 30. Araştırma Modeline İlişkin Değişkenler Arasındaki Dolaylı (Aracılık) İlişki

Hipotez (Dolaylı İlişki)						β	P	Sonuç
H4	Kültürel Duyarlılık	→	Duygusal Dayanışma	→	Turizm Etkilerine Yönelik Tutum (TIAS)	,090	,005	Desteklendi
β : Standart Katsayılar			β_2 : Standart Olmayan Katsayılar			* p<,05		

H4 hipotezinin test edilmesinde Bootstrap tekniği, katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını değerlendirmek için kullanılmıştır. Yeniden örnekleme yapılarak elde edilen istatistikler, orijinal örnekleme verisini taklit eden çok sayıda örnekleme oluşturularak istatistiksel çıkarımlar yapılmasını sağlar. Bu modelde yer alan katsayılar çizelge 31’de ifade edilmiştir ve aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

- c katsayısı, kültürel duyarlılık düzeyinin turizm gelişimine yönelik tutumlar üzerindeki toplam etkisini ifade eder.
- c' katsayısı, kültürel duyarlılık düzeyinin turizm gelişimine yönelik tutumlar üzerindeki doğrudan etkisini ifade eder.
- a katsayısı, kültürel duyarlılık düzeyinin duygusal dayanışmaya olan toplam etkisini ifade eder.

- b katsayısı, duygusal dayanışmanın turizm gelişimine yönelik tutumlar üzerindeki doğrudan etkisini ifade eder. Ayrıca, duygusal dayanışmanın aracı değişken olarak dolaylı etkisi “ab” şeklinde ifade edilmiştir, burada “a” ve “b” katsayılarının çarpımıdır.

Çizelge 31. Kültürel Duyarlılığın Turizm Etkilerine Yönelik Tutum Üzerindeki Etkisinde Duygusal Dayanışmanın Aracılık Rolünün İncelenmesi

	Sonuç Değişkenleri			
	Duygusal Dayanışma		TIAS	
	β	SE	β	SE
Kültürel Duyarlılık (c yolu) R ²			,555***	,034
			,372	
Kültürel Duyarlılık (a yolu) R ²	,586***	,046		
	,266			
Kültürel Duyarlılık (c' yolu) Duygusal Dayanışma (b yolu) R ²			,465***	,029
			,154*	,034
Dolaylı Etki (ab)			,399 ,090* (0,058 - 0,136)	

***<0,001

*<0,05

Kültürel duyarlılığın turizm gelişimine yönelik tutumlar üzerindeki toplam etkisi (c yolu) istatistiksel olarak anlamlıdır (,555; $p<,001$). Kültürel duyarlılığın turizm gelişimine yönelik tutumlar üzerindeki doğrudan etkisi (c' yolu) anlamlıdır (0,465; $p<,001$). Kültürel duyarlılık ile duygusal dayanışma arasındaki yol katsayısı (a yolu) 0,586 olup pozitif ve anlamlı ($p<,001$) olarak tespit edilmiştir. Kültürel duyarlılık ve turizm gelişimine yönelik tutum arasındaki dolaylı etkiyi (ab yolu) gösteren katsayı 0,09 olarak bulunmuştur. Dolaylı etkiyi, farklı bir ifadeyle duygusal dayanışmanın aracılık etkisini gösteren bu katsayının anlamlılığını değerlendirmek için %95 güvenilirlikte alt-üst tahmin aralıklarına bakılmıştır. Elde edilen güven aralıkları (alt 0,058 ve üst 0,136) sıfırı içermediğinden aracı etki katsayısının (0,09) istatistiksel olarak anlamlı ($p<,05$) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla H4 hipotezi (*Yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyinin, turizm etkilerine yönelik tutumları üzerindeki etkisinde duygusal dayanışmanın aracılık etkisi vardır.*) desteklenmiştir.

Araştırmada kavramasal çerçevede oluşturulmuş olan 4 adet hipotez istatistiksel analizlerle test edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgularla 4 hipotez de

desteklenmiştir. Hipotezlere yönelik elde edilen sonuçlar ve detaylı bilgiler Çizelge 32’de yer almaktadır.

Çizelge 32. Araştırma Kapsamında Test Edilmiş Hipotezlere Ait Sonuçlar

No	Hipotezler	Sonuç
H1	Yerel halkın kültürel duyarlılığının, turizmin gelişimine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.	DESTEKLENDİ
H2	Yerel halkın turistlere karşı olan duygusal dayanışma düzeyinin, turizmin gelişimine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.	DESTEKLENDİ
H3	Yerel halkın kültürel duyarlılığı ve destinasyonu ziyaret eden turistlere yönelik duygusal dayanışma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	DESTEKLENDİ
H4	Yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyinin, turizm gelişimine yönelik tutumları üzerindeki etkisinde duygusal dayanışmanın aracılık etkisi vardır.	DESTEKLENDİ

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Şanlıurfa’da yaşayan yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumlarında duygusal dayanışma ve kültürel duyarlılık arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilen araştırmanın bu bölümünde araştırma sonuçları ve öneriler sunulmuştur.

5.1. Sonuçlar

Turistik bir bölgede yerel halkın turizme yönelik tutumu ve desteği oldukça önemlidir. Yerel halkın olumlu bir tutuma sahip olması; destinasyon imajının olumlu yönde gelişmesine, turizm gelirinin artmasına, istihdam olanaklarının artmasına, kültürel ve tarihi mirasın korunmasına, dolayısıyla bir destinasyonda turizmin gelişmesine önemli katkı yapmaktadır.

Alanyazında, yerel halkın turizm ile ilişkisi üzerine birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar çoğunlukla, yerel halkın hem turizme hem de ziyaretçilere yönelik tutum ve davranışlarını etkileyen faktörleri anlamaya ve açıklamaya yönelik olarak yapılmıştır. Bu faktörler; ekonomik faktörler, sosyal ve kültürel faktörler, çevresel faktörler, yerel halkın katılımı, algılanan faydalar ve maliyetler olarak sıralanabilir. Bu faktörlerin yanı sıra, yerel halkın demografik özellikleri, eğitim düzeyi, deneyimleri ve tutumları da turizm ilişkisini etkileyebilir. Bu araştırma, yerel halk ve turizm ilişkisini kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma değişkenleri üzerinden ele alması nedeniyle oldukça önemlidir. Araştırma modeli, yerel halkın turizm gelişmesine yönelik tutumları üzerinde, kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma düzeyinin etkili olabileceği varsayımı üzerine oluşturulmuştur. Kültürel duyarlılık, yerel halkın farklı kültürlerle ve sahip olduğu değerlere olan bağlılığını ifade ederken, duygusal dayanışma ise yerel halkın turistlere ve turizme karşı hissettiği duygusal bağı ifade etmektedir. Bu sebeple, yerel halkın turizme ve turistlere yönelik algı ve tutumlarını anlamak için psikolojik ve sosyolojik süreçlere

odaklanarak önemli bir katkı sağlanmaktadır. Kültürel duyarlılık, yerel halkın sahip olduğu kültürle, turist etkileşimine nasıl tepki verdiğini ve turizmin yerel kültüre etkilerini anlamada önemli bir faktördür. Duygusal dayanışma ise yerel halkın turistlere karşı hissettiği duygusal bağları ve misafirperverliği ifade etmektedir. Araştırmanın teorik çerçevesi yerel halkın turizm etkilerine yönelik tutumlarında, kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma ilişkisi olarak belirlenmiştir ve bu değişkenler, nedensel karşılaştırma modelinde test edilmiştir.

Şanlıurfa'da yaşayan ve turizm sektöründe dolaylı ve doğrudan istihdam edilen 519 kişiye yüz yüze anket uygulaması gerçekleştirildikten sonra eksik veya hatalı toplanmış anketler ile normal dağılımı bozan 74 uç değerli anketler çıkarılmış ve toplamda 445 veriye ulaşılmıştır. Katılımcıların demografik verilerine bakıldığında, 145 kişinin kadın, 300 kişinin ise erkek olduğu belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında elde edilen bilgilere göre, yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumları, kültürel duyarlılıkları ve duygusal dayanışma düzeyleri incelendiğinde yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyinin yüksek olduğu ve duygusal dayanışma ile turizm etkilerine yönelik tutum ölçeğine verilen cevapların da benzer bir durumda olduğu tespit edilmiştir. Turizm etkilerine yönelik tutum (TIAS) ölçeğinin katılım düzeyi ortalaması, 4,16 olarak tespit edilmiştir. Bu ölçekte en yüksek katılım düzeyine “*teşvik ve destek*” boyutu sahip olurken, onu “*imkanlar*” ve “*etkiler*” boyutu takip etmektedir. Bu faktörler bağlamında, Şanlıurfa’da yaşayan yerel halkın, devletin bölgede turizmi desteklemesinin doğru bir karar olduğu; Şanlıurfa’da turizmin etkin bir şekilde teşvik edilmesi gerektiği; turizmi desteklediği ve turizmin bölgede ana endüstri kolu olması gerektiği; turizmin sonucu olarak harcayacak daha fazla paraya sahip oldukları belirlenmiştir. Kültürel duyarlılık ölçeğinin ise 4,11 olarak aritmetik ortalama ile yüksek katılım sağladıkları görülmektedir. Bu ölçekte en yüksek katılım düzeyine kültürel farklara saygı ve dikkat boyutu sahiptir. Ankete katılım sağlayan ve Şanlıurfa’da yaşayan yerel halkın, farklı kültürden insanların davranış biçimlerine ve değerlerine saygı duyduğu görülmektedir. Sırasıyla “*etkileşimde kendine güvenme*” boyutu ile farklı kültürden insanlarla etkileşim kurarken ne söyleyeceklerini daima bildikleri; “*etkileşimden hoşlanma*” boyutu ile farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurmaktan zevk aldıkları belirlenmiştir. Duygusal dayanışma ölçeğinin katılım düzeyi ortalaması ise 4,25 olarak yüksek düzeyde katılım

sağlandığı belirlenmiştir. Bu ölçekte en yüksek katılım düzeyine sırasıyla; hoşgörü, duygusal yakınlık ve sempatik anlayış boyutları sahip olmaktadır. Boyutlar kapsamında Şanlıurfa'da yaşayan yerel halk tarafından, Şanlıurfa ilinin ziyaretçi ağırlamaktan fayda sağladığını ve ziyaretçilere karşı sevgi hissettikleri, yerel ekonomiye katkı sağladıklarından dolayı ziyaretçileri takdir ettikleri, Şanlıurfa ilinde tanıştıkları bazı ziyaretçilere yakınlık hissettikleri ortaya çıkmıştır. Bu verilere dayanarak, araştırmanın değişkenlerine ve boyutlarına ilişkin katılım düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, Şanlıurfa'da yaşayan ve doğrudan/ dolaylı olarak turizm sektöründe istihdam edilen yerel halkın farklı kültürlerden destinasyona gelen ziyaretçilere karşı duyarlı olduğunu, turizmle ilgili tutumlarının olumlu ve duygusal dayanışma düzeylerinin de yüksek düzeyde olduğunu ifade etmektedir. Bu durum, Şanlıurfa' da araştırmaya katılan yerel halkın turizm faaliyetlerine karşı olumlu bir yaklaşım sergilediğini ve turizmin etkilerine duyarlı olduğunu göstermektedir.

Benzer olarak, Ögüt ve Olkun (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Selçuk Üniversitesi öğrencilerinin genel olarak açık fikirli sonuçları ve farklı kültürel deneyimlere verdikleri değeri göstermektedir. Ankete katılan öğrencilerin, diğer kültürlerden insanlara olan saygıları ve farklı kültürel gruplarla olan etkileşimleri, kültürel çeşitlilik konusunda olumlu bir tavır sergilediklerini göstermektedir. Ayrıca, kendi kültürlerinin diğer kültürlerden daha iyi olduğunu düşünmeleri, öğrencilerin kendi kültürel kimliklerine bağlı olmalarını ve bu kimliklerini önemsediklerini göstermektedir. Kendi kültürlerinin daha iyi olduğunu düşünen bir toplumun sahip olduğu yüksek kültürel duyarlılık düzeyi, yerel halkın kendi kültürlerine değer verdiğini ve turistlere bu kültürü tanıtmada konusunda istekli olduğunu göstermektedir. Bu durum da yerel halkın daha etnomerkezci bir yaklaşıma sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. Oysaki bu çalışmada, etkileşimde bulundukları kültürlere karşı saygılı oldukları, farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken mümkün olduğu kadar çok bilgi edinmeye çalıştıkları ve farklı kültürlere önem verdikleri için etnik göreceli bir kültürel yapıya sahip oldukları belirlenmiştir. Duygusal dayanışma düzeyinin yüksek olması ise, yerel halkın turistlerle empati kurma ve onlarla güçlü bir bağ kurma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Araştırmada üç farklı sürekli değişken bir model çerçevesinde incelenmiştir. Bu değişkenler biri, duygusal dayanışmadır. Araştırmada kullanılan teorik çerçevenin

kökleri, Emile Durkheim'ın sosyolojik çalışmalarına dayanmaktadır. Durkheim (1995 [1915]), duygusal dayanışma teorisini formüle eden ilk kişi olarak kabul edilir ve bu teoriyle, duygusal dayanışmanın; bireylerin birbirleriyle etkileşim kurması, benzer inançları paylaşması ve birlikte benzer faaliyetlerde bulunması yoluyla şekillendiğini iddia etmektedir. Bu teoriye bağlı olarak, Woosnam ve Norman (2009) bir duygusal dayanışma ölçeği geliştirmiştir. Üç faktör ve bunlara karşılık gelen öğeler ESS'yi oluşturmaktadır: *hoşgörü* (örneğin, destinasyonda ziyaretçilerin olmasından gurur duymak, ziyaretçilere sahip olmanın toplum yararına olduğunu hissetmek, yerel ekonomiye katkılarından dolayı ziyaretçileri takdir etmek ve bölge ziyaretçilerine adil davranmak); *duygusal yakınlık* (örneğin, ziyaretçilere yakın hissetmek ve bazı ziyaretçilerle arkadaş olmak); ve *sempatik anlayış* (örneğin, ziyaretçilerle özdeşleşmek, ziyaretçilerle çok ortak noktaya sahip olmak, ziyaretçilere karşı sevgi duymak ve ziyaretçileri anlamak) (Woosnam ve Norman 2009). Woosnam (2011) tarafından turizm literatürüne uygulanan çerçevede, yerel halk turistlerle etkileşime girdikçe, benzer inançlara sahip oldukça ve davranışları paylaştıkça, bölge sakinlerinin söz konusu turistlerle duygusal bir dayanışma oluşturacağı varsayılmaktadır.

Duygusal dayanışma ile ilgili yerel halkı temeline alan çalışmaların bir kısmı (Aleshinloye vd., 2020; Lai vd., 2021; Li ve Wan, 2017; Juric vd., 2021; Unurlu, 2020; Woosnam vd., 2018a) duygusal dayanışmayı (bağımlı değişken) belirleyen faktörleri bulmaya odaklanırken, diğerleri (Erul, 2021; Hasani vd., 2016; Lai ve Hitchcock, 2017; Moghavvemi vd., 2017; Woosnam, 2012) ise duygusal dayanışmayı bağımsız değişken olarak kullanarak birçok değişkenin belirlenmesinde duygusal dayanışmadan yararlanmışlardır. Bu çalışmada duygusal dayanışma, yerel halk ve turist etkileşimine bağlı olarak yerel halkın duygusal dayanışma düzeyini belirlemeye yönelik incelenmiştir ve bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Araştırmaya yönelik gerçekleştirilen açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizinde ölçeğin orijinal yapısına uygun olarak üç boyut belirlenmiştir. Ortaya çıkan boyutların ölçekte belirlenen boyutlarla tutarlılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Duygusal dayanışma ölçeğinin, sempatik anlayış boyutu (β : 0,806), hoşgörü boyutu (β : 0,622) ve duygusal yakınlık boyutu (β : 0,657) tarafından anlamlı bir şekilde açıklandığı belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, yol katsayılarının 0.50'den yüksek olması nedeniyle duygusal dayanışmayı açıklamada boyutlar arasında güçlü bir

etkinin varlığı söz konusudur. Araştırmada duygusal dayanışma ölçeğine ilişkin elde edilen boyutların aksine Yetginer (2019) tarafından yerel halkın festival ziyaretçilerine karşı duygularını ölçmek için yapılan araştırmada ise, duygusal dayanışma ölçeğinde yer alan ifadelerin tek boyut altında yer aldığı görülmektedir. Erul (2022) ise, turizm bölgesinin yerel ekonomiye katkılarını incelemekte ve yerel halk arasındaki duygusal bağın önemini vurgulamaktadır. Çalışma, yerel halkın sempatik anlayış gösterme ve misafirperverlik sergilemesinin turizm gelişmelerine olan desteği artırdığını belirtiyor. Ayrıca, yerel halk kişisel ekonomik faydalar elde etme sürecinin, duygusal dayanışma yapılarının güçlü bir öncüsü olduğunu ifade etmektedir.

Kültürel duyarlılık, araştırma modelinde yer alan diğer sürekli değişkendir. Kültürel duyarlılık, farklı kültürlerle ve kültürel farklılıklara karşı anlayış, saygı ve hassasiyet gösterme yeteneğidir. Araştırmada Chen ve Starosta (2000) tarafından geliştirilen ve Bulduk vd., (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği (KDÖ) kullanılmıştır. Bu ölçek, beş duygusal boyutu içermektedir ve bu boyutlara karşılık gelen 24 madde üzerine kurulmuştur. Kültürlerarası iletişim ve etkileşimde bireylerin duyarlılık düzeylerini ölçmek amacıyla ortaya çıkan boyutlar: Etkileşimden Hoşlanma, Etkileşimde Dikkatli Olma, Kültürel Farklara Saygı, Etkileşimde Sorumluluk ve Etkileşimde Kendine Güven'dir. Bulduk vd., (2011) tarafından yapılan çalışmada Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği'nin Türkçe uyarlamasında ölçeğin faktör yapısında değişiklikler yapıldığı ve altı boyutlu bir yapı ortaya çıktığı görülmektedir. İletişimde sorumluluk ve iletişimde dikkatli olma boyutlarının bazı maddeleri aynı faktör altında birleşmiştir. Ögüt ve Olkun (2018) tarafından, KDÖ' nün üç faktör grubunda ele alınabileceği ortaya çıkmıştır. Bunlar; kültürel farklara saygı ve etkileşimden hoşlanma, etkileşimde sorumluluk ve dikkat, etkileşimde kendine güvenme şeklinde sıralanmaktadır. Bu araştırmada ise, ölçeğin orijinal yapısından farklı olarak iki boyut tek bir faktörde birleşerek dört boyut ortaya çıkmıştır. Orijinal ölçeğin yapısında bulunan etkileşimden hoşlanma, etkileşimde sorumluluk, etkileşimde kendine güvenme boyutları benzer olmakla birlikte sadece etkileşimde dikkatli olma boyutu ile farklı kültürlerle saygı boyutu tek boyut içerisinde yer almaktadır. Kültürel duyarlılık ölçeğinin, etkileşimde sorumluluk boyutu (β : 0,65), etkileşimden hoşlanma boyutu (β : 0,712), etkileşimde kendine güvenme boyutu (β : 0,585) ve kültürel farklara saygı ve dikkat boyutu tarafından (β : 0,898) anlamlı

bir şekilde açıklandığı görülmektedir. Bu nedenle kültürel duyarlılığı açıklamada boyutlar arasında güçlü bir etki ortaya çıkmıştır.

Araştırma modelinde yer alan son değişken ise “Yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumu” dur. Crompton (1990) tarafından turizm etkileri araştırmalarında kullanılmak üzere standartlaştırılmış bir ölçüm aracı oluşturma çağrısına yanıt olarak, Lankford ve Howard (1994) turizm etkisi tutum ölçeği (TIAS) geliştirmişlerdir. Lankford ve Howard (1994)’ün çalışmasında ortaya atılan ve Wang vd., (2006) tarafından geliştirilen Turizm Etkileri Tutumu Ölçeği (TIAS), uluslararası ve ulusal düzeyde geçerlik ve güvenilirliği kanıtlanmış bir ölçektir. Lankford (1994) Oregon ve Washington’da, Lankford vd., (1994) Tayvan’da, Rollins (1997) British Columbia’da, Vesey ve Dimanche (2001) Louisiana, New Orleans’ta, Harrill vd., (2003) South Carolina, Charleston’da uygulanmıştır. Bu araştırmada ise Şanlıurfa ilindeki turizm etkilerini ölçmeye yönelik uygulanmıştır. Orijinal ölçek yapısı incelendiğinde; TIAS ölçeği, 27 ifade ve “*yerel turizmi geliştirmeye yönelik hususlar*” ve “*kişisel ve toplumsal faydalar*” olmak üzere 2 boyuttan oluşmaktadır. Yıldız (2016) tarafından yapılan çalışmada, TIAS’ın Türkçe güvenilirlik çalışması gerçekleştirilmiş ve ölçeğin 18 ifade ile “*imkanlar, teşvikler ve yaşam şartları*” olmak üzere 3 boyuttan oluştuğu görülmektedir. Benzer olarak, araştırma kapsamında, ölçeğin orijinal yapısında yer alan, yerel turizmi geliştirmeye yönelik hususlar boyutu içerisinde yer alan ifadeler faktör analizi sonucunda “*Teşvik ve Destek*” boyutu içerisinde yer almaktadır. Ölçeğin orijinal yapısında yer alan ikinci boyut olan kişisel ve toplumsal faydalar boyutu ise araştırmada “*İmkanlar*” ve “*Etkiler*” olmak üzere sınıflandırılmıştır. Ölçek yapısına benzer bir yapı olarak Yıldız (2016)’nın çalışmasında ortaya çıktığı gibi, turizm etkilerine yönelik tutum ölçeğinin üç ayrı yeni boyuttan oluştuğu anlaşılmaktadır. TIAS ölçeğinin, teşvik ve destek boyutu tarafından (β : 0,636), etkiler boyutu tarafından (β : 0,856) ve imkanlar boyutu tarafından (β : 0,825) pozitif ve anlamlı bir şekilde açıklandığı görülmektedir.

Araştırma sonuçlarına; duygusal dayanışma düzeyi ile kültürel duyarlılık düzeyi arasında pozitif bir ilişki ($r=0,481$, $p<0,01$) olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kültürel duyarlılık ile turizm etkilerine yönelik tutumları ($r=0,519$, $p<0,01$) arasında; duygusal dayanışma ve turizm etkilerine yönelik tutumları ($r=0,441$, $p<0,01$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Elde edilen verilere göre, yerel halkın turizm etkilerine

yönelik tutumları, duygusal dayanışma ve kültürel duyarlılık arasındaki ilişkiyle bağlantılıdır. Bu bulgu, kültürel duyarlılık düzeyi yüksek olan bireylerin turizm etkileri konusunda daha olumlu tutumlar sergilediğini göstermektedir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre yerel halkın kültürel duyarlılığının yüksek olması ve turizm gelişimine yönelik tutumlarıyla ilişkili olması, Şanlıurfa'daki yerel halkın turizm faaliyetlerini olumlu bir şekilde değerlendirdiğini ve turizmin bölgeye ekonomik, sosyal ve kültürel faydalar sağladığına inandığını göstermektedir.

Araştırmada, yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumları üzerinde kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma kavramlarına odaklanılmıştır. Turizm gelişimine yönelik tutumu, kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma düzeyini sorgulayan ve çeşitli kuramlarla ilişkilendirilen bazı kapalı uçlu sorular anket formunda yer almaktadır. Araştırmaya katılan yerel halkın %78'sinin turizmin gelişiminden ekonomik olarak fayda sağladığı; Şanlıurfa'da turizmin gelişimine yönelik katılımları; ailelerin temel geçim kaynaklarından birisinin turizm olması, sosyal değişim kuramı ile ilişkilendirilmektedir. Şanlıurfa'da yaşayan yerel halkın ekonomik olarak faydalanması ve geçim kaynağının turizme bağlı olması, turizm gelişimine yönelik olumlu bir tutum geliştirmesine teşvik sağlamaktadır. Turizm gelişiminin yerel halk üzerindeki olumlu etkilerinin olumsuz etkilerden daha ağır basarsa ve yerel halk bireysel olarak kişisel ekonomik faydalar elde ederse, turizme daha olumlu bir bakış açısıyla yaklaşacaklar ve turizm gelişmelerini savunacaklardır (Ap, 1992: 669; Lee, 2013: 42; Nunkoo ve So, 2016: 850). Şanlıurfa'da yaşayan yerel halka temel geçim kaynaklarından birisinin turizm olup olmadığı incelendiğinde; %73,7'nin temel geçim kaynaklarından birisinin turizm olduğunu belirtmişlerdir. Şanlıurfa'da turizm potansiyeline bağlı olarak, turizmin gelişmesini isteyip istemedikleri incelendiğinde; %98,2 olarak yüksek düzeyde katılım sağladıkları ortaya çıkmıştır. Katılım gösteren yerel halkın, %71'inin Şanlıurfa'da doğduğu ve %66,7'sinin 16 ve üzeri yıl Şanlıurfa'da yaşadığı tespit edilmiştir. Uzun süre destinasyonda yaşayan ve turizmden ekonomik fayda sağlayan yerel halkın, Şanlıurfa'da turizmin gelişiminden memnuniyet duyduğu ortaya çıkmaktadır. Araştırmaya benzer olarak, Davis vd., (1988) tarafından yapılan çalışmada da, yerel halkın turizme yönelik tutumları incelenmekte ve yerel halkın turizm konusunda olumlu görüşlere sahip olduğu tespit edilmektedir. Bu bulgu, yerel halkın turizm faaliyetlerine karşı olumlu bir tutum

sergilemesinin, yerel halkın bölgede doğmuş veya uzun süredir yaşamasıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Uzun süre destinasyonda yaşayan ve destinasyonu tanıyan yerel halk, ziyaretçilerle bölgeye yönelik sahip oldukları tam enformasyon sayesinde etkileşim kurarak olumlu duygular geliştirebilmektedir. Bu sebeple, Şanlıurfa turizm yaşam döngüsü modelinde ilk safhalarda olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmaya katılım sağlayan yerel halkın, Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ziyaretçilerle iletişimleri incelendiğinde %77,6'sı; yabancı ziyaretçilerle iletişimleri incelendiğinde ise %59,3'ünün iletişim sağladıkları bildirilmiştir. Böylelikle, yerli ziyaretçilerle gerçekleşen iletişimin yabancılara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak, Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ziyaretçilerin oranının yabancı ziyaretçilere göre daha yüksek olması söylenebilir. Şanlıurfa'da ikamet eden yerel halkın yerli ziyaretçilerle iletişiminin yüksek seviyede olması, farklı kültürler arasındaki temasın insanlar arasında anlayış ve hoşgörü geliştirmeye yardımcı olduğunu öne süren temas hipotezi açısından önemli bir sonuçtur. İletişimin var olması, temasın oluşması, yerel halkın ziyaretçilere karşı daha anlayışlı ve hoşgörülü olmalarını sağlamaktadır. Böylelikle temas arttıkça elde edilen anlayış ve hoşgörü, yerel halkın farklı kültürlerle yönelik duyarlılık seviyelerinin artmasına katkı sağlamaktadır. Şanlıurfa'ya farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanma durumları incelendiğinde, %85,4'ünün bir arada olmaktan hoşlandığı görülmektedir. Katılımcıların %84,7'sinin, farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlandığı ortaya çıkmıştır. Bu açıdan katılımcıların çoğunlukla farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlandığı anlaşılmaktadır. Yerel halkın farklı kültürlerle bir arada olmaktan hoşlanması, farklı kültürlerle anlayış ve hoşgörü benimsediğini ve kendi kültürünü paylaşmaktan zevk aldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, yerel halkın, ziyaretçilerin sahip olduğu düşüncelerini ve hislerini anlamaya çalıştıklarını vurgu yapmaktadır. Yerel halkın farklı kültürden ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlandıkça etkileşimin olumlu yönde artması, yerel halkın turizmin etkilerine yönelik tutumlarının da olumlu yönde gelişmesine teşvik sağlamaktadır. Bu sebeple, ziyaretçilerin ve yerel halkın birbirlerini nasıl algıladığını ortaya koyan hoşlanma duygusu ve olumlu etkileşim yerel halkın turizme yönelik tutumları üzerinde etki sağlamaktadır. Bu durum, meta algılama teorisiyle ilişkilendirilebilir.

Anket formunda yer alan farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergileme sorusu incelendiğinde %63,1'nin benzer inanç ve davranış sergilediği ortaya çıkmıştır. Ancak farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle benzer inanç ve davranış sergileme durumu incelendiğinde ise yerli ziyaretçiye göre bu oranın azalış gösterdiği anlaşılmakta olup %48,8 olarak ifade edilmektedir. Elde edilen sonuç, yerel halkın farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle benzer davranışlar sergilemediklerini göstermektedir. Destinasyona farklı kültürlerden gelen yerli ziyaretçi sayısının yüksek olması ve yerli ziyaretçilerle etkileşimin daha yoğun olması sebebiyle, yerel halkın yerli ziyaretçilere yönelik duygusal dayanışma düzeyine olumlu etki sağladığı anlaşılmaktadır. Bu durum yerel halk açısından, sadece yerli ziyaretçilerle Şanlıurfa kültüründeki inaniş, yaşam tarzına, paylaşılan değerlere yönelik etkileşimde kültürel duyarlılığın ve duygusal dayanışmanın yabancı ziyaretçiye göre biraz daha fazla olduğunu gösterebilir. Ayrıca, benzer inanç ve davranışlar sergilemeye yönelik durum, duygusal dayanışma modeli (Woosnam, 2011) ile ilişkilendirilmiştir. Ortaya çıkan sonuçla ilişkili olarak, Şanlıurfa'da yabancı ziyaretçiye yönelik duyarlılığın daha düşük düzeyde olmasını, sahip olduğu olanaklar ve kültürel değerlerin kullanımı ile somut olarak görmek mümkün olabilir. Örneğin; kiliselerin atıl durumda olması veya amacı dışında kullanılması, yabancı kültürün benimsediği tüketim ihtiyaçlarının sunulmaması vb.

Fark testleri sonuçları incelendiğinde, yerel halkın turizmden sağladığı ekonomik fayda açısından araştırma değişkenleri arasında ($p < 0.05$) anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Şanlıurfa'da yaşayan ve turizmden yüksek düzeyde ekonomik fayda gören yerel halkın fayda sağlamayanlara göre, turizmin etkilerine yönelik tutumları, kültürel duyarlılıkları ve duygusal dayanışma düzeyleri açısından anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Turizmin gelişiminden ekonomik olarak yüksek düzeyde fayda görenlerin kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma düzeyinin diğerlerine göre daha fazla olduğu söylenebilir. Bu durum sosyal değişim teorisi ile ilgili görüşleri destekler niteliktedir (Ap, 1992; Andereck vd., 2005; Choi ve Murray, 2010). Araştırma kapsamında, turizmin sağladığı ekonomik faydanın yanı sıra turizme karşı tutum, bireylerin kendi değerleri, inançları ve öncelikleriyle de ilişkilendirilebilir. Böylelikle araştırmaya göre, yerel halkın farklı kültürlere karşı sahip oldukları duyarlılık; paylaştıkları inanç ve değerleriyle elde ettikleri olumlu etkileşim turizm faaliyetlerinde tutumlarını olumlu yönde etkilemektedir.

Benzer olarak, Gu ve Ryan (2008) tarafından yapılan çalışma, turizme yönelik tutumun sadece sosyal değişim teorisiyle değil, aynı zamanda kişisel değer sistemleriyle de açıklanabileceğini belirtmektedir.

Fark analizi sonucunda, kültürel duyarlılık, duygusal dayanışma ve turizm etkilerine yönelik tutum açısından Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ve yabancı ziyaretçilerle iletişimi fazla olan yerel halk ile iletişimi zayıf olanlar arasında iletişimi fazla olanlar lehine ($p < 0.05$) anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ve yabancı ziyaretçilerle iletişimi fazla olan katılımcıların turizm etkilerine yönelik tutumlarının daha anlamlı ve kuvvetli olduğu; duygusal dayanışma ve kültürel duyarlılık yüksek düzeylerinin olduğu ortaya çıkmıştır. Böylelikle, katılımcıların turizm etkilerine yönelik tutumları, kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma düzeyleri, iletişim düzeyine göre farklılık göstermektedir. Şanlıurfa'da ikamet eden yerel halkın yerli ve yabancı ziyaretçilerle iletişim düzeyinin yüksek olması, turizm faaliyetlerinde farklı kültürlerle etkileşim halinde olmalarını sağlamaktadır. Yerel halkın, Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ve yabancı ziyaretçilerle iletişimi arttıkça kültürel duyarlılık düzeylerinin arttığı görülmektedir. Duygusal dayanışmanın bir boyutu olarak; etkileşim, yerel halkın turistlere karşı daha toleranslı ve anlayışlı olmalarını teşvik ederek duygusal dayanışma düzeyinin artmasına katkı sağlamaktadır. Elde edilen sonuçta, artan hoşgörünün derecesi tolerans modelini desteklemektedir.

Yerel halkın, Şanlıurfa'da yerli ve yabancı ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanma düzeyi ile araştırma değişkenleri açısından varyans analizi sonuçlarına göre; yerli ve yabancı ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanma durumuna kesinlikle katılım sağlayanlar ile diğer tutum sergileyen gruplar arasında kesinlikle katılım sağlayanlar lehine ($p < 0.05$) anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Şanlıurfa'da yaşayan yerel halkın farklı kültürden gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerden hoşlanma düzeyi arttıkça farklı kültürlerle karşı daha duyarlı, hoşgörülü oldukları; aynı zamanda turizm etkilerine yönelik tutumlarında da anlamlı düzeyde gelişme gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Fark testlerine göre diğer bir sonuç ise; araştırma değişkenleri açısından farklı kültürden gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergileme fikrine kesinlikle katılanlar ile diğer gruplar arasında kesinlikle katılanlar lehine ($p < 0.05$)

anlamalı farklılığın tespit edilmesidir. Elde edilen sonuçlara göre, Şanlıurfa'da yaşayan yerel halkın farklı kültürden gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerle benzer inanç ve davranış sergileme durumlarına göre turizm gelişimine yönelik tutumları, kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma düzeyleri farklılaşmaktadır. Böylelikle, farklı kültürden gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergilemeyen katılımcıların turizm gelişimine yönelik tutumlarının olumlu olmadığı, duygusal dayanışma düzeylerinin ve kültürel duyarlılıklarının düşük olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda, farklı kültürden gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerle tamamen benzer inanç ve davranışlar sergileyen katılımcıların turizm gelişimine yönelik tutumlarının olumlu olduğu, duygusal dayanışma düzeylerinin ve kültürel duyarlılıklarının yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Kavramsal çerçevede belirtildiği gibi, Şanlıurfa'nın sosyo- kültürel yapısında sahip olduğu kültürel değerlerin, kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma sağlaması için ziyaretçilerle paylaşılması, kolektif bilinç etrafında buluşmaları destinasyonda yaşayan yerel halkın hoşgörü düzeyini etkileyerek, paydaşların tek bir ruh ve duygu etrafında birleşmelerine destek sağlamaktadır. Bu durumda yerel halkın kutsal olarak atfettiği değerleriyle, inançlarıyla ve davranışlarıyla bütünleşen ziyaretçiler arasında ortaya çıkan olumlu etkileşim, duygusal bağların gelişmesine ve duygusal dayanışmanın ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Collins'e göre, duygusal enerji ampirik olarak gözlemlenebilir ve ölçülebilir bir fenomendir ve bireyler arasındaki sosyal etkileşimlerde önemli bir rol oynar. Ritüel zinciri, bireylerin birbirleriyle etkileşime geçtikçe ortaya çıkan, yükselen veya düşen duygusal enerjiyi içeren bir dizi adımdan oluşur. (Collins, 2004, s. 118-119). Şanlıurfa'nın sahip olduğu kültürel değerlere ve kutsallığına inanılan ritüellere örnek olarak; Sıra Gecesi, oda kültürü, mırra geleneği, dek geleneği (çeşitli sembollerin bedene nakşedilmesi ile gelişen gelenek), hikayesi ile kutsallığına inanılan Balıklıgöl, 12.000 yıl öncesine dayanan ve kült merkezi olarak keşfedilen Göbeklitepe vb. verilebilir. Sıra Gecesi, Şanlıurfa'nın kültürel mirasının önemli bir parçasıdır. Bu etkinliklerde, yerel halk geleneksel müzik, dans ve şiir gibi kültürel ifadelerle bir araya gelir. Sıra Geceleri, turizm faaliyetleri ile ilişkilendirilerek turistlerin yerel kültüre tanıklık etmelerini sağlar. Ziyaretçilerin sıra gecesine katılımı, yerel halkın kültürünü paylaşma ve duygusal bağlar kurma imkanını artırmaktadır. Sıra Gecesi ve sağladığı duygusal dayanışma, yerel halkın turizme bakış açısını ve ziyaretçilerle olan ilişkilerini

şekillendiren faktörlerdir. Bu etkinlikler, ziyaretçilerin yerel kültürü deneyimlemesini ve yerel halkla etkileşim kurmasını sağlar. Ziyaretçilerin, Şanlıurfa'nın sahip olduğu kültürel değerlere yönelik katılımı, kolektif bilincin ve duygusal bağların güçlenmesine, turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğine ve yerel halk ile ziyaretçiler arasındaki olumlu ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Bu araştırmada, kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma faktörlerinin, yerel halkın turizm etkilerine yönelik tutumunu nasıl etkilediğini anlamak için bir araştırma modeli geliştirilmiştir. Araştırmada kullanılan değişkenlerin, AFA ve DFA ile güvenilirlik ve geçerliği sağlanmıştır. Bu analizler, ölçüm araçlarının güvenilirlik ve geçerlilik düzeylerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Ayrıca, kuramsal bilgiler ışığında hazırlanan modele bağlı kalınmış ve yapısal eşitlik modeli aracılığıyla araştırma modeline dayalı hipotezler test edilmiştir. Kuramsal modele ilişkin, yapısal eşitlik modelinde belirlenen yollara denk gelen 4 hipotez bulunmaktadır ve belirlenen 4 hipotezinde desteklendiği görülmektedir.

“Yerel halkın kültürel duyarlılığının, turizmin gelişimine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.” H1 hipotezi olarak; Yerel halkın kültürel duyarlılığının, turizmin gelişimine yönelik tutumları üzerinde ($\beta = ,712$; $p < ,001$) anlamlı bir etkisinin olduğu yapısal eşitlik modeli sonucunda tespit edilmiştir. Yerel halkın kültürel duyarlılığının turizm gelişimine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etkisinin tespit edilmesi, turizm destinasyonlarının sürdürülebilir bir şekilde gelişmesi için önemli bir bulgudur. Bu sonuç, yerel halkın kendi kültürlerine ve değerlerine sahip çıkmasının yanı sıra farklı kültürlerle karşı anlayış ve hoşgörü sağlayarak, değerlerini paylaşarak, olumlu etkileşimin ortaya çıkması, turizmin olumlu etkilerini daha iyi anlamalarını ve takdir etmelerini sağlayabileceğini göstermektedir. Prentice vd. (1994), yerel halkla sohbet etme ve fikir alışverişinde bulunma gibi gayri resmi etkileşimler yoluyla turistlere karşı anlayış ve hoşgörünün geliştiğini ifade etmektedir. Kültürel duyarlılık, yerel halkın kendi kültürlerine ve geleneklerine duyarlı olması, bunları koruma ve paylaşma isteğini ifade eder. Turizm faaliyetleri, yerel kültürlerin ticarileştirilmesi veya değişime uğraması riskini beraberinde getirebilir. Ancak yerel halk, kültürel duyarlılıkla turizm faaliyetlerine dahil olabilir, kendi kültürlerini turistlere anlatma ve gösterme fırsatı bulabilir. Bu şekilde, turizm etkilerine karşı daha olumlu bir tutum sergileme eğiliminde olabilirler. Turizm

gelişimini destekleme tutumlarını ölçmeye yönelik Seçilmiş ve Kılıç (2018) tarafından yapılan çalışmada, benzer sonuç elde edilmiştir. Eskişehir ilinde, yerel halkın turizmin etkilerini olumlu algıladığı ve destinasyonda turizmin sürdürülmesi gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Yapısal eşitlik modeli ile “*Yerel halkın turistlere karşı olan duygusal dayanışma düzeyinin, turizm gelişimine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.*” H2 hipotezi test edilmiştir ve yerel halkın ziyaretçilere karşı olan duygusal dayanışma düzeyinin, turizmin etkilerine yönelik tutumları üzerinde ($\beta = .298, p < .05$) anlamlı bir etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Durkheim (1995[1915]) tarafından ileri sürülen duygusal dayanışma kuramı, Woosnam (2008) tarafından turizm sektörüne uyarlanarak, yerel halkın ziyaretçilere ve turizm faaliyetlerine karşı duygusal bir bağ oluşturmalarını ifade etmektedir. Bu bağ, turistlerin ziyaret ettiği yerde yaşayan yerel halkın onları hoş karşılaması, onlarla empati kurması ve ihtiyaçlarına yardımcı olmasıyla ortaya çıkmaktadır. Ziyaretçilerle yapılan olumlu etkileşimler, yerel halkın turizm faaliyetlerine daha olumlu bir tutum geliştirmektedir ve turizmden daha fazla fayda sağlamaktadır. Benzer olarak, Lai ve Hitchcock (2017) tarafından yürütülen çalışma, Makao yerel halk turizmi destekleme eğilimlerini belirlemek amacıyla duygusal dayanışma ilkelerini kullanmıştır. Araştırmanın gruplandığına göre, duygusal dayanışma yapılarından sempatik anlayış ve karşılama sağlama/hoşgörü, turizmi geliştirme desteklerinin içerdiği ve önemli düzenlemeleri olarak ortaya çıkmıştır. Erul (2021) tarafından yapılan çalışma, yerel halkın ziyaretçilere karşı olan duygusal dayanışması ile turizm gelişmelerine olan destekleri arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Çalışmaya göre, duygusal dayanışma yapılarından sempatik anlayış ve karşılama/hoşgörü, turizm gelişmelerine katkı ve olumlu bir şekilde desteklenmektedir. Ancak, duygusal yakınlık faktörü turizm gelişmelerine bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Hasani vd. (2016) çalışmalarında sadece hoşgörüyü turizm geliştirme desteğinin anlamlı bir belirleyicisi olarak bulurken; Erul vd. (2020) ise İzmir’de yaptıkları çalışmada tüm faktörleri (sempatik anlayış, hoşgörü ve duygusal yakınlık) anlamlı belirleyici olarak belirlemiştir. Durkheim (1995[1915]) duygusal dayanışma teorisine göre, bireylerin birbirleriyle etkileşime girdikçe, ortak inançlara sahip oldukça ve ritüellere dayanan davranışları paylaştıkça başkalarıyla duygusal bir dayanışma geliştirdiklerini belirtmektedir. Yerel halk, inanç ve davranışlarını paylaşarak

etkileşim sağlarlar. Woosnam (2011)' e göre; yerel el sanatları satın alma, uğrak yerlerinden alışveriş, yerel turistik yerleri ziyaret etme, yerel hediyelik eşyalar satın alma, yerel manzara fotoğrafları çekmek, yerel bölge çevresinde geziler, ziyaretçilerin sık sık restoranlarda yemek yemesi, yerel müzeleri ziyaret etme gibi paylaşılan davranışlar duygusal dayanışmayı oluşturmaktadır. Ziyaretçilerle günlük, haftalık, aylık, yıllık etkileşim sayısı, turizm sezonunda turistlerle etkileşim sayısı, yoğun olmayan turizm sezonunda turistlerle etkileşim sayısı ile duygusal dayanışma düzeyi üzerinde etki sağlamaktadır. Ayrıca turizmin olumlu etkileri, turizmin olumsuz etkileri, seyahat için motivasyonlar, maneviyat, siyasi perspektifler, seyahat edilecek yer, seyahat maliyeti, çevrenin korunması gibi paylaşılan inanç unsurları duygusal dayanışmanın ortaya çıkmasına teşvik sağlamaktadır. Bu anlamda, Şanlıurfa'da yerel halkın sahip olduğu müzik, din, tarih, misafirperverlik, gelenek ve görenekler gibi unsurların paylaşımı olumlu etkileşimlerin ortaya çıkmasını sağlayarak yerel halkın ziyaretçilerle duygusal bağlarını geliştirmektedir. Gelişen olumlu ve duygusal bağlar yerel halkın turizm etkilerine yönelik tutumlarının da olumlu yönde gelişmesine katkı sağlamaktadır. Örneğin; Sıra Geceleri, ziyaretçilerin yerel kültürle etkileşimde bulunmaları, geleneksel müziği ve dansları deneyimlemeleri, yerel halkla iletişim kurmaları ve yerel yaşam tarzını daha yakından tanımaları için bir fırsat sunmaktadır. Bu etkinlikler, ziyaretçilerin kültürel deneyimlerini zenginleştirmek ve bölgenin turistik çekiciliğini artırmak için önemli bir araç olabilir. Paylaşılan bir davranış olarak sıra gecesi, duygusal dayanışma sağladığı gibi gelişen olumlu duygular sebebiyle yerel halkın turizm etkilerine yönelik tutumlarında olumlu etki sağlar.

Yapısal eşitlik modelinde test edilen bir diğer ilişki H3 hipotezine ilişkindir. Varsayıma göre; “*Yerel halkın kültürel duyarlılığı ve destinasyonu ziyaret eden turistlere yönelik duygusal dayanışma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.*” Yerel halkın ziyaretçilere karşı olan kültürel duyarlılık düzeyinin duygusal dayanışma düzeyi arasında ($\beta = 0.886$; $r = 0.481$; $p < 0.001$) anlamlı bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, yerel halkın kültürel duyarlılıklarının, destinasyonu çoğunlukla yerli ziyaretçilerin ziyaret etmelerine ve etkileşimlerine yönelik duygusal dayanışma düzeyleri üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır. Bennett (1998) “Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli”, kişi etnik merkezci veya tek kültürlü bir bakış açısına göre etnik araştırmalar

veya çok kültürlü bir bakış açısına geçişi açıklamaktadır. Model, insanın bu geçiş sürecini inkâr etme, savunma, bırakma, kabul etme, uyum ve bütünleşmeden geçtiğini varsaymaktadır. Şanlıurfa ili 2022 yılı turizm konaklama istatistikleri incelendiğinde; yerli ziyaretçi tesise geliş sayısı 273.819, yabancı ziyaretçi tesise geliş sayısı ise 17.694’ tür. Şanlıurfa ilinin ziyaretçi potansiyelinin çoğunlukla yerli ziyaretçiden oluştuğu görülmektedir. Bu bağlamda araştırmada elde edilen bulgular ışığında, yerel halkın yerli ve kısmen yabancı ziyaretçilere yönelik etkileşiminde kültürel duyarlılık aşamasının etnik göreceli aşamada olduğu ve farklı kültürlerle karşı kabul etme isteği ile birlikte bütünleşme sürecinde olduğu ve duygusal dayanışmanın ortaya çıkmasına etki sağladığı tespit edilmiştir. Yerel halkın farklı kültürlerle (alt kültür) olan etkileşiminde etnik göreceli bakış açısına sahip olması, sahip olunan hoşgörü nedeniyle destinasyonu ziyaret eden yerli ziyaretçilerle benzer davranış sergilemeleri, olumlu ilişkilerin ve duygusal bağların sağlanması bir bütünleşme ortaya koymaktadır. Özellikle yerel halkın hoşgörü düzeyinin yüksek olması; kültürleşme sürecine destek sağlamaktadır, hem kendi kültürlerinin paylaşılması hem de olumlu etkileşimin sağlanmasını destekleyerek, yerli ziyaretçilerle kurulan duygusal bağları güçlendirmekte ve dayanışma sağlamaktadır. Ziyaretçilerle yerel halk arasındaki ilişkilerin olumlu olması ve karşılıklı memnuniyetin sağlanması, turizme açık bir destinasyon olan Şanlıurfa’ da yerel halkın yerli ve kısmen yabancı ziyaretçilerle karşılıklı olarak birbirlerini tanımaları, saygı göstermeleri ve uyum sağlamaları sayesinde yeni bir melez kültürün oluşumuna katkıda bulunmuştur. Bu durumda destinasyonu ziyaret eden kişilerin benzer kültür ya da alt kültürlerle sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yerel halkın; farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle benzer inanç ve davranış sergilemeleri, yerli ziyaretçilere göre azalış gösterdiği gerekçesiyle çoğunlukla alt kültürlerle etkileşim sağlamasından dolayı kültürel duyarlılık düzeylerinin etnik göreceli aşamada olduğu; farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle etkileşim sağlama oranı düşük olduğundan kültürlerarası duyarlılık düzeylerinin etnik merkezci aşamada olduğu anlaşılmaktadır. Şanlıurfa destinasyonunda, yerel halk ve yerli ziyaretçiler arasındaki ilişkiler, karşılıklı duygusal anlayış ve kişilerarası bağ kurarak bir arada yaşamayı içermektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda yerli ziyaretçilerin ve yerel halkın birbirlerini anlaması, kültürel farklılıklar yerine kültürel çeşitlilik ve zenginliği ön plana çıkararak kültürel değerlerin paylaşılması ve kolektif bilinç oluşturularak benzer

davranışlarda bulunulması sağlanmaktadır. Benzer olarak, McIntosh, (1998); Pizam vd., (2000); Wearing ve Wearing (2001), tarafından belirli bir destinasyonda yaşayanların ve ziyaretçilerin birbirleriyle duygusal ilişkiyi geliştirmek amacıyla bir coğrafi alandan daha fazlasını paylaştığı, benzer inançlara sahip olduğu, ortak davranışlara katıldığı ve birbirleriyle etkileşime girdiği ifade edilmektedir.

Kuramsal modele göre test edilen, *“Yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyinin, turizm gelişimine yönelik tutumları üzerindeki etkisinde duygusal dayanışmanın aracılık etkisi vardır.”* H4 hipotezi desteklenmiştir. Elde edilen verilere göre kültürel duyarlılığın turizm gelişimine yönelik tutumlar üzerinde, duygusal dayanışmanın dolaylı etki değeri, 0,090 olarak belirlenmiştir. Aracı etki $p < 0,05$ düzeyine göre etki değerleri 0,005 olarak tespit edilmiştir. Bu değer, aracı etkinin olduğunu göstermektedir. Şanlıurfa’da yaşayan yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyi ile turizm gelişimine yönelik tutumları arasında duygusal dayanışma aracı etki sağlamaktadır. Kültürel duyarlılığın, yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumlarında duygusal dayanışma üzerinden ne kadar etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Farklı kültürlerden gelenlere karşı duyarlılığı yüksek olan yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumlarında duygusal dayanışma olumlu yönde etki sağlamaktadır. Yerel halk, duygusal bağlarla turistlere ve turizme daha olumlu bir bakış açısı geliştirmektedir. Aynı zamanda, kültürel duyarlılık sayesinde kendi kültürlerine sahip çıkma, farklı kültürlerle saygı ve güven fırsatı elde ederken duygusal bağların geliştirilmesiyle turizm gelişimine karşı daha olumlu bir tutum sergiledikleri anlaşılmaktadır. Benzer bağlamda duygusal dayanışmanın aracı etkisini incelemek üzere; Yetginer (2019) tarafından yürütülen çalışma, festivalin yerel halk üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini ve yerel halkın festivalini olan desteğini incelemektedir. Çalışmada, duygusal dayanışmanın bu etkiler üzerindeki moderatör davranışlarını belirlemek için dört moderatör etki hipotezi ortaya konmuştur. Bu grubun yapısına göre, duygusal aile değişkeninin festivalin etkileri ile yerel halk festivalinin yaşayan desteği arasında negatif moderatör etkisi olduğu tespit edilmiştir. Yani, yerel halk festivali izlenimleriyle duygusal bir bağ içinde olsalar bile, festivalin olumsuz etkileriyle ilgili olarak duygusal dayanışmanın olumsuz bir etkisi bulunmaktadır. Öte yandan, çalışma aynı zamanda bölgede turizm ve festivalin bulunduğu, desteği gördüğü bir moderatör grubu açısından duygusal dayanışmanın sağlanmadığını belirtmektedir. Yani, yerel halk festivallerinin

etkileriyle duygusal bir bağ içinde olsa bile, duygusal dayanışmanın turizmi ve festivali ortadan kaldıran desteği olumlu yönde etkilediğini görmüşlerdir (Yetginer, 2019). Bu araştırma da, duygusal dayanışma ve kültürel duyarlılığın birlikte etkileşimleri, yerel halkın turizm etkileriyle daha iyi başa çıkmasına ve turizme sürdürülebilir bir şekilde katkı sağlamasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda, yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyinin, turizm gelişimine yönelik tutumları üzerinde duygusal dayanışma aracılık etkisi sağladığı görülmektedir. Yani, kültürel duyarlılık düzeyi yüksek olan yerel halk, turistlerle olumlu bir duygusal bağ kurduğunda, bu bağ, turizm gelişimine yönelik tutumlarının olumlu yönde artmasına destek sağlayarak etkilemektedir. Örneğin, yerel halk turistlere daha sıcak ve samimi bir karşılama gösterebilir, onlara kültürel deneyimler sunabilir ve turizmin bölgeye olan olumlu etkilerini daha fazla takdir edebilir.

5.2. Öneriler

Tezin bu bölümünde elde edilen sonuçlara göre tüm paydaşlara ve turizm araştırmacılarına yönelik birtakım önerilerde bulunulmuştur. Araştırma, yerel halk- turist ilişkilerine yönelik farklı kültürlerle duyarlı davranmaya; inançlarını, davranışlarını paylaşmaya; birbirleriyle etkileşimlerine dayalı olarak gelişen duygusal dayanışmanın artarak yerel halkın turizm etkilerine yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilemeye ve sürdürülebilir turizm gelişimine katkıda bulunmaya yöneliktir.

Turizm paydaşları, yerel halkla sık sık iletişim kurarak onların görüşlerini ve ihtiyaçlarını anlamaya çalışmalıdır. Yerel halkın turizm gelişimine katılımını teşvik eden programlar oluşturulmalı ve yerel halkın turizm faaliyetlerine aktif olarak dahil olmaları sağlanmalıdır. Böylece, duygusal dayanışma artırılabilir ve yerel halkın turizme yönelik tutumları olumlu yönde etkilenebilir.

Bu araştırma, turizm sektöründe yerel halkın turizm ilişkisini anlamak ve daha sürdürülebilir turizm politikaları geliştirmek için önemli bir yol gösterebilir. Yerel halkın kültürel duyarlılık ve duygusal dayanışma düzeylerini belirlemek, turizm planlama ve yönetim süreçlerinde yerel halkın katılımını ve memnuniyetini artırmaya yönelik önlemler almayı sağlayabilir. Ayrıca, bu çalışma, turizm sektöründe kültürler arası anlayışı ve turizm etkinliklerinin yerel halk üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir.

5.2.1. Turizm Araştırmacılarına Yönelik Öneriler

- Yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyinin yüksek olduğunu belirlemek, turizm araştırmacılarına, yerel halkın kültürel mirasa ve yerel değerlere olan ilgisini daha ayrıntılı olarak incelemelerini teşvik eder. Bu bağlamda, yerel halkın turizm etkileri üzerindeki algılarını, değerlerini ve koruma yöntemlerini araştırmak önemlidir.

- Araştırma kapsamında, Şanlıurfa destinasyonunda yerel halk ve turist etkileşiminde duygusal dayanışma düzeyinin yüksek olması nedeniyle, turizm araştırmacıları, turizmin yerel halk üzerindeki duygusal etkilerini daha fazla araştırmalıdır. Bu etkileri daha ayrıntılı olarak anlamak, turizm politikaları ve planlaması açısından önemlidir ve yerel halkın turizme yönelik tutumlarını şekillendirmede etkili olabilir.

- Ziyaretçilerle yerel halk arasındaki etkileşimlerin duygusal dayanışmayı nasıl etkilediğini araştırmak önemlidir. Turizm araştırmacıları, turist- yerel halk etkileşimlerinin niteliğini, iletişim biçimlerini, duygusal bağları ve kültürel anlayışı nasıl etkilediğini inceleyebilirler.

- Araştırma kapsamında turist- yerel halk etkileşimine bağlı olarak test edilen yerel halkın tutumlarının ölçümü dışında, turist- turist etkileşimlerinin duygusal dayanışmayı nasıl etkilediğini araştırmak, yeni bir bakış açısı ortaya çıkarır. Turizm araştırmacıları, turist- turist etkileşimlerinin niteliğini, iletişim biçimlerini, duygusal bağları ve kültürel anlayışı nasıl etkilediğini inceleyebilirler.

- Yerel halkın turizm etkilerine yönelik tutumlarını daha da geliştirmek için kültürel duyarlılık ve farkındalık eğitimleri düzenlenebilir. Bu eğitimler, yerel halkın kendi kültürel değerlerine ve mirasına sahip çıkmasını, ziyaretçilere yönelik hoşgörü ve anlayış göstermesini sağlayabilir.

- Turizm araştırmacıları, destinasyon pazarlamasının yerel halkın kültürel duyarlılığını nasıl etkilediğini ve turistlerle duygusal dayanışmayı nasıl etkileyebileceğini araştırabilirler. Destinasyonun imajının yerel halkın turizm etkilerine yönelik tutumları üzerindeki etkisini de inceleyebilirler.

- İleriki çalışmalarda, duygusal dayanışma konusunda alternatif ölçeklerin geliştirilmesi ve kullanılması da değerlendirilebilir.

- Güvenilir ve geçerli ölçümleri ve model içindeki önemli ilişkileri ile bu çerçeve yerel halk açısından açıklanmaktadır. İleri ki çalışmalarda bu model, araştırmacılara yerel halk- turist ilişkilerini turist açısından da açıklayabilmek için, yeni bir bakış açısı ve mercek sağlayabilir.

5.2.2. Turizm İşletmelerine Yönelik Öneriler

- Yerel halkın ziyaretçilerle etkileşimde bulunabileceği platformlar ve iletişim fırsatları yaratılmalıdır. Ziyaretçilerin yerel halkla doğrudan temas etmeleri, kültürel alışverişleri ve karşılıklı anlayışı artırabilir. Bu da duygusal dayanışmayı ve turizm etkilerine yönelik tutumları olumlu yönde etkileyebilir.

- Turizm işletmeleri, yerel kültürün korunmasına ve desteklenmesine önem vermelidir. Turizm işletmeleri, yerel halka yönelik kültürel eğitim programları düzenleyebilir. Bu programlar, yerel kültürü, gelenekleri, sanat ve el sanatları gibi unsurları tanıtmayı ve yerel halkın kültürel duyarlılığını artırmayı hedeflemelidir.

- Turizm işletmeleri, yerel halkla düzenli ve etkileşimli iletişim kurmalıdır. Yerel halkın kaygılarını, ihtiyaçlarını ve beklentilerini anlamak ve bunlara yanıt vermek önemlidir. Açık iletişim kanalları sağlanarak, yerel halkın turizm faaliyetleri hakkında geri bildirimde bulunması teşvik edilmelidir.

- Turizm işletmeleri, istihdam olanaklarında yerel halka öncelik vermelidir. Bu durum ziyaretçilerle ortaya çıkan etkileşimin yoğunluğu sebebiyle yerel halkın kültürel duyarlılık ve dayanışma düzeylerine katkı sağlayarak turizmin gelişmesine yönelik bakış açılarını geliştirir ve elde ettikleri faydayı artırabilir.

- Turizm işletmeleri, yerel halkın turizm faaliyetlerine aktif katılımını teşvik etmelidir. Yerel halkı, turistik etkinliklere ve festivallere dahil etmek, yerel ürünlerin pazarlanmasına destek olmak gibi adımlar atılabilir. Bu şekilde yerel halk, turizm faaliyetlerine sahiplenme duygusu geliştirerek, turizme yönelik tutumlarını olumlu yönde etkileyebilir.

- Turizm işletmeleri yerel halkın ziyaretçilerle yaşadığı duygusal dayanışma derecesi hakkında bir fikre sahipse, yerel halk ve potansiyel ziyaretçi arasındaki etkileşimi artırabilir ve ihtiyaca yönelik bir pazarlama kampanyası uygulayabilir. Bu dayanışmayı veya yakınlığı teşvik etmek, bir destinasyonun konuksever olarak bilindiği, yerel halkının

benimsediği ve ziyaretçileri anladığı durumlarda yalnızca daha fazla ziyareti teşvik etmeye yardımcı olabilir.

5.2.3. Merkezi ve Yerel Yönetimlere Yönelik Öneriler

- Merkezi ve yerel yönetimler, duygusal dayanışmayı teşvik etmek için toplum içindeki farklı grupları bir araya getiren etkinlikler düzenleyebilir. Bu etkinlikler, sosyal yardımlaşma, gönüllülük faaliyetleri veya kültürel etkinlikler gibi alanlarda gerçekleştirilebilir.

- Duygusal dayanışmayı artırmak için kamuoyunu bilinçlendirmek amacıyla bilgilendirici kampanyalar düzenlenebilir. Bu kampanyalar, empati, hoşgörü ve anlayış gibi değerleri vurgulayarak toplumun duygusal dayanışma konusunda daha hassas olmasını sağlayabilir.

- Merkezi ve yerel yönetimler, farklı kültürel gruplar arasındaki iletişimi artırmak için dil kursları, kültür etkinlikleri ve diyalog platformları gibi programlar düzenleyebilir.

- Çeşitli kültürel grupları temsil eden kişileri veya grupları danışma kurullarına dahil ederek politika oluşturma sürecinde onların görüşlerine ve deneyimlerine yer verilebilir.

- Kamu çalışanlarına kültürel farkındalık eğitimleri verilebilir. Bu eğitimler, farklı kültürel değerleri anlamalarını ve hizmet sunumunda daha duyarlı olmalarını sağlayabilir.

- Merkezi ve yerel yönetimler, turizm sektöründe çalışanlara yönelik eğitim programları düzenleyebilir. Bu programlar, turizmin sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerini anlamalarına yardımcı olabilir ve sürdürülebilir turizm uygulamalarını teşvik edebilir.

- Yerel halkın turizm faaliyetlerine katılımını teşvik etmek amacıyla, yerel işletmelerin ve girişimcilerin desteklenmesi sağlanabilir. Bu, yerel ekonomiyi güçlendirebilir ve toplumun turizm faaliyetlerine daha olumlu bir tutum geliştirmesine yardımcı olabilir.

- Turizm faaliyetlerinin yerel toplum üzerindeki etkilerini azaltmak için sürdürülebilir turizm politikaları benimsenebilir. Bu politikalar, doğal kaynakların korunması, yerel kültürel mirasın değerlendirilmesi ve yerel ekonomik fırsatların yaratılması gibi hedefleri içerebilir.

- Yerel halkın turizme yönelik olumlu tutumu, bir turistik destinasyonun başarısı ve sürdürülebilirliği açısından büyük öneme sahiptir. Yerel halkın desteği, turizm sektörünün büyümesini ve gelişimini desteklerken, olumsuz tutumlar ise olumsuz sonuçlara yol açabilir. Bu nedenle, Şanlıurfa ile ilgili turizm planlaması ve yönetimi sürecinde yerel halkın katılımı ve memnuniyeti önemle dikkate alınmalıdır.

- Yerel yönetimler açısından yerel halkın duygusal dayanışma düzeyinin artırılmasına yönelik faaliyetler yapılabilir. Elde edilen durum, yerel halkın turizm faaliyetlerine nasıl tepki verdiğini, turizmle ilgili politikalara nasıl katılım gösterdiğini, turizm gelişiminin toplum üzerindeki etkilerini anlamak için yerel yönetime bir ışık sağlayabilir.

- Araştırma kapsamında, duygusal dayanışma düzeyinin yüksek olan bir destinasyon olarak Şanlıurfa’ da yerel yönetimler, yerel halkla daha iyi iletişim kurmak ve onların ihtiyaçlarını anlamak için aktif bir rol oynamalıdır.

- Yerel halkın turizm etkileri hakkındaki endişelerini dinlemek ve bu endişelere çözümler üretmek, turizm sektörünün yerel topluluklarla daha sağlıklı ilişkiler kurmasına yardımcı olacaktır.

- Şanlıurfa'da turizmin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla yerel yönetimler ve turizm paydaşları tarafından sürdürülebilir turizm politikaları oluşturulmalıdır. Bu politikalar, yerel halkın katılımını ve faydalanmasını artırırken, doğal ve kültürel kaynakların korunmasına da önem vermelidir.

- Yerel halkın turizme olan tutumları, turist memnuniyetini, yerel ekonominin kalkınmasını ve destinasyonun sürdürülebilirliğini etkileyebilir. Böylelikle, turizm politikaları ve uygulamaları, yerel halkın duygusal dayanışma ihtiyaçları ve farklı kültürlere duyarlılık dereceleri dikkate alınarak geliştirilebilir.

- Bölge sakinleri ve turistler arasındaki etkileşimi teşvik eden daha fazla özel etkinlik ve festivali teşvik edebilir. Bu tür bir etkileşim, bu noktada, paylaşılan inanç ve davranışları ve nihayetinde duygusal dayanışmayı geliştirmeye yardımcı olabilir.

5.2.4. Yerel Halka Yönelik Öneriler

- Yerel halkın turizmle ilgili tutumlarını ve turizm gelişimine yönelik katılımlarını artırmak için, duygusal dayanışmanın teşvik edilmesi ve yerel halkın turizm faaliyetlerine daha fazla dâhil olması önemlidir.

- Yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyinin yüksek olduğu göz önüne alındığında, turizm işletmeleri ve sektör temsilcileri, yerel kültüre saygı duyma ve koruma konularında daha fazla çaba sarf etmelidir. Yerel değerlere ve geleneklere saygı gösteren turizm faaliyetleri düzenlenmeli ve yerel halkın kültürel mirası paylaşmasına olanak tanınmalıdır.

- Yerel halk, ziyaretçilerle iletişim kurabilmek ve etkileşimde bulunabilmek için yabancı dil öğrenmeye önem vermelidir. Dil öğrenmek, kişisel gelişimin bir parçası olarak görülmeli ve yerel halkın dünya vatandaşlığına katkı sağlayan bir becerisi olarak değerlendirilmelidir.

- Yerel halka, ziyaretçilerle etkili iletişim kurma becerilerini geliştirmeleri konusunda destek sağlanabilir. İyi iletişim, duygusal bağların kurulmasında önemli bir faktördür. Ziyaretçilerle etkileşimde nazik ve anlayışlı olma, onlara yardımcı olma ve bilgi paylaşma gibi iletişim becerileri üzerinde çalışılabilir.

- Yerel halkla ziyaretçilerin iletişim kurabileceği ve birlikte vakit geçirebileceği mekânlar, turizm endüstrisi için büyük önem taşır. Bu tür mekânlar, ziyaretçilerin yerel kültürü deneyimlemelerine ve yerel halkla etkileşime geçmelerine olanak sağlar. Ayrıca, ziyaretçilerin, ziyaret ettikleri yerler hakkında daha fazla bilgi edinmelerine ve yerel halkın yaşam tarzını, geleneklerini ve değerlerini anlamalarına yardımcı olabilir.

- Yerel halka turist rehberliği ve kültürel aktivitelerde rol alma fırsatları sunarak, ziyaretçilerle daha fazla etkileşimde bulunmaları sağlanabilir. Bu sayede, yerel halkın kendi kültürlerini tanıtmaya ve paylaşma şansı elde etmeleri duygusal dayanışmayı artırabilir.

- Yerel halka, ziyaretçilere karşı hoşgörölü ve misafirperver bir tutum sergilemeleri konusunda eğitim verilebilir. Bu eğitimlerde, turistlerin farklı kültürlerden geldikleri ve farklı beklentilere sahip olabilecekleri vurgulanarak, yerel halkın onları anlama ve kabul etme konusunda daha duyarlı olmaları teşvik edilebilir.

- Turizm işletmeleriyle işbirliği yapmaya teşvik edilebilir. Ortak projeler ve etkinlikler düzenleyerek, yerel halkın turizm sektörüne daha fazla dahil olmasını sağlanabilir. Bu işbirliği sayesinde, yerel halkın turizm gelişimine aktif katılımı ve duygusal bağların güçlenmesi sağlanabilir.

- Yerel halka yönelik kültürel eğitim programları düzenleyerek, kendi kültürlerini daha iyi anlamalarına ve ziyaretçilerle daha iyi etkileşimde bulunmalarına yardımcı olunur. Bu programlar aracılığıyla, yerel halkın kültürel değerlere ve geleneklere sahip çıkması teşvik edilebilir.

- Yerel halkın kendi kültürlerine sahip çıkmasını teşvik etmek için turizm işletmeleri ve yerel yönetimlerle işbirliği yapılabilir. Yerel sanat ve el sanatları ürünlerinin satışını desteklemek, yerel festivallere ve etkinliklere katılımı teşvik etmek gibi adımlar, yerel halkın kültürel duyarlılık düzeyini artırabilir ve turistlerle daha güçlü bir bağ kurmalarını sağlayabilir.

- Yerel halkla düzenli iletişim halinde olmak ve geri bildirim mekanizmaları oluşturmak önemlidir. Yerel halkın endişelerini, önerilerini ve beklentilerini dinlemek ve onları ciddiye almak, duygusal dayanışmayı güçlendirir. Ayrıca, yerel halkın turizm gelişimine yönelik fikirlerini ve katkılarını paylaşabilecekleri platformlar oluşturmak da önemlidir.

- Yerel halkın, turistlerle doğrudan etkileşimde bulunabilecekleri fırsatlar yaratılabilir. Örneğin, yerel pazarlarda veya el sanatları atölyelerinde turistlerle tanışma ve sohbet etme imkânları sağlanabilir. Bu etkileşimler, yerel halkın turistlere daha yakın hissetmelerini ve duygusal dayanışma duygularını artırabilir.

KAYNAKÇA

- Abrahamson, M. (1991). *The functionalism*. London: LSEU Press.
- Adongo, R., Kim, S.S. and Elliot, S. (2019). Give and take: a social exchange perspective on festival stakeholder relations. *Annals of Tourism Research*, 75, 42- 57.
- Agar, M. (1994). *Language shock: understanding the culture of conversation*. New York: William Morrow and Co.
- Ajzen, I. and Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. englewood cliffs: Prentice-Hall, Inc.
- Akbıyık, M. (2014). *Şanlıurfa ilinin turizm potansiyelinin belirlenmesi ve planlamaya yönelik öneriler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akova, O. (2006). Yerel halkın turizmin etkilerini algılamalarına ve tutumlarına yönelik bir araştırma, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Sayı:2, Cilt:1,2.
- Aksoy, Z. (2015). *Kültürel Zekâ: Kültürlerarası İletişimde Çağdaş Bir Yaklaşım*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Aksoy, Z. (2016). Kültürlerarası iletişim eğitiminde öğrencilerin kültürlerarası duyarlılığın geliştirilmesi öz değerlendirmeleri üzerine bir inceleme. *Selçuk İletişim*, 9 (3), 34-53.
- Aksoy, M. ve Sezgi, G. (2015). Gastronomi turizmi ve güneydoğu anadolu bölgesi gastronomik unsurları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3 (3), 79- 89.
- Aleshinloye, K. D. and Woosnam, K. M. (2015). Mediating the relationship between emotional solidarity and intentions to revisit a UNESCO World Heritage Site: *The effects of perceived safety at the Osun Osogbo Cultural Festival in Osogbo, Nigeria*.
- Aleshinloye, K.D., Fu, X., Ribeiro, M.A., Woosnam, K.M. and Tasci, A.D. (2020). The influence of place attachment on social distance: examining mediating effects of emotional solidarity and the moderating role of interaction. *Journal of Travel Research*, 59 (5), 828- 849.
- Allen, L.R., Long, P.T., Perdue, R.R. and Kieselbach, S. (1988). The impact of tourism development on residents' perceptions of community life. *Journal of Travel Research*, 27 (1), 16- 21.
- Allport, G.W. (1958). *The nature of prejudice*. ny: doubleday anchor books. Moschetti, G. J. (1979). *The christmas potlatch: refinement on sociological interpretation of gift exchange*. Sociological Focus, 12, 1- 7.

- Altıntaş, V. (2010). *Turizm işletmelerinin yerel halkın yaşam kalitesi üzerindeki etkileri: alanya bölge modeli*. Doktora Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ambroz, M. (2008). Attitudes of local residents towards the development of tourism in slovenia: the case of the primorska, dolenjska, gorenjska and ljubljana regions. *Anthropological Notebooks*, 14 (1) p. 63-79.
- Anastasopoulos, P.G. (1992). Tourism and attitude change: greek tourists visiting Turkey. *Annals of Tourism Research*, 19 (4), 629- 642.
- Andereck, K.L. and Vogt, C.A. (2000). The relationship between residents' attitudes toward tourism and tourism development options. *Journal of Travel Research*, 39, 27- 36.
- Andereck, K.L., Valentine, K.M., Knopf, R.C. and Vogt, C.A. (2005). Residents' perceptions of community tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 32 (4), 1056-1076. doi:10.1016/j.annals.2005.03.001.
- Anderson, J. and Gerbing, D. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, 103 (3), 411- 423.
- Andriotis, K. and Vaughan, R.D. (2003). Urban residents' attitudes towards tourism development: the case of crete. *Journal of Travel Research*, 42, 172- 185.
- Ap, J. (1992). Residents' perceptions on tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 19 (4), 665- 690.
- Arbuckle, J.L. (2016). IBM SPSS amos 24 user's guide. http://public.dhe.ibm.com/software/analytics/spss/documentation/statistics/24.0/en/amos/Manuals/IBM_SPSS_Amos_User_Guide.pdf, (Erişim Tarihi: 11.12.2022).
- Arslantürk, Z. ve Amman, A. (2020). *Sosyoloji. (kavramlar- kuramlar, süreçler- teoriler)*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Aulakh, P.S. and Gencturk, E. F. (2000). International principal– agent relationships: control, governance and performance, *Industrial Marketing Management*, 29 (6): 521- 538.
- Avcı, N. (2007). Turizmde taşıma kapasitesinin önemi, *Ege Akademik Bakış*, 7 (2), 485- 501.
- Avcıkurt, C. (2009). *Turizm sosyolojisi: genel ve yapısal yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Avcıkurt, C. (2015). Turizm sosyolojisi-genel ve yapısal yaklaşım, 4. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aydın, B. (2007). Divan-ı hümayun tercümanları ve osmanlı kültür ve diplomasisindeki yerleri. *Osmanlı Araştırmaları*, 29 (29), 41- 86.
- Aydın, M. (2011). Değerler, İşlevleri ve Ahlak, *Eğitime Bakış Dergisi*, Yıl: 7 Sayı: 19.
- Babu, V. and Munjal, S. (2015). Oachira panthrandu vilakku: a study of a culturally embedded festival aligned with economic benefits. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 7 (4), 403-416.

- Bagozzi, R.P. (1975). Marketing as exchange. *Journal of Marketing*, 39, 32-39. Houston, L.E. and Gassenheimer, J.B. (1987). Marketing and exchange. *Journal of Marketing*, 51, 3- 18.
- Bagozzi, R.P. (1979). Towards a formal theory of marketing. In *Conceptual and Theoretical Developments in Marketing*, O.C. Ferrell, S.W. Brown and C.W. Lamb, Jr. eds., 431- 447. Chicago: American Marketing Association.
- Bahr, H., Mitchell, C., Li, X., Walker, A. and Sucher, K. (2004). Trends in family space/time, conflict, and solidarity: Middletown 1924-1999. *City & Community*, 3, 263-291.
- Baldwin, A.L. (1961). *The social theories of talcott parsons, A critical examination. in max black (eds.), the parsonian theory of personality*, (p: 153-190). New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice-Hall Inc.
- Barbalet, J.M. (1994). Ritual emotion and body work: A note on the uses of Durkheim. *Social Perspectives on Emotion*, 2, 111-123.
- Bekiroğlu, O. ve Balcı, Ş. (2014). Kültürlerarası iletişim duyarlılığının izlerini aramak: iletişim fakültesi öğrencileri örneğinde bir araştırma, Selçuk Üniversitesi, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1 (17843): 429- 459.
- Bengtson V.L. and Roberts R.E.L. (1991). Intergenerational solidarity in aging families: An example of formal theory construction. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 856-870.
- Bennett, S. (1983). Analysis of survival data by the proportional odds model. *Statistic in Medicine*, 2, 273- 277.
- Bennett R.J. (1984). Effects of contact on revenge hostilities among the Achuara Jivaro. *Warfare, culture, and environment*, 83- 109.
- Bennett, M.J. (1986). A developmental approach to training for intercultural sensitivity. *International Journal of Intercultural Relations*, 10 (2), 179– 196.
- Bennett, M.J. (1998). *Intercultural communication: A current perspective*, (Ed. M.J. Bennett), *Basic Concepts of Intercultural Communication: Selected Readings*, (p. 1-34). Boston, MA: Intercultural Press.
- Bennett, M. and Hammer, M. (1998). the intercultural development inventory (IDI) manual. Portland, OR: Intercultural Communication Institute.
- Bennett, J.M. and Bennett, M.J. (2004). *Developing intercultural sensitivity: An integrative approach to global and domestic diversity*, (Eds. D. Landis, et al.), *Handbook of Intercultural Training*, (p. 147-165). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Bhawuk, D.P.S. and Brislin, R.W. (1992). The measurement of intercultural sensitivity using the concepts of individualism and collectivism. *International Journal of Intercultural Relations*, 16 (4), 413- 436.
- Binder, J., Zagefka, H., Brown, R., Funke, F., Kessler, T., Mummendey, A., Maquil, A., Demoulin, S. and Leyens, J.P. (2009). Does contact reduce prejudice or does prejudice reduce contact? A longitudinal test of the contact hypothesis among

- majority and minority groups in three european countries. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96 (4), 843.
- Blank, U. (1989). *The Community Tourism Industry Imperative*. State College, PA: Venture Publishing.
- Blau, P.M. (1964). *Exchange and Power in Social Life*. NY: John Wiley and Sons.
- Boley, B.B. (2013). Sustainability, Empowerment, and resident attitudes toward tourism: developing and testing the resident empowerment through tourism scale (Rets). Yayımlanmamış Doktora Tezi, USA: Virginia Polytechnic Institute And State University.
- Bogardus, E. S. (1960). *The development of social thought*. New York: David Mchale Co. Inc.
- Bowen, N.K. and Guo, S. (2012). *Structural Equation Modeling*. New York: Oxford University Press.
- Bozkurt, V. (2015). *Değişen Dünyada Sosyoloji (Temeller- Kavramlar- Kuramlar)*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Brislin, R. W. (1981). Cross-cultural encounters: Face-to-face interaction. (No Title).
- Bronfenbrenner, V., Harding, J. and Gallwey, M. (1958). *The measurement of skill in social perception*. In D. c. McClelland, A. L. Baldwin, u. Bronfenbrenner, & F. L. Strodbeck (eds.), *Talent and society*. Princeton: van Nostrand.
- Butler, R.W. (1980). The Concept of a tourist area cycle of evolution: *Implications for Management of Resources*. *Canadian Geographer*, 24 (1), 5- 12.
- Buzlukçu, C. (2020). *Yerel halkın yer kimliği, topluluğa bağlılığı, sürdürülebilir turizm tutumu, turizmin gelişimini destekleme tutumu ve yaşam memnuniyeti ilişkisi*. Doktora Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Byram, M. Gribkova, B. and Starkey. H. (2002). Developing the Intercultural Dimension in Language Teaching, a Practical Introduction for Teachers, Strasbourg: Council of Europe, <http://lrc.cornell.edu/rs/roms/507sp/ExtraReadings/Section0/Section0/uploads/File1235272745204/InterculturalDimensionByram.pdf>, Erişim Tarihi: 20.06.2022.
- Campbell, D.T. and Fiske, D.W. (1959). Convergent and discriminant validation by the multi trait-multi method matrix, *Psychological Bulletin*, 56 (2), 81– 105.
- Chen, G.M. (1997). November an examination of PRC business negotiation styles. *Paper presented at the annual convention of the Speech Communication Association*, Chicago, Illinois.
- Chen, G. (2010). The impact of intercultural sensitivity on ethnocentrism and intercultural communication apprehension, *Intercultural Communication Studies*, 19 (1), 1- 9.

- Chen, G.M. and Starosta, W.J. (2000). *The development and validation of the intercultural sensitivity scale*. Paper Presented at the Annual Meeting of the National Communication Association, Seattle, WA, November.
- Chen, G.M. and Starosta, W.J. (1996). *Intercultural communication competence: A synthesis*. Brant, R.B. (Edt.), *communication yearbook 19, thousand oaks, CA*: Sage Publications.
- Chen, G.M. and Starosta, W.J. (1997). A review of the concept of intercultural sensitivity, *Human Communication*, 1 (1), p. 1-16.
- Chen, G.M. and Starosta, W.J. (2008). *Intercultural communication competence a synthesis*. Y.M. Molefi Kete Asante içinde, *The Global Intercultural Communication Reader* (s. 215-238). New York and London: Routledge.
- Choi, H.C. and Murray, I. (2010). Residents attitudes toward sustainable community tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 18 (4), 575-594.
- Civelek, M. (2018). *Yapısal eşitlik modellemesi metodolojisi*. İstanbul: Beta.
- Cohen, E. (1996). *Hunter-gatherer tourism in Thailand*. in R. Butler and Th. Hinch (Eds.), *Tourism and Indigenous People*, 227-254. International Thompson Press.
- Cohen, S. (2004). Social relationships and health. *American psychologist*, 59 (8), 676.
- Collins, R. (2004). *Interaction ritual chains*. Princeton university press.
- Conway, J.M. and Lance, C.E. (2010). What reviewers should expect from authors regarding common method bias in organizational research. *Journal of Business and Psychology*, 25 (3): 325-334.
- Cooper, C. (2011). *Tourism area life cycle, butler r.w. emeritus professor strathclyde business school, university of strathclyde. contemporary tourism reviews*. Goodfellow Publishers Limited, Woodeaton, Oxford.
- Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Adapazarı: Sakarya Kitabevi.
- Cramer, H. (1928). *On the composition of elementary errors*. Skand. Aktuar. 11, 141-180.
- Çalışkan, U. ve Tütüncü, Ö. (2008). Turizmin yerel halk üzerindeki etkileri ve Kuşadası ilçesi uygulaması. *IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*: 23-27 Nisan 2008, Belek, Antalya, p:127-148.
- Çelik, M. ve Aksoy, M. (2017). Yerli içeceklerin gastronomi turizmine yönelik tutumları: Şanlıurfa örneği. *Journal of Tourism & Gastronomi Studies*, 5 (3), 422-434.
- Çelik, C. ve Görpe, S. (2003). An analysis of public relations job announcements in turkey. In *1st International Symposium: Communication in the Millennium: a Dialogue Between Turkish and American Scholars, February 19-21, 2003* (Vol. 50, p. 417). Anadolu Üniversitesi.
- Çelik, C. ve Görpe, S. (2003). Yerel kültürlerde uluslararası halkla ilişkilerin temel kriterleri, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 17, 379- 390.

- Çetin, İ. (2007). Çokkültürlülük ve kimlik bağlamında Midyat ilçesi örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 10 (2), 1-13.
- Çetinkaya, G. ve Dedemen, O. (2013), Golf turizmine yönelik yerel halkın algılarının belirlenmesi: Antalya/Belek Örneği, *Turizm Araştırma Dergisi*. cilt. 2, S.1, ss.1-26.
- Dahl, Q. (1995). When the future comes from behind: Malagasy and other time concepts and some consequences for communication. *International Journal of Intercultural Relations*, 19 (2), 197-209.
- Damico J. (2004). A new one-sample test for goodness of fit, *Communications in Statistics Theory and Methods*, Vol: 33, 181-193.
- Davis, F.D., Bagozzi, R.P. and Warshaw, P.R. (1989). User acceptance of computer technology: a comparison of two theoretical models. *Management Science*, 35 (8), 982-1003.
- Demiroğlu, O.C. ve İzgi, M.T. (2007). Sürdürülebilirlik kavramı açısından yerel halkın turizme yaklaşımının analizi: taraklı, Göynük ve Mudurnu’da bir anket çalışması, *I. Ulusal Türkiye Turizmi Kongresi*, Sakarya.
- Derrett, R. (2003). Making sense of how festivals demonstrate a community’s sense of place. *Event Management*, 8, 49-58.
- DeVellis, R.F. (2014). *Ölçek geliştirme: Kuram ve uygulamalar* (Çev. Ed. T. Totan). Ankara: Nobel Akademik.
- Doob, L.W. (1971) Patterning of time. new haven: Yale University press’den aktaran G. Ko ve J. Gentry (1991). *The Development of Time Orientation Measures For Use in Cross Cultural Research*.
- Doxey, G.V. (1975), “A causation theory of visitor-resident irritation: methodology and research inference.” (bildiri). *Proceedings of The 6th Annual Conference of the Travel Research Association. Travel Research Association*. (ss.195-98). San Diego, C.A.
- Doytcheva, M. (2009). *Çokkültürlülük*. (T. Akıncılar- Onmuş, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durkheim, E. (1995[1915]). *The elementary forms of the religious life*. New York, NY: Free Press.
- Durkheim, E. (2011). *Dinsel hayatın ilkel biçimleri* (Çev.: F. Aydın). Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Durkheim, E. (1964). *The division of labour in society*. New York: Free Press.
- Ekinci, D.K. (2016). Kültürlerarası iletişimin eğitim sürecine etkisine ilişkin ampirik bir araştırma Kültürlerarası iletişimin eğitim etkisine yönelik ampirik bir araştırma. *İnsan Bilimleri Dergisi*, 13 (1), 1177-1187.
- Emerson, R.M. (1962). Power-dependence relations. *American Sociological Review*, 27: 1, 31- 41.
- Emerson, R.M. (1976). Social exchange theory. *Annual Review of Sociology*, 2, 335-362.

- Erdem, R. ve Günlü, E. (2006). İletişim eğilimlerinin yüksek bağlam- düşük bağlam ayrımı ile incelenmesi, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 9 (2), 178- 195.
- Erdem, M. (2016). Türkçede fiiller ve sınıflandırma sorunları. *Elektronik Türkçe Çalışmaları*, 11 (20).
- Erdem, T. (2020). *Sosyoloji notları*, İstanbul: Otorite Yayınları.
- Erdoğan, E. (1997). *Tarih içinde türk bahçesi*. Çevre ve İnsan 37: 24-29.
- Erdoğan, G. (2012). Çokkültürlülük, çoğulculuk ve din eğitimi: fırsatları ve sorunları. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Doktora Tezi, İstanbul.
- Erdoğan, İ. ve Korkmaz, A. (2010). *Öteki kuram*, Ankara: Erk Yayınevi.
- Erkal, M. E. (1992). Sosyal bütünleşmede hoşgörünün yeri. *Erdem*, 8 (22), 151-158.
- Erul, E., Woosnam, K. M. and McIntosh, W. A. (2020). Considering emotional solidarity and the theory of planned behavior in explaining behavioral intentions to support tourism development. *Journal of Sustainable Tourism*, 28 (8), 1158-1173.
- Erul, E. (2021). Yerel ziyaretçilerin potansiyel turizmi genişletmesi: Antalya'da bir araştırma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5 (3), 2200-2216.
- Erul, E. and Woosnam, K.M. (2022). Explaining residents' behavioral support for tourism through two theoretical frameworks. *Journal of Travel Research*, 61 (2), 362-377.
- Evans-Pritchard, D. (1989). How "they" see "us": Native American images of tourists. *Annals of Tourism Research*, 16(1), 89-105.
- Faulkenberry, L., Coggeshall, J., Backman, K. and Backman, S. (2000). A culture of servitude: the impact of tourism and development on south carolina's coast. *Human Organization*, 59, 86-95.
- Filiz, A. ve Yılmaz, Ö. (2017). Turizm geliştirme yaklaşımları kapsamında yöre halkının turizme yönelik algı ve tutumları: mazı köyü-türkbükü karşılaştırmalı analizi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 1799-1824.
- Fish, J. (2002). Religion and the changing intensity of emotional solidarities in durkheim's the division of labour in society (1893). *Journal of Classical Sociology*, 2 (2), 202-23.
- Fichter, N.S. (1994). The gains and losses of time. *Arts Education Policy Review*, 96 (1), 27-31.
- Fornell, C. and Larcker, D.F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18 (1), 39-50.
- Fredline, E. and Faulkner, B. (2002). Residents' reactions to the staging of major motorsport events within their communities: a cluster analysis. *Event Management*, 7, 103-114.
- Garnier J.B. and Chabot, G. (1971). *Urban Geography*, John Wiley & Sons Inc. New York.

- George, D. and Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: a simple guide and reference, 17.0 update* (10a ed.) Boston: Pearson.
- Gezici, F. (2006). Components of sustainability: Two cases from Turkey. *Annals of Tourism Research*, 33 (2), 442-455.
- Giddens, A. (1979). *Central problems in social theory: Action, structure, and contradiction in social analysis* (Vol. 241). Univ of California Press.
- Gossling, S. (2002). Human-environmental relations with tourism. *Annals of Tourism Research*, 29, 539-556.
- Greverus, I. M. (1997). Performing Culture. To Be is Being Spoken With. *Anthropological Journal on European Cultures*, 25-45.
- Griffiths, C. (2011). Intercultural communication competence. Published by *Canadian Center of Science and Education*, 113-121.
- Gronvold, R. (1988). *Measuring affectual solidarity. in measurement of intergenerational relations*, edited by Mangen, D., Bengston, V., Landry, P. Newbury Park, CA: SAGE, pp. 74-97.
- Gudykunst, W. B. and Hammer, M. R. (1987). The influence of ethnicity, gender, and dyadic composition on uncertainty reduction in initial interactions. *Journal of Black Studies*, 18 (2), 191-214.
- Guilford, J.P. (1954). *Psychometric methods* (2. Baskı). New York: McGraw-Hill.
- Gunn, C.A. and Var, T. (2002). *Tourism planning* (4th ed.). New York: Routledge.
- Gursoy, D. and Rutherford, D.G. (2004). Host attitude toward tourism: an improved structural model. *Annals of Tourism Research*, 31, 495-516.
- Gutiérrez, A.G., Durán, M.R. and Beltrán, L.F. (2015). Identifying students' intercultural communicative competence at the beginning of their placement: towards the enhancement of study abroad programmes, *Intercultural Education*, 26 (1), 73- 85.
- Gümüş, N. ve Özüpekçe, S. (2009). Foça'da turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerine yönelik yerel halkın görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 398- 417.
- Güney, S. (2000). *Davranış Bilimleri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güngör, E. (2010). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gürkaynak, E.Ç. (2012). *Toplumsal temas: önyargı ve ayrımcılığı önlemek için bir sosyal değişim aracı olarak kullanılabilir mi?*. M.A. Ceyhan ve K. Çayır (Editörler), *Ayrımcılık: çok boyutlu yaklaşımlar içinde* (s. 255-265), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gürses, İ. (2007). Jung'cu arketip teorisi bağlamında tasavvufi öykülerin değerlendirilmesi: simurg örneği. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 1,77-96.

- Güvenç, B. (1970). *Kültür sorunu: kuramında bütüncülük üzerine bir deneme*. Hacettepe Basımevi.
- Güvenç, B. (2010). *Türk kimliği. Kültür yapı kaynakları*.(1. Baskı). İstanbul: Boyut Yayınları.
- Güvenç, G. (2020). Posthümanizm ve ekosentrizm: Eko-hardcore müzikte çevre bilinci. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 47-58.
- Habermas, J. (2007). *Kamusal yaşamın Yapısal Dönüşümü*, T. Bora, M. Sancar (Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Hair J.F., Anderson, R.E., Tahtam, R.L. and Black, W.C. (1998), *Multivariate data analysis*, Prentice Hall, Nev Jersey.
- Halbwachs, M. (1992[1925]). *On collective memory*. Chicago. University of Chicago Press.
- Hall, E. T. (1959). *The silent language*, New York: Doubleday
- Hall, E. (1990). *The silent language*. New York: An Anchor Book.
- Hall, E.T. and Hall, M.R. (1990). *Understanding cultural differences*, USA: Intercultural Press, Inc.
- Halıcı, N. (2015). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi mutfak programı ve yemekleri*. Oğlak Yayıncılık.
- Hammarstrom, G. (2005). The construct of intergenerational solidarity in a lineage perspective: a discussion on underlying theoretical assumptions. *Journal of Aging Studies*, 19 (1): 33-51.
- Hammer, M.R., Bennett, M.J. and Wiseman, R. (2003). Measuring intercultural sensitivity: the intercultural development inventory. *International Journal of Intercultural Relations*, 27 (4), 421– 443.
- Hançerlioğlu, O. (2007). *Toplum bilim sözlüğü*. 4. Basım. Remzi Kitabevi.
- Harrington, R.J. (2005). Defining gastronomic identity: The impact of environment and culture on prevailing components, texture and flavors in wine and food. *Journal of culinary science & technology*, 4 (2-3), 129-152.
- Harrill, R. and Potts, T.D. (2003). Tourism planning in historic districts: attitudes toward tourism development in charleston. *Journal of the American Planning Association*, 69 (3), 233-244.
- Harrill, R. (2004). Residents' attitudes toward tourism development: a literature review with implications for tourism planning. *Journal of planning literature*, 18(3), 251-266.
- Hart, R.P. and Burks, D.M. (1972). Rhetorical sensitivity and social interaction. *Communications Monographs*, 39 (2), 75-91.
- Hart, R. P., Carlson, R. E. and Eadie, W. F. (1980). Attitudes toward communication and the assessment of rhetorical sensitivity. *Communications Monographs*, 47 (1), 1-22.

- Hasani, A., Moghavvemi, S. and Hamzah, A. (2016). The impact of emotional solidarity on residents' attitude and tourism development. *PloS one*, 11(6).
- Hernandez, S.A., Cohen, J. and Garcia, H.L. (1996). Residents' attitudes towards an instant resort enclave. *Annals of tourism research*, 23 (4), 755-779.
- Hewstone, M. ve Greenland, K. (2000). Inter-group conflict. *International Journal of Psychology*, 35, 136-144.
- Hill, J. (2007). "Global folk music" fusions: the reification of transnational relationships and the ethics of cross-cultural appropriations in finnish contemporary folk music. *Yearbook for traditional music*, 39, 50-83.
- Hofstede, G. (1993). Cultural constraints in management theories. *Academy of Management Perspectives*, 7 (1), 81-94.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences*, USA: Sage Publications, Inc.
- Hofstede, G.J., Pedersen, P.B. and Hofstede, G. (2002). *Exploring cultur exercises, stories and synthetic cultures*, Nicholas Brealey Publishing, USA.
- Hofstede, G., Hofstede, G.J. and Minkov, M. (2010). *Cultures and organizations software of the mind*, McGraw-Hill, USA.
- Holocek, D.F. (1982). *A model of Michigan's tourism system with implications for research*. In J. Fridgen and D. Allen (Eds.) Michigan tourism: How can research help? (p. 17-21). East Lansing, MI: Department of Park and Recreation Resources.
- Homans. G.C. (1961). *Social behavior*. NY: Harcourt Brace.
- Hooper, D., Coughlan, J. and Mullen, M. (2008). Structural equation modelling: guidelines for determining model fit. *The Electronic Journal of Business Research Methods*, 6 (1), 53- 60.
- Huh, C. and Vogt, C.A. (2008). Changes in residents' attitudes toward tourism over time: A cohort analytical approach. *Journal of Travel Research*, 46, 446-455, doi:10.1177/0047287507308327.
- Hung, K., Sirakaya-Turk, E. and Ingram, L.J. (2011). Testing the efficacy of an integrative model for community participation. *Journal Of Travel Research*, 50 (3), 276-288.
- Husnu, S. and Mertan, B. (2008). Intergroup contact: the case of Cyprus. *International Congress of Psychology*, Berlin, Germany.
- Hutnik, N. and Gregory, J. (2008). Cultural sensitivity training: description and evaluation of a workshop, *Nurse Education Today*, 28 (2), 171-178.
- İçöz, O., Var, T. ve İlhan, İ. (2009). *Turizm planlaması ve politikası: turizmde bölgesel planlama turizm planlaması ve politikası: turizmde bölgesel planlama 2*. Basım, Turhan Kitapevi, Ankara.
- İslamoğlu, H. ve Alnıaçık, Ü. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*: Beta Yayıncılık.
- İzbul, Y. (1983). Kültür ve kültürel süreçler üstüne, *Çağdaş Eleştiri Dergisi*, 2 (6), s. 28-31.

- Jacobs, T.O. (1970). *Leadership and exchange in formal organizations*. alexandria, VA: Human Resources Research Organization.
- Jacobs, D. (1974). Dependency and vulnerability: an exchange approach to the control of organizations. *Administrative Science Quarterly*, 19, 45-59.
- Jacobs, S. and Allen, R.T. (2005). *Emotion, reason, and tradition: Essays on the social, political and economic thought of Michael Polanyi*. Burlington, VT: Ashgate Publishing.
- James, W. (1984). *What is an emotion?* In C. Calhoun and R. C. Solomon (Eds.) *What is an emotion? Classic readings in philosophical psychology* (p. 127-141), New York: Oxford University Press.
- Johnson, K.A., Hill, E.D. and Cohen, A.B. (2011). Integrating the study of culture and religion: toward a psychology of worldview, *Social and Personality Psychology Compass*, 5(3), Pp. 137- 152.
- Johnston, P. (2006). *Seeing High and Low: Representing Social Conflict in American Visual Culture*. Univ of California Press.
- Joo, D., Woosnam, K.M., Lee, S. and Lee, C.K. (2020). Destination loyalty as explained through self-congruity, emotional solidarity and travel satisfaction. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 45, 338-347.
- Jung, C.G. (2006). *Analitik psikoloji*, E. Gürol. (Çev.) 2.Baskı. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Juric, J., Lindenmeier, J. and Arnold, C. (2021). Do emotional solidarity factors mediate the effect of personality traits on the inclination to use nonmonetary peer-to-peer accommodation networks?. *Journal of Travel Research*, 60 (1), 47-64.
- Jurowski, C., Uysal, M. and Williams, D.R. (1997). A theoretical analysis of host community resident reactions to tourism. *Journal of Travel Research*, 36 (2), doi.Org/10.1177/004728759703600202.
- Jurowski, C. and Gursoy, D. (2004). Distance effects on residents'attitudes toward tourism. *Annals of Tourism Research*, 31 (2), 296-312.
- Kağmıcı, D.Y. (2013). Çokkültürlü psikolojik danışma eğitiminin rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programlarına yerleştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2013, 5 (40), 222-231.
- Kahraman, S.A. ve Dağlı, Y. (2006). *Günümüz türkçesiyle Evliya Çelebi seyahatnamesi: konya- kayseri -antakya - şam - urfa -maraş - sivas - gazze- sofya - edirne Evliya Çelebi* 3. Cilt, 1. Kitap, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karakaş, A. ve Şengün, H.İ. (2017). Yerel halkın turizm faaliyetlerine yönelik tutumları. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (15), 183-202.
- Karaman, N. (2020). *Yerel gastronomik ürün tercihinde etkili olan faktörlerin planlı davranış teorisine göre incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kartarı, A. (2001). *Farklılıklarla yaşamak: Kültürlerarası iletişim*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Kartarı, A. (2006). *Farklılıklarla yaşamak: Kültürlerarası iletişim* (2. Basım). Ankara: Ürün Yayınları.
- Kartarı, A. (2013). *Kültürlerarası iletişim kuramları*, A. Kartarı (Ed.), Kültürler Arası İletişim, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, 46-77.
- Kartarı, A. (2014). Türkiye'de kültür ve eğitim politikaları ve kültür bilimleri. *Ethnologia Balkanica* , (17), 283-296.
- Kartarı, A. (2016). *Kültür, farklılık ve iletişim* (2. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kartarı, A. (2019). *Kültürlerarası iletişim*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2820 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1778, Eskişehir.
- Kartarı, A. (2020). *Kültür, farklılık ve iletişim: Kültürlerarası iletişimin kavramsal dayanakları*, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Kitnuntaviwat, V. and Tang, J.C.S. (2008). Residents' attitudes, perception and support for sustainable tourism development. *Tourism and Hospitality Planning & Development*, 5(1), 45-60.
- Kim, C.K. (1999). Improving intercultural communication skills: a challenge facing institutions of higher education in the 21st century, *Technische Universität Braunschweig, Institute of Marketing*.
- Kline, R.B. (1998). *Principles and practice of structural equation modeling*. NY: Guilford publications.
- Kline, R. B. (2015). *Principles and practice of structural equation modeling (4th ed.)*. NY: The Guilford Press.
- Kluckhohn, F. and Strodtbeck, F.L. (1961). Variations in value orientations, Evanston, IL: Row and Peterson'dan aktaran G. Ko ve J. Gentry (1991). *The Development of Time Orientation Measures For Use in Cross Cultural Research*.
- Koçel T. (2003). *İşletme Yöneticiliği*, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş. İstanbul.
- Kneafsey, M. (2001). Rural cultural economy: tourism and social relations. *Annals of Tourism Research*, 28, 762-783.
- Kolmogorov, A.N. (1933). Sulla Determinazione Empirica di una Legge di Distribuzione. *G. Ist. Attuari*. 83-91.
- Kroeber, A.L. and Kluckhohn, C. (1952). *Culture: a critical review of concepts and definitions*. peabody museum, Cambridge, MA, 181.
- Kuvan, Y. and Akan., P. (2005). Residents' attitudes toward general and forest-related impacts of tourism: the case of Belek, Antalya. *Tourism Management*, 26, p: 691–706.
- Kürkçüoğlu, A.C., Akalın, M., Kürkçüoğlu, S.S. ve Güler, S.E. (2002). *Şanlıurfa uygarlığın doğduğu şehir*, Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (Şurkav) Yayınları, Yayın No: 27.

- Lai, I.K.W. and Hitchcock, M. (2017). Local reactions to mass tourism and community tourism development in Macau. *Journal of Sustainable Tourism*, 25 (4), 451-470.
- Lai, H.K., Pinto, P. and Pintassilgo, P. (2021). Quality of life and emotional solidarity in residents' attitudes toward tourists: The case of Macau. *Journal of Travel Research*, 60(5), 1123-1139.
- Lambe, C.J., Wittmann, C.M. and Spekman, R.E. (2001). Social exchange theory and research on business-to-business relational exchange. *Journal Of Business-To-Business Marketing*, 8 (3), 1-36.
- Latkova, P. (2008). An examination of factors predicting residents' support for tourism development. Doctoral dissertation, *Michigan State University*.
- Lavrits, P. (2016). Individualismus versus kollektivismus in der deutschen und in der rumänischen werbung. eine vergleichende studie, *Professional Communication And Translation Studies*, 9, 63-76.
- Lawler, E.J. and Bacharach, S.B. (1986). Power dependence in collective bargaining. In *Advances in Industrial and Labor Relations*, Vol. 3: 191-212. Greenwich, CT: JAI Press.
- Laxson, J. (1991). How "we" see "them": Tourism and Native Americans. *Annals of Tourism Research*, 18, 365-391.
- Leiper, N. (1990). *Tourism systems: An interdisciplinary perspective*. Palmerston North, New Zealand: Massey University Printery.
- Levene, H. (1960). *Robust tests for equality of variances*. In I. Olkin, S. G. Ghurye, W. Hoeffding, W. G. Madow, & H. B. Mann (Eds.), *Contributions to Probability and Statistics: Essays in Honor of Harold Hotelling* (pp. 278-292). Stanford University Press.
- Levi-Strauss, C. (1969). *The elementary structure of kinship*. Boston: Beacon Press.
- Li, X. and Wan, Y.K.P. (2017). Residents' support for festivals: Integration of emotional solidarity. *Journal of Sustainable Tourism*, 25 (4), 517-535.
- Lilliefors, H.W. (1967). On the Kolmogorov-smirnov test for normality with mean and variance unknown, *Journal of the American Statistical Association*, 62, 399- 402.
- Lin, M. and Harwood, J. (2003). Accommodation predictors of grandparent-grandchild relational solidarity in Taiwan. *Journal of Social and Personal Relationships*, 20, 537-563.
- Logie, N.N. (2004). Yabancı dil öğretiminde kültürel becerinin kütüphanesinin kullanımı ve budunbilimsel boyut. *HAYEF Eğitim Dergisi*, 1 (1).
- López-Rocha, S. (2016). *Intercultural Communicative Competence: Creating Awareness and Promoting Skills in the Language Classroom*. Gorla, C., Speicher, O., Stollhans, S. (Eds), *Innovative Language Teaching and Learning at University: Enhancing Participation and Collaboration*, 105-111.

- Luhmann, N. (1981). *Soziologische aufklärung 3: soziales system, gesellschaft, organisation, opladen: Westdeutscher verlag*. New York: Columbia University Pres.
- Luhmann, N. (1984). *Soziale Systeme: Grundriß einer Allgemeinen Kheorie, Frankfurt: Suhrkamp (İngilizce çevirisi: Social Systems, Stanford: Stanford University Press, 1995.*
- Lustig, M.W. and Koester, J. (2010). *Intercultural competence: interpersonal communication across cultures*. Boston: Pearson Education.
- MacCallum, R.C. and Widaman K.F. (1999). *Sample size in factor analysis*. Psychological Methods. 4(1), 84-99.
- MacCannell, D. (1999). *The tourist: A new theory of the leisure class*. Berkeley, CA: University of California.
- Machlis, G.E. and Burch, W.R. (1983). Relations between strangers: Cycles of structure and meaning in tourist systems. *Sociological Review*, 31, 666-692.
- Maletzke, G. (1996). *Interkulturelle Kommunikation: Zur Interaktion zwischen Menschen verschiedener Kulturen*. Springer-Verlag.
- Marcuse, H. (2002) *Autonomous technology*. Cambridge: Mass Press Ltd.
- Marshall, T.F. (1999). *Restorative justice: An overview*. London: Home Office.
- Martel, M. (2009). *Research in social science. In Jason maxiell (eds.) "The prince of parsonia: re-thinking the talcott parsons theory"* (p: 29-45). New York: GF Inc.
- Martin, J. N., Nakayama, T. K. and Carbaugh, D. (2012). The history and development of the study of intercultural communication and applied linguistics. *The Routledge handbook of language and intercultural communication*, 17-36.
- Mason, P. and Cheyne, J. (2000). Residents' attitudes to proposed tourism development, *Annals of Tourism Research*, 27 (2), 391-411.
- Mathieson, A. and Geoffrey, W. (1992), *Tourism: economic, physical and social impacts*, Longman, New York.
- McClelland, D. C. (1958). *Methods of measuring human motivation*. In J. W. Atkinson (Ed.), *Motives in fantasy, action, and society* (pp. 7- 42). Princeton, NJ: D. Van Nostrand Company, Inc.
- McGehee, N.G. and Andereck, K.L. (2004). Factors predicting rural residents' support of tourism. *Journal of Travel Research*, 43, 131-140, doi:10.1177/0047287504268234.
- McMillan, D.W. (1996). Sense of Community, *Journal Of Community Psychology*. Sayı 24 (4), 315–325.
- McMillan, D.W. and Chavis, D.M. (1986). Sense of community: A definition and theory. *Journal of Community Psychology*, 14 (1), 6-23.

- Medina-Lopez-Portillo A. (2004). Intercultural learning assessment: the link between program duration and the development of intercultural sensitivity. *frontiers: The Interdisciplinary Journal of Study Abroad*, 10, 179-199.
- Mercan, N. (2016). Çok kültürlü ortamlarda kültürlerarası farklılıkları yönetme sanatı: kültürel zekâ, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2(2).
- Merton, R.K. (1964). *Social theory and social structure*. New York: The Free Press.
- Merz, E. M., Özeke-Kocabas, E., Oort, F. J. and Schuengel, C. (2009). Intergenerational family solidarity: value differences between immigrant groups and generations. *Journal of Family Psychology*, 23 (3), 291.
- Meydan, C.H. ve Şeşen, H. (2011). *Yapısal eşitlik modellemesi: AMOS uygulamaları (2. baskı)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Milman, A., Reichel, A. and Pizam, A. (1990). The impact of tourism on ethnic attitudes: The Israeli-Egyptian case. *Journal of Travel Research*, 29 (2), 45-49.
- Mitchell, M.S., Cropanzana, R.S. and Quisenberry, D.M. (2012). *Social exchange theory, exchange resources, and interpersonal relationships: A modest resolution of theoretical difficulties*. In K. Törnblom and A. Kazemi (Eds.), *Handbook of Social Resource Theory: Theoretical Extensions, Empirical Insights, and Social Applications*, (pp. 99-118.) NY, NY: Springer.
- Moghavvemi, S., Woosnam, K.M., Paramanathan, T., Musa, G. and Hamzah, A. (2017). The effect of residents' personality, emotional solidarity, and community commitment on support for tourism development. *Tourism Management*, 63, 242-254.
- Molm, L.D. (2003). *Theoretical comparisons and forms of exchange*. *Sociological Theory*, 21 (1), 1-17.
- Mora, N. (2011). *Kültürlerarası iletişim bağlamında insana dair duygular ve ritüeller*: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Murphy, P. (1985). *Tourism: A community approach*. New York: Methuen.
- Netemeyer, R. G., Bearden, W. O. and Sharma, S. (2003). *Scaling procedures: Issues and applications*. Sage publications.
- Nunkoo, R., Smith, S.L. and Ramkissoon, H. (2013). Residents' attitudes to tourism: a longitudinal study of 140 articles from 1984 to 2010. *Journal of Sustainable Tourism*, 21 (1), 5-25.
- Nunnally, J. C. and Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric Theory (3rd ed.)*. McGraw-Hill.
- Odabaşı Y. ve Barış G. (2002). *Tüketici davranışı*, 2. Baskı, İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Okmeydan, C.K. (2019). Kurumsal sosyal sorumluluk çalışmalarının kurumsal web ve sosyal medya hesaplarından duyurumu: türkiye'nin en değerli 10 markası üzerine bir araştırma. *Journal of Social and Humanities Sciences Research (jshsr)* , 6 (32), 285-295.

- Okmeydan, S.B. (2020). Kültürlerarası iletişim alanındaki eğilimler:'kültürlerarası iletişim'başlıklı lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *TRT Akademi*, 5 (10), 578-611.
- Olkun, E.O. ve  g t, N. (2018). Üniversite  ğrencilerinin kültürlerarası iletişim kaygısını: Selçuk  niversitesi  rneği. *Akademik Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5, 513-525.
- Orfeus Mozaiği,
<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sanliurfa/gezilecekyer/haleplibahce-mozaiik-muzesi->, Erişim Tarihi: 15.02.2023.
- Orlow, M.P. (2004). The ethics of cultural competence. *Academic Medicine*, 79, 347-350.
- Ögüt, N. (2017). *Kültürlerarası hassasiyet düzeyi ile etnikmerkezcilik, yaşam doyumu ve mutluluk yaşamı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ökten, ř. (2009). Aşiret, akrabalık ve sosyal dayanışma: geleneksel hayatı yönetme biçimi, *Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, Yıl: 11, Cilt: 5, Sayı: 18.
-  zdemir,  . (2011). Kültürlerarası iletişimin  nemi, *Folklor/ Edebiyat*, Sayı: 17, No: 66, ss. 29-38.
-  zdemir, M.A. ve Kervankıran,  . (2011). Turizm ve turizmin etkileri konusunda yerel halkın yaklaşımlarının belirlenmesi: Afyonkarahisar  rneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*. 24, p:1-25.
- Öztürk, A. ve Temizkan, V. (2018). Tüketicilerin anneler gününde hediye satın alma davranışlarının sebepli davranış teorisi bağlamında incelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 76, 37-56.
- Paige, R.M. and Martin, J.N. (1996). Ethics in intercultural training. *Handbook of intercultural training*, 2, 35-60.
- Paige, R, Michael, J.C., Melody, Y., Yelena, A. and Dejaeghere, J. (2003). Assessing intercultural sensitivity: an empirical analysis of the hammett and bennett intercultural development inventory. *International Journal of Intercultural Relations*, 27 (4): 467 486.
- Parsons, T. (1949). *The structure of social action: a study in social theory with special reference to group of recent european writers*. New York: The Free Press.
- Parsons, T. (1951). *The social system*. Glencoe, Ill. Free Press, 1, 967.
- Patel, F., Li, M. and Sooknanan, P. (2011). *Intercultural communication: Building a global community*. SAGE Publications India.
- Pearson, K. (1900). On the criterion that a given system of deviations from the probable in the case of a correlated system of variables is such that it can be reasonably supposed to have arisen from random sampling, *Philosophical Magazine Series* 5, 157-175.

- Pekpak, H.E. (2012). *Kıyı alanlarında turizm odaklı mekânsal gelişim*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Perdue, R.R., Long, P.T. and Allen, L.R. (1987). Rural resident tourism perceptions and attitudes. *Annals of Tourism Research*, 14 (3), 420-429.
- Perdue, R.R., Long, P.T. and Allen, L.R. (1990). Resident support for tourism development. *Annals of Tourism Research*, 17, 586-599.
- Peterson, M.F. and Smith, P.B. (1997). Does national culture or ambient temperature explain cross-national differences in role stress? No sweat!, *Academy of Management Journal*, Vol: 40, No: 4, Pp. 930- 946.
- Pettigrew, T. (1998). Inter-group contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65-85.
- Pettigrew, T.F. and Tropp, L.R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90 (5), 751.
- Phuc, H.N. and Nguyen, H.M. (2020). The importance of collaboration and emotional solidarity in residents' support for sustainable urban tourism: case study, Ho Chi Minh City. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-20. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1831520>.
- Pizam, A., Uriely, N. and Reichel, A. (2000). The intensity of tourist-host social relationship and its effects on satisfaction and change of attitudes: The case of working tourists in Israel. *Tourism Management*, 21, 395-406.
- Pizam, A., Fleischer, A. and Mansfeld, Y. (2002). Tourism and social change: The case of Israeli ecotourists visiting Jordan. *Journal of Travel Research*, 41(2), 177-184.
- Polama, M.M. (1993). *Çağdaş sosyoloji kuramları*, (Çev. H. Erbaş), Ankara, Gündoğan Yayınları.
- Podsakoff, P.M., MacKenzie, S.B., Lee, J.-Y. and Podsakoff, N.P. (2003). Common method biases in behavioral research: a critical review of the literature and recommended remedies, *Journal of Applied Psychology*, 88 (5): 879-903.
- Podsakoff, P.M., MacKenzie, S.B. and Podsakoff, N.P. (2012). Sources of method bias in social science research and recommendations on how to control it, *Annual Review of Psychology*, 63: 539-569.
- Pope, W. and Johnson, B. (1983). Inside organic solidarity. *American Sociological Review*, 48, 681-692.
- Portalla, T. and Chen, G.M. (2010). The development and validation of the intercultural effectiveness scale intercult. *Communication Studies*, XIX 3, 20- 37.
- Prentice, R.C., Witt, S.F. and Wydenbach, E.G. (1994). The endearment behaviour of tourists through their interaction with the host community. *Tourism Management*, 15, 117-125.
- Redmond, M.V (2015). *Social Exchange Theory*, English Technical Reports and White Papers. 5. http://lib.dr.iastate.edu/engl_reports/5.

- Rengi, Ö. ve Polat, S. (2014). Sınıf öğretmenlerinin kültürel farklılık algıları ve kültürlerarası duyarlılıkları, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 135-156.
- Rızvanoğlu, M.S., Yıldız, S. ve Altın İ. (2016). *Kültür ve inançlar şehri Şanlıurfa*, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları Şehir Kitaplığı Dizisi: 26
- Riley, A. (2008). On the role of images in the construction of narratives about the crash of united airlines flight 93, *Visual Studies*, 23 (1), 4- 19.
- Robles, A.S. and Gonzalez, M.E.P. (2019). *Analysis of Teachers: Intercultural Sensitivity Levels in Multicultural Contexts*, Sustainability, 11, p. 1-12.
- Rollins, R. (1997). Validation of TIAS as a tourism impact management tool. *Annals of Tourism Research*, 24 (3): 740-745.
- Roth, K. (1996). European ethnology and intercultural communication. *Ethnologia Europaea*, 26, 3-16.
- Rothman, R.A. (1978). Residents and transients: community reactions to seasonal visitors. *Journal of Travel Research*, 16 (3), 8-13.
- Ryan, C., Scotland. A. and Montgomery, D. (1998), “Resident attitudes to tourism development-a comparative study between the rangitikei, new zealand and bakewell united kingdom”, *Progress in Tourism and Hospitality Research*, 4(2), 115-130.
- Sadri, H.A. and Flammia, M. (2011). *Intercultural communication: A new approach to international relations and global challenges*. A&C Black.
- Sağlık, C. (2019). Emile Durkheim’in metodolojisi ve sosyolojisi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 449-480.
- Salleh, L.M. (2008). Communicatin competence: a malaysian perspective, human communication, *A Publication of the Pacific and Asian Communication Association*, 11 (3), 303-312.
- Samovar, L.A. and Porter, R.E. (2004). *Communication Between Cultures* (Fifth Edition). Beijing: Peking University Press.
- Samovar, L.A., Porter, R.E. and McDaniel, E.R. (2007). *Communication Between Cultures*. (Sixth Edition). Belmont: Thomson.
- Samovar, L.A., Porter, R.E., McDaniel, E.R. and Roy, C. (2013). *Kültürler arası iletişim* (8. baskı). Boston, MA: Wadsworth.
- Sarı, E. (2004). Kültürlerarası iletişim: Temeller, gelişmeler, yaklaşımlar. *Folklor/edebiyat*, 3 (39), 1-31.
- Saveriades, A. (2000), Establishing the social tourism carrying capacity for the tourist resorts of the east coast of the republic of cyprus, *Tourism Management*, ss.147-156.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. and Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: tests of significance and descriptive goodness-offit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8 (2), 23-74.

- Schmidt, K. (2010). Göbeklitepe – the stone age sanctuaries. New results of ongoing excavations with a special focus on sculptures and high relief, *Documenta Praehistorica XXXVII*.
- Schneider, I.E., Lankford, S.V. and Oguchi, T. (1997). The cross-cultural equivalency of the TIAS: Summary Results. *Annals of Tourism Research*, 24 (4): 994-998.
- Scholz, S.J. (2008). *Political solidarity*. Penn State Press.
- Schumacker, R.E. and Beyerlein, S.T. (2000). Confirmatory factor analysis with different correlation types and estimation methods. *Structural Equation Modeling*, 7 (4), 629-636.
- Schwartz, Shalom H. (1992). *Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries. in advances in experimental social psychology* (M. P. Zanna, Ed.; 25,1- 65), San Diego: Academic Press.
- Seçilmiş, C. ve Kılıç, İ. (2018). Turistik Destinasyonlarda Yerel Halk ve Turist Gözünden Taşıma Kapasitesinin Değerlendirilmesi: Eskişehir Örneği. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 15 (3), 506-522.
- Shafaei, F. and Mohamed, B. (2015). Malaysia's branding as an Islamic tourism hub: An assessment, *Malaysia Journal of Society and Space*, 11 (1), 97 – 106.
- Shafaei, F. and Mohamed, B. (2015). A stage-based model development study on tourism social impact assessment, school of housing, building and planning, universiti sains malaysia. *International Journal of Scientific and Research Publications*. 5 (3), 1-26.
- Sheldon, P. and Var, T. (1984). Resident attitudes to tourism in North Wales. *Tourism Management*, 5, 40- 47.
- Sherlock, K. (2001). Revisiting the concept of hosts and guests. *Tourist Studies*, 1, 271-295.
- Sirakaya, E., Teye, V. and Sönmez, S.F. (2002). Understanding residents'support for tourism development in the Central Region of Ghana. *Journal of Travel Research*, 41, 57- 67.
- Slattery, M. (2008). *Sosyolojide temel fikirler*, haz. Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz, 2. Baskı, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Smirnov, N.V. (1939). On the estimation of the discrepancy between empirical curves of distribution for two independent samples, *(Russian) Bulletin of Moscow University*, 2, 3- 16.
- Smith, P. and Riley, A. (2008). *Cultural theory: An introduction*. John Wiley & Sons.
- Snepenger, D.J., Murphy, L., O'Connell, R. and Gregg, E. (2003). Tourists and residents use of a shopping space. *Annals of Tourism Research*, 30, 567- 580.
- Snepenger, D.J., Reiman, S., Johnson, J. and Snepenger, M. (1998). Is downtown mainly for tourists?. *Journal of travel research*, 36 (3), 5-12.
- Sofyalıoğlu, Ç. ve Aktaş, R. (2001). *Kültürel Farklılıkların Uluslararası İşletmelere Etkisi*, Yönetim ve Ekonomi, 7 (1), 75- 92.

- Soran, H. ve Soran, M. (2009). *Urfa'da pişer bize de düşer*. Alfa Yayınları, 10-11.
- Sorokin, P.A. (1994). *Çağdaş sosyoloji kuramları II*. Trc. M. Münir Raşit Öymen. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.
- Soydaş, A.U. (2010). *Kültürlerarası iletişim: farklı kültürel ortamlarda çalışma ve iletişim*, İstanbul: Parşömen Yayıncılık.
- Spector, P.E. (2006). Method variance in organizational research: truth or urban legend?, *Organizational Research Methods*, 9 (2): 221-23.
- Spitzberg, B.H. (2000). A Model of intercultural communication competence, *intercultural communication: a reader*, 9, 375-387. http://www.communicationcache.com/uploads/1/0/8/8/10887248/a__model_of_intercultural_communication_competence.pdf, Erişim Tarihi: 20.06.2022.
- Suess, C., Woosnam, K. M. and Erul, E. (2020). Stranger-danger? Understanding the moderating effects of children in the household on non-hosting residents' emotional solidarity with Airbnb visitors, feeling safe, and support for Airbnb. *Tourism Management*, 77, 103952.
- Suhr, D. (2008). Step your way through path analysis, western users of sas software conference proceedings. www.wuss.org/proceedings08/08WUSS%20Proceedings/papers/pos/pos04.pdf. (Erişim Tarihi: 13.12.2022).
- Sun, L. (2013). Culture teaching in foreign language teaching. *Theory & Practice in Language Studies*, 3 (2).
- Sürgevil, O. (2008). Farklılık kavramına ve farklılıkların yönetimine temel oluşturan sosyopsikolojik kuramlar ve yaklaşımlar. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (20), 111-124.
- Stott, M. (1978). Tourism in Mykonos: Some social and cultural responses. *Mediterranean Studies*, 1, 72-90.
- Şahinalp, M. (2005). Şanlıurfa Şehri'nin kültürel fonksiyonu. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (11), 65-80.
- Şanlıurfa İl Jandarma Komutanlığı, Şehrin Coğrafi Bilgileri, <http://www.sanlıurfa.gov.tr/kurumlar/sanlıurfa.gov.tr/jandarma/-ehrin-co-rafi-bilgileri.html>, Erişim Tarihi: 02.02.2023.
- Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, *Şanlıurfa tarihi*, <https://www.sanlıurfa.bel.tr/icerik/1/1/urfa-tarihcesi>, Erişim Tarihi: 10.03.2023.
- Şanlıurfa El Sanatları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-80830/sanlıurfa-el-sanatlari.html>, Erişim Tarihi: 20.03.2023.
- Şanlıurfa Müze Müdürlüğü, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44140/sanlıurfa-muze-mudurlugu.html>, Erişim Tarihi: 15.04.2023.
- Şanlıurfa Şehir Rehberi, (2022). <https://sanliurfa.ktb.gov.tr/Eklenti/97082,sehir-rehberi-2022pdf.pdf?0>, Erişim Tarihi: 03.02.2023.
- Şanlıurfa Valiliği, <http://www.sanlıurfa.gov.tr/halk-oyunlari>, Erişim Tarihi: 02.04.2023.

- Şeker, A. (2019). Durkheim'in sosyolojisinde intihar ve intiharla mücadelede sosyal hizmetin işlevi, *Mavi Atlas*, 7 (1), 90-11.
- Şişman M. (2002). *Örgütler ve kültürler*, Pegem Yayıncılık: Ankara.
- Tabachnick, B.G. and Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics (6th ed.)*. Boston, MA: Pearson.
- Taburoğlu, Ö. (2018). *Toplumsal dayanışma, iş bölümü ve dilencilik olgusu arasındaki ilişkiler: almanya ve türkiye karşılaştırması*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. (3. Baskı). Ankara: Nobel.
- Tylor, E. B. (1871). *Primitive culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, art and custom* (Vol. 2). J. Murray.
- Taylor, D.M. and Moghaddam, F.M. (1994). *Theories of intergroup relations: international social psychological perspectives*. London: Praeger.
- Teye, V., Sonmez, S. and Sirakaya, E. (2002). Residents' attitudes toward tourism development. *Annals of Tourism Research*, 29, 668-688.
- Tezcan, M. (2000). *Türk yemek antropolojisi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Thibaut, J.W. and Kelley, H.H. (1959). *The social psychology of groups*. NY: John Wiley & Sons.
- TDK. (2022). <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Topses, G. ve Serin, N. (2012). *Psikolojik Danışma ve Kişilik Kuramları*, 1. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Trang, N.T.M., Barrett, N.J. and Tho, N.D. (2003). Cultural sensitivity and its impact on business relationship quality, *Conference Proceeding 19th Annual IMP Conference*, 1-9.
- Turner, R. (1967). Types of solidarity in the reconstituting of groups. *The Pacific Sociological Review*, 10, 6-68.
- Turner, V. (1967). *Betwixt and between: the liminal period in rites de passage*. In Turner, V. (Ed.), *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual* (pp. 93–111). Ithaca: Cornell University Press.
- Turner, V. (2018). *Ritüeller yapı ve anti-yapı* (Nur Küçük, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Türkiye Kültür Portalı, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sanliurfa/gezilecekyer/balikligol>, Erişim Tarihi: 12.03.2023.
- Tylor, E.B. (1871). *Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, Art and Custom*, 1.

- Unurlu, Ç. (2021). The effect of place personality on resident welcoming tourist through positive and negative impacts of tourism. *International Journal of Tourism Research*, 23 (4), 636-651.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2013). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS veri analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ünal, M. ve Tokmak, C. (2022). Kültürel Duyarlılığın Turizmin Gelişimini Destekleme Tutumu Üzerine Etkisi: Eskişehir Örneği. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 9 (4).
- Van Den Berghe, P. (1994). *The quest for the other*. Seattle, WA: University of Washington.
- Varhegyi, V. and Nann, S. (2008). Identifying intercultural competence, a research report on field of research performed in the intercultool project, http://www.intercultool.eu/WP2_Research_Report_pdf.pdf, 20.06.2022.
- Wallace, R.A. and Wolf, A. (2006). *Contemporary Sociological Theory: Expanding the Classical Tradition*. 6th edition. Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Walter A.H. (1996). Cultural values do correlate with consumer behavior, *Journal of Marketing*, May.
- Wang, Y., Pfister, R.E. and Morais, D.B. (2006). Residents' attitudes toward tourism development: a case study of Washington, NC, *In Collection of Papers of Northeastern Recreation Research Symposium*, 411- 418.
- Ward, C. and Berno, T. (2011). Beyond social exchange theory: attitudes toward tourists. *Annals of Tourism Research*, 38 (4), 1556- 1569.
- Wearing, S. and Wearing, B. (2001). Conceptualizing the selves of tourism. *Leisure Studies*, 20, 143- 159.
- Williams, R. (1961). *The long revolution*. Columbia University Press.
- Williams, R. (1976). Developments in the sociology of culture. *Sociology*, 10 (3), 497- 506.
- Williams, R. (1977). *Culture and society: 1780-1950*. Middlesex: Penguin Books.
- Woosnam, K.M., Norman, W.C. and Ying, T. (2009). Exploring the theoretical framework of emotional solidarity between residents and tourists. *Journal of Travel Research*, 48 (2), 245– 58.
- Woosnam, K.M. and Norman, W.C. (2010). Measuring residents' emotional solidarity with tourists: scale development of durkheim's theoretical constructs. *Journal of Travel Research*, 49 (3), 365– 80.
- Woosnam, K.M. (2011). Testing a model of durkheim's theory of emotional solidarity among residents of a tourism community. *Journal of Travel Research*, 50 (5), 546– 58.
- Woosnam, K.M. (2012). Using emotional solidarity to explain residents' attitudes about tourism and tourism development. *Journal of Travel Research*, 51 (3), 315– 27.

- Woosnam, K.M., Erul, E. and Ribeiro, M.A. (2017). Heterogeneous community perspectives of emotional solidarity with tourists: considering Antalya, Turkey. *International Journal of Tourism Research*, 19 (6), 639- 647.
- Woosnam, K.M., Aleshinloye, K.D., Strzelecka, M. and Erul, E. (2018a). The role of place attachment in developing emotional solidarity with residents. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 42 (7), 1058- 1066.
- Woosnam, K.M., Maruyama, N., Boley, B.B. and Erul, E. (2018b). Stereotypes and perceived solidarity in ethnic enclave tourism. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 16 (2), 138- 154.
- Woosnam, K.M., Joo, D., Aleshinloye, K.D. and Denley, T.J. (2021). Emotional solidarity and destination loyalty amid the COVID-19 pandemic: a comparison of two scales. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 38 (6), 541- 553.
- Wright, S. (1921). Correlation and causation", *Journal of Agricultural Research*, 20 (7), 557- 585.
- Wright, S. (1960). *Path coefficients and path regression: alternative on complementary concepts*, *Biometrics*, 16 (2), 189-202.
- Yaman, S. ve Tekin, S. (2010). Öğretmenler için hizmet-içi eğitime yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (1- 2), 76- 88.
- Yanardağ, A. (2017). Örf ve adetler sosyolojisi, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9, 39- 63.
- Yanık, C. (2013). *Dünya'da ve Türkiye'de çokkültürlülük* (1.baskı). Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Yasin, M. (2014). Örf ve adet kuralları ile idari teamüllerin idare hukukundaki yeri, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 15 (2), 29- 44.
- Yazıcı, S., Başol, G. ve Toprak, G. (2009). Öğretmenlerin çokkültürlü eğitim tutumları: bir güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 37, 229- 242.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdogan, S. (2004). *Spss uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yeşil, S. (2009). Kültürel farklılıkların yönetimi ve alternatif bir strateji: Kültürel zekâ. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (1), 100-131.
- Zoll, R. (2000). *Was ist solidarit `at heutu?* Frankfurt: Suhrkamp Verlag.
- Zotzmann, K. (2015). The impossibility of defining and measuring intercultural competencies. In *Resistance to the known: Counter-conduct in language education* (pp. 168-191). London: Palgrave Macmillan UK.

EKLER

EK- 1. Anket Formu

Değerli Katılımcı; Bu soru formu, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalında yürütülen “Yerel Halkın Turizm Gelişimine Yönelik Tutumlarında Kültürel Duyarlılık ve Duygusal Dayanışma İlişkisinin Rolü: Şanlıurfa Örneği” başlıklı doktora tez çalışmasının bir parçasıdır. Anket verileri araştırmada gizlilik ve güven ilkelerine bağlı kalınarak sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecek ve saklı tutulacaktır. Araştırmanın bilimsel değerini dikkate alarak soruları içtenlikle yanıtladığınız ve zamanınızı ayırıp katkı sağladığınız için teşekkür ederiz Prof. Dr. Yusuf AYMANKUY Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi	Öğr. Gör. Hülya ERASLAN Harran Üniversitesi Şanlıurfa Sosyal Bilimler MYO				
Aşağıda yer alan ifadeler “Turizmin Gelişimine Yönelik Tutum” düzeyinizi belirlemeye yöneliktir. Lütfen katılım düzeyinizi; 1 en düşük, 5 en yüksek olacak şekilde belirtiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Bulunduğum bölgeye daha fazla ziyaretçi çekecek yeni turizm olanaklarına karşıyım.	1	2	3	4	5
2. Bulunduğum bölgede turizmin etkin bir şekilde teşvik edilmesi gerektiğine inanıyorum.	1	2	3	4	5
3. Şanlıurfa İli daha fazla ziyaretçi çekmeye çalışmamalıdır.	1	2	3	4	5
4. Şanlıurfa’ da turizmin etkin bir şekilde teşvik edilmesi gerektiğine inanıyorum.	1	2	3	4	5
5. Bulunduğum bölgede turistik tesislerin daha yoğun bir şekilde geliştirilmesi teşvik edilmelidir.	1	2	3	4	5
6. Turizmin bulunduğum bölgede çok önemli bir role sahip olduğunu destekliyorum.	1	2	3	4	5
7. Devletin bulunduğum bölgede turizmi desteklemesi doğru bir karardır.	1	2	3	4	5
8. Bulunduğum bölgenin daha fazla turizm merkezi olması gerektiğine inanıyorum.	1	2	3	4	5
9. Turizmin çevreyi olumsuz şekilde etkilediğine inanıyorum.	1	2	3	4	5
10. Mevcut turizm tesislerinden gelen ses düzeyi bulunduğum bölge için uygun değildir.	1	2	3	4	5
11. Turizmden dolayı bulunduğum bölgede daha fazla atık oluşmuştur.	1	2	3	4	5
12. Ziyaretçiler değerlidir.	1	2	3	4	5
13. Turizm, bulunduğum bölgede yapılmakta olan açık alan faaliyetlerinin kalitesini düşürdü.	1	2	3	4	5
14. Turizm bulunduğum bölgede suç oranını arttırdı.	1	2	3	4	5
15. Turizmin faydaları, turizmin gelişiminin olumsuz sonuçlarından ağır basmaktadır.	1	2	3	4	5
16. Turizmi destekliyorum ve turizmin bulunduğum bölgede ana endüstri kolu olmasını istiyorum.	1	2	3	4	5
17. Yerel yönetimlerin uzun vadeli planlamaları neticesinde turizmin olumsuz etkileri kontrol altına alınabilir.	1	2	3	4	5
18. Bulunduğum bölgede turizmin gelişimi yerel halk için daha fazla iş imkânı sağlayacaktır.	1	2	3	4	5
19. Bulunduğum bölgede turizm sayesinde daha iyi yollara sahibim.	1	2	3	4	5
20. Bulunduğum bölgede turizm sayesinde kamu hizmetlerinin kalitesi artmıştır.	1	2	3	4	5
21. Turizmin bir sonucu olarak harcayacak daha fazla paraya sahibim.	1	2	3	4	5
22. Bulunduğum bölgede turizm yaşam standartımı arttırmıştır.	1	2	3	4	5
23. Bulunduğum bölgede turizm sayesinde daha fazla turistik etkinlik olanaklarına sahibim.	1	2	3	4	5
24. Turizm endüstrisi, bulunduğum bölgede arzulanen istihdam olanaklarını sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
25. Turizmin bir sonucu olarak bulunduğum bölgede daha fazla alışveriş yapma imkânına sahibim.	1	2	3	4	5
26. Turizmin gelişmesi için yerel vergi toplanmasını destekliyorum.	1	2	3	4	5
27. Turizm endüstrisi, bulunduğum bölgenin ekonomisi için önemli rol oynamaya devam edecektir.	1	2	3	4	5

Aşağıda ver alan ifadeler “Kültürel Duyarlılık” düzeyinizi belirlemeye yöneliktir. Lütfen katılım düzeyinizi; 1 en düşük, 5 en yüksek olacak şekilde belirtiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurmaktan zevk alırım.	1	2	3	4	5
2. Bence, diğer kültürlerin insanları dar görüşlüdür.	1	2	3	4	5
3. Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken kendimden oldukça emin olurum.	1	2	3	4	5
4. Farklı kültürlerden insanların önünde konuşmayı çok zor bulurum.	1	2	3	4	5
5. Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken ne söyleyeceğimi daima bilirim.	1	2	3	4	5
6. Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurduğumda istediğim kadar sosyal olabilirim.	1	2	3	4	5
7. Farklı kültürlerden insanlarla birlikte olmayı sevmem.	1	2	3	4	5
8. Farklı kültürlerden insanların değerlerine saygı duyarım.	1	2	3	4	5
9. Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken kolayca sinirlenirim.	1	2	3	4	5
10. Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken kendimi güvende hissedirim.	1	2	3	4	5
11.Kültürel açıdan farklı olan muhataplarıma ilişkin izlenim oluşturmada önce bekleme eğilimindeyimdir.	1	2	3	4	5
12. Farklı kültürlerden insanlarla birlikteyken sık sık cesaretim kırılır.	1	2	3	4	5
13. Farklı kültürlerden insanlara karşı açık fikirliyimdir.	1	2	3	4	5
14. Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken çok iyi gözlem yaparım.	1	2	3	4	5
15. Farklı kültürlerden insanlarla etkileşimde bulunduğumda genellikle kendimi işe yaramaz hissediyorum.	1	2	3	4	5
16. Farklı kültürlerden insanların davranış biçimlerine saygı duyarım.	1	2	3	4	5
17. Farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurarken mümkün olduğu kadar çok bilgi edinmeye çalışırım	1	2	3	4	5
18. Farklı kültürlerden insanların fikirlerini kabul etmem.	1	2	3	4	5
19. Farklı kültürden insanlarla etkileşim sırasında, imalı anlatımlara karşı duyarlıyım.	1	2	3	4	5
20. Kendi kültürümün diğer kültürlerden daha iyi olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5
21. Etkileşimimiz sırasında kültürel olarak farklı muhatabıma sık sık olumlu tepkiler veririm.	1	2	3	4	5
22. Kültürel olarak farklı insanlarla ilgilenmek zorunda kalacağım durumlardan kaçınırım.	1	2	3	4	5
23. Kültürel olarak farklı muhatabıma, sözlü veya sözsüz işaretlerle onu anladığımı sık sık gösteririm.	1	2	3	4	5
24. Kültürel olarak farklı olan muhatabımla benim aramdaki farklılıklara karşı hoşnutluk hissedirim.	1	2	3	4	5

Aşağıda ver alan ifadeler “Duygusal Dayanışma” düzeyinizi belirlemeye yöneliktir. Lütfen katılım düzeyinizi; 1 en düşük, 5 en yüksek olacak şekilde belirtiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Şanlıurfa ilinde tanıştığım bazı ziyaretçilere kendimi yakın hissediyorum.	1	2	3	4	5
2. Şanlıurfa ilinde bulunan bazı ziyaretçiler ile arkadaşlık kurdum.	1	2	3	4	5
3. Kendimi Şanlıurfa ili ziyaretçileriyle özdeşleştiriyorum.	1	2	3	4	5
4. Şanlıurfa ili ziyaretçileri ile birçok ortak yönüm var.	1	2	3	4	5
5. Şanlıurfa ilindeki ziyaretçilere karşı sevgi hissediyorum.	1	2	3	4	5
6. Şanlıurfa ilindeki ziyaretçileri anlıyorum.	1	2	3	4	5
7. Ziyaretçilerin Şanlıurfa iline gelmesinden gurur duyuyorum.	1	2	3	4	5
8. Şanlıurfa ilinin ziyaretçi ağırlamaktan fayda sağladığını hissediyorum.	1	2	3	4	5
9. Yerel ekonomiye katkı sağladıklarından dolayı ziyaretçileri takdir ediyorum.	1	2	3	4	5
10. Şanlıurfa ili ziyaretçilerine adil davranıyorum.	1	2	3	4	5

1. Cinsiyetiniz?☐ Kadın ☐ Erkek**2. Yaşınız?**☐ 18-24 ☐ 25-34 ☐ 35-44
☐ 45-54 ☐ 55-64 ☐ 65 ve üzeri**3. Medeni Durumunuz?**☐ Evli ☐ Bekar**4. Eğitim Durumunuz?**☐ İlköğretim ☐ Ortaöğretim- Lise
☐ Üniversite (2 Yıl) ☐ Üniversite (4 Yıl)
☐ Lisansüstü**5. Mesleğiniz?**☐ İşçi ☐ Memur
☐ Emekli ☐ Öğrenci
☐ Ev Hanımı ☐ İşsiz
☐ Esnaf ☐ Serbest Meslek
☐ Diğer.....**6. Aylık ortalama kişisel geliriniz?**☐ 4.254 TL ve altı ☐ 4.255 TL- 6.000TL
☐ 6.001 TL- 8.000 TL ☐ 8.001 TL- 10.000 TL
☐ 10.001 TL- 12.000 TL ☐ 12.001 TL ve üzeri**7. Ailemin temel geçim kaynaklarından birisi turizmdir.**☐ Evet ☐ Hayır**8. Şanlıurfa'da turizmin gelişmesini isterim.**☐ Evet ☐ Hayır**9. Burada doğdum.**☐ Evet ☐ Hayır**10. Kaç yıldır Şanlıurfa'da yaşıyorsunuz?**☐ 1 yıl ve 1 yıldan az ☐ 2- 5 yıl
☐ 6- 10 yıl ☐ 10- 15 yıl
☐ 16 yıl ve üzeri

<u>Lütfen katılım düzeyinizi; 1 en düşük, 5 en yüksek olacak şekilde belirtiniz.</u>	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.Şanlıurfa'da turizmin gelişiminden ekonomik olarak faydalanmaktayım.	1	2	3	4	5
2.Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ziyaretçilerle iletişimim var.	1	2	3	4	5
3.Şanlıurfa'yı ziyaret eden yabancı ziyaretçilerle iletişimim var.	1	2	3	4	5
4.Farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5
5.Farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5
6.Farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergilerim.	1	2	3	4	5
7.Farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergilerim.	1	2	3	4	5

EK- 2. Fark Analizleri

Öncelikle varyans analizinin varsayımlarını gerçekleştirmek için veri seti; uç değerler, normal dağılım ve varyansların homojenliği açısından değerlendirilmiştir. Veri setinde uç değer tespit edilmemiştir. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini test etmeye yönelik Skewness (Çarpıklık), Kurtosis (Basıklık), katsayıları incelenmiştir. Alan yazına göre; Tabachnick ve Fidell (2013)' e göre +1,5 -1,5 aralığında yer alıyorsa verilerin normal dağılım sağladığını göstermektedir. George ve Mallery (2010)' a göre ise, bu değerlerin +2.0 - 2.0 aralığında normal dağılım gösterdiği ifade edilmektedir. Araştırma kapsamında, ilgili katsayıların ifade edilen sınırlar içerisinde olduğu tespit edilmiştir ve ek 2'de belirtilmektedir. Bu sebeple verilerin normal bir dağılım gösterdikleri anlaşılmaktadır. Varyansların eşit olup olmadığını değerlendirmek için ise Levene testi gerçekleştirilmiştir. Levene testi, karşılaştırılan grupların varyanslarının birbirinden farklı olup olmadığını test etmek için kullanılan bir istatistiksel testtir. Bu test, grupların varyansları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemek için ANOVA (Varyans Analizi) için bir ön koşul olarak kullanılır (Levene, 1960). Levene testinin anlamlı olması durumunda, grupların varyanslarının homojen olmadığı anlamına gelir. Bu durumda, ANOVA (Varyans Analizi) için geleneksel F değeri ve p değeri yerine Brown-Forsythe veya Welch istatistikleri kullanılarak ANOVA sonuçları değerlendirilir (İslamoğlu ve Alınacak, 2014: 314-315).

Araştırma değişkenleri ile katılımcıların geçim kaynaklarından birisinin turizm olup olmaması arasındaki farklılığı belirlemek için bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Buna göre, turizm gelişimine yönelik tutum, duygusal dayanışma, etkileşimden hoşlanma, etkileşimde kendine güvenme, teşvik ve destek, imkanlar ve duygusal yakınlık değişkenleri açısından ailenin temel geçim kaynağı turizm olanlar ile olmayanlar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Teşvik ve desteğe yönelik tutum ($\bar{x}$: 4,45), turizm etkilerine yönelik tutum ($\bar{x}$: 4,18), duygusal dayanışma ($\bar{x}$: 4,32), etkileşimden hoşlanma ($\bar{x}$: 4,21), duygusal yakınlık ($\bar{x}$: 4,26), imkanlar ($\bar{x}$: 3,94) ve etkileşimde kendine güvenme ($\bar{x}$: 4,09) açısından katılımcıların aile geçim kaynağının turizm olmasının anlamlı farklılık yarattığı tespit edilmiştir. Bu açıdan aile geçim kaynaklarından birisi turizm olan katılımcıların, turizm etkilerine yönelik tutumunun, etkileşimde kendine güvenmenin, duygusal yakınlık kurma becerisinin, etkileşimden hoşlanma düzeyinin ve duygusal dayanışma

düzeyinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Değişkenler arasındaki farklılık Çizelge 33'te belirtilmiştir.

Çizelge 33. Ailenin Temel Geçim Kaynağı ve Değişkenler Arası T-Testi Sonuçları

Değişken	Ailenin Temel Geçim Kaynaklarından Birisi Turizmdir	N	$\bar{X}$	s.s.	t	p
Duygusal Dayanışma (ESS)	Evet	328	4,32	,412	1,995	,047
	Hayır	117	4,23	,421		
Turizm Etkilerine Yönelik Tutum (TIAS)	Evet	328	4,18	,367	3,797	,000
	Hayır	117	4,03	,365		
Duygusal Yakınlık	Evet	328	4,26	,608	2,504	,013
	Hayır	117	4,09	,685		
Teşvik ve Destek	Evet	328	4,45	,400	2,018	,044
	Hayır	117	4,36	,442		
İmkanlar	Evet	328	3,94	,616	3,909	,000
	Hayır	117	3,68	,594		
Etkileşimde Kendine Güvenme	Evet	328	4,09	,613	2,541	,011
	Hayır	117	3,92	,681		
Etkileşimden Hoşlanma	Evet	328	4,21	,516	3,069	,002
	Hayır	117	4,02	,711		
*p< 0.05 düzeyinde						

Katılımcıların turizmin gelişmesinden ekonomik olarak faydalanması ve araştırma değişkenleri arasındaki farklılıkların gruplara göre karşılaştırıldığı varyans analizi sonuçları Çizelge 34'da gösterilmektedir. Kültürel duyarlılık, duygusal dayanışma ve turizm etkilerine yönelik tutum açısından turizmin gelişiminden ekonomik olarak faydalanan beş grubun karşılaştırıldığı analizde, değişkenler açısından anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Elde edilen farkın düzeyini belirleyebilmek için öncelikle Levene testi sonuçları incelenmiştir. Levene testi sonucu, gruplararası varyansların eşit olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sebeple, farklılık düzeyini belirleyebilmek için varyansların eşit olduğu durumda kullanılan Hochberg's GT2, Gabriel testleri uygulanmıştır.

Çizelge 34. Turizmin Gelişmesinden Ekonomik Olarak Faydalanma ve Değişkenler Arası Varyans Analizi

Değişken	Şanlıurfa'da turizmin gelişiminden ekonomik olarak faydalanmaktayım	N	$\bar{X}$	s.s.	F	p	Anlamlı Fark
Turizm Etkilerine Yönelik Tutum (TIAS)	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	35	4,03	,286	5,73	,000	5>1
	(2)Katılmıyorum	37	4,02	,354			5>2
	(3)Kararsızım	26	4,09	,416			5>4
	(4)Katılıyorum	215	4,11	,380			
	(5)Kesinlikle katılıyorum	132	4,26	,349			
Duygusal Dayanışma (ESS)	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	35	4,24	,483	10,85	,000	5>1
	(2)Katılmıyorum	37	4,20	,410			5>2
	(3)Kararsızım	26	4,17	,374			5>3
	(4)Katılıyorum	215	4,22	,396			5>4
	(5)Kesinlikle katılıyorum	132	4,48	,380			
Kültürel Duyarlılık	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	35	4,00	,420	4,90	,001	5>1
	(2)Katılmıyorum	37	4,19	,439			5>3
	(3)Kararsızım	26	4,02	,518			5>4
	(4)Katılıyorum	215	4,13	,418			
	(5)Kesinlikle katılıyorum	132	4,28	,418			
*p< 0.05 düzeyinde							

Post Hoc testi sonuçlarına göre, katılımcıların turizm etkilerine yönelik tutumları için Şanlıurfa'da turizmin gelişiminden ekonomik olarak yüksek düzeyde fayda sağlayanlar ile fayda sağlayamayanlar arasında yüksek fayda sağlayanlar lehine istatistiki açıdan anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Yani turizmden yüksek düzeyde ekonomik fayda görenlerin, turizmin etkilerine yönelik tutumlarının da yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Duygusal dayanışma değişkeni açısından, Şanlıurfa'da turizmin gelişiminden ekonomik olarak yüksek düzeyde fayda görenler ile diğer gruplar karşılaştırıldığında yüksek düzeyde fayda görenlerin lehine anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Buna göre turizmin gelişiminden ekonomik olarak yüksek düzeyde fayda görenlerin duygusal dayanışma düzeyinin diğerlerine göre daha fazla olduğu söylenebilir. Kültürel duyarlılık değişkeni açısından turizmden ekonomik fayda düzeyleri incelendiğinde, yüksek düzeyde fayda görenlerin ortalamalarının hiç, kısmen ve ortalama düzeyde ekonomik fayda gördüğünü düşünenlere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ziyaretçilerle iletişim düzeyi ve araştırma değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek üzere Varyans Analizi gerçekleştirilmiştir. Çizelge 35'te, beş farklı grubun karşılaştırıldığı analizde Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ziyaretçilerle iletişim düzeyi ve araştırma değişkenleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, kültürel duyarlılık, turizm etkilerine yönelik tutum ve duygusal dayanışma açısından Levene testi sonucu ($p>0,05$) gruplararası varyansların eşit olduğu belirlenmiştir. Bu sayede örneklemin büyüklüğü ve farklılığı dikkate alınarak Hochberg's GT2, Gabriel testleri uygulanmıştır.

Çizelge 35. Şanlıurfa'yı Ziyaret Eden Yerli Ziyaretçilerle İletişim Düzeyi ve Değişkenler Arası Varyans Analizi

Değişken	Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ziyaretçilerle iletişimim var.	N	$\bar{X}$	s.s.	F	p	Anlamlı Fark
Turizm Etkilerine Yönelik Tutum (TIAS)	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	11	3,9943	,25381	8,28	,000	5>2
	(2)Katılmıyorum	41	3,9924	,33166			5>3
	(3)Kararsızım	48	4,0547	,36137			5>4
	(4)Katılıyorum	209	4,1136	,38064			
	(5)Kesinlikle katılıyorum	136	4,2813	,34536			
Duygusal Dayanışma (ESS)	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	11	4,1818	,43680	14,47	,000	5>1
	(2)Katılmıyorum	41	4,0813	,45544			5>2
	(3)Kararsızım	48	4,2315	,40018			5>3
	(4)Katılıyorum	209	4,2297	,36989			5>4
	(5)Kesinlikle katılıyorum	136	4,5025	,40186			
Kültürel Duyarlılık	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	11	3,8247	,40703	11,23	,000	5>2
	(2)Katılmıyorum	41	3,9286	,41955			5>3
	(3)Kararsızım	48	4,0908	,40291			5>4
	(4)Katılıyorum	209	4,1466	,40341			
	(5)Kesinlikle katılıyorum	136	4,3335	,43635			
* $p<0.05$ düzeyinde							

Gruplararası karşılaştırmalı analiz sonuçlarına göre; turizm etkilerine yönelik tutum için Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ziyaretçilerle iletişimi fazla olanlar ile iletişimi zayıf ve az olanlar arasında iletişimi fazla olanlar lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Bu açıdan Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ziyaretçilerle iletişimi fazla olan katılımcıların turizm etkilerine yönelik tutumları daha anlamlı ve kuvvetlidir. Yani, katılımcıların turizm etkilerine yönelik tutumları iletişim düzeyine göre farklılık

göstermektedir. Duygusal dayanışma açısından gruplararası anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılık, Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ziyaretçilerle iletişimi fazla olanlar ve diğer gruplar arasında iletişimi fazla olanlar lehine anlamlıdır. Katılımcıların duygusal dayanışma düzeylerinin gruplara göre farklılaştığı görülmektedir. Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ziyaretçilerle iletişimi fazla olan katılımcıların duygusal dayanışma düzeylerinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Kültürel duyarlılık değişkeni açısından ise Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ziyaretçilerle iletişimi fazla olanlar ve iletişimi zayıf, az olanlar arasında iletişimi fazla olanlar lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ziyaretçilerle iletişimi fazla olan katılımcıların kültürel duyarlılık düzeylerinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple, katılımcıların Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli ziyaretçilerle iletişimi arttıkça kültürel duyarlılık düzeylerinin arttığı görülmektedir.

Katılımcıların Şanlıurfa'yı ziyaret eden yabancı ziyaretçilerle iletişim düzeyleri ve araştırma değişkenleri arasında ortaya çıkan varyans analizi sonuçları Çizelge 36'da belirtilmektedir. Beş grupta incelenen karşılaştırma analizi sonucunda Şanlıurfa'yı ziyaret eden yabancı ziyaretçilerle iletişim düzeyleri ve araştırma değişkenleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Tespit edilen bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğu belirleyebilmek için Post Hoc testi yapılmıştır. Elde edilen karşılaştırma analizi sonuçlarına göre; kültürel duyarlılık, duygusal dayanışma ve turizm etkilerine yönelik tutum açısından Levene testi sonucunda gruplar arası varyansın homojen ($p>0,05$) olmasından ve gruplar arası örneklem sayılarının farklılığından dolayı Hochberg's GT2, Gabriel testleri kullanılmıştır.

Çizelge 36. Şanlıurfa'yı Ziyaret Eden Yabancı Ziyaretçilerle İletişim Düzeyi ve Değişkenler Arası Varyans Analizi

Değişken	Şanlıurfa'yı ziyaret eden yabancı ziyaretçilerle iletişimim var.	N	$\bar{X}$	s.s.	F	p	Anlamlı Fark
Turizm Etkilerine Yönelik Tutum (TIAS)	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	22	4,06	,442	4,31	,002	5>3
	(2)Katılmıyorum	68	4,19	,331			
	(3)Kararsızım	91	4,04	,353			
	(4)Katılıyorum	153	4,12	,378			
	(5)Kesinlikle katılıyorum	111	4,24	,368			

Çizelge 36- devamı

Duygusal Dayanışma (ESS)	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	22	4,19	,4	13,69	,000	5>1 5>2 5>3 5>4
	(2)Katılmıyorum	68	4,25	,396			
	(3)Kararsızım	91	4,14	,395			
	(4)Katılıyorum	153	4,26	,380			
	(5)Kesinlikle katılıyorum	111	4,52	,408			
Kültürel Duyarlılık	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	22	4,07	,484	3,03	,017	5>3
	(2)Katılmıyorum	68	4,21	,447			
	(3)Kararsızım	91	4,08	,394			
	(4)Katılıyorum	153	4,14	,427			
	(5)Kesinlikle katılıyorum	111	4,26	,438			
*p< 0.05 düzeyinde							

Varyans analizi sonucunda, katılımcıların turizm etkilerine yönelik tutumlarında Şanlıurfa'yı ziyaret eden yabancı ziyaretçilerle yoğun iletişim kuranlar ile iletişim kurmakta kararsız olanlar arasında yoğun iletişim kuranlar lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Duygusal dayanışma açısından yabancı ziyaretçilerle yoğun iletişim kuranlar ile diğer gruplar arasında yoğun iletişim kuranlar lehine anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Katılımcıların duygusal dayanışma düzeylerinin gruplara göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu sebeple, katılımcıların, yabancı ziyaretçilerle iletişimleri arttıkça duygusal dayanışma düzeylerinin de arttığı görülmektedir. Kültürel duyarlılık açısından ise Şanlıurfa'yı ziyaret eden yabancı ziyaretçilerle yoğun iletişim kuranlar ile iletişim kurmakta kararsız olanlar arasında yoğun iletişim kuranlar lehine anlamlı farklılık bulunmaktadır. Katılımcıların, yabancı ziyaretçilerle iletişimi yoğun olarak arttığında, kültürel duyarlılık düzeylerinde de artış olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanma düzeyi ile araştırma değişkenlerinin gruplara göre karşılaştırıldığı varyans analizi sonuçları Çizelge 37'de gösterilmektedir. Elde edilen bulgulara göre, beş grup altında incelenen karşılaştırma sonucunda, farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanma düzeyi ile araştırma değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ortaya çıkan farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Post Hoc testi yapılmıştır. ANOVA testi sonuçlarına göre; kültürel duyarlılık, duygusal dayanışma ve turizm etkilerine yönelik tutum açısından Levene testi sonucu ($p > 0.05$) anlamlı olmadığından yani varyansları eşit olduğundan

farklılığın düzeyini belirleyebilmek için Gabriel, Hochber's GT2 testleri kullanılmıştır.

Çizelge 37. Farklı Kültürden Gelen Yerli Ziyaretçilerle Bir Arada Olmaktan Hoşlanma Düzeyi ve Değişkenler Arası Varyans Analizi

Değişken	Farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanırım.	N	$\bar{X}$	s.s.	F	p	Anlamlı Fark
Turizm Etkilerine Yönelik Tutum (TIAS)	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	10	3,90	,406	10,21	,000	5>1 5>2 5>3 5>4
	(2)Katılmıyorum	11	3,85	,320			
	(3)Kararsızım	44	4,00	,390			
	(4)Katılıyorum	204	4,10	,347			
	(5)Kesinlikle katılıyorum	176	4,26	,361			
Duygusal Dayanışma (ESS)	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	10	4,03	,488	20,06	,000	5>1 5>2 5>3 5>4
	(2)Katılmıyorum	11	3,88	,452			
	(3)Kararsızım	44	4,08	,425			
	(4)Katılıyorum	204	4,21	,376			
	(5)Kesinlikle katılıyorum	176	,48	,373			
Kültürel Duyarlılık	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	10	3,97	,490	13,86	,000	5>2 5>3 5>4
	(2)Katılmıyorum	11	3,73	,596			
	(3)Kararsızım	44	3,93	,388			
	(4)Katılıyorum	204	4,12	,391			
	(5)Kesinlikle katılıyorum	176	4,32	,420			
*p< 0.05 düzeyinde							

Post Hoc testinden elde edilen sonuçlara göre, turizm etkilerine yönelik tutum açısından farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanma durumuna kesinlikle katılım sağlayanlar ile diğer tutum sergileyen gruplar arasında kesinlikle katılım sağlayanlar lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Katılımcıların farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerden hoşlanma düzeyi arttıkça turizm etkilerine yönelik tutumları da anlamlı düzeyde gelişmektedir. Duygusal dayanışma açısından da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Katılımcıların duygusal dayanışma düzeyleri farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanma düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Kültürel duyarlılık açısından farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanma durumuna kesinlikle katılım sağlayanlar ile katılım sağlamayan, çekimser olan ve daha az katılım sağlayanlar arasında anlamlı

farlılık tespit edilmiştir. Katılımcıların farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanma düzeyleri arttıkça farklı kültürlere karşı daha duyarlı oldukları belirlenmiştir.

Farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanma düzeyi ve değişkenler arası varyans analizi sonuçları Çizelge 38’de ifade edilmektedir. Beş grup altında incelenen gruplararası karşılaştırma sonucunda; farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanma düzeyi ve değişkenler arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Anova sonuçlarına göre; kültürel duyarlılık, duygusal dayanışma ve turizm etkilerine yönelik tutum açısından Levene testi sonuçları ($p>0.05$) gruplararası varyansın homojen olduğunu göstermekte ve bu sebeple ortaya çıkan farklılığın düzeyini belirlemek üzere gruplararası örneklem sayıları dikkate alınarak Hochberg’s GT2, Gabriel testi yapılmıştır.

Çizelge 38. Farklı Kültürden Gelen Yabancı Ziyaretçilerle Bir Arada Olmaktan Hoşlanma Düzeyi ve Değişkenler Arası Varyans Analizi

Değişken	Farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanırım.	N	$\bar{X}$	s.s.	F	p	Anlamlı Fark
Turizm Etkilerine Yönelik Tutum (TIAS)	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	6	3,92	,302	10,21	,000	5>3 5>4
	(2)Katılmıyorum	10	3,94	,302			
	(3)Kararsızım	52	4,03	,401			
	(4)Katılıyorum	191	4,09	,352			
	(5)Kesinlikle katılıyorum	186	4,24	,367			
Duygusal Dayanışma (ESS)	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	6	4,07	,623	20,06	,000	5>2 5>3 5>4
	(2)Katılmıyorum	10	3,84	,287			
	(3)Kararsızım	52	4,04	,395			
	(4)Katılıyorum	191	4,23	,351			
	(5)Kesinlikle katılıyorum	186	4,47	,407			
Kültürel Duyarlılık	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	6	3,79	,452	13,86	,000	5>3 5>4
	(2)Katılmıyorum	10	3,85	,517			
	(3)Kararsızım	52	3,93	,458			
	(4)Katılıyorum	191	4,11	,368			
	(5)Kesinlikle katılıyorum	186	4,31	,431			
* $p<0.05$ düzeyinde							

Karşılaştırma analizi sonucunda, katılımcıların turizm etkilerine yönelik tutumları açısından farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle bir arada olmaktan

hoşlanma durumuna kesinlikle katılanlar ile katılım sağlayan ve çekimser kalanlar açısından kesinlikle katılanlar lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Kültürel duyarlılık açısından da benzer durum söz konusudur. Farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanan grupların düzeyi arttıkça katılımcıların farklı kültürlerle yönelik duyarlılıklarının da arttığı görülmektedir. Duygusal dayanışma açısından ise farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle bir arada olmaktan hoşlanma düzeyine yanıt veren gruplar arasında kesinlikle katılım sağlayan grup lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Yabancı ziyaretçilerden hoşlanma düzeyine katılım arttıkça katılımcıların duygusal dayanışma düzeylerinde artış meydana gelmektedir.

Katılımcıların farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergileme ve değişkenler arası varyans analizi sonuçları Çizelge 39’da gösterilmektedir. Elde edilen bulgulara göre, beş grup altında incelenen farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergileme ile araştırma değişkenleri arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Post Hoc testi uygulanmıştır. ANOVA sonuçları incelendiğinde; turizm etkilerine yönelik tutum ve duygusal dayanışma açısından Levene testi sonucunda gruplar arası varyansın homojen ($p>0,05$) olmasından ve gruplar arası örneklem sayılarının farklılığından dolayı Hochberg’s GT2 testi kullanılmıştır. Ayrıca kültürel duyarlılık açısından Levene testi sonuçlarına göre, gruplar arası varyansın homojen olmadığı ($p<0,05$) tespit edilmiş ve Games Howell testi tercih edilmiştir. Ayrıca, F ve anlamlılık değerleri Welch istatistiği sonuçlarına göre belirlenmiştir.

Çizelge 39. Farklı Kültürden Gelen Yerli Ziyaretçilerle Benzer İnanç ve Davranışlar Sergileme ve Değişkenler Arası Varyans Analizi

Değişken	Farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergilerim.	N	$\bar{X}$	s.s.	F	p	Anlamlı Fark
Turizm Etkilerine Yönelik Tutum (TIAS)	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	18	3,97	,354	5,601	,000	5>1 5>2 5>4
	(2)Katılmıyorum	37	3,99	,362			
	(3)Kararsızım	109	4,13	,374			
	(4)Katılıyorum	167	4,12	,383			
	(5)Kesinlikle Katılıyorum	114	4,26	,331			

Çizelge 39- devamı

Duygusal Dayanışma (ESS)	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	18	4,03	,429	6,635	,000	5>1 5>2 5>3 5>4
	(2)Katılmıyorum	37	4,17	,404			
	(3)Kararsızım	109	4,26	,388			
	(4)Katılıyorum	167	4,27	,386			
	(5)Kesinlikle Katılıyorum	114	4,44	,445			
Kültürel Duyarlılık	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	18	4,01	,618	3,311	,014	5>2
	(2)Katılmıyorum	37	4,01	,409			
	(3)Kararsızım	109	4,15	,422			
	(4)Katılıyorum	167	4,15	,404			
	(5)Kesinlikle Katılıyorum	114	4,27	,440			
*p< 0.05 düzeyinde							

Karşılaştırma analizi sonucunda, turizm etkilerine yönelik tutum açısından farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergileme durumuna kesinlikle katılım sağlayanlar ile katılım sağlamayanlar ve daha az katılım sağlayanlar açısından kesinlikle katılım sağlayanlar lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Turizm etkilerine yönelik tutumu en zayıf olan grubun, farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergileme fikrine kesinlikle katılmayanlar olduğu görülmektedir. Turizm etkilerine yönelik tutumu en güçlü olan grubun ise farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergileme fikrine kesinlikle katılım sağlayanlar olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla katılımcıların farklı inanç ve davranış sergileme durumlarına göre turizm etkilerine yönelik tutumları farklılaşmaktadır. Duygusal dayanışma açısından farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergileme fikrine kesinlikle katılanlar ile diğer gruplar arasında kesinlikle katılanlar lehine anlamlı farklılık belirlenmiştir. Katılımcıların duygusal dayanışma düzeyleri farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergileyen gruplara göre farklılık göstermektedir. Kültürel duyarlılık açısından ise farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergileme fikrine kesinlikle katılanlar ile katılmayanlar arasında kesinlikle benzer inanç ve davranış sergileyenler lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergilemeyen katılımcıların kültürel duyarlılıklarının düşük, farklı kültürden gelen yerli ziyaretçilerle tamamen benzer inanç ve davranışlar sergileyen katılımcıların kültürel duyarlılıklarının yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergilemesi açısından araştırma değişkenlerinin karşılaştırılmasına ilişkin varyans analizi sonuçları Çizelge 40'ta belirtilmektedir. Beş grup altında incelenen gruplararası karşılaştırma sonucunda; farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergileme ve araştırma değişkenleri arasında istatistiki açıdan anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki farklılığı tespit etmek için Post Hoc testi yapılmıştır. Elde edilen ANOVA sonuçlarına göre; kültürel duyarlılık, turizm etkilerine yönelik tutum ve duygusal dayanışma açısından Levene testi sonuçları ($p>0,05$) anlamlı olmadığından yani gruplarası varyans homojen olduğundan, değişkenlere yönelik farklılığın düzeylerini ortaya çıkarmak amacıyla LSD, Gabriel ve Hochber's GT2 testleri yapılmıştır.

Çizelge 40. Farklı Kültürden Gelen Yabancı Ziyaretçilerle Benzer İnanç ve Davranışlar Sergileme ve Değişkenler Arası Varyans Analizi

Değişken	Farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergilerim.	N	$\bar{X}$	s.s.	F	p	Anlamlı Fark
Turizm Etkilerine Yönelik Tutum (TIAS)	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	27	4,21	,352	5,016	,001	5>2 5>3 5>4
	(2)Katılmıyorum	54	4,06	,369			
	(3)Kararsızım	147	4,16	,374			
	(4)Katılıyorum	121	4,05	,373			
	(5)Kesinlikle Katılıyorum	96	4,25	,345			
Duygusal Dayanışma (ESS)	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	27	4,34	,349	6,176	,000	5>2 5>3 5>4
	(2)Katılmıyorum	54	4,18	,344			
	(3)Kararsızım	147	4,30	,415			
	(4)Katılıyorum	121	4,21	,402			
	(5)Kesinlikle Katılıyorum	96	4,45	,444			
Kültürel Duyarlılık	(1)Kesinlikle Katılmıyorum	27	4,29	,456	2,612	,035	5>1 5>3 5>4
	(2)Katılmıyorum	54	4,15	,421			
	(3)Kararsızım	147	4,20	,433			
	(4)Katılıyorum	121	4,07	,413			
	(5)Kesinlikle Katılıyorum	96	4,20	,446			
*p< 0.05 düzeyinde							

Tabloya göre, turizm etkilerine yönelik tutum açısından farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergileme fikrine kesinlikle katılım sağlamayanlar ile diğer gruplar arasında kesinlikle katılanlar lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Duygusal dayanışma açısından da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Katılımcıların duygusal dayanışma düzeyinin gruplara göre farklılaştığı görülmektedir. Ayrıca kültürel duyarlılık açısından da farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergileme fikrine kesinlikle katılım sağlayanlar ile diğer katılım seviyesi düşük gruplar arasında kesinlikle katılanlar lehine anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Katılımcıların farklı kültürden gelen yabancı ziyaretçilerle benzer inanç ve davranışlar sergileme fikrine katılım oranları arttıkça yabancı ziyaretçilere yönelik kültürel duyarlılık düzeylerinde de artış meydana gelmektedir.

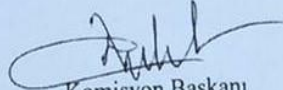
EK- 3. Basıklık ve Çarpıklık Değerleri Tablosu

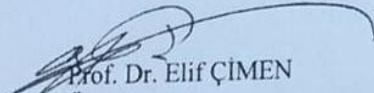
	N	Minimum	Maximum	Skewness		Kurtosis	
	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
duygusal dayanışma_1	445	2,00	5,00	-,594	,116	,568	,231
duygusal dayanışma_2	445	2,00	5,00	-,658	,116	,390	,231
duygusal dayanışma_4	445	1,00	5,00	-,252	,116	-,316	,231
duygusal dayanışma_5	445	1,00	5,00	-,667	,116	1,003	,231
duygusal dayanışma_6	445	1,00	5,00	-,359	,116	-,017	,231
duygusal dayanışma_7	445	2,00	5,00	-,924	,116	,148	,231
duygusal dayanışma_8	445	2,00	5,00	-,910	,116	,202	,231
duygusal dayanışma_9	445	2,00	5,00	-,825	,116	,081	,231
duygusal dayanışma_10	445	2,00	5,00	-,878	,116	,422	,231
tias_4	445	2,00	5,00	-,560	,116	,195	,231
tias_5	445	2,00	5,00	-,901	,116	,932	,231
tias_6	445	2,00	5,00	-1,040	,116	1,016	,231
tias_7	445	2,00	5,00	-,849	,116	,882	,231
tias_8	445	1,00	5,00	-1,127	,116	3,015	,231
tias_9	445	1,00	5,00	-,661	,116	-,278	,231
tias_10	445	1,00	5,00	-,185	,116	-,337	,231
tias_11	445	1,00	5,00	-,587	,116	-,117	,231
tias_16	445	1,00	5,00	-1,184	,116	2,375	,231
tias_17	445	1,00	5,00	-,987	,116	2,416	,231
tias_18	445	1,00	5,00	-1,302	,116	2,730	,231
tias_21	445	1,00	5,00	-,480	,116	,125	,231
tias_22	445	1,00	5,00	-,494	,116	,208	,231
tias_23	445	1,00	5,00	-,580	,116	,574	,231
tias_24	445	1,00	5,00	-,851	,116	,832	,231
tias_25	445	1,00	5,00	-,461	,116	-,024	,231
kültürel duyarlılık_2	445	1,00	5,00	-,623	,116	-,110	,231
kültürel duyarlılık_3	445	2,00	5,00	-,488	,116	,000	,231
kültürel duyarlılık_5	445	2,00	5,00	-,254	,116	-,469	,231
kültürel duyarlılık_7	445	1,00	5,00	-1,452	,116	2,476	,231
kültürel duyarlılık_8	445	1,00	5,00	-1,098	,116	1,830	,231
kültürel duyarlılık_9	445	1,00	5,00	-1,067	,116	1,613	,231
kültürel duyarlılık_12	445	1,00	5,00	-,898	,116	,695	,231
kültürel duyarlılık_15	445	1,00	5,00	-1,452	,116	2,165	,231
kültürel duyarlılık_16	445	2,00	5,00	-,845	,116	,636	,231
kültürel duyarlılık_17	445	1,00	5,00	-1,183	,116	1,882	,231
kültürel duyarlılık_18	445	1,00	5,00	-1,308	,116	2,311	,231
kültürel duyarlılık_22	445	1,00	5,00	-,827	,116	,486	,231
kültürel duyarlılık_23	445	1,00	5,00	-,895	,116	1,844	,231
kültürel duyarlılık_24	445	1,00	5,00	-,577	,116	2,143	,231

EK- 4: Etik Kurul Onayı

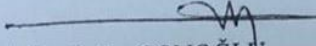
T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KOMİSYONU
ONAY BELGESİ

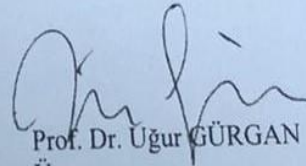
Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Doktora Programı Öğrencisi Hülya ERASLAN'ın Prof. Dr Yusuf AYMANKUY'un danışmanlığında yürüttüğü **"Yerel Halkın Turizm Gelişimine Yönelik Tutumlarında Kültürel Duyarlılık ve Dayanışma İlişkisinin Rolü "** başlıklı Doktora tezinde kullanılması düşünülen anket formu için bilimsel etik kurul onay belgesi talebi komisyonumuzca değerlendirilmiş ve etik açıdan uygun bulunmuştur. 23.09.2021

Komisyon Başkanı
Prof. Dr. Mehmet NARLI

Prof. Dr. Elif ÇİMEN
Üye

Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT
Üye

Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU
Üye

Prof. Dr. Uğur GÜRGAN
Üye

EK- 5: Kültürel Duyarlılık Ölçeği İzni

24.05.2021

Posta - Öğr. Gör. Hülya ERASLAN - Outlook

Re: Scale Permission Request

Guo-Ming Chen <gmchen@uri.edu>

5.05.2021 Çar 01:13

Kime: Öğr. Gör. Hülya ERASLAN <hulyaeraslan@harran.edu.tr>

Dear Eraslan, thanks for the request. Yes, you have our permission to use the IS Scale for non-profit research purposes.

Best.

guo-ming

On Mon, May 3, 2021 at 2:00 PM Öğr. Gör. Hülya ERASLAN <hulyaeraslan@harran.edu.tr> wrote:
Dear CHEN,

I am a lecturer who teaches and conducts research in the field of tourism at Harran University in Turkey. At the same time, I am studying for a doctorate at Balıkesir University. I am at the dissertation stage in my doctoral education. I follow your researches. I am working on cultural sensitivity. I was very interested in your research that you developed the cultural sensitivity scale. For this reason, I wanted to deal with this subject with various variables in my thesis. The region I live in is a region with intense tourism potential. You may have heard of Şanlıurfa Province. It is the city where Göbeklitepe, which was included in the UNESCO Heritage List in 2019, is located and has hosted many civilizations. I am conducting my research here because of the multicultural nature of this city and its tourism potential. If you permit, I would like to use the cultural sensitivity scale you have developed in my research and contribute to the literature through you. If you allow this, you'll really make me very happy. Thank you in advance.

I would like you to return, I wish you good work ...

Öğr. Gör. Hülya ERASLAN
Harran Üniversitesi
Halfeti MYO Müdür Yardımcısı

*****

YASAL UYARI

HARRAN ÜNİVERSİTESİ TARAFINDAN ELEKTRONİK POSTA İLETİMLERİNDE KULLANILACAK HÜKÜM VE KOŞULLAR

Bu e-postada yer alan bilgiler, beraberinde iletilen tüm bilgi, onay ve her türlü formattaki dosyalar, gizlidir ve kişiye özel olabilir ve sadece gönderildiği kişi ya da

<https://outlook.office.com/mail/inbox/id/AAQkAGFhZDdhZjJlWjYzYtNDJkNC04NTNhLWFIY2Q4YzJlYWZmZmNAAQAPsEOf%2FdX6VJqMJxytFsJh...> 1/2

EK- 6: Turizm Etkilerine Yönelik Tutum Ölçeği (TIAS) İzni

24.05.2021

Posta - Öğr. Gör. Hülya ERASLAN - Outlook

Re: Scale Permission Request

Samuel Lankford <slankford@csufresno.edu>

3.05.2021 Pzt 23:41

Kime: Öğr. Gör. Hülya ERASLAN <hulyaeraslan@harran.edu.tr>

📎 2 ek (1 MB)

TIAS INSTRUMENT COLUMBIA RIVER GORGE.pdf; Lankford Howard TIAS.pdf;

Thank you for your interest in the TIAS scale. The original article is attached and the most recent instrument used to follow up on the original data collection. You will notice more questions than are included in the 27 item TIAS, you will have to use the article to cross check the items you are interested in using. Good luck.

Sam

On Mon, May 3, 2021 at 8:53 AM Öğr. Gör. Hülya ERASLAN <hulyaeraslan@harran.edu.tr> wrote:

Dear Lankford,

I am an officer who teaches and conducts research in the field of tourism at Harran University in Turkey. At the same time, I am studying for a doctorate at Balıkesir University. I am at the dissertation stage in my doctoral education. I follow your research. First of all, I congratulate you for your achievements and your research into tourism literature. I was very interested in your research on the tourism impact attitude scale. For this reason, I wanted to deal with this subject with various variables in my thesis. The region I live in is a region with intense tourism potential. You may have heard of Şanlıurfa Province. It is the city where Göbeklitepe, a UNESCO Heritage Site, is located in 2019 and has made many civilizations home. Because of the tourism potential of this province, I am conducting my research here. I would like to use the developed tourism impact attitude scale in my research and contribute to the literature with your permission. If you allow this, can you send me your scale? You really make me very happy. Thank you in advance.

I would like you to return, I wish you good work ..

Öğr. Gör. Hülya ERASLAN
Harran Üniversitesi
Halfeti MYO Müdür Yardımcısı

*****

YASAL UYARI

HARRAN ÜNİVERSİTESİ TARAFINDAN ELEKTRONİK POSTA İLETİMLERİNDE KULLANILACAK HÜKÜM VE KOŞULLAR

Bu e-postada yer alan bilgiler, beraberinde iletilen tüm bilgi, onay ve her türlü formattaki dosyalar, gizlidir ve kişiye özel olabilir ve sadece gönderildiği kişi ya da kuruma ya da bu bilgileri kullanmaya ya da almaya yetkili diğer kişilere özeldir. Eğer siz doğru kişi değilseniz, bu e-postayı açıklamak, kopyalamak, dağıtmak ya da içeriğine istinaden işlem yapmak tümüyle yasaktır ve kanuna aykırı olabilir. Bu nedenle bu e-postayı yanlışlıkla aldıysanız, bu durumu derhal gönderene haber veriniz ve e-postayı siliniz. Bu e-postanın tarafınıza yanlışlıkla iletilmiş olması yüzünden e-postanın gizli ve kişiye özel niteliği kaybolmaz ya da bu niteliğinden vazgeçilmez. Harran Üniversitesi, bu e-postada yer alan bilgilerin ya da e-postanın kendisinin usulüne göre ve/veya tam iletiminden ya da e-postanın alınmasında

<https://outlook.office.com/mail/inbox/id/AAQkAGFhZDdhZjJiLWJjYzYtNDJkNC04NTNhLWFIY2Q4YzJiYWZmZNAQAAbf90KPUC1Njg%2B8WuZS...> 1/2

EK- 7: Duygusal Dayanışma Ölçeği İzni

24.05.2021

Posta - Öğr. Gör. Hülya ERASLAN - Outlook

Re: About Emotional Solidarity Scale

Kyle Woosnam <woosnam@uga.edu>

29.04.2021 Per 14:30

Kime: Öğr. Gör. Hülya ERASLAN <hulyaeraslan@harran.edu.tr>

Dear Eraslan,

Please use the scale. You have my permission. If I can help you, please let me know.

Warmest regards,

Kyle Maurice Woosnam, Ph.D.

Associate Professor of Tourism Management

Warnell School of Forestry and Natural Resources

University of Georgia

woosnam@gmail.com

706.542.9948 (office) | 864.653.0167 (cell)

<https://www.warnell.uga.edu/people/faculty/dr-kyle-maurice-woosnam>

<https://scholar.google.com/citations?user=lo078sgAAAAJ&hl=en>

<https://woosnam0.wixsite.com/woosnamlab>

From: Öğr. Gör. Hülya ERASLAN <hulyaeraslan@harran.edu.tr>

Sent: Thursday, April 29, 2021 4:40 AM

To: Kyle Woosnam <woosnam@uga.edu>

Subject: About Emotional Solidarity Scale

[EXTERNAL SENDER - PROCEED CAUTIOUSLY]

Dear Woosnam,

I am a lecturer who teaches and conducts research in the field of tourism at Harran University in Turkey. At the same time, I am studying for a doctorate at Balıkesir University. I am at the thesis stage in my doctoral education. I follow your researches. First of all, I congratulate you for your achievements and your research into tourism literature. I am especially interested in your research on emotional solidarity. For this reason, I wanted to deal with this subject with various variables in my thesis. The region I live in is a region with intense tourism potential. You may have heard of Sanlıurfa Province. It is the city where Göbeklitepe, which was included in the UNESCO Heritage List in 2019, is located and has hosted many civilizations. Because of the tourism potential of this province, I am conducting my research here. I would like to use the emotional solidarity scale you have developed in my research and contribute to the literature through you. I am very glad that you help.

I would like you to return, I wish you good work ...

